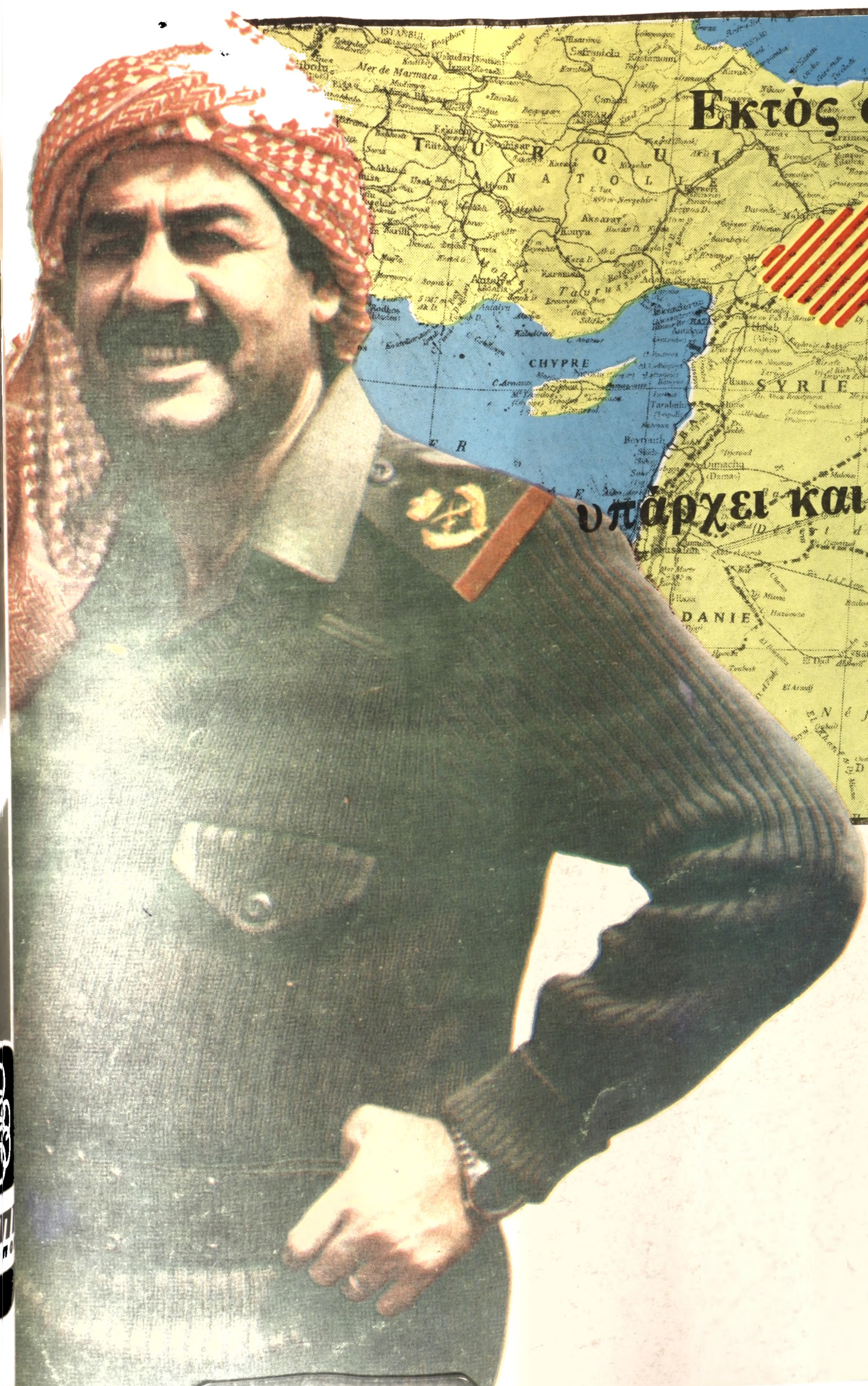

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 445
Παρασκευή
24 Αυγούστου 1990
Δρχ. 200

Εκτός από το Κουβέιτ

ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ

υπάρχει και το Κουρδιστάν

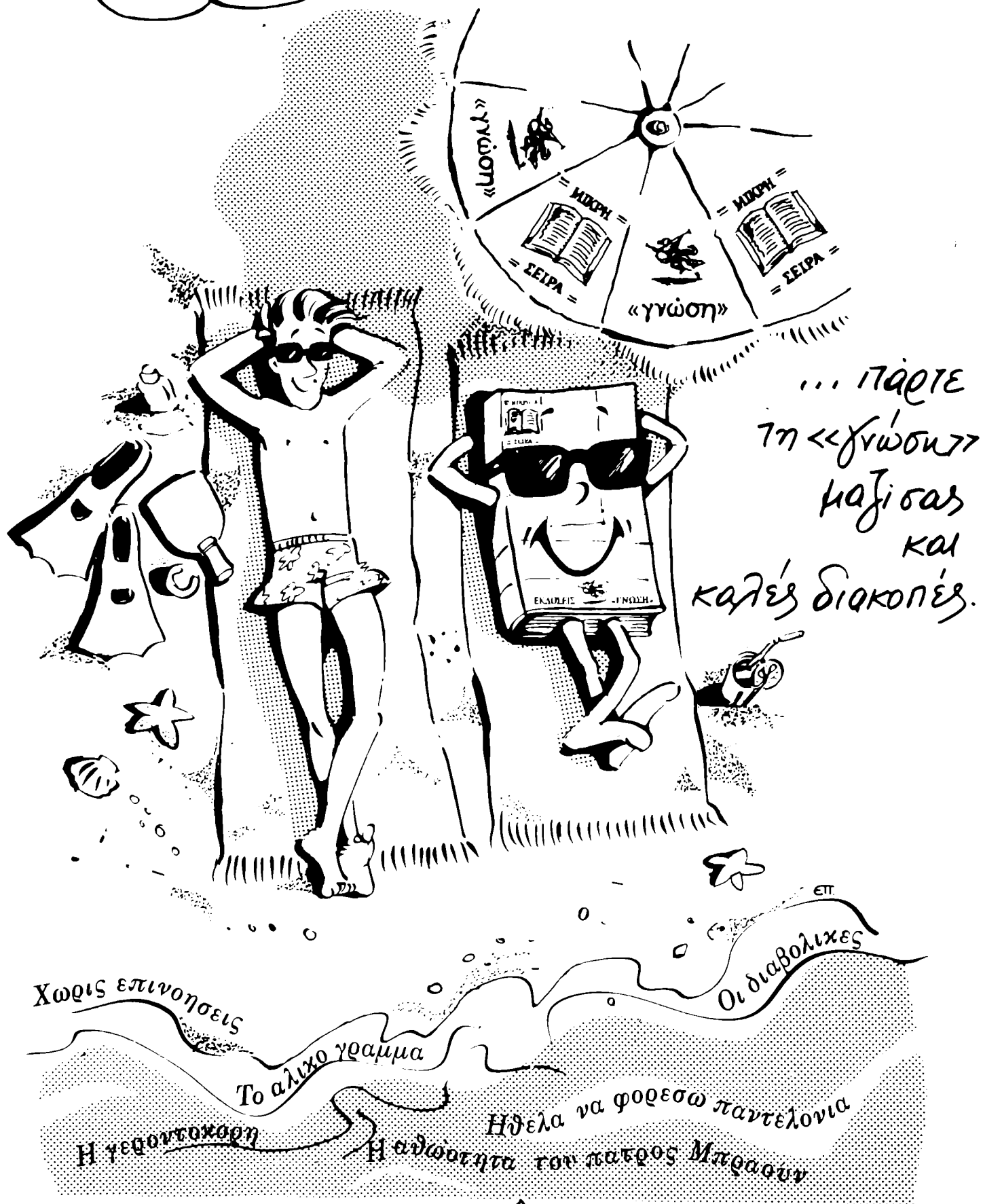
Δομνίτης Θεοδόπουλος
ε'ποιε'

ΑΝΑΦΟΡΑ
ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ

ΤΑ ΨΕΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

Η ΑΔΕΛΦΗ
ΣΑΝ ΣΟΥΛΠΙΣΙΟ

ΤΟ ΟΝΟΜΑ
ΤΟΥ ΡΟΔΟΥ

εκδόσεις «γνώση»

Ιπποκράτους 31, 10680 ΑΘΗΝΑ τηλ. 36.20.941 - 36.21.194

ΠΕΘΑΙΝΕΙ ΣΑΝ ΧΩΡΑ

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ τελειώνει αλλά όλα δείχνουν πως οι «θερμές ημέρες» είναι ακόμη μπροστά μας. Όχι μόνο λόγω της κρίσης στον Περσικό, αλλά και γιατί στα δικά μας χωρικά ύδατα επίκεινται εχθροπραξίες: δημοτικές εκλογές, δίκες για τα σκάνδαλα, ματαίωση των νομαρχιακών εκλογών, αλλαγή του εκλογικού νόμου, πληθωρισμός 25%, αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα. Το καθ' ένα μόνο του θ' αρκούσε να προκαλέσει μικρό καύσωνα, η σύζευξη τους ίσως δημιουργήσει πραγματικό καμίνι.

ΔΥΣΤΥΧΩΣ, δεν μπορούμε καν να έχουμε την ελπίδα ότι «στη βράση κολλάει το σίδερο». Τα όσα μέχρι τώρα παρακολουθήσαμε δεν πείθουν ότι οδηγούμεθα σε κινητικότητα που θα φέρει λύσεις, αλλά σε αντιπαραθέσεις, σε τακτικούς ελιγμούς, που έχουν στόχο από μεν την πλευρά της κυβέρνησης την ισχυροποίηση της στην εξουσία, από δε την αντιπολίτευση, τον εντυπωσιασμό της κοινής γνώμης.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ματαιώνει την εφαρμογή του νόμου για τον Β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης γιατί θέλει να διατηρήσει τον απόλυτο έλεγχο της περιφέρειας μέσω των νομαρχών και γιατί φοβάται την αναμέτρηση για την ανάδειξη νομαρχιακών συμβουλίων, που ουσιαστικά έπαιρναν τον χαρακτήρα μίνι βουλευτικών εκλογών. Αδιαφορεί για τις δομικές ανεπάρκειες της οικονομίας και προσπαθεί απλώς μέσα στην αναμπουμπούλα να αρπάξει καμιά δεκάρα παραπάνω. Με το πρόσχημα του «διαγωνισμού», ετοιμάζεται να βολέψει στο δημόσιο χιλιάδες ημέτερους —και ας λένε οι θεωρητικοί αντικρατιστές ό,τι θέλουν. Και δεν μας έπεισε καθόλου, ούτε στην αλβανική κρίση που προηγήθηκε, ούτε σε αυτή που τώρα κλιμακώνεται στον Περσικό Κόλπο πως είναι σε θέση με ρεαλισμό, τόλμη και διορατικότητα να προωθεί τα συμφέροντα της χώρας.

Η ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ από την μεριά της συνέπληξε μέτωπο

για να αποτρέψει την αναχώρηση του «Λήμνος»! Ο θαυμασμός των φασιστοειδών του Ταύρου για τον Σαντάμ Χουσεϊν, εξηγεί τα κροκοδείλια δάκρυα για «τα παιδιά μας που τα στέλνουν να σκοτωθούν». Όμως ο Α. Παπανδρέου, που ισχυριζόταν πως παραλίγο να κάνει πόλεμο για τα πετρέλαια του Αιγαίου, γιατί ξαφνικά μιλά με τέτοια περιφρόνηση για τα πετρέλαια του Κουβέιτ; Μήπως νοστάλησε ξανά τον «σοσιαλισμό» του Μπάαθ; Ο Χ. Φλωράκης ήταν ο μόνος Έλληνας πολιτικός αρχηγός που δέχθηκε να συζητήσει με τον πρεσβευτή του Ιράκ στην Αθήνα. Και βγήκε μετά να κατηγορήσει τους Αμερικανούς ότι βρίσκονται 50 χρόνια στην Ευρώπη —άρα, ούτε από την Αραβία θα φύγουν. Επιπλέον, ένας παλιός στρατιωτικός όπως αυτός, είναι ο τελευταίος που δικαιούται να δημαγωγεί δηλώνοντας ότι «δεν μπορείς να δίνεις κορμιά για οποιαδήποτε ανταλλάγματα». Δεν έφταναν στον Συνασπισμό οι γελοιότητες που συνόδευσαν την υπόδειξη υποψήφιου δημάρχου για τον Πειραιά, ήταν αναγκαία αυτή η επίδειξη άκρατου λαϊκισμού φιλειρηνισμού, όταν είναι ολοφάνερο πως η επεκτατικότητα του Ιράκ δεν μπορεί να συγκρατηθεί παρά με την απειλή άσκησης βίας;

ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ του 21ου αιώνα η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και του διπολικού συστήματος Ανατολή-Δύση, δημιουργούν δυνατότητες αλλά και κινδύνους για την ανθρωπότητα. Δυνατότητες για άλλες σχέσεις μεταξύ χωρών, για ανανέωση της αριστεράς, για διεύρυνση των δημοκρατικών δικαιωμάτων των λαών, για παγκόσμια ειρήνη. Κινδύνους από τους εθνικισμούς, από ηγέτες ή καθεστώτα που θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευθούν τις πρόσκαιρες ανισορροπίες και τα κενά για να επεκτείνουν με τη βία την ισχύ τους. Η ελληνική πολιτική ηγεσία, απορροφημένη από τις μικροκομματικές διαμάχες για τη νομή της εξουσίας, αδιαφορεί για τις δυνατότητες και υποτιμά τους κινδύνους. Τόσο το χειρότερο για όλους μας, για τη χώρα που πεθαίνει.

αντί

ΠΕΡΙ
ΕΧΟ
ΜΕΝΑ

- Περίοδος Β'
- Χρόνος 17ος
- Τεύχος 445

Παρασκευή 24 Αυγούστου 1990
δρχ. 200

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
FAX: 72.26.107 - TELEX: 214179 ANTI

ΑΡ. ΨΑΛΤΗΣ	
ΣΥΝ: Αναπαλαίωση στρατηγικής - Απουσία πολιτικής	12
Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	
Συνέντευξη στο ANTI	13
Μ. ΔΟΥΝΤΑΣ	
Μεσανατολική κρίση - Ελλάδα - Τουρκία	15
ΧΡ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ	
Από τα «αβαθή» της εξωτερικής μας πολιτικής στις «φουρτούνες» του Περσικού...	18
Η κλιμάκωση της κρίσης	22
Διεθνείς οργανισμοί άμεσα εμπλεκόμενοι στην κρίση	24

Κ. ΔΕΔΕΣ	
Κερδισμένοι και χαμένοι από το πετρέλαιο	26
Α. ΤΑΡΤΑΝΟΓΛΟΥ	
ΤΟΥΡΚΙΑ: Όταν κυριαρχούν τα τζαμιά	28
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ	
Ν. Παναγιωτάκης, Αλ. Ξύδης, Τ. Παναγοπούλου, Ε. Φουντουλάκη	31
Ν. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ	
Ο ΠΥΡΓΟΣ - Μέρος Β'	52
ΝΤ. ΣΙΩΤΗΣ	
Έφυγε ο Σπάνιας	55
Μ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ	
Τα αλαλάζοντα κύμβαλα του «υπαρκτού λαϊκισμού»	62

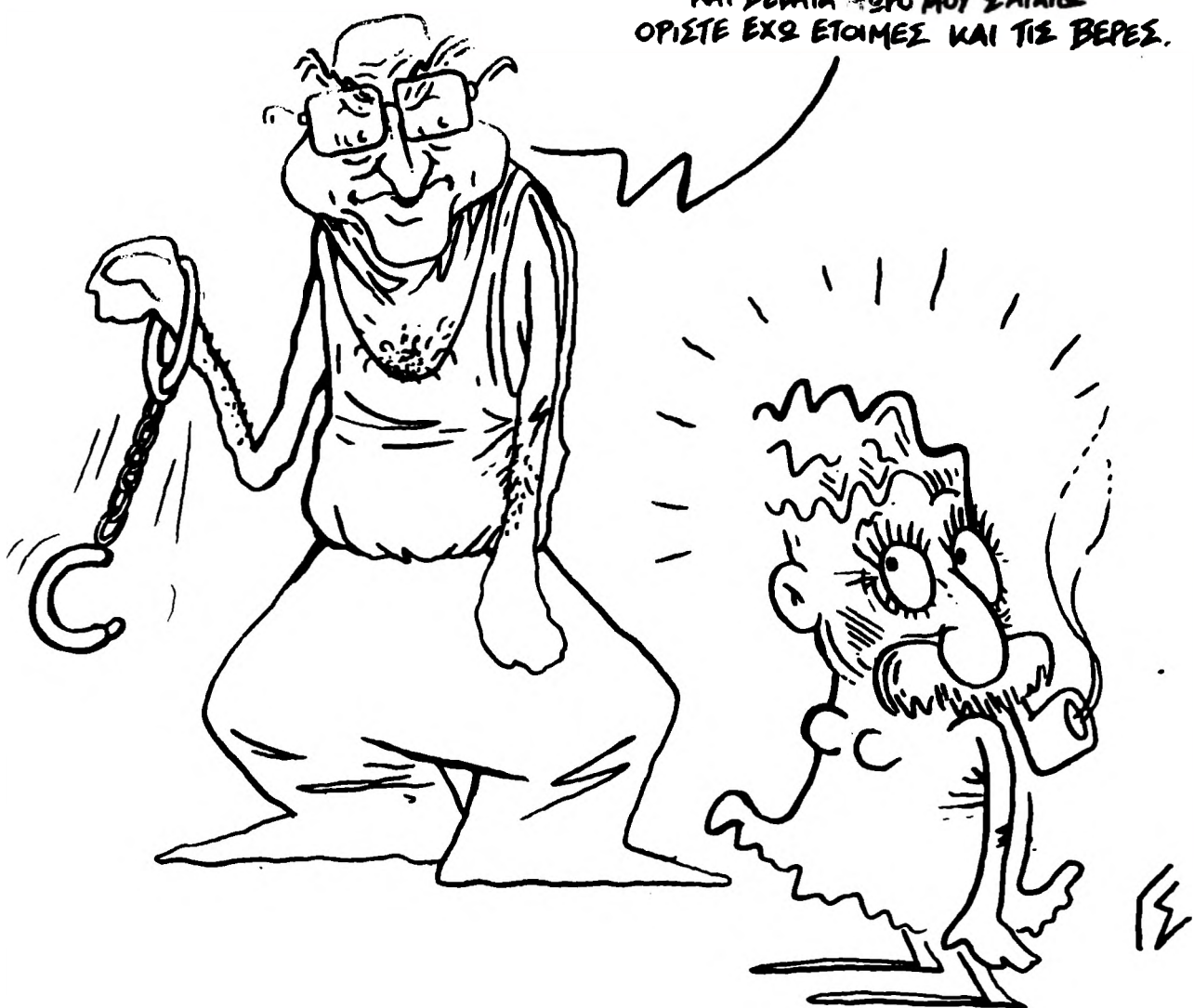
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
Κόλπος, «Λήμνος» και δημοτικές	4
ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ	6
ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΤΗΣ ΙΣΙΔΩΡΑΣ	9
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	10
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	48
ΒΙΒΛΙΟ	58
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	64

ΠΟΛΙΤΙΚΟ 15ήμερο

Κόλπος, «Λήμνος» και δημοτικές

Η ΕΝΤΑΣΗ στην περιοχή του Κόλπου παραμένει αμείωτη. Κατά τον Φρανσουά Μιττεράν, μάλιστα, έχουμε ήδη μπει στη «λογική του πολέμου», με ό,τι μπορεί να σημαίνει ο όρος αυτός, σε μια αντιπαράθεση όπου εμπλέκονται πετρέλαια, αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα, φιλοδοξίες για περιφερειακές ηγεμονίες και όπλα μαζικού θανάτου —ακόμα και βακτηριολογικά...

ΚΑΠΟΥ, βέβαια, αναζητείται και λύση πολιτική. Ο Σοβιετικός υπουργός Εξωτερικών Έντβαρντ Σεβαρντνάντζε λ.χ. πιστεύει ότι οι τελευταίες προτάσεις του Σαντάμ Χουσεϊν (για διάλογο με τις ΗΠΑ και ειρηνική επίλυση της κρίσης) «περιέχουν στοιχεία που αξίζουν σοβαρής προσοχής». Από την άλλη, φαίνεται ότι οι απεσταλμένοι του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ στη Βαγδάτη δεν περιόρισαν την αποστολή τους στο θέμα των ξένων υπηκόων (μόνο) —ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, έγραψε η Marcella Emiliani στην «Ουνιτά», δεν μπορεί να το παίζει απλώς «Ερυθρός Σταυρός»...— αλλά αναζητήσαν «συγκλίσεις» για κάποια, έστω μερική, εκτόνωση του σημερινού παροξυσμού. Και το Συμβούλιο Ασφαλείας; Το Συμβούλιο Ασφαλείας, που επρόκειτο να συνέλθει την Τρίτη για να επανεξετάσει —ακριβέστερα, να αποσαφηνίσει— τους όρους του ναυτικού αποκλεισμού του Ιράκ, δεν συνήλθε λόγω δισταγμών απόψεων στους κόλπους του. Το παρασκήνιο —ως την ώρα που σύρονταν οι γραμμές αυτές— δεν είναι πλήρως γνωστό. Φαίνεται, όμως, ότι και ο ίδιος ο Κουεγιάρ συνειδητοποιεί πλέον ότι η πρωτοβουλία για την εφαρμογή ενός ναυτικού αποκλεισμού δεν μπορεί να είναι υπόθεση μιας μόνο χώρας. Έστω και αν η χώρα αυτή ονομάζεται Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

ΦΥΣΙΚΑ, μετά τις συγκλονιστικές εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη, η υπερδύναμη, σήμερα, είναι μια. Διάφοροι αναλυτές, μάλιστα, επισημαίνουν ότι, ακριβώς επειδή οι ΗΠΑ είναι η «μόνη υπερδύναμη», κατόρθωσαν, με αφορμή την ιρακινή εισβολή στο Κουβέιτ, να συσπειρώσουν γύρω τους ακόμα και χώρες όπως η Συρία! Όλα αυτά, όμως, δεν νομιμοποιούν την άποψη ότι, μετά τον τερματισμό της διπολικής διαίρεσης του κόσμου, το πάνω χέρι ανήκει —αποκλειστικά— στην «ηγεμονία της μιας μόνο πλευράς». Πολύ περισσότερο δεν νομιμοποιείται η υπερκέραση του Συμβουλίου Ασφαλείας από την όποια υπερδύναμη. Άλλο, επιτέλους, η εφαρμογή ενός εμπάργκο, και άλλο αυτή η φοβερή συσσώρευση χάλυβα και ηλεκτρονικών όπλων, με μυριάδες ένστολους να κρατούν το δάκτυλο στη σκανδάλη.

ΜΕΣΑ σ' αυτό το κλίμα θα πρέπει να τοποθετηθεί και η «κατ' αρχήν» απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να στείλει το «Λήμνος» στον Περσικό, πιστευοντας ότι έτσι «αναβαθμίζουμε τον ρόλο μας στο ΝΑΤΟ», «αντιρροπούμε την τουρκική διπλωματία» (και διπροσωπία) και «βοηθούμε έμμεσα την Κύπρο».

ΟΠΩΣ αναμενόταν, στην απόφαση αυτή αντέδρασαν —σε διαφορετικούς τόνους και από διαφορετική οπτική γωνία— το ΠΑΣΟΚ και ο Συνασπισμός. Αλλά και στον ίδιο τον Συνασπισμό οι

επί μέρους διαφοροποιήσεις (ακόμα και μεταξύ του προέδρου του Συνασπισμού και των κειμένων της Εκτελεστικής Επιτροπής) ήσαν ιδιαίτερα αισθητές. Έτσι, στη δήλωση λ.χ. του Χ. Φλωράκη ότι «είμαστε κατηγορηματικά αντίθετοι σε οποιαδήποτε συμμετοχή σε πολεμικές επιχειρήσεις, με οποιαδήποτε μορφή», η Εκτελεστική Επιτροπή του ΣΥΝ αφήνει να νοηθεί ότι θα μπορούσε, ενδεχομένως, να συζητήσει την περίπτωση ελληνικής ναυτικής παρουσίας στην περιοχή του Κόλπου, εφόσον η παρουσία αυτή «καλύπτεται με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας και προωθείται υπό την αιγίδα του». Από την πλευρά του, το Ε.Γ. της ΕΑΡ —απαντώντας, προφανώς, στην κυβερνητική επιχειρηματολογία περί «βοήθειας» προς την Κύπρο, κλπ.— έθεσε θέμα «συνολικότερης αντιμετώπισης των παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου». Και με αυτή την έννοια —υπογραμμίζει η ανακοίνωση της ΕΑΡ— «πρέπει να υπάρξει διεθνής πρωτοβουλία για τον τερματισμό της στρατιωτικής κατοχής τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία».

ΜΙΑ ΤΕΤΟΙΑ πρωτοβουλία θα μπορούσε να αναλάβει, φυσικά η ίδια η κυβέρνηση. Αλλά αυτό δεν έγινε. Από την άλλη, υπήρξαν τα (προφορικά) εύσημα του προέδρου Μπους προς τον πρωθυπουργό κ. Μητσοτάκη, μέσω του πρέσβη κ. Μ. Σωτήρχου (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά ως προς το τι ακριβώς

σημαίνουν πρακτικά...), που τροφοδοτήσαν τα εξάστηλα πολλών φιλοκυβερνητικών και αντιπολιτευόμενων εφημερίδων. Κατά την «Μεσημβρινή» λ.χ. «*η θυσία της Ελλάδας θα αναγνωρισθεί*», ενώ κατά την «Απογευματινή», Κουβέιτ και Σαουδική Αραβία «*θα μας πληρώσουν το "Λήμνος" με... χρυσάφι*» και, πιο συγκεκριμένα με «*επενδύσεις και καταθέσεις μαμούθ, σε σκληρό συνάλλαγμα*»! Αντιθέτως, για τον φιλοπασοκικό Τύπο, το μήνυμα Μπους αποδεικνύει το «*έσχατο όριο εθνικής κατάρτισης*» στο οποίο έφθασε ο Μητσοτάκης!

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, κι ενώ η κυβέρνηση δίνει την αίσθηση ότι θα προτιμούσε να είχε και αυτή την κάλυψη του Συμβουλίου Ασφαλείας για το «Λήμνος» (η κάλυψη από πλευράς Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης δεν κρίνεται «επαρκής», μια και η Ελλάδα δεν είναι μέλος της Δ.Ε....), η Προεδρία της Δημοκρατίας, με ανακοίνωσή της, αμέσως μετά τις συναντήσεις των Α. Παπανδρέου και Χ. Φλωράκη με τον πρόεδρο Κ. Καραμανλή, αισθάνθηκε την ανάγκη να διατυπώσει την άποψη του προέδρου της Δημοκρατίας. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, λοιπόν, εξέφρασε, εν πρώτοις, την ευχή το όλο θέμα (της συμμετοχής, δηλαδή, της χώρας στην πολυεθνική στρατιωτική δύναμη) να αντιμετωπισθεί, από όλους, «*με πνεύμα εθνικής ομοψυχίας*». Όσο για τα κριτήρια που πρέπει να ισχύσουν, δεν μπορεί να είναι άλλα από τα «*πάγια εθνικά μας συμφέροντα*», όπως προσδιορίζονται «*και από την γεωπολιτική θέση της Ελλάδας*».

Η ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ της προεδρίας της Δημοκρατίας έθεσε —μεταξύ άλλων— τέρμα σε μια επίμονη φημολογία που ήθελε τον πρόεδρο Καραμανλή να διαφορίζεται «*άρδην*» από την κυβερνητική γραμμή, με όλες τις τυχόν επιπτώσεις που συνεπάγεται η διαφοροποίηση αυτή. Πλην, η αναφορά του κ. Καραμανλή στη «*γεωπολιτική θέση της Ελλάδας*» υποβάλλει ότι η ελληνική πλευρά δεν θα μπορούσε να μείνει «εκτός» της πολυεθνικής ναυτικής δύναμης, υπό την αίρεση, βέβαια, ότι η δύναμη αυτή —άρα και ο απόπλους του «Λήμνος»— θα έχει την κάλυψη του Συμβουλίου Ασφαλείας. Όσο για την αναφορά στην ανάγκη «*εθνικής ομοψυχίας*», κλπ., ερμηνεύεται ως άποψη που συνιστά κατανόηση —και όχι παροξυσμό— στην αντιμετώπιση των κυβερνητικών δυσχερειών, αλλά και των κυβερνητικών χειρισμών στην αντιμε-

τώπιση ενός πραγματικά εκρηκτικού προβλήματος.

★ ★ ★

ΜΕΣΑ ΣΤΟ δεκαπενθήμερο που επισκοπούμε, η κυβέρνηση υποχρεώθηκε —εκ των πραγμάτων— και, ιδιαίτερα, μετά τη δραματική εκτίναξη του πληθωρισμού, να αναθεωρήσει τις όλες προτεραιότητες που είχε θέσει, κατά την επεξεργασία του οικονομικού της προγράμματος —αν υποτεθεί ότι υπήρξε προγραμματισμός!

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, έκπληκτη, διαπιστώνει τώρα ότι ο πληθωρισμός θα ξεπεράσει το 26% και ότι —ύστερα από τα αλλεπάλληλα κύματα των ανατιμήσεων, αλλά και την αδιαφορία που επέδειξε η ίδια στην όποια συγκράτησή του— είναι δύσκολο πλέον να ελεγχθεί. Μη ελεγχόμενος πληθωρισμός όμως, αναπόδραστα οδηγεί την παραπαίουσα ελληνική οικονομία σε δρόμο ολισθηρό και άκρως επικίνδυνο. Αποτέλεσμα: Η κυβέρνηση να αλλάξει τον πρώτο στόχο της, που ήταν, ως σήμερα, ο περιορισμός των ελλειμμάτων (ήδη το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έφθασε τα 2,8 δισεκατομμύρια δολάρια!) και να τον αντικαταστήσει με τον στόχο συγκράτησης του πληθωρισμού. Όμως, από πουθενά δεν προκύπτει κάποιο ολοκληρωμένο σχέδιο που να εξυπηρετεί το νέο αυτό στόχο. Μέτρα άλλωστε όπως η... παράταση των εκπτώσεων ή το πάγωμα της τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος και άλλα αποσπασματικά παρόμοια, ασφαλώς δεν συνιστούν επιτελικά επεξεργασμένο σχέδιο για την αντιμετώπιση της σημερινής οικονομικής πραγματικότητας.

★ ★ ★

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ίδιο δεκαπενθήμερο, και ενώ συνεχίζονται ακόμα (έστω με μειωμένη ένταση) τα «*μπάνια του λαού*», συνέβησαν μερικά αξιομνημόνευτα γεγονότα, όπως λ.χ. η απόφαση του Δημ. Τσοβόλα να μη ζητήσει αναβολή για την απολογία του (δικαιώς οι φλογεροί οπαδοί του τον υπεδέχθησαν στο δικαστήριο ψάλλοντάς τον... εθνικό ύμνο!), η καταδίκη του Αθανασόπουλου και των περί αυτόν στην υπόθεση του γιουγκοσλαβικού καλαμποκιού (δικαιώς οι οργισμένοι οπαδοί τους φώναζαν, σε στυλ καννιβάλων, το «*Δώστε τον Σκυλλάκο στο λαό*»!) ενώ ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ κήρυττε, από το Ηράκλειο, το νέο «*ασυμβίβαστο και ανυποχώρητο αγώνα*». Νοείται, όμως, «*ανένδοτος*» και να έχεις στις γραμμές σου «*προσκυνημένους*» τύπου Σημίτη, Λαλιώτη,

Τζουμάκα —όπως επισημαίνει η «Αυριανή»;... Όχι δε νοείται! Και εφ' όσον δεν νοείται, «*ξέρεις τι πρέπει να κάνεις Ανδρέα*»...

ΤΕΛΙΚΑ, την περασμένη Τρίτη, συνήλθε η Εκτελεστική Επιτροπή του Συνασπισμού, η οποία έκανε την επιλογή της σε ό,τι αφορά τον υποψήφιο δήμαρχο Φειραιά. Το όνομα αυτού: Στέλιος Λογοθέτης. Και η υποψηφιότητα Ανδρουλάκη; Ετέθη μεν (από πολλούς ομιλητές), πλην απερρίφθη από πλευράς του ΚΚΕ, «*επί τω ότι*» ο Μίμης Ανδρουλάκης έχει αναλάβει «*άλλα καθήκοντα*» —κομματικά και κοινοβουλευτικά... Το παρασκήνιο, βέβαια, είναι γνωστό και περιττεύει η αναφορά σε οδυνηρές «*λεπτομέρειες*». Πάντως, για μια ακόμα φορά, οι εκπρόσωποι της ΕΑΡ στην Εκτελεστική Επιτροπή, έθεσαν θέματα όπως είναι το πλαίσιο αρχών λειτουργίας του Συνασπισμού, το «*πως —με άλλα λόγια— παίρνονται οι αποφάσεις στον Συνασπισμό*», η πολιτική συμμαχιών, κ.ά. Τα θέματα αυτά θα συζητηθούν σε μια από τις προσεχείς συνεδριάσεις της Εκτελεστικής Επιτροπής του Συνασπισμού —όπως έχει τουλάχιστον ανακοινωθεί. Όμως τα τραύματα υπάρχουν. Και κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά αν θα επηρεάσουν ή όχι την ορμή και τη στράτευση, στην επικείμενη μάχη για τις δημοτικές.

ΑΝΤΗΝΩΡ

MAYROMIXALH 7

Books and comics
from USA
at very cheap prices

Fiction
and non-fiction
books

We have thousand titles of books: Novels, scientific books (computer, economy, psychology, biology, history, geography etc.).

Movie classics, rare art books and magazines for collectors

Rare Comics (Marvel, DC etc.).

ΣΤΕΛΙΟΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΙΛΟΛΑΟΥ 151,
ΤΗΛ. 7015292

Τέρμα Τρόλεϋ
ΑΓ. ΑΡΤΕΜΙΟΥ No 4

ΤΕΤΑΡΤΗ 8.8.90 - ΤΡΙΤΗ 21.8.90

Το τηλεγράφημα ήταν σαφέστατο στη λακωνικότητά του:

ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΝ

**Ξενοδοχείον «Χίωνα»
Καρδάμυλα Χίου**

**ΑΝ ΣΥΝΕΧΙΣΕΙΣ ΝΑ
«ΜΑΣ ΓΡΑΦΕΙΣ»
ΚΑΙ ΝΑ ΜΗΝ ΓΡΑΦΕΙΣ
ΘΑ ΔΙΑΓΡΑΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ
ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΟ.**

Υπογραφή δεν είχε —δεν χρειαζόταν άλλωστε. Το ήθος και το ύφος του Αφεντικού ήταν αφ' εαυτών σινιέ. Πώς όμως κατάφερε να με ανακαλύψει αφού είχα επιμελώς αποκρύψει το νησί, το χωριό, το ξενοδοχείο όπου βρισκόμουν; Αυτό το φίδι ο Παύλος, που τον συνάντησα έξω από τη Βολισσό, με είχε καρφώσει...

Απάντησα:

**ΔΕΝ «ΣΑΣ Ι ΡΑΦΩ» ΣΤΟΠ
ΓΡΑΦΩ ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΘΑ ΤΑ
ΣΤΕΙΛΩ ΜΕ ΓΡΑΜΜΑ.**

Ο υπάλληλος του ΟΤΕ μου σύστησε να κυκλοφορώ με καπέλλο. Όταν του εξήγησα τι εννοούσα, δήλωσε πως ο κανονισμός απαγορεύει την αποστολή τηλεγραφημάτων με βωμολοχίες. Τότε κι εγώ τον απείλησα ότι θα τον καταγγείλω γιατί μου είχε παραδώσει αυτό του Αφεντικού μου. Κι έτσι υπέκυψε. Το συμπέρασμα πάντως ήταν πως έπρεπε από παραθεριστής να γίνω δηκτικός ημεροδείκτης.

ΤΕΤΑΡΤΗ, 8.8.90

«Τιμή και δοξα στον γιο του αγωγιάτη», κραύγαζαν οι φανατικοί οπαδοί του Δημ. Τσοβόλα, πανηγυρίζοντες για τη μη προφυλάκιση του ήρωά τους. Η παιδιόθεν γειτνίαση του κ. Τσοβόλα με τα πατρικά μουλάρια ερμηνεύει άραγε γιατί αισθάνεται σαν στο σπίτι του στον σταβλο του Ταύρου;

Ο Σαντάμ Χουσεϊν ένεθυλάκωσε το Κουβέιτ —δεν ήταν παρά τα ρέστα του απ' όσα έδωσε στον πόλεμο κατά της Περσίας. Επιπλέον, ο Χασάνης της Βαγδάτης απειλεί με χημικά και άλλα όπλα όσους έχουν αντίρρηση. Το γεγονός ότι πρόκειται γι' αυτούς τους ίδιους που του τα έδωσαν, δεν μας παρηγορεί.

Πάντως, οι Καρδαμυλίτες δεν φοβούνται τα δηλητηριώδη αέρια: οι Αθηναίοι, σου λένε, πώς τα αντέχουν τόσα χρόνια; Για την τιμή της βενζίνης τρέμουν, όμως.

Εμφανή κίνδυνο κομματικοποίησης των δημοτικών εκλογών επισημαίνει με ανακοίνωσή της η ΕΔΑ —ενώ αν είχε επιλεγεί ως υποψήφιος για την Αθήνα ο κ. Κατριβάνης, όλα θα ήταν μέλι-γάλα.

Κι ενώ εμένα με απειλούν με απόλυση, ο κ. Παπανδρέου παρατείνει τις διακοπές του στην Ελούντα ως τις 19 Αυγούστου. Γιατί να μην γεννηθώ πρώην πρωθυπουργός;

Οι διαιτητές νίκησαν την εθνική μας στο Μουντιάλ καλαθοσφαίρας με 103-95 υπέρ των ΗΠΑ.

ΠΕΜΠΤΗ, 9.8.90

Χιλιάδες πεζοναύτες καταφθάνουν συνεχώς στις ερήμους της Αραβίας, εκατοντάδες πολεμικά πλοία σπεύδουν στον Περσικό Κόλπο, δεκάδες Άραβες ηγέτες συγκεντρώνονται στο Κάιρο. Ψύχραιμοι οι Έλληνες τρέχουν κατά εκατοντάδες χιλιάδες να δηλώσουν συμμετοχή στους διαγωνι-

σμούς για μια θέση στο Δημόσιο.

Ματαιώση των νομαρχιακών εκλογών ανακοίνωσε ο υπΕσ κ. Κούβελας. Ως καθ' ύλην αρμόδιος, δεν καταργεί και τις Βουλευτικές να ησυχάσουμε;

Οι διαιτητές δεν ήσαν σέ φόρμα σήμερα κι έτσι η Εθνική νίκησε την Ισπανία 102-93 στην καλαθόσφαιρα.

Ο Συνασπισμός πήρε τα βουνά: στο Πήλιο συσκέπτονται Φαράκος - Κουβέλης αναζητώντας υποψήφιο δήμαρχο για τον Πειραιά. Για τον υποψήφιο Ζαγοράς, η σύσκεψη θα γίνει στη Μύκονο.

Δάκρυσε η Αλ. Βουγιουκλάκη στον Λυκαβηττό αντικριζοντας τα άδεια καθίσματα του θεάτρου. Οι λίγοι όμως που την απόλαυσαν ως Αντιγόνη γέλασαν με την ψυχή τους.

Απτόητες για τα τεκταινόμενα στον Περσικό, οι μετοχές πήραν ξανά τα ύψη. Αν τις πετύχει εκεί πάνω πύραυλος του Σαντάμ, πολλοί θα κλάψουν.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 10.8.90

Κατά πλειοψηφίαν, οι Άραβες ηγέτες αποφάσισαν στο Κάιρο να στείλουν κι αυτοί στρατό στη Σαουδική Αραβία και ενέκριναν την παρουσία των Αμερικανών εκεί. Ευτυχώς.

Τα Καρδάμυλα πανηγυρίζουν με ενθουσιασμό και τη νέα νίκη της Εθνικής, επί της Ν. Κορέας αυτή τη φο-

ρά. Γιατί να μην είναι όλα σε τούτη τη ζωή μπάσκει, να είμαστε πάντα στους οχτώ καλύτερους του κόσμου;

Ο Παπανδρέου είναι στην Ελούντα, ο Μητσοτάκης πάει στην Κρήτη, ο Μπους φεύγει για το εξοχικό του. Γιατί λοιπόν εμένα να μου τηλεγραφούν;

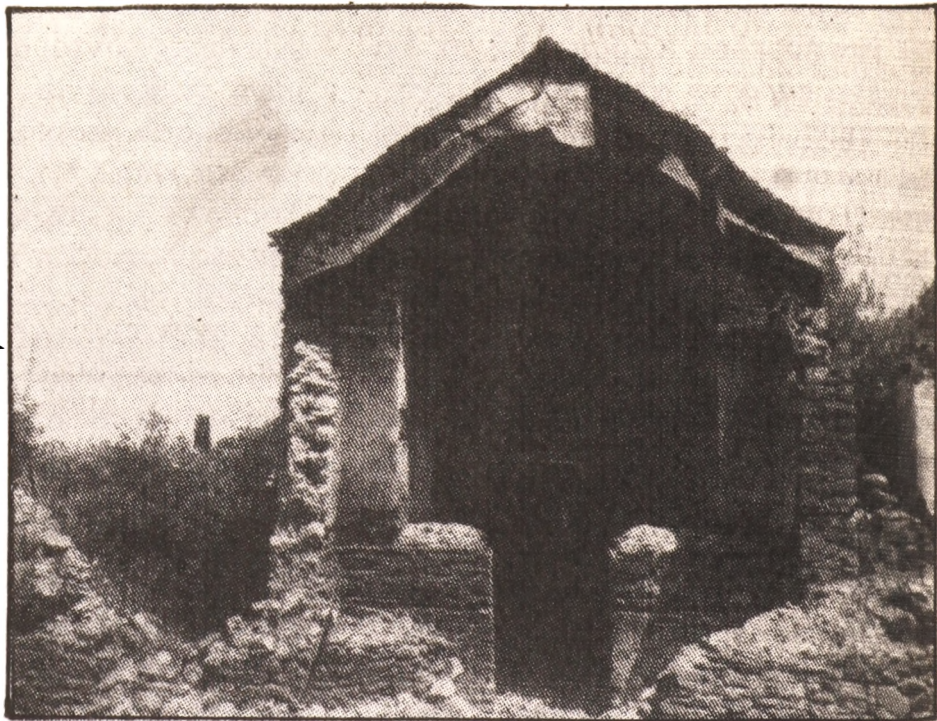
**ΓΡΑΜΜΑ ΝΑ ΣΤΕΙΛΕΙΣ ΣΤΟ
ΘΕΟ ΣΤΟΠ ΕΔΩ ΝΑ ΕΡΘΕΙΣ Ο
ΙΔΙΟΣ.**

Δεν είναι στα καλά τους! Να φύγω και ν' αφήσω τη Χίο απροστάτευτη —τώρα που ο Οζάλ παζαρεύει με τους Αμερικανούς τα ανταλλάγματα για να πάει με τη μεριά τους κι εναντίον του Ιράκ; Και ποιος θα περιφρουρεί τις παραλίες της Βλυχάδας, του Ναγού, του Γιόσσονα από τυχόν αποβάσεις; Ποιος θα υπερασπιστεί τα μαστιχόδενδρα στα Νοτιόχωρα, τα περιβόλια στον Κάμπο, τις ελιές στα Βορειόχωρα;

ΣΑΒΒΑΤΟ, 11.8.90

Ο διαγραφόμενος κίνδυνος να αποχωρήσει το Λήμνος για τον Κόλπο και να αποδυναμωθεί έτι περαιτέρω η άμυνα της Χίου ενισχύει την άποψή μου πως η μυροβόλος νήσος με χρειάζεται. Και μια που εδώ δεν έχει λαϊκές αγορές τα Σάββατα, ξεκινάμε να ανιχνεύσουμε το νησί, να εντοπίσουμε τα καταλληλότερα για την άμυνά του σημεία —αλλά και τα καταλληλότερα γι' αντάρτικο, άμα λάχει.

Το Πυργί και τα Μεστά στα Νοτιόχωρα, οχυρωμένα

Ήταν εκκλησία στο Αγιονόρος

από τον καιρό των Γενουατών, μπορούν να αποτελέσουν κέντρο άμυνας, για όλα τα *Μαστιχοχώρια*. Προηγουμένως βεβαίως θα πρέπει να διώξουμε τους τουρίστες που τα έχουν ήδη καταλάβει. Τα δαιδαλώδη σοκάκια τους, οι ταράτσες τους που επικοινωνούν, οι κεντρικοί πύργοι ή εκκλησίες, το μπλέξιμο σπιτιών, δρόμων, δωματίων σε ένα ενιαίο σύνολο τα κάνει ιδανικά και για *αντάρτικο πόλης*. Ειδικά στο *Πυργί* με τη μεσαιωνική *οπ-αρτ* διακόσμηση των τοίχων, οι *εχθροί* δεν θα ξέρουν αν βρίσκονται σε κρεβατοκάμαρες ή σε δρόμους.

Επιπλέον, τα *μαστιχόδενδρα* αποτελούν άριστη κάλυψη για *αντάρτες βουνού* —υπό τον όρο ότι δεν θα ξεπερνούν το 1,50 και θα είναι λιγότερο *παχύσαρκοι* από τον μέσο όρο των *Χίων*. Η δε *μαστιχα* μπορεί να ριχτεί στους δρόμους για να κολλούν οι *ερπύστριες* των *τανκς*.

Βέβαια, στ' *Αρμόλια*, φετινή *πυρκαϊά* έχει καταστρέψει τα πάντα σε *χιλιάδες στρέμματα*. Θα πάθουν όμως οι *εχθροί* την ίδια *κατάθλιψη* που κι εμείς νιώσαμε μπρος σ' αυτό το θέαμα και δεν θα έχουν κουράγιο να *πολεμήσουν*. Κι αν επιχειρήσουν *απόβαση* στα υπέροχα *Μαύρα Λιβάδια*, την ωραιότερη ακρογιαλιά της *Χίου*, θα τους *αλαλιάσουν* οι *θαλάσσιες μοτοσυκλέτες* και θα το βάλουν στα πόδια —αυτό πάθαμε εμείς, που είμαστε και *γενναιότεροι*.

Από την *τηλεόραση*, το βράδυ μάθαμε πως οι *καλαμποκάδες Αθανασόπουλος* και *Αποστολόπουλος* μεταφέρθηκαν στον *Κορυδαλλό* όπου θα παραμείνουν 3,5 έτη. Πάλι καλά: αν το *ινδαλμά τους*, ο *Κανάρης*, είχε αποτύχει, θα τον είχαν *συνβλίσει* και δεν θα *απολαμβάναμε* σήμερα τον *αδριάντα* του μεταξύ *πελωρίων φοινίκων* στο πάρκο της *Χίου*.

ΚΥΡΙΑΚΗ, 12.8.90

Κι ο *Κάμπος* νοτιώς της *πόλεως Χίου* (την οποία οι *Χίοι* ως *γνήσιοι νησιώτες* αποκαλούν *Χώρα*) προσφέρεται για *άμυνα*: οι παλιοί *άρχοντες* φρόντισαν να περι-

Κάπως έτσι ήσαν τα *τσουρέκια*, οι *μπακλαβάδες*, τα *καταΐφια*, τα *σύκα*, η *μαστιχα* της *Χίου*

τριγυρίζουν τα *περιβόλια* τους με *ψηλές μάντρες*, να δημιουργήσουν *δάση* ολόκληρα από *πορτοκαλιές* και *λεμονιές*, να ανοίξουν *βαθιά πηγάδια* με *μάγγανα*, *στέρνες*, *αυλάκια*, *πέργκολες*, να χτίσουν *σπίτια* *πνιγμένα* μέσα στα *δέντρα*. *Παράδεισος* για *άμυνα* *εναντίον* του *μπετόν*, της *ασφάλτου*, *ενάντια* στις *καναδέζικες λεύκες* *ταχείας αναπτύξεως* και *άλλων* *εχθρών* του *Γένους*. Την *ηγεσία* του *αντάρτικου* θα *αναλάβουν*, *εδώ*, ο *Πλάτων* και η *Πούλια* λόγω *ανταρτοσήμων* που *κατέχουν* από την *περίοδο* της *δικτατορίας*.

Ούτε τα *Βορειόχωρα* φαίνεται να *κινδυνεύουν* *σοβαρά*: *εδώ* δεν τα *ανακάλυψαν* *ακόμη* οι *τουρίστες*, θα τα *ανακαλύψουν* οι *εχθροί*: Οι *ξενιτεμένοι*, στα *καράβια*, στην *Αθήνα*, στην *Αμερική*, *μπορούν* να *απολαμβάνουν* τα *χωριά* τους *μαζί* με τους *συντοπίτες* τους *χωρίς* να *κινδυνεύουν* να *τσαλαπατηθούν* από τις *ορδές* των *Βόρειων χλωμών Ευρωπαίων*. Άλλωστε, τόσο η *Βολισσός* όσο και το *Πιτύος* έχουν *κάστρα* —ευτυχώς οι *απιδιές*, από τις οποίες η *συγκομιδή* *καρπών* είναι *ελεύθερη*, *βρίσκονται* *αφύλακτες* στα *χωράφια*. *Δεκαετίες* *είχα* να *δοκιμάσω* τέτοιες *γεύσεις*: από την *εποχή* που ο *μακαρίτης* ο *παππούς* μου, *κατέφθανε* από το *αμπέλι* με *γεμάτο* τον

κόρφο του *αχλάδια* και στα *φύλλα*.

Στην *Αγία Μαρκέλλα*, που *ανήμερα* στο *πανηγύρι* της (22 *Ιουλίου*) *αρχίζουν* *παντα* τα *μελτέμια*, *συναντήσαμε* τον *προδότη* *Παύλο* με την *Κατερίνα*: *είχε* *ντελαπάρει* το *μηχανάκι* του σε *κάτι* *χαλίκια* —*όλα* *εδώ* *πληρώνονται*.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 13.8.90

Γυρίσαμε στα *Καρδάμυλα*, στη «*Χιόνα*», *ενθουσιασμένοι* από τις *αμυντικές* *δυνατότητες* της *νήσου* και το *υψηλό ηθικό* των *κατοίκων*. Στο *ξενοδοχείο*, όμως, *επικρατούσε* *σύγχυση*: η *συλλογική* *τρόικα* που το *διευθύνει* *είχε* *βαρέσει* *διάλυση*. Η *Μαρία*, *ασυρματίστρια* του *εμπορικού* *ναυτικού*, *θυμήθηκε* τα *παλιά* της και *μελετούσε* *εμβριθώς* τον *εν* *πλοίοις* *συνάδελφόν* της *Καββαδία*. Ο *Λάμπρος*, *σκηνοθέτης*, *έγραφε* *μανιφέστα* για την *επόμενη* *Γ.Σ.* της *Εταιρείας* *Σκηνοθετών*. Ο *Μιχάλης*, *λοστρόμος* του *εμπορικού* *ναυτικού*, τους *εβρίζε* *αγανακτισμένος* στη *μητρική* του *αραβοκρητική* *διάλεκτο*. *Είχαν* *διαφωνήσει* *μεταξύ* τους *όταν* *τέθηκε* το *κρίσιμο* *θέμα*: *να φύγει* ή *να μη φύγει* το «*Λήμνος*»; *Όταν* τους *ανακοίνωσα* ότι *δεν* *είχε* *καμιά* *σημασία* *γιατί* *θα* *έμενα* *εγώ* να *υπερασπιστώ* τη *νήσο*, με *αγκάλιασαν* και με *κέρασαν* *μπακλαβά*, *καταΐφι*, *γα*

λακτομπούρεκο, *άνθη* *λεμονιάς* του *κουταλιού*, *τριαντάφυλλο* του *κουταλιού*, *αμυγδαλωτό*, *μαστιχα*. Και τότε *κατάλαβα* *γιατί* οι *Χίοι* *έχουν* *κάποια* *κιλά* *παραπάνω* από τους *υπόλοιπους Έλληνες*.

Όλη *τούτη* η *συγκεντρωμένη* *γλύκα* *ήταν* *αναγκαία* για να *αντιμετωπίσω* την *πίκρα* της *ήττας* 75-57 της *Εθνικής* από τη *Σοβιετία* στην *καλαθόσφαιρα*, στην *μακρινή* *Αργεντινά*. Μα *εμείς* *συνεχώς* θα *πληρώνουμε* την *περεστρόικα*; *Δεν* *μας* *έφτανε* η *ανανέωση* του *ΚΚΕ*,

Κόντεψα όμως να *πάθω* *πογλυκαιμικό σοκ* μόλις *άκουσα* τον κ. *Παπανδρέου* να *λέει* στο *Ηράκλειο* πως *σήμερα* *έληξε* η «*περίοδος* *χάριτος*» για τη *ΝΔ*. Η «*Αυριανή*» κι *Εγώ*, που *όλο* *αυτό* το *διάστημα* *δίνουμε* *σκληρό* *αντιδεξιό* *αγώνα*, *είμαστε* *τόσον* *καιρό* *εκτός* *γραμμής*.

ΤΡΙΤΗ, 14.8.90

Σαράντα *Φάντομ* *ο.ε.λ.* *α* *τεπειγόντως* η *Αμερική* *προ* *ενίσχυσιν* της *Τουρκίας*. Η *παρουσία* μου στα *Καρδάμυλα* *αποτελεί* *πλέον* *επιτακτική* *εθνική* *ανάγκη*. *Ξεκίνησα* *λοιπόν* *πρωί* *πρωί* για την *παραλία* του *Γιόσσωνα* *ώστε* να *παρακολουθώ* την *κίνηση* *στις* *απέναντι* *τουρκικές* *ακτές* —*κάνοντας* *καποιά* *α* *που* και *καμία* *βουτιά*.

Η τρόικα της «Χιόνας»: στην τιμή του δωματίου περιλαμβάνονται και μαθήματα μοντάζ, σημάτων Μορς και αραβικών.

Γευμάτισα με σύκα που μου προσέφεραν αφύλακτες συκιές αναγνωρίζοντας την προσφορά μου, και γύρισα τ' απόγευμα στη «Χιόνα» αφού προηγουμένως πέρασα από το ζαχαροπλαστείο να δοκιμάσω τη σημερινή παραγωγή γλυκών ταψιού. Ήτο άκρως επιτυχημένη.

Ο πατριωτισμός, τα σύκα, η γαλαζία θάλασσα, οι μπακλαβάδες, το μελτέμι, τα καταΐφια, τ' άστρα που άρχιζαν να εμφανίζονται μ' ανέβαζαν σε σφαίρες υψηλής ψυχικής ανάτασης. Το τηλεγράφημα που περίμενε, με γκρέμισε καταγής:
ΑΝ ΔΕΝ ΕΡΘΕΙΣ ΕΣΥ
ΑΜΕΣΩΣ ΕΔΩ
ΕΡΧΟΜΑΙ ΕΓΩ ΕΚΕΙ.

ΤΕΤΑΡΤΗ, 15.8.90

Ζύγισα τα υπέρ και τα κατά κι αποφάσισα πως αν οι Χίοι θα έπρεπε να διαλέξουν μεταξύ αποβάσεως των Τούρκων και αποβάσεως του Αφεντικού θα προτιμούσαν την πρώτη. Τα μάζεψα λοιπόν στα γρήγορα, με την καρδιά μαυρισμένη που θα έχανα όλα τα πανηγύρια τα δεκαπενταγουστιάτικα.

Απόλαυσα ένα τελευταίο σετάκι από μπακλαβά, καταΐφι, τριαντάφυλλο, μελιτζανάκι, νεραντζάκι, συκάκι, μαστίχα, γαλακτομπούρεκο, τσουρέκι, κτλ. στην έρημη Απλωταριά της Χώρας, όπου μόνο τα ζαχαροπλαστεία ήσαν ανοιχτά. Πήρα μια ποικιλία από πάστες και τάρτες για το ταξίδι, εφοδιάστηκα και με εμφιαλωμένο «Νερό Χίου» που είναι εξίσου γλυφό με αυτό του υδραγωγείου και ετοιμαζόμουν να επιβιβασθώ στο φέρυ-μπωτ με το καπέλλο και τη διακοσάρα Χόντα μου, όταν συνάντησα έναν πλανόδιο πωλητή φρέ-

σκου παστελιού και αμυγδαλών. Κατάλαβα αμέσως πως αν έφευγα χωρίς να τα έχω δοκιμάσει, θα ήταν σαν να μην είχα πατήσει ποτέ το πόδι μου στη Χίο. Έχοντας επιβαρύνει κατά μισό κιλό ακόμη το στομάχι μου, αναχώρησα με τις καλύτερες αναμνήσεις από την πατρίδα του Ομήρου.

ΠΕΜΠΤΗ, 16.8.90

Το γνωστό καράβι από τη Χιό με τις βαρκούλες του τις δυο κι εμένα ως επιβάτη άραξε εν τέλει στον Πειραιά κι όταν έφθασα στην Αθήνα έκατσα και λογάριασα πως η εκεί δεκαπενθήμερη παραμονή μου με είχε επιβαρύνει με στρώμα λίπους βάρους τριών χιλιογράμμων. Μα γιατί, Θεέ μου, όλα αυτά τα εύγευστα, αρωματικά, γλυκύτατα, απολαυστικά δημιουργήματα της σοφίας της Δικής Σου και των Χίων να καταλήγουν τελικά σε αυτό το φριχτό ξύγκι που συσσωρεύεται γύρω από το στομάχι; Ευτυχώς που για τη Διονυσία και τη Λουίζα πήρα μόνο μαστίχα που αντικαθιστά τις τσίγκλες χωρίς να προσθέτει θερμίδες.

Σε τρία λεπτά είχα ενημερωθεί από τις εφημερίδες για όλα τα θέματα: μεταμόσχευση στον Ευαγγελισμό, ληστεία στην Κέρκυρα, προσκύνημα στην Τήνο, τη Σουμελά, την Πάρο, αντιτρομοκρατικό τηλέφωνο, άνοιγμα του Σαντάμ προς την Περσία, ο Χουσεΐν της Ιορδανίας στην Ουάσινγκτον, οι πεζοναύτες στον κόλπο —πού να τους βολέψει μόνο ένας κόλπος όλους αυτούς; Στη μουντοκαλαθόσφαιρα χάσαμε

—δεν πειράζει, και μέχρι εδώ καλά ήταν.

Οι του Συνασπισμού, μονίμως ανέραστοι και αντισεξουαλικοί, τάσσονται κατά της ελληνικής παρουσίας στον κόλπο —τ' άγνωστα μέρη τρομάζουν τους κουματικούς γραφειοκράτες.

Μπορεί να μεγάλωσε εν μέσω μουλαριών, εφτάψυχη γάτα όμως αποδείχθηκε ο Δ. Τσοβόλας, που παρά λίγο να καταμετρηθεί στα τροχαία θύματα του Δεκαπενταγούστου. Περαιστικά!

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 17.8.90

Μετά την αναχώρησή μου από την Χίο, τα ερωτηματικά για την αποστολή της «Λήμνου» πληθαίνουν, μα ακόμη περισσότερο πληθαίνουν τα πλοία στον Περσικό και οι πεζοναύτες στις ερήμους. Πάντως οι Αμερικανοί μάς παρέδωσαν τη Νέα Μάκρη —άρα δεν υπάρχει πετρέλαιο εκεί. Ανέβηκαν και οι «αντικειμενικές» τιμές των ακινήτων —τα υποκειμενικά ενοίκια ενδιαφέρουν εμάς. Στη σύνταξη ο Λιγκατσόφ, στον πρωθυπουργό μεθαύριο ο κ. Φλωράκης.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 18.8.90

Βεβαίως έσπευσα στη λαϊκή αγορά της Καλλιδρομίου. Ερημιά —ούτε οι μισοί πάγκοι δεν ήταν εκεί και οι πελάτες αραιοί - αραιοί. Γνωστός, ούτε για δείγμα —μόνο ο βλάκας εγώ, να βρίσκομαι τέτοια ημέρα στην Αθήνα. Οι Πόντιοι, όλοι στη θέση τους: θα χρειαστούν χρόνια μέχρι να αποκτήσουν τη συνήθεια και τη δυνατότητα διακοπών.

ΚΥΡΙΑΚΗ, 19.8.90

Μην πιστεύετε, μην παίρνετε στα σοβαρά ό,τι γράφουν οι εφημερίδες, ό,τι δείχνουν οι τηλεοράσεις, ό,τι λένε τα ραδιόφωνα τούτες τις ημέρες. Με τέτοια νέκρα που υπάρχει, παίρνουν το τόσο και το κάνουν ΤΟΟΟΣΟ.

Αφικνείται ξύμπασα σήμερα πάσα η πολιτική ηγεσία από τις διακοπές της. Για μια εβδομάδα που έλειπαν όλοι, καλά τη βγάλαμε. Από αύριο αρχίζουν τα δύσκολα. Εκατοντάδες χιλιάδες άσχημα και κακόγουστα εστιατό-

ρια υπάρχουν στην Αθήνα, με άθλια κουζίνα. Όλα αυτά θα συνεχίσουν να υπάρχουν —και κήκε η όαση του Ιντεάλ...

Για να μην καταλάβει πως ήταν στον «αέρα», βρέθηκε στον δρόμο. Η Β. Παλαιολόγου, εκφωνήτρια του Μεγκατσάνελ, που είπε «Τι λέει αυτός ο μαλάκας», σχολιάζοντας δηλώσεις του Α. Παπανδρέου στην Ιεράπετρα.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 20.8.90

Έχουμε και λέμε:

1) Η βενζίνη πήγε στις 140 δρχ. για να καλυφθούν τα έξοδα της «Λήμνου» ως τον Περσικό.

2) Ως εκ τούτου ο κ. Φλωράκης ετάχθη κατά της μετακινήσεως της Λήμνου από το Αιγαίο, διότι δεν είναι δυνατόν να πληρώσει ο εργαζόμενος λαός τις εισόδους των ναυτών σε διάφορους κόλπους.

3) Ο κ. Παπανδρέου ετάχθη και αυτός υπέρ της παραμονής της Λήμνου στις Κυκλάδες, γιατί δεν είναι αυτός πρωθυπουργός ως να την στείλει.

4) Ο Συνασπισμός αποφάσισε να στείλει τον κ. Λογοθέτη από τη Νίκαια στον Πειραιά, διότι ο Προτασώφ δεν έγινε δεκτός από την ΕΑΡ ως υποψήφιος δήμαρχος.

ΤΡΙΤΗ, 21.8.90

Χτες και σήμερα, 9% έχασαν οι μετοχές στο Χρηματιστήριο —κι ακόμα ο Σαντάμ δεν εκτόξευσε πυραύλους.

Η αντιπολίτευση φταίει για τη ματαίωση των νομαρχιακών εκλογών, είπε ο κ. Μητσοτάκης. Και ο Σαντάμ, στο Κουβέιτ ρίχνει την ευθύνη για τα όσα έπαθε.

Μια εβδομάδα τώρα καίγεται το Αγιονόρος, Πάτερ Νικόδημε, ελπίζω εσύ τουλάχιστον να είσαι καλά.

Κυρίες και Κύριοι, ο ήλιος εγκαταλείπει τον Λέοντα και εισέρχεται εις την Παρθένω. Τουτέστιν τα ψέματα και το καλοκαίρι τελείωσαν, τα κέφια πάλι μέσα.

Καλό χειμώνα, καλή ψυχή, καλό βόλι.

**ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ
Ο ΜΥΡΟΒΑΝΤΗΣ**

Το Σημειωματάριο της Ισιδώρας

Εχει κανείς αμφιβολία ότι ο πρωθυπουργός κρατά άποψη στάση στο θέμα της τοποθέτησης «πρέσβων εκ προσωπικοτήτων» παρά τις πιέσεις που δέχεται;

Μεγάλες οι πιέσεις και οι δικαιολογίες άφθονες.

Πράγματι, σήμερα είναι πολύ δύσκολο να πληρωθούν οι διάφορες «δεύτερης διαλογής» πρεσβείες επειδή οι περισσότεροι διπλωμάτες αρνούνται να αποδεχθούν την μετάθεση. Τα μόνα «πόστα» τα οποία πλέον συζητούν είναι το *Παρίσι* και το *Λονδίνο*, άντε και η *Ρώμη*. Ο κ. Κώστας Ζέππος που τοποθετήθηκε στο Πεκίνο αρνείται να πάει με το επιχείρημα ότι η τοποθέτησή του εκεί έγινε για λόγους αντεκδίκησης από τον υπουργό κ. Αντώνη Σαμαρά για το γνωστό θέμα του «καρφώματος» στον κ. Ανδρέα Παπανδρέου της επιστολής προς τον ΟΗΕ. Έτσι ο κ. Ζέππος, προκειμένου να μην παραιτηθεί ως αντιστασιακός, απαιτεί να ανακληθεί στην Κεντρική Υπηρεσία και να τεθεί στην «διάθεση του Υπουργού».

Αλλά γιατί οι διπλωμάτες θα πρέπει να διαπραγματεύονται τις τοποθετήσεις τους —όταν ουδείς δημόσιος υπάλληλος ή στρατιωτικός διανοείται να συζητήσει την μετακίνησή του σε οποιοδήποτε σημείο— είναι κάτι που δεν καταλαβαίνω. Για την Αλβανία, ιδρώσαμε να βρούμε πρέσβη. Ο κ. Άρης Καρόκης αρνείται να πάει στο Καίρο. Ο κ. Κώστας Πρεβεζανούρας δεν αποδέχεται την τοποθέτησή του στην Τυνησία. Γίνεται τέλος πάντων;

Βέβαια υπάρχουν και αρκετές εριπτώσεις «μονόπλευρης» αντιμετώπισης. Όπως για παράδειγμα εκείνη του κ. Στέλιου Ιαλικούρη και του κ. Παναγιώτη Τσουνή. Ο πρώτος, από Κωνσταντινούπολη πήγε στη Λαμία και από κεί στα Τίρανα. Ο δεύτερος από Λονδίνο στο Παρίσι και από εκεί στο Δουβλίνο (αυτό μόνο και μόνο διότι στη βαρπηκότα του, ο τότε υπουργός κ. Γιάννης Χαραλαμπίδης έπαιξε το Δουβλίνο με το Λονδίνο). Από την Κωνσταντινούπολη πήγε στη Βιέννη.

Την αντικειμενικότητα όμως στην «άποψη στάση» του κ. Μητσοτάκη —στοιχεία απεικονίζονται για έναν ηγέτη— θα τα πιστώσουμε όμως στην περίπτωση του κ. Γιώργου Παπούλια που τοποθετήθηκε προσφάτως στο Λονδίνο ενώ συνταξιοδοτείται εντός των επομένων ενομήτων.

Λέγεται ότι, όταν, επί Οικουμενικής ο κ. Παπούλιας ανέλαβε το Λονδίνο, του εδόθησαν

διαβεβαιώσεις για τριετή παράταση παρ' όλο που ο ίδιος σαν υπουργός είχε αρνηθεί ολιγόμηνη παράταση —εκχωρηθείσα προηγουμένως από το ΠΑΣΟΚ— στον προκάτοχό του κ. Σταθάτο που υπηρετούσε στην ίδια θέση. Αν όμως δοθεί στον κ. Παπούλια παράταση τι θα γίνει με τους υπόλοιπους πρέσβεις οι οποίοι συνταξιοδοτούνται αμέσως μετά; Τι θα γίνει, ας πούμε, με τον Γενικό Γραμματέα του υπουργείου, πρέσβη κ. Παναγιώτη Οικονόμου ή με τον κ. Σωτήρη Κωνσταντόπουλο που υπηρετεί στο Στρασβούργο; Θα αποτρέψει ο κ. Μητσοτάκης το ενδεχόμενο να επαναστατήσουν (και δικαίως) οι διπλωματικοί και να συνταχθούν με το επερχόμενο απεργιακό κύμα;

Οταν, με την αποχώρηση του ΠΑΣΟΚ από την εξουσία το περασμένο καλοκαίρι, ανέλαβε το υπουργείο Υγείας ο κ. Μιλτιάδης Έβερτ μεταξύ άλλων, κληρονόμησε και ημιτελή δημοπρασία για την προμήθεια συστήματος μηχανογράφησης 15 νοσοκομείων του ΕΣΥ το οποίο θα εχρηματοδοτείτο από τα ΜΟΠ. Ύψος προμήθειας σε πρώτη φάση, δυο δισ. Παρ' όλον ότι ο σχετικός φάκελος είχε εξαφανισθεί και η υπόθεση κινδύνευε να χαθεί κάπου στους διαδρόμους του Υπουργείου, ο κ. Έβερτ έδρασε αποτελεσματικά και ενεργοποίησε τον διαγωνισμό ζητώντας από τις εταιρείες που είχαν λάβει μέρος να υποβάλλουν ξανά προσφορές. Απόψεις σύμφωνα με τις οποίες ο διαγωνισμός δεν ήταν νομότυπος και θα έπρεπε να προκηρυχθεί εκ νέου, απερριφθήσαν, τότε, με την δικαιολογία ότι οφείλουμε «να προλάβουμε τις προθεσμίες για να μην χάσουμε τα λεφτά από την Κοινότητα». Και αυτά, σε συνδυασμό με την —θεμιτή— επιθυμία του κ. Έβερτ να ολοκληρωθεί η υπόθεση επί υπουργίας του προκειμένου να παρουσιάσει έργο. Πλην όμως, η ευγενής αυτή φιλοδοξία δεν ευοδόησε διότι αρκετοί υπηρεσιακοί παράγοντες προέβλεπαν αντιρρήσεις ως προς το σύννομο της διαδικασίας.

Κατά την εξέλιξη, η υπόθεση καθυστέρησε και στο μεταξύ ο κ. Έβερτ πήρε προαγωγή για το Υπουργείο Προεδρίας. Το μη νομότυπο του διαγωνισμού συνίσταται στο ότι, ενώ, ο νόμος περί κρατικών προμηθειών ρητά προβλέπει στην επιτροπή αξιολόγησης να μετέχουν και εκπρόσωποι του φορέα τον οποίον αφορά η προμήθεια (στην περίπτωση μας του υπουργείου Υγείας), στην επιτροπή που είχε καταρτισθεί από τον προκάτοχο του κ. Έβερτ υπήρχαν (κατά

τα προσφιλή ειωθότα του ΠΑΣΟΚ) μόνον καθηγητές Πανεπιστημίου η δε αλλαγή της επιτροπής εντός των πλαισίων του νόμου, θα είχε ως συνέπεια την προκήρυξη νέου διαγωνισμού. Εν τω μεταξύ, παρά τις αντιρρήσεις και τις καθυστερήσεις, ο διαγωνισμός ολοκληρώθηκε πρόσφατα. Καθ' οδόν μάλιστα, μας προέκυψε νέος μειοδότης αλλά αυτό δεν είναι της παρούσης.

Εδώ όμως αρχίζουν οι παρασπονδίες. Παρ' ότι το υπουργείο Υγείας επί υπουργίας Έβερτ είχε αποφανθεί ότι η εν λόγω «απόκλιση» δεν αποτελεί παρατυπία και έτσι συνεχίστηκε η διαδικασία, έρχεται σήμερα το συναρμόδιο για την δημοπρασία υπουργείο Εμπορίου και αποφαινεται ότι η εν λόγω «απόκλιση» είναι παρατυπία που συνεπάγεται και την ακυρότητα του διαγωνισμού. Ύστερα από αυτό, η κατ' εξοχήν αρμόδια Υπουργός κ. Μαριέττα Γιαννάκου - Κουτσίκου, αρνείται να κατακυρώσει την δημοπρασία.

Αλλά, αν οι πληροφορίες μου είναι σωστές, επανέρχεται ο κ. Έβερτ με την ιδιότητα του καθ' ύλην αρμόδιου υπουργού για την Πληροφορική και με απόρρητο έγγραφό του καλεί την κ. Κουτσίκου να υπογράψει μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου την σύμβαση ώστε να μην χαθεί ο κοινοτικός παράξ. Ευθαρσώς δηλώνει ότι αναλαμβάνει ο ίδιος την ευθύνη έναντι των αντιρρήσεων του Υπουργείου Εμπορίου επικαλούμενος λόγους «εθνικού συμφέροντος». Μήπως όμως αυτό το «εθνικό συμφέρον» δεν επεκταθή και ο τέως συνάδελφός του, κ. Νίκος Αθανασόπουλος για να επιβραβευθεί με τριετή συναπτά έτη δωρεάν διαμονή και σίτιση στο κελί υπ' αριθμ. 82 του Κορυδαλλού;

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Γ. Συκιανάκη, Γεν. Γραμματέα ΕΣΥΕ, Ενταύθα.

Επιθυμώ να σας υπενθυμίσω την περίπτωση για τη σύμβαση αγοράς υπολογιστή εκτός προδιαγραφών διαγωνισμού. Επί κυβερνήσεως ΠΑΣΟΚ η ΕΣΥΕ είχε προκηρύξει διαγωνισμό για την προμήθεια συστήματος Πληροφορικής αξίας 300 εκατ. δρχ. με προοπτική το σύστημα να επεκταθεί από τον ίδιο προμηθευτή με μηχανήματα και λογισμικό αξίας δυο δισ. Ο διαγωνισμός δεν ολοκληρώθηκε τότε και έτσι συνεχίστηκε και επί των ημερών σας με την ίδια όμως επιτροπή αξιολόγησης υπό την προεδρία του κ. Βασίλη Μιχαλόπουλου και η προσφορά προκρίθηκε. Όμως, σύμφωνα με την προκήρυξη, δεν έπρεπε να ληφθεί υπ' ό-

ψη καθόσον δοκιμάστηκε (benchmark tests) στο εξωτερικό, χωρίς την παρουσία της επιτροπής αξιολόγησης παρά την, περί του αντιθέτου, ρητή επιταγή των όρων της δημοπρασίας. Αλλά αυτό είναι το λιγότερο και το πλέον ακίνδυνο. Το χειρότερο είναι ότι ενώ θα έπρεπε να προβλέπεται ο διπλασιασμός των αποδόσεων και επιδόσεων του συστήματος χωρίς αντικατάστασή του —όπως και αυτό ρητά προβλέπεται από τις προδιαγραφές του διαγωνισμού— κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει.

Κυταλαβαίνω πως έχετε κάθε λόγο να εμπιστευέσθε τα συγκεκριμένα μηχανήματα όχι μόνο διότι είναι άριστα και διεθνώς αναγνωρισμένα αλλά και επειδή, αν δεν με απατά η μνήμη μου, την εποχή που υπηρετούσατε στο ΚΕΠΕ η υπηρεσία σας είχε επιλεξει μηχανήματα από την ίδια εταιρεία και έτσι σας έχει δοθεί η ευκαιρία να διαπιστώσετε από πρώτο χερι την αξιοπιστία τους. Παρά ταύτα, φρονώ ότι δεν έπρεπε να διαπράξετε το ίδιο σφάλμα που είχαν διαπράξει τα Τελωνεία το 1980, συμπτωματικά με την ίδια εταιρεία και με αποτέλεσμα να ακυρωθεί η αγορά. Όπως πληροφορούμαι, κατατέθηκε ήδη προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας με αίτημα την ακύρωση της σύμβασης που ήδη έχετε υπογράψει. Εάν το πράγμα σταματήσει εκεί, έχει καλώς. Αν όμως συγκινηθεί και κανένας εισαγγελέας —με τη φόρα που έχουν πάρει οι δικαστικοί— και αρχίσει και ψάχνει για ποινικές ευθύνες, τι γίνεται;

κ. Λευτέρη Καραγιάννη, Πρέσβη της Ελλάδος, Βελιγράδι.

Εάν καλώς ενθυμούμαι, όταν αναλάβατε την Πρεσβεία της γειτονίας, στείλατε τετρασέλιδο fax στον προκάτοχό σας κ. Μανώλη Σπυριδάκη —το οποίο κοινοποιήσατε και στην κεντρική υπηρεσία— με κατάλογο αντικειμένων ιδιοκτησίας του Ελληνικού Δημοσίου τα οποία έλειπαν από την επίσημη πρεσβευτική κατοικία κατά την παραλαβή, ζητώντας την άμεση επιστροφή των μη ανευρεθέντων. Όπως ήταν λογικό συντάξατε μάλιστα και το σχετικό πρωτόκολλο για να έχετε το κεφάλι σας ήσυχο. Πολύ θα εκτιμούσα, αν θα είχατε την ευγενή καλωσύνη να με πληροφορήσετε κατά πόσον ο κ. Σπυριδάκης σας επέστρεψε τα διάφορα τσουμπλέκια τα οποία του ζητήσατε Συγκεκριμένα ενδιαφέρομαι να πληροφορηθώ τι έγιναν τα ασημένια μαχαιροπήρουνα, οι, ευτελούς αξίας, πίνακες του Λύτρα και το μίξερ...

Β.Κ.

ΑΣΑΝΤΟΥΡ ΜΠΑΧΑΡΙΑΝ

Έφυγε προχθές, Τετάρτη 22 Αυγούστου, ο καλός μας φίλος Ασάντουρ. Ο Ασάντουρ Μπαχαριάν, ζωγράφος από τους πιο τίμιους και καλούς στον τόπο μας, γκαλερίστας από τους πρωτοπόρους σε ιδέες και καινοτομίες και δραστήριος συμμετέχων σε κάθε δημιουργική προσπάθεια, εκδότης του πολύτιμου «Χρονικού», άφησε το «στρατηγείο» του στην «Ωρα» στην οδό Ξενοφώντος, και πάλι κάτι μισοαρχηνισμένο κάτι μισοτελειωμένο μένει πίσω.

Πολίτης με ενεργό συμμετοχή από τα χρόνια της Αντίστασης, έφηβος τότε και μετά παλικάρι στις φυλακές στα χρόνια του Εμφυλίου. Μέχρι χτες σε κάθε πρωτοβουλία για το κίνημα της Αριστεράς, ο Ασάντουρ συμμετείχε ενεργητικά και στο λυτρωτικό κίνημα της μακρινής πατρίδας του, της Αρμενίας.

Αν όλα αυτά συνθέτουν την κοινωνική παρουσία του Ασάντουρ, η ζεστή, φιλική και ανθρώπινη μορφή του ήταν το πιο πολύτιμο χάρισμά του. Κι εμείς εδώ στο περιοδικό, που από την πρώτη στιγμή βρήκαμε στον Ασάντουρ έναν συνεργάτη και σύμβουλο, πρόθυμο να μας προστρέξει στα πιο απλά και χρήσιμα, μείναμε πιο φτωχοί στην άξενη και παράξενη αυτή πόλη.

Την αγάπη μας και την βαθειά μας συμπάθεια στους δικούς του ώρα προχωρημένη της νυκτός —«επί του πιεστηρίου».

Η Βουλή

Η πρόταση του Συνασπισμού να συκληθεί το Κοινοβούλιο για να συζητηθεί η στάση της Ελλάδας στην κρίση του Περσικού Κόλπου και την αποστολή ή μη της φρεγάτας «Λήμνος» ήταν και σωστή και επιβεβλημένη. Σε ένα μείζον θέμα για την εξωτερική μας πολιτική, όπως όλα τα κόμματα δέχονται ότι είναι η στάση της χώρας μας απέναντι στην εισβολή του Χουσεΐν στο Κουβέιτ και τα μετέπειτα γεγονότα στον Κόλπο, οι αποφάσεις δεν μπορεί να παίρνονται με διαβουλεύσεις των «4». Η Βουλή μπορούσε να συνέλθει και να συζητήσει το θέμα. Άλλωστε και ο ίδιος ο πρωθυπουργός σε ανύποπτο χρόνο είχε πει ότι πρόθεσή του είναι να αναβαθμίσει το Κοινοβούλιο ώστε να μην είναι μόνο ένας χώρος επικύρωσης αποφάσεων.

Χορός ανατιμήσεων

Όλα δείχνουν ότι το μεγάλο πρόβλημα του Σεπτεμβρίου θα είναι οι ανατιμήσεις και η αύξηση του πληθωρισμού. Ήδη τα καύσιμα ανατιμήθηκαν μέσα σε 10 μήνες 4 φορές και θα συμπαρασυρουν —πιθανότατα— το ρεύμα, αλλά και τα εισιτήρια στις μεταφορές και τα κόμιστρα των ταξί.

Οι αυξήσεις σε βασικά είδη διατροφής, μετά την απελευθέρωση των τιμών στο κρέας, το σιτάρι και άλλα είδη, θεωρούνται δεδομένες. Σ' αυτά θα πρέπει να προστεθούν και η αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων που συμπαρασύρει τα ενοίκια, τα αυξημένα διδάκτρα, τα σχολικά είδη κλπ.

Η αγορά μοιάζει με «καζάνι που βράζει», ενώ η κυβέρνηση ανέχεται το φούντωμα της κερδοσκοπίας και τη δημιουργία ανεξέλεγκτων καταστάσε-

ων που μπορεί να εκτινάξουν τις τιμές. Αν όμως δεν υπάρξει έγκαιρα ένας φραγμός είναι πολύ πιθανόν να αντιμετωπίσουμε αλληπάλληλα κύματα ακρίβειας στην αγορά, με άμεσες συνέπειες στον πληθωρισμό, η έκρηξη του οποίου θα είναι αναπόφευκτη.

Ακόμα και ο φιλοκυβερνητικός Τύπος επισημαίνει τον κίνδυνο και αυτή ακόμη η «σταθεροποιητική» πολιτική της κυβέρνησης να καταρρεύσει. Όμως οι σπασμωδικές ενέργειες και οι αλληλοσυγκρουόμενες αποφάσεις δεν πείθουν ότι πίσω από τις ανακοινώσεις και τα μέτρα υπάρχει μια πολιτική που δίνει διέξοδο. Αντίθετα, όλο και πιο πολύ αποκαλύπτεται ότι ούτε πρόγραμμα υπάρχει, ούτε ενιαία αντίληψη αντιμετώπισης των οικονομικών προβλημάτων που να συγκρατεί τον πληθωρισμό.

Ο πληθωρισμός ήδη τρέχει με 22% και το πρώτο κύμα ανατιμήσεων είναι γεγονός, ενώ ακόμη οι συνέπειες της κερδοσκοπίας δεν έχουν φανεί. Οι ανατιμήσεις όμως πλήττουν τα εισοδήματα που είναι καθηλωμένα και τα οποία έχουν ήδη πληρώσει με μια πρώτη γερή αφαίμαξη την οικονομική κρίση. Ένας δεύτερος γύρος επίθεσης στα εισοδήματα των χαμηλών εισοδηματικά τάξεων φαίνεται να αρχίζει τώρα.

Τα εισοδήματα αυτά δεν αντέχουν άλλη αφαίμαξη μετά και από τη φθινοπωρινή θύελλα αυξήσεων, ανατιμήσεων και κερδοσκοπίας.

Εμπόριο όπλων

Μόλις 13.7 δισεκατομμύρια —εκ των οποίων τα οκτώ είναι απαιτητά— μας οφείλει το Ιράκ από πιστώσεις που είχαν χορηγηθεί από την προηγούμενη κυβέρνηση στον Χουσεΐν. Τα ερωτήματα τα οποία γεννώνται είναι πολλά. Ποιός είχε λάβει την πολιτική αλλά και αστική ευθύνη να δώσουμε πίστωση για πολεμικό υλικό σε μια εμπόλεμη χώρα; Ποιός είχε την «φαεινή» ιδέα να δοθεί η παραπάνω πίστωση στο Ιράκ με βάση την εγγυητική επιστολή της Κεντρικής Τράπεζας του Ιράκ, δηλαδή της ίδιας της χώρας που ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση; Πάντως, ο πρέσβης του Ιράκ στην Αθήνα, επισκέφθηκε τον Πρόεδρο της ΕΒΟ κ. Θεόδωρο Γούλα αμέσως μετά την εισβολή στο Κουβέιτ και του επανέλαβε παλαιότερη πρόταση για τα εκπρόθεσμα σύμφωνα με την οποία το Ιράκ είναι (είναι ακόμη;) διατεθειμένο να καταβάλει ένα μέρος από τις ληξιπρόθεσμες ωφειλές του έτους και το υπόλοιπο να το καταβάλει μέσα σε τρία

χρόνια. Αλλά δεν θυμίζουν αυτά τερτίπια εμπόρων όπλων και τις γνωστές λοβιτούρες που, πρώτο, είχε αποκαλύψει το ANTI;

Οι προμήθειες και ΕΟΚ

Εξαιρετικά προβληματισμένοι, φαίνεται ότι είναι οι Κοινοτικοί με το ότι η κυβέρνηση Μητσοτάκη δεν έχει ακόμη αποσαφηνίσει τη θέση της ως προς την προμήθεια 720.000 ψηφιακών γραμμών η οποία πρόκειται να δρομολογηθεί εντός του έτους. Έτσι, σύμφωνα με πληροφορίες μας, αν συνεχισθεί το καθεστώς της καθ' όλα αδιαφανούς απευθείας ανάθεσης που εγκαινίασε η κυβέρνηση Παπανδρέου και διατήρησε η Οικουμενική Ζολώτα, θα υπάρξει σκληρή αντίδραση εκ μέρους των Βρυξελλών η οποία θα εκδηλωθεί τόσο σε επίπεδο οικονομικών διευκολύνσεων όσο και αλλαχού. Κυριακή, κοντή γιορτή...

Η βούληση του ενός και η φιλοθεάμων πολιτεία

Τα όσα καταγγέλλει ο Γ. Καλιόρης με άρθρο του στην *Ελευθεροτυπία* (11.8.90) για τη Σχολή Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, πρέπει να απασχολήσουν τους αρμοδίους, γιατί θέτουν ορισμένα ζητήματα αρχής και ηθικής τάξεως σ' έναν χώρο ευαίσθητο όπως η Εκπαίδευση, που εξ ορισμού είναι χώρος καλλιέργειας αξιών.

Το σκάνδαλο δεν έγκειται στο ότι ο ιδιοκτήτης πρόσθεσε παράνομα, και αντι συμπληρωματικού φυσικά τιμήματος, μια καθημερινή όγδοη ώρα, άγονη και εξοντωτική (τη στιγμή που δεν έχει άδεια ούτε για την εβδόμη!), προκαλώντας έντονες συγκρουσιακές καταστάσεις με γονείς και μαθητές και αψηφώντας την ίδια την προϊσταμένη του αρχή, έγγραφο της οποίας αφήνει ανεκτέλεστο και αναπάντητο.

Το σκάνδαλο βρίσκεται στο ότι η πολιτεία, ενώ διαπιστώνει και ομολογεί επισημως την παρανομία, δηλώνει ταυτόχρονα αδυναμία —συμπορευόμενη με σαφή απροθυμία— να την πατάξει, και μετακυλίζει την ευθύνη σε μαθητές και γονείς, συνιστώντας στους πρώτους να απειθαρχήσουν στο σχολείο και να φεύγουν από μόνοι τους τις τελευταίες ώρες, και στους δεύτερους να υποβάλουν μηνύσεις για παράνομη κατακράτηση αν τα παιδιά τους εμποδιστούν να το πράξουν!

Έτσι, οι ταλαιπωροί γονείς τρέχουν επί μήνες από τον Άννα στον Καϊάφα, με υπομνήματα και καταγγελίες, και όλες οι υπηρεσίες τους αναγνωρίζουν δίκιο αλλά κανείς δεν μπορεί να τους το δώσει, ενώ ο ιδιοκτήτης συνεχίζει απτόητος, διαλύοντας μά-

λιστα το «ατίθασο» τμήμα της Α' Λυκείου που άρχισε τη διαμαρτυρία. Εξάλλου, μια αργοκίνητη ΕΔΕ που ξεκίνησε κατόπιν καταγγελίας γονέων και της οποίας το πόρισμα προβλέπεται συντριπτικό, θα καταλήξει κάποτε σε ένα ευτελές πρόστιμο, και —κατά τα αποθαρρυντικά λεγόμενα της ίδιας της προϊσταμένης αρχής— δεν θα τον εμποδίσει να συνεχίσει την παρανομία, την οποία άλλωστε δεν δείχνει καμία διάθεση να σταματήσει.

Από τη φύση και την τρῶπή των πραγμάτων, λοιπόν, η αναμέτρηση έχει προσλάβει χαρακτήρα συμβολικό, και τελείται πλέον ανάμεσα στον ιδιοκτήτη και την πολιτεία, η οποία εμφανίζεται σκιώδης, ανεύθυνη και ταπεινωμένη, ενώ το σχολείο δίνει στους εκπληκτους μαθητές έμπρακτο μάθημα αγωγής του πολίτη, ψευδόμενο αρχικά (ότι

Καλό Χειμώνα

Να τα φορτώσουμε όλα στον «δαίμονα», άντε και στις διακοπές και τη ζέστη... Ουδὸλως ευθυνόμεθα για τα αρκετά λάθη και λαθάκια που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο τεύχος, διότι εμείς «ήμασταν αλλού».

Πρέπει όμως να σημειώσουμε τα κυριότερα που ενεφανίστησαν:

- Οι «καταπατητές» δασικών εκτάσεων έγιναν «κατακτητές»: μικρή, βεβαίως, η διαφορά, θα πείτε (σελ. 6).

- Οι «πολυάριθμες δημοσιεύσεις» του αείμνηστου καθηγητή Γ. Καμπίτση έγιναν «πολυαριθμη δημοσκοπήση» και, το κυριότερο, το όνομά του δεν διατυπώθηκε στο ορθό: *Γιάννης Καμπίτσης* (σελ. 8).

- Τα δισεκατομμύρια (δισ.) έγιναν «δισ», και όχι *δισ* και *τρεις*, αλλά *πολλάκις* στο άρθρο του Π. Μούτουλα (σελ. 10 και 11).

- Στο άρθρο του Χρ. Λαζαρίδη (σελ. 16, 17-18) μια «ανοησία» της Αριστεράς έγινε «απονοησία», ενώ οι ανανεωτές της «απλώθηκαν» αντί του ορθού «αναδιπλώθηκαν». Τέλος, ο κ. Τρίτσης φέρεται να μεγιστοποιεί «τα κέρδη μιας ενδεχόμενης ήττας» (ορθό «νίκης») κτλ.

- Από το άρθρο του Ν. Κυριαζίδη για την αναδιανομή της διαφήμισης στον Τύπο, (σελ. 30-33) παραλείφθηκε στην αρχή του κειμένου πάνω από την πρώτη παράγραφο (σ. 30) η προεισαγωγή που αναφέρει:

«Καθώς φαίνεται τίποτα δεν μπορεί να σταματήσει τη θυελλώδη ανάπτυξη της διαφήμισης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αυτό δείχνουν τα στοιχεία μέτρησης της Media Service ΑΕ για το πρώτο εξάμηνο του 1990. Και νομίζω ότι δεν θα ήταν παρακινδυνευμένο να προβλέψει κανείς πως οι υψηλοί ρυθμοί ανόδου της θα συνεχιστούν, εφόσον, μάλιστα, η σημερινή κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας προχωρεί και αυτή στη λεγόμενη «απελευθέρωση της αγοράς» και στην ελεύθεροποίηση της οικονομίας».

Επομένως, μπορούμε επίσης να προβλέψουμε ότι, όπως στα προηγούμενα χρόνια, έ-

δήθεν δεν παρανομεί) και παρανομώντας αποκάλυπτα εν συνεχεία (όταν το έγγραφο της προϊσταμένης αρχής το αποκάλυψε αδιαμφισβήτητα).

Από την έκβαση αυτής της υποθέσεως, στα μάτια των μαθητών θα κριθεί η αξιοπιστία και το κύρος τόσο της πολιτείας όσο και του σχολείου: η πρώτη εκτίθεται καίρια αν υποκύψει, το δεύτερο αν δεν συμμορφωθεί, καθώς και οι καθηγητές που δέχτηκαν ή αναγκάστηκαν να συνεργήσουν. Και το διδάγμα που βγαίνει, ύστερα μάλιστα από την —σωστή κατ' αρχήν— χορήγηση νέων αδειών για ιδιωτικά, είναι ότι αν η πολιτεία δεν εξοπλιστεί με επαρκή νομοθετική πρόβλεψη και κυρίως με βούληση πραγματοποίησης, τότε τα ιδιωτικά, πολλαπλασιαζόμενα, θα αποτελέσουν δύναμη που καμιά δύναμη δεν θα μπορεί να ελέγξει.

τσι και όλο το 1990 για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, που ο κύριος όγκος τους βρίσκεται πια σε ιδιωτικά χέρια και η διαφήμιση αποτελεί κύριο συστατικό στοιχείο του προϋπολογισμού τους, θα σταθεί, οικονομικά, πολύ αποδοτικό».

Αλλά δεν ήταν μόνον η παράλειψη της αρχής. Παραλείφθηκε και το συμπέρασμα που έκλεινε το άρθρο (σελ. 32) και έλεγε:

«Γενικό συμπέρασμα: Η εμπορική διαφήμιση ανεβαίνει ιλιγγιωδώς (διαφημιστικές δαπάνες στην τηλεόραση, τη ραδιοφωνία, τις εφημερίδες και τα περιοδικά).

Επιπλέον, εάν και στην Ελλάδα απαγορευτεί η διαφήμιση των τσιγάρων σε όλα τα μέσα, τα περιοδικά θα υποστούν μια πολύ σημαντική απώλεια διαφήμισης. Κι ακόμη χειρότερη θα γίνει η κατάσταση αν απαγορευτεί, όπως και στη Γαλλία, η διαφήμιση όλων των αλκοολούχων ποτών.

Σε αυτές τις περιπτώσεις θα υποστεί μεγάλη καθίζηση και η εξοικονομημένη διαφήμιση (αφισες, κτλ.)».

- Τέλος, σημείωμα της διεύθυνσης της εφημερίδας «Ελευθέρη Ώρα» μας πληροφορεί ότι το σύνολο των μετοχών της ΑΕ «Ελληνική Τυπογραφία» που εκδίδει την «Ελευθέρη Ώρα» και την «Ελευθέρη Ώρα της Κυριακής», ανήκουν στην κ. Παναγιώτα Γρηγορίου Μιχαλόπουλου —πληροφορία που δεν είχε ο σχετικός πίνακας στη σελ. 63.

- Με την ευκαιρία οφείλουμε να καταχωρήσουμε μια επανόρθωση σε παλιότερο δημοσίευμα:

Στο τχ. 437 (4.5.90), στο κείμενο του Βαγγέλη Σακκάτου για το 1989, συμπεριλαμβανόταν ο Τρότσκι και στη συνέχεια ο Ερνέστος Μαντέλ ως μετέχων στο ιδρυτικό συνέδριο της 4ης Διεθνούς το 1938 στο Παρίσι. Αλλά αυτό δεν ευσταθεί. Ο Ε. Μ., γεννημένος το 1923, πήρε μέρος στο τροτσκιστικό κίνημα από το 1940 και μετά.

- Σ' αυτό το τεύχος, ελπίζουμε να είναι «ο δαίμων» που πήγε για διακοπές. Καλό χειμώνα.

ΣΥΝ: ΑΝΑΠΑΛΑΙΩΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΠΟΥΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Με τα δεδομένα που διαμορφώνονται μέχρι τώρα στις δημοτικές εκλογές, αν αφαιρεθεί η πολιτική πλευρά της συνεργασίας ΠΑΣΟΚ -Συνασπισμού και οι συνέπειές της στη στρατηγική της Αριστεράς (για τα οποία έγινε εκτενής αναφορά σε προηγούμενα τεύχη του ΑΝΤΙ), η τακτική του Συνασπισμού στην αναμέτρηση του Οκτωβρίου καθορίζεται από τους εξής στόχους:

Πρώτον. Την κατοχύρωση της διευρυμένης —σε σχέση με τις βουλευτικές εκλογές— επιρροής που έχει η Αριστερά στους Δήμους και τις Κοινότητες.

Δεύτερον. Την εξασφάλιση της επανεκλογής δημάρχων που ανήκουν στην Αριστερά ή νέων που προτείνει η Αριστερά.

Τρίτον. Την επανάκαμψη των «δημοκρατικών δυνάμεων» στους τρεις μεγάλους δήμους, οι οποίοι το 1986 είχαν κερδηθεί από τη ΝΔ. Στόχος που ταυτίζεται και με την μεγίστη επιδίωξη του ΠΑΣΟΚ.

Τέταρτον. Τη διατήρηση του «δημοτικού μηχανισμού» των δυνάμεων της Αριστεράς.

Πέμπτον. Την εξισορρόπηση απωλειών που είχε το ΚΚΕ σε επαρχιακούς δήμους το '86.

Απέναντι σε αυτούς τους στόχους φαίνεται ότι το ΚΚΕ τροποποιεί —αν δεν ανατρέπει— τη στρατηγική της αυτονομίας που είχε απέναντι στο ΠΑΣΟΚ στην αναμέτρηση του 1986 (βλέπε τακτική του ΚΚΕ στον δεύτερο γύρο των δημοτικών του '86), έχοντας προφανώς κατά νουν ότι, με την τακτική της συνεργασίας που υιοθετεί τώρα, κερδίζει το «μάξιμουμ» στους στόχους που προαναφέραμε.

Υποβαθμίζει, συνεπώς, στην τακτική του, την στρατηγικής σημασίας επιλογή συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ και αναδεικνύει το «δημοτικό» μέρος της, που φυσικά συμπίπτει με αντίστοιχους στόχους του ΠΑΣΟΚ, ο βασικός των οποίων είναι η ευκαιρία για μια πρώτη νίκη ύστερα από 6 μήνες, μετά την εκλογική αναμέτρηση του Απριλίου. Το ΚΚΕ και ο Συνασπισμός, λοιπόν, όταν λένε ότι δεν επιδιώκουν μια μετωπική σύγκρουση με τη ΝΔ δεν ψεύδονται. Πίσω όμως απ' αυτές τις διατυπώσεις περί «μάχης για την Τοπική Αυτοδιοίκηση», που μπορεί να αποδειχθεί ότι αποτελούν μια «άριστη» εκλογική τα

Τελικά ο Συνασπισμός έλυσε τον «γόρδιο δεσμό» της υποψηφιότητας στον Δήμο Πειραιά. Χρειάστηκε γι' αυτό κυοφορία που ξεπέρασε τον μήνα, ενώ προηγήθηκαν ακόμα και συναντήσεις «κορυφής» στο Πήλιο (!) των γραμματέων του ΚΚΕ και της ΕΑΡ για την άρση του αδιεξόδου και την υποψηφιότητα του Στ. Λογοθέτη. Και όλα αυτά σε αντίθεση με την ταχύτητα που αποφασίσθηκε η συμφωνία - πακέτο για τη συνεργασία ΠΑΣΟΚ -Συνασπισμού στις δημοτικές.

κτική, υποκρύπτονται οι αντιφάσεις της νέας «στρατηγικής».

Αντιφάσεις συμμαχιών. Διαγράφεται, αν δεν ανατρέπεται, η πολιτική αυτονομία της Αριστεράς από το ΠΑΣΟΚ. Η ίδια η Αριστερά επιτρέπει να εμφανίζεται η περίοδος πριν την κυβέρνηση Τζαννετάκη και μέχρι και την Οικουμενική ως «σύμπραξη» με τη «Δεξιά», όπως την ορίζει δηλαδή το ΠΑΣΟΚ, και όχι ως αυτόνομη πολιτική της Αριστεράς.

Εκτός αυτού όμως, η συνεργασία ΠΑΣΟΚ - ΣΥΝ, όπως γίνεται, δεν επιτρέπει στην Αριστερά να διαμορφώσει μια πολιτική αυτόνομης αντιπολίτευσης απέναντι στη ΝΔ.

Αντιφάσεις πολιτικές. Η Αριστερά στις δημοτικές εκλογές πρόβαλλε ένα πρόγραμμα για την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Με αυτό κάποιος συμφωνούσε ή διαφωνούσε. Διεκδικούσε όμως μια εναλλακτική λύση. Μπορεί να ήταν π.χ. η καλύτερη φροντίδα για τους δρόμους, η κατασκευή πλατειών, η ανάπλαση υποβαθμισμένων περιοχών, παιδικοί σταθμοί, πολιτιστικά κέντρα κτλ. Ίσως να ήταν απορριπτέα ως πολιτική της Αριστεράς στην Τ.Α. Όμως έδινε ένα στίγμα διαχείρισης της εξουσίας και μια κοινωνική διάσταση στην πολιτική της. Και γι' αυτά γινόταν ο όποιος «τσακωμός», η σύγκρουση.

Σ' αυτές τις εκλογές η Αριστερά μοιάζει να είναι απελπιστικά ίδια με όλους. Σε μέγιστα π.χ. θέματα για την Αθήνα, όπως το νέφος, με ποια υποδομή η Αριστερά θα προτείνει τη δική της εκδοχή· εκείνη που θα τη διαφοροποιεί από τον Τρίτη, το ΠΑΣΟΚ και τη ΝΔ;

Η επιτυχία της Αριστεράς στις δημοτικές εκλογές δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της διπλής στρατηγικής ψήφου που ακολουθεί μία μεγάλη μερίδα του εκλογικού σώματος, ανάλογα με το είδος της εκλογικής αναμέτρησης. Ήταν και αποτέλεσμα της εναλλακτικής (της όποιας) λύσης έδιναν οι συνδυασμοί της Αριστεράς στο εκλογικό σώμα.

Ποιο, άραγε, πρόγραμμα διαμόρφωσαν γι' αυτές τις δημοτικές εκλογές οι συνδυασμοί τους οποίους υποστηρίζει η Αριστερά; Για ποιον, ποιους και γιατί θα γίνει η «μάχη» στην Αθήνα, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη;

Αντιφάσεις προοπτικής του ΣΥΝ. Είναι το λιγότερο παράδοξο ένα κόμμα να συμφωνεί με ταχύτατες διαδικασίες και χωρίς χρονοτριβή για ένα μείζον θέμα, όπως αυτό της συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ, και να καθυστερεί τόσο πολύ σε ένα ελάχιστον θέμα, όπως είναι η ανακήρυξη του δικού του υποψηφίου σε ένα Δήμο.

Για τη «δυστοκία» αυτή δόθηκαν διάφορες ερμηνείες. Άλλοι μίλησαν για διαμάχη «ανανεωτικών» και «συντηρητικών» στο ΚΚΕ. Άλλοι για διαμάχη της ΕΑΡ με το ΚΚΕ, που αφορούσε τους υποψηφίους και το «στίγμα» του Συνασπισμού.

Αυτές οι ερμηνείες όμως δεν αγγίζουν ένα κεφαλαιώδες θέμα για τον Συνασπισμό: Την προοπτική του και τις διαδικασίες παραγωγής πολιτικής. Και στα δύο, οι εξετάσεις που έδωσε ο Συνασπισμός έδειξαν ότι τουλάχιστον καθυστερούν, οι διαδικασίες εκείνες που θα του επέτρεπαν να κάνει ένα αποφασιστικό βήμα στον τρόπο λειτουργίας του και, κυρίως, στον τρόπο λήψης των αποφάσεων.

Υποψηφίους πάντως ο Συνασπισμός βρήκε. Τελικά έλυσε και το πρόβλημα του Πειραιά. Μόνο που οι αντιφάσεις στην πολιτική που ακολουθεί εντείνουν τον σκεπτικισμό. Δεν είναι τυχαίο π.χ. ότι στελέχη του εκφράζουν την ευχή να μην κερδηθούν οι τρεις δήμοι. Κάτι τέτοιο δεν θα αποτελεί φυσικά την καλύτερη δικαίωση όσων έγκαιρα επεσήμαναν την αντιφατικότητα της νέας «στρατηγικής» του Συνασπισμού. Πιθανόν όμως να αποτελέσει την αφορμή για την απαρχή ενός διαλόγου για το ποια πρέπει να είναι η σύγχρονη Αριστερά.

Αρ. Ψάλτης

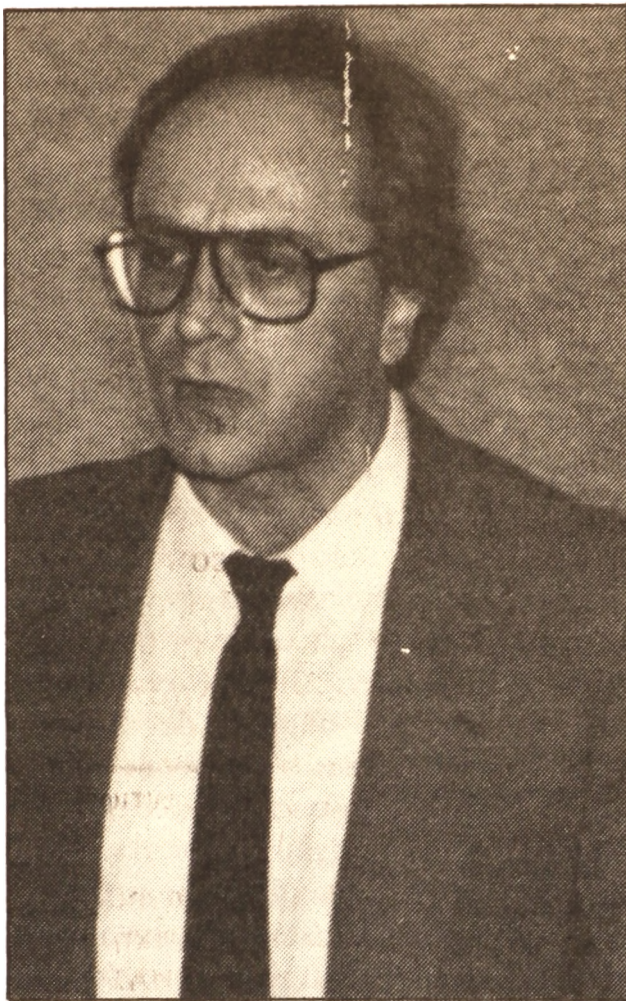
Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος μιλά στο ANTI για:

Η δημοκρατία και η πρόοδος στην Ελλάδα δεν θα υπηρετηθούν σωστά εάν εξαντληθούν σε τακτικούς κομματικούς ελιγμούς και συμψηφισμούς. Και η Αριστερά δεν θα στηρίξει με αξιοπιστία την παρέμβασή της, εάν περιοριστεί στην παρακολουθηματική και απαντητικού χαρακτήρα πολιτική της.

ANTI: Πώς κρίνεις τη συμφωνία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ στους τρεις μεγάλους δήμους (Αθήνα - Θεσσαλονίκη - Πειραιά).

1. Αποτελεί πρόκριμα για μια ευρύτερη συνεργασία των δυο κομμάτων;
2. Ανατρέπει, όπως πιστεύουν πολλοί, την πολιτική που είχε στον σχηματισμό της κυβέρνησης Τζαννετάκη και μετά στην Οικουμενική;
3. Πώς δικαιολογείται η αντιφατική πορεία της πολιτικής στάσης του ΣΥΝ απέναντι στο ΠΑΣΟΚ («αγκάθι της κάθαρσης» στην αρχή, «πέντε όροι» στη συνέχεια, συνεργασία στις μονοεδρικές, τοπική και όχι μόνο συνεργασία στις δημοτικές);

Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η πολιτική των συμμαχιών και οι εκλογικές συνεργασίες είναι δυο διαφορετικά ζητήματα, χωρίς, βέβαια, να είναι άσχετα μεταξύ τους. Όταν, όμως, ταυτίζονται, και πολύ περισσότερο όταν περιορίζονται και εξαντλούνται στα τεχνικά ή οργανωτικά ζητήματα των εκλογικών αναμετρήσεων στη βάση μάλιστα αντιπολιτευτικών συνθημάτων, δημιουργούνται και παρανοήσεις αλλά και πολιτικές εμπλοκές ή παραμορφώσεις. Η πολιτική των συμμαχιών δεν μπορεί να μπαίνει από το παράθυρο των εκλογικών και μόνο σκοπιμοτήτων. Η εκλογική τακτική δεν μπορεί να υπαγορεύεται κάθε φορά από τη λογική των αριθμητικών συσχετισμών ούτε να υπαγορεύει ευκαιριακούς στόχους με τη νοοτροπία της εκμετάλλευσης των εντάσεων μιας επικαιρότητας. Στοιχείο ταυτότητας για την Αριστερά στην Ελλάδα δεν είναι μονάχα οι καινούργιες θεωρήσεις των σύγχρονων κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων, που ανατρέπουν σε παγκόσμια κλίμακα τη δεδο-

μένη πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα. Στοιχείο τακτικότητας της Αριστεράς στην Ελλάδα είναι κυρίως και οι αποφασιστικές εκτιμήσεις των νέων καταστάσεων της εσωτερικής πολιτικής ζωής, που μαστίζεται από τις ανεπάρκειες ενός αθεράπευτου και ανθεκτικού παλαιοκομματισμού.

Οι σχέσεις ΠΑΣΟΚ και ΣΥΝ ποτέ δεν θα αντιμετωπιστούν με το σωστό κριτήριο και στο σωστό επίπεδο, εάν δεν ενταχθούν στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης, που υπερβαίνει τους κομματισμούς και τις συνθηματολογίες και δίνει απάντηση στις σημερινές κοινωνικές ανάγκες και διαμορφώσεις. Επίσης οι σχέσεις ΠΑΣΟΚ και ΣΥΝ ποτέ δεν θα υπηρετηθούν με αποτελεσματικό τρόπο, εάν δεν αποκολληθούν από τις περιχαράκωσεις των προοδευτικών συνθηματολογιών και των αρχηγικών ηγεμονισμών. Τέλος οι σχέσεις αυτές δεν είναι δυνατό να λειτουργήσουν ερήμην των δεδομένων της κυβερνητικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ και της κομματικής του νοοτροπίας, που διαμόρφωσαν εστίες λαϊκισμού και διαφθοράς αρνητικές για την δημοκρατική και κοινωνική προοπτική του τόπου.

Με αυτές τις σκέψεις, η συμφωνία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ για τις εκλογές στους τρεις δήμους είναι μια τακτική κίνηση,

- συμμαχίες στις δημοτικές
- τη σύμπραξη με ΠΑΣΟΚ
- την προοπτική κάθαρσης

που δεν προκρίνει γενικότερες εξελίξεις ούτε ανατρέπει τη μέχρι σήμερα στάση του ΣΥΝ. Δημιουργεί προβληματισμούς και ερωτηματικά; Ναι! Όπως επίσης αναμορφώνει και προϋποθέσεις. Θα ήταν πιο συνεπές να είχε προηγηθεί η ύπαρξη μιας πολιτικής συμμαχιών. Όπως, επίσης, θα ήταν πιο δημιουργικό, παράλληλα να λύνονται οι πολιτικές εκκρεμότητες, που έχουν αλλοιώσει την πολιτική ζωή του τόπου, με ευθύνη του ΠΑΣΟΚ. Η δημοκρατία και η πρόοδος στην Ελλάδα δεν θα υπηρετηθούν σωστά εάν εξαντληθούν σε τακτικούς κομματικούς ελιγμούς και συμψηφισμούς. Και η Αριστερά δεν θα στηρίξει με αξιοπιστία την παρέμβασή της, εάν περιοριστεί στην παρακολουθηματική και απαντητικού χαρακτήρα πολιτική της.

ΕΡ.: Ο Συνασπισμός θα έλεγε κανείς ότι συμφώνησε σε «χρόνο ρεκόρ» με το ΠΑΣΟΚ για τις δημοτικές. Αντίθετα, για την υποψηφιότητα τη δική του στον Πειραιά, είχαμε μια μεγάλη περίοδο έντονων αντιθέσεων και κυρίως για τα πρόσωπα. Τι συμβαίνει με τον ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ τελικά;

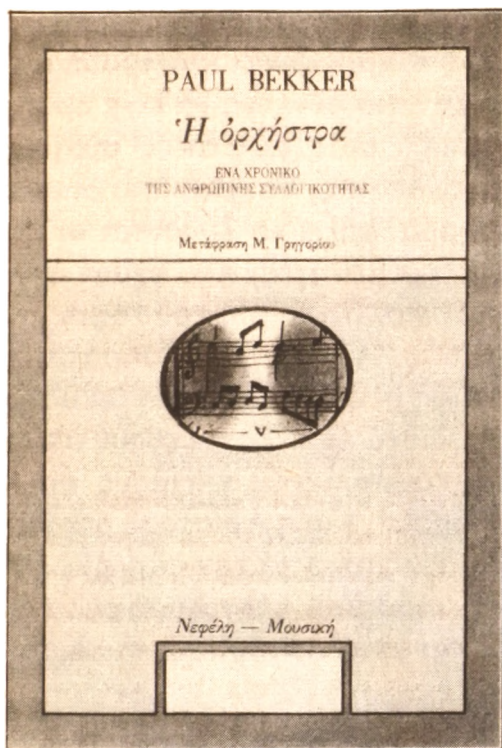
1. Μπορεί να δημιουργήσει ενιαία πολιτική ή αυτή διαμορφώνεται μέσα από την αντίληψη της συμπάραταξης κομμάτων, κινήσεων και προσωπικοτήτων;
2. Διαμορφώνει προϋποθέσεις ανανέωσης της Αριστεράς, σε σχέση με τις συνταρακτικές εξελίξεις στο χώρο της ευρωπαϊκής αριστεράς στην Ανατολική και Δυτική Ευρώπη, ή παραμένει εγκλωβισμένος στις προτεραιότητες των κομματικών μηχανισμών;
3. Η Νέα Πορεία διετύπωσε μια διαφορετική προβληματική για την συνεργασία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ και εμμέσως θέτει και άλλα πολιτικά προβλήματα, μεταξύ των οποίων και η πορεία του ΣΥΝ. Τι κάνει για να υπερασπιστεί την άποψή της εντός του Συνασπισμού;

ΑΠ.: Ο Συνασπισμός της Αριστεράς, σαν πολιτική πρόταση ανασύνταξης και ανασύνθεσης της αριστερής σκέψης και δράσης, αλλά και σαν σχήμα παρέμβασης και λειτουργίας στην πολιτική πραγματικότητα, δεν μπορεί να

Νεφέλη — Μουσική

PAUL BEKKER

‘Η ὀρχήστρα

Σ' αυτό τό βιβλίο παρακολουθούμε ὅλη τήν εξέλιξη τῆς ὀρχήστρας: τούς συνθέτες πού ἐπέδρασαν στήν δημιουργία της ἀπό τόν Haydn καί τόν Mozart μέχρι τόν Schoenberg καί τόν Stravinsky — καί τίς μορφές πού τῆς ἔδωσαν, τόν κοινωνικό περίγυρο τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς καί τίς ἐπιρροές πού ἄσκησε πάνω της. Τήν μορφή καί τήν ἐξέλιξη τῶν ὀργάνων καί τόν τρόπο πού μιμήθηκαν καί ὑποκατέστησαν τήν ἀνθρώπινη φωνή γιά νά φτάσουν στήν σημερινή αὐτονομία τῆς λειτουργίας τους.

Ένα σημαντικό βιβλίο γιά τούς φίλους καί λάτρεις τῆς μουσικῆς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Μαυρομιχάλη 9 Ἀθήνα
τηλ. 3604793 — 3607744

αντιμετωπιστεῖ στατικά οὔτε με κριτήρια απολογιστικῆς καταγραφῆς τῶν δεδομένων κάθε περιόδου. Βρίσκεται ἀκόμα στήν διαδικασία διαμόρφωσής του, πού πρέπει νά υπερβεί ἀντιθέσεις καί δυσαρμονίες του παρελθόντος, ἀνατροπές καί ἐξελίξεις τωρινές, πολιτικές ἐντάσεις καί μεταβολές. Δέν εἶναι εὐκόλη ἡ προσπάθεια οὔτε ἐπιτρέπεται νά ἐγκλωβίζονται τὰ χαρακτηριστικά της καί ἡ δυναμική της στίς ἐντυπώσεις τῶν διαφόρων περιόδων.

Το ἐπίπεδο λειτουργίας τῶν δυνάμεων του Συνασπισμοῦ ἔχει ξεπεράσει τήν ἀντίληψη τῆς συμπαρατάξης, χωρίς καί νά ἔχει φτάσει στήν αὐτονομία ἀπό τίς κομματικές προτεραιότητες. Ἀλλά νά σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι τὰ ζητήματα ὀργάνωσης καί λειτουργίας πολιτικῶν καί κοινωνικῶν συνασπισμῶν, πολὺ περισσότερο σήμερα, δέν πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται με συνθηματολογικούς προσδιορισμούς. Ἄλλωστε, σήμερα τὰ πολιτικά σχήματα ολοένα καί περισσότερο δέν χρειάζονται μηχανισμούς καθοδήγησης τῶν κοινωνιῶν οὔτε ιδεολογικούς καθρέφτες καλλωπισμοῦ τούς ἢ μαζικῆς ἀπεικόνισης του μέλλοντός τους. Ἐπειδή καί στήν πολιτική εἶναι «ἀπόλυτα καθοριστική ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων», ὅπως ἔλεγε γνωστή ιστορική προσωπικότητα τῆς νομικῆς σκέψης, ἡ ὑπόθεσης τῆς ἐξέλιξης καί τῆς ἀνανέωσης τῆς Ἀριστεράς στήν Ελλάδα εἶναι ἀναγκαῖα καί ἀναπότρεπτη. Ἀλλά ἡ ἐξέλιξη καί ἡ ἀνανέωση του περιεχομένου τῶν κοινωνικῶν ιδεῶν καί ἀξιών, ἀλλά καί του τρόπου ἐκφράσεως καί λειτουργίας τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων δέν εἶναι ὑπόθεση μεταφυσικῶν ἐνοράσεων οὔτε θρησκευτικῶν προσδοκιῶν, πολὺ δε περισσότερο, ὀργανωτικῶν παραγγελμάτων. Ἡ δύσκολη διαδικασία τῆς ἀνανέωσης καί τῆς ἐξέλιξης θά διατρέξει περισσότερες τῆς μίας φάσεις, θά διαποτίσει περισσότερες τῆς μίας περιόδους καί θά ἐμπνεύσει περισσότερες τῆς μίας προσπάθειες. Ἀλλά πρέπει τήν κάθε στιγμή νά εἶναι ἐνεργό τὸ αἶτημά της καί νά ὑπάρχει ορατό στίς πολιτικές ἀποφάσεις καί πρακτικές. Ὁ Συνασπισμός βρέθηκε ἀντιμέτωπος με δυσκολίες ὅσο αὐτή ἡ ορατότητα σκιάστηκε, ὁυσιάστηκε ἢ ἀμφισβητήθηκε. Ἡ ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ, χωρίς ἀντιπαραθέσεις ἀντιδικίας ἢ συμβολικῆς χειρονομίας, υπερασπίζεται τήν ἀπόψη τῆς ἀναγκαιότητας του Συνασπισμοῦ ὡς τῆς μόνῃς πολιτικῆς πρότασης τῆς Ἀριστεράς, γιά τήν

ἀνανέωση καί ἐξέλιξή της, μέσα ἀπὸ πλαίσιο λειτουργίας δημοκρατικό καί αὐτόνομο, πού θά στηρίζεται σε κοινωνικές συμμαχίες καί θά ὑπηρετεῖ τὸν πολιτικό πλουραλισμό.

ΕΡ.: Ἡ διαδικασία τῆς καθάρσεως, πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τούς λόγους πού ἔγινε ἡ κυβέρνηση Τζαννετάκη, ἔχει πάρει ἓναν δρόμο. Ἀμέσως μετὰ τίς ἐκλογές του Νοεμβρίου ὁ Α. Κύρκος εἶπε πὺ εἶναι νωρίς νά ἐκτιμῆσει ἐάν ἡ παραπομπή του Α. Παπανδρέου ἦταν πολιτικό λάθος. Πρόσφατα ὁ Θ. Κατριβάνος εἶπε ὅτι ἦταν πολιτικό λάθος καί ὁ Γρ. Γιάνναρος μίλησε γιά τὴν ἀνάγκη σκέψεων πάνω στο θέμα. Τὰ ἴδια εἶπε καί ὁ Ἀνδρέας Λεντάκης. — Μήπως ἦταν πολιτικό λάθος ἡ παραπομπή του Α. Παπανδρέου στο Εἰδικὸ Δικαστήριον;

— Ἡ συνεργασία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ στίς δημοτικές ἐκλογές, δέν δίνει ουσιαστικά πολιτικό συγχωροχάρτι στο ΠΑΣΟΚ καί τὸν Α. Παπανδρέου;

ΑΠ.: Ένα ἀπὸ τὰ ἀρνητικά συμπτώματα τῆς πολιτικῆς ζωῆς του τόπου εἶναι ἡ προσωποποίηση τῶν προβλημάτων της. Εἶναι ἐκφράση ἀλλά καί αἰτία πολιτικῆς ἀνωριμότητας, πού δέν ἐπιτρέπει τὴ σωστή ἀντιμετώπιση βασικῶν ἐκκρεμοτήτων τῆς δημόσιας ζωῆς. Ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο ἀντιμετωπίζεται καί ἡ ὑπόθεση τῆς καθάρσεως, μάλλον ἐπιβεβαιώνει παρὰ διασκεδάζει αὐτὴ τὴν πολιτικὴ ἀνωριμότητα. Ὅλοι εἶναι πρόθυμοι νά περιγράψουν με τὰ πιο ἀποκρουστικά φραστικά σχήματα τὴ διαφθορά τῆς πολιτικῆς καί κυβερνητικῆς πρακτικῆς καί νά καταγγεῖλουν τὸ δημαγωγικὸ ξόανό της, ἀλλά ὅταν φτάνουν στήν ἀναγκαιότητα του καταλογισμοῦ καί τῆς ἀντιμετώπισης τότε ἐκδηλώνονται σκεπτικισμοί, ἐφησυχασμοί, διστακτικότητες ἢ κομματικοὶ φανατισμοί. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς καθάρσεως του δημόσιου βίου δέν μπορεῖ νά σταθμίζεται με προσωποποιημένες ἀναστολές πού ἀπορρέουν ἀπὸ πολιτικές ιδιότητες. Ἀπεναντίας, ἡ ὑπάρξη αὐτῶν τῶν πολιτικῶν ιδιοτήτων κάνει βαρύτερη τὴν εὐθύνη πού ἀν συγκυροφθεῖ γιά λόγους σκοπιμότητας, δίπλα στή διαφθορά θά προσθέσει τὴν ἀναξιοπιστία καί τὴ γελοιοποίηση. Ἡ ἀπόφαση γιά τὴν παραπομπή στο Εἰδικὸ Δικαστήριον δέν ἦταν πολιτικό λάθος καί κανένα ἐκλογικὸ ἀποτέλεσμα ἢ καμιά ἐκλογικὴ συνεργασία δέν υποβαθμίζει αὐτὴν τὴν ἀπόφαση. Τὰ μεγάλα θέματα ἀρχῶν καί συνέπειας, εὐθύνης καί ἀξιοπιστίας δέν κρίνονται με ἐκλογικὸ χαρακτηριστὴρα λογική.

ΜΕΣΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ. ΕΛΛΑΔΑ - ΤΟΥΡΚΙΑ

του πρόσβη Μιχάλη Δούντα

Η εν εξελίξει μεσανατολική κρίση είναι κατ' εξοχήν πολύπλευρη και πολυσήμαντη ως προς τη σύνθεση και τη σημασία της. Το άρθρο αυτό ασχολείται με τις ακόλουθες πτυχές της:

- Ο μεσανατολικός πολιτικός ορίζοντας.
- Το διεθνές ενδιαφέρον.
- Ο αμερικανικός παράγοντας και τα Ην. Έθνη.
- Η εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.
- Τα όρια αρμοδιότητας του ΝΑΤΟ.
- Η ανάμειξη της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης.
- Εξειδικευμένο ενδιαφέρον της Ελλάδας για το Ιράκ και τη Συρία.
- Η σημασία της Τουρκίας.
- Επιπτώσεις στο Κυπριακό.
- Ο ελληνικός ρόλος.

Η οξύτητα και διάρκεια της ισραηλοπαλαιστινιακής διαφοράς έχει κατά καιρούς επισκιάσει άλλες, ίσως σοβαρότερες, εστίες της μεσανατολικής κρίσης. Δηλαδή τους ανταγωνισμούς χωρών όπως η Αίγυπτος, το Ιράκ, η Συρία και η Σαουδαραβία, προς επίτευξη παναραβικής επιρροής ή και ηγεμονίας.

Επίσης, η ισραηλοπαλαιστινιακή διαφορά επισκίασε το γεγονός ότι κατά την περίοδο του «ψυχρού» ή «υφεσιακού» ανταγωνισμού των υπερδυνάμεων, οι αραβικές χώρες είχαν αναπτύξει πελατειακή σχέση προς τη μία ή την άλλη υπερδύναμη, με αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός τους να αντανakλάται αυτοδύναμος και στη Μέση Ανατολή. Ο Ισλαμισμός, εξάλλου, που ενεργεί ως συνεκτικός κρίκος των Αράβων έναντι ιδίως της Δύσης, δεν ήρκεσε για να απεργασθεί την αραβική ενότητα. Τα συμφέροντα των καθ' έκαστον αραβικών κρατών, οι ανταγωνισμοί των δυναστικών, ή των δικτατόρων τους, συντηρούν την αραβική διάσπαση που προσφέρεται κατ' επέκταση και σε έξωθεν επιρροές. Κατά καιρούς προσπάθειες ομοσπονδοποιήσεως αραβι-

κών κρατών απεδείχθησαν περιστασιακές και συνακόλουθα βραχύβιες. Την κατάσταση της διάσπασης επιδείνωσε, κατά τρόπο παράδοξο, η επελθούσα αμερικανοσοβιετική συνεννόηση. Γιατί οι ισορροπίες του ψυχρού πολέμου αντανakλούσαν κάπως και στα αραβικά κράτη. Υπήρχε, σε έσχατη ανάλυση, δυνατότητα σοβιετικής ή αμερικανικής υπόδειξης. Τώρα οι Άραβες παρέμειναν ανεξέλεγκτοι. Καθοριστικά στοιχεία της συμπεριφοράς τους απέμειναν η οικονομική ισχύς και η πολεμική τους δυνατότητα.

Ενδεχομένως η κατάσταση αυτή, λόγω της πελώριας σημασίας του πετρελαίου για την παγκόσμια οικονομία, να οδηγήσει εξ ανάγκης σε κάποια νέα μορφή επιρροής των μεγάλων δυνάμεων στο πλαίσιο όχι πλέον της ψυχροπολεμικής αναμέτρησης, αλλά της μεταξύ μας συνεννόησης. Δεν αναφέρθηκα σε χώρες όπως η Λιβύη και το Μαγκρέμπ. Γιατί τα κράτη αυτά βρίσκονται μάλλον στην περιφέρεια της «καρδιάς» των αραβικών ανταγωνισμών. Ο ρόλος τους είναι μάλλον παρακολουθηματικός.

Ως προς την πάντα φλέγουσα ισραηλοπαλαιστινιακή κρίση, υπάρχουν ακόμη παρατηρητές που πιστεύουν ότι θα μπορούσε να λυθεί σε βάρος της Ιορδανίας, της οποίας ο πληθυσμός είναι κατά πλειοψηφία Παλαιστίνιοι. Όπως άλλωστε είναι γνωστό, οι Άραβες προσέφεραν στους Παλαιστίνιους συγκυριακή βοήθεια, αλλά τους αντιμετώπισαν πάντα με αισθήματα μεταξύ δυσπιστίας και στυγνής εχθρότητας. Μάλιστα επάνω σε αυτό το δεδομένο, πολιτικοί «μελλοντολόγοι» θεωρούν πιθανή, για το απώτερο μέλλον, συνεργασία μιας Παλαιστινιακής Ιορδανίας με το Ισραήλ. Ένα τέτοιο σχήμα, λόγω και των προσόντων των δύο λαών θα αναδεικνυόταν σε καθοριστικό παράγοντα της Μέσης Ανατολής.

Το διεθνές ενδιαφέρον για την περιοχή είναι παραδοσιακό και εύλογο. Συνοψίζεται, ως γνωστόν, στη λέξη «πετρέλαιο»: Στην εκάστοτε τιμή και κυρίως στην ανεμπόδιση ροή

του. Γι' αυτό και οι μεγάλες, και ολιγότερον μεγάλες δυνάμεις, προσπάθησαν πάντα, επωφελοόμενες των ενδοαραβικών διενέξεων, να αναπτύξουν πελατειακές σχέσεις με τα καθ' έκαστον αραβικά κράτη. Φαίνεται ότι το τοπίο δεν μεταβλήθηκε ουσιαστικά. Σε γενικότατες γραμμές τα προβλήματα είναι τα ίδια, ίδια και τα συμφέροντα, παρεμφερείς οι μέθοδοι, με έσχατο πάντα μέσον την απειλή προσφυγής ή και την προσφυγή στις «κανονιοφόρους». Το μόνο που άλλαξε είναι οι ισορροπίες στον κόσμο των αγοραστών πετρελαίου. Μεγαλύτερη δηλαδή ομαδοποίηση της ευρωπαϊκής πελατείας, ιδίως μετά την ίδρυση και την ολοένα και πιο προωθημένη ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που επενεργεί ως παράγοντας σταθερότητας, τουλάχιστον από πλευρά των πελατών των Αράβων, που, άλλοτε διηρημένοι, επέτειναν ανισορροπίες και κρίσεις.

Υπό τις σημερινές ιδίως περιστάσεις της γενικότερης αμερικανοσοβιετικής συνεννόησης, ο κατ' εξοχήν σημαντικός είναι ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών, που φαίνονται αποφασισμένες να μην αφήσουν ανεξέλεγκτη τη μεσανατολική περιοχή. Όλα, εξάλλου, δείχνουν ότι κινούνται σε υπολογίσιμου βαθμού συνεννόηση με τη Σοβιετική Ένωση, που τηρεί σχετικώς διακριτική μάλλον στάση. Προετοιμάζεται ίσως για κάποιο μεσολαβητικό ρόλο.

Οι ΗΠΑ επιδιώκουν, όπως είναι φυσικό, να επιτύχουν την πληρέστερη δυνατή κάλυψη των ενεργειών τους από τα Ην. Έθνη και κυρίως το Σ. Ασφαλείας. Δεδομένου του κλίματος συνεργασίας στις σχέσεις τους με τη Σοβιετική Ένωση, του γενικότερου συμφέροντος για την ανεμπόδιση ροή πετρελαίου και της προκλητικότητας του Χουσεΐν, μάλλον θα το επιτύχουν. Οι κάποιοι δισταγμοί που διαφαίνονται οφείλονται στην επιθυμία διαφόρων χωρών να αποφύγουν τις συνέπειες, ιδίως τις οικονομικές, μιας κλιμάκωσης.

Με άλλα λόγια, το Συμβούλιο Ασφαλείας θα λειτουργήσει και πάλι στο μέτρο που το επιθυμούν οι μόνιμοι πρωταγωνιστές του. Δηλαδή όσο ευρύτερη

και βαθύτερη είναι η σύμπτωση των εμπλεκόμενων συμφερόντων τους, τόσο αποτελεσματικότερη θα είναι και η παρέμβαση του Συμβουλίου, υπό την έννοια προσφοράς σημασίας νομιμότητας προς συγκάλυψη των συμφερόντων αυτών. Ρόλος ολίγον ουσιαστικός, που ωστόσο δεν στερείται χρησιμότητας. Στην κοινωνική αλλά και στη διακρατική ζωή η διάσωση των προσχημάτων βοηθά, διότι λειτουργούν ως κοινός παρονομαστής επικοινωνίας.

Για την κρίση του Κόλπου, εκ των πραγμάτων έχουν βεβαίως μείζον ενδιαφέρον και συνακόλουθη ανάμιξη οι τρεις ευρωπαϊκές ομάδες με τη στενότερη θεσμική συνοχή: *Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, το NATO και η, βαθμιαίως δραστηριοποιούμενη, Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.* Στο «ενδοοικογενειακό» πλαίσιο των ομάδων αυτών διατυπώνονται ποικίλες εκτιμήσεις ως προς το βαθμό ανάμιξής τους στην κρίση. Είναι εύλογο γιατί μετέχουν κράτη με παραδοσιακές σχέσεις με την περιοχή, με μεγάλες οικονομικές δυνατότητες και, συνεπώς, με αυτόνομη ικανότητα προώθησης των εθνικών συμφερόντων τους. Πάντως, όλα αυτά θα ισορροπήσουν σε ενιαία στάση των ομάδων.

● Η ανάμιξη της *Ευρωπαϊκής Κοινότητας* είναι κατ' αρχήν πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα. Διότι η πορεία προς την ολοκλήρωσή της δεν κάλυψε ακόμη τον στρατιωτικό - αμυντικό χώρο. Ωστόσο δεν παύει να είναι κρίσιμης σημασίας η στάση της, λόγω βεβαίως της εν γένει βαρύτητάς της και του προωθημένου βαθμού ενοποίησής της στον πολιτικό τομέα.

Στις μεγάλες γραμμές υπάρχει σύγκλιση με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Δεν αποκλείονται όμως, κατά την εξέλιξη της κρίσης, και προσεκτικές διαφοροποιήσεις.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του NATO και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης.

● Ως προς το NATO, το πρόβλημα είναι αν οι όροι και τα όρια της συμμαχίας επιτρέπουν την εμπλοκή του στην κρίση του Κόλπου. Δεν θα αποπειραθώ ευρεία ανάλυση. Θα περιορισθώ στα εξής σημεία: Το NATO καλύπτει τον ευρωπαϊκό και τον βορειοαμερικανικό χώρο, καθώς και την Τουρκία. Από

την ιστορία και τους σκοπούς της ίδρυσής του, από τα όρια της κατά τόπον αρμοδιότητάς του και από τον εν γένει προσανατολισμό της στρατιωτικής του σχεδίασης, είναι προφανές ότι συνδέεται με απειλή της ασφάλειας και ακεραιότητας των κρατών-μελών του, εκπορευόμενη από τη Σοβιετική Ένωση και τους συμμάχους της. Για την επέκταση των ορίων της αρμοδιότητας του NATO απαιτείται συμφωνία προς αναθεώρηση της βασικής συνθήκης, είτε παγίως είτε ad hoc. Σε περίπτωση που το Ιράκ επιτεθεί στην Τουρκία είναι δυνατόν, αν υποστηριχθεί ότι κατ' αρχήν υφίσταται υποχρέωση συμμαχικής προστασίας. Στην ερμηνεία όμως αυτή προσφέρεται και ισχυρός αντίλογος. *Πάντως, ανεξαρτήτως του στοιχείου του εύρους της νομικής υποχρέωσης της συμμαχίας, γεγονός είναι ότι η εφαρμογή της δεν ενεργοποιείται αυτομάτως. Προαπαιτούνται διαβουλεύσεις και συμμαχική συναίνεση.* Αναγνωρίζεται δηλαδή ότι, πριν από τη λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων και μέτρων, πρέπει να συνεκτιμηθεί από τους συμμάχους η εν γένει πολιτικοστρατιωτική συγκυρία. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση επίθεσης του Ιράκ κατά της Τουρκίας δεν είναι αναμφισβήτητο ότι κατ' αρχήν συντρέχει συμμαχική υποχρέωση προστασίας της. Εν πάση, όμως, περίπτωση, και αν ακόμα δεχθούμε ότι συντρέχει τέτοια υποχρέωση, για να εφαρμοσθεί πρέπει να προηγηθεί πολιτική διαβούλευση, προς εκτίμηση του όλου φάσματος των δεδομένων. Δηλαδή, η συμμαχία, για ζητήματα τέτοιας σημασίας δεν αρκείται σε αυτοματισμούς, αλλά θέλει να έχει τη δυνατότητα, πριν από την αποκρυστάλλωση της τελικής της στάσης, να συνεκτιμήσει και όλα τα εκάστοτε πολιτικοστρατιωτικά δεδομένα.

● Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, εξάλλου, μετά από μακρά περίοδο χειμερίας νάρκης, λόγω κυρίως της επικάλυψής της από το NATO, αναδύεται βαθμιαία στην επιφάνεια. Διότι, ελλείψει αμυντικού σκέλους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, εκ των πραγμάτων διαδραματίζει ρόλο υποκατάστατου, μέχρις ολοκλήρωσής και της αμυντικής διάστασης της Ευρωκοινότητας. Η Ελλάδα, που μαζί με την Τουρκία μετέχουν ως παρατηρητές, έχει ζωτικό συμφέρον να καταστεί πλήρες μέλος. Η μεσανατολική κρίση φέρνει ήδη τη Δυ-

τικοευρωπαϊκή Ένωση στο προσκήνιο. Διότι προσφέρει στις μεγάλες Κοινοτικές δυνάμεις το συλλογικό σχήμα για επέμβαση στον Κόλπο, που το NATO, λόγω συμβατικών περιορισμών, ίσως δεν παρέχει.

● Μια άλλη παράμετρος, ιδιαίτερης σημασίας, που αφορά ειδικότερα την Ελλάδα, είναι *οι σχέσεις Τουρκίας - Ιράκ - Συρίας.* Όπως είναι γνωστό, τις χώρες αυτές χωρίζουν ιστορικές διαφορές, ενώ ενεργώς αλληλοϋποβλέπονται. Η Τουρκία ελέγχει, σε μεγάλο βαθμό, την υδροληψία των χωρών αυτών, δυνάμενη να ρυθμίσει την προς αυτές ροή των μεγάλων ποταμών. Επίσης, φοβάται τη Συρία, που δεν συγχωρεί την αρπαγή, από την Τουρκία, της Αλεξάνδρειας. Και ανησυχεί για τη συριακή υποστήριξη προς τους Κούρδους. Με το Ιράκ, πέραν του υδατικού, υπάρχουν άλλες αλληλεξαρτήσεις. Η διαμετακόμιση ενός μεγάλου ποσοστού των εξαγωγών πετρελαίου του Ιράκ δια του αγωγού μέσω της Τουρκίας, καθώς και οι πάγιες, και προς το παρόν υπνώτουσες, βλέψεις της Τουρκίας για την περιοχή της ιρακινής Μοσούλης.

Δεδομένης της σταθερής, ιστορικής θα 'λεγα, επεκτατικής διάθεσης της Τουρκίας σε βάρος της Ελλάδας, η Αθήνα, ανεξάρτητα από οποιονδήποτε άλλον παράγοντα ή κριτήριο, έχει αυτόνομο ενδιαφέρον να διατηρεί «εξειδικευμένες» σχέσεις με τις χώρες της τουρκικής περιμέτρου και ιδίως με αυτές που αντιμετωπίζουν, ενεργώς ή δύναμει, τον τουρκικό επεκτατισμό.

Από την αρχή της εν εξελίξει κρίσης στον Περσικό Κόλπο υποστηρίχθηκε ότι η θέση της Τουρκίας αναβαθμίστηκε. Τούτο είναι ακριβές. Ωστόσο επιβάλλεται μια διευκρίνιση. Η τουρκική θέση, η σημασία της Τουρκίας, δεν αναβαθμίστηκε τώρα. Ήταν πάντα υπολογίσιμη και αναβαθμίστηκε «δυνάμει» μετά την επίτευξη της αμερικανοσοβιετικής συνεννόησης. Διότι, όπως ανέφερα και ανωτέρω, μετά την έναρξη της νέας περιόδου των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων, η έμφαση ως προς το ενδεχόμενο κρίσεων εστρέφεται προς την περιοχή των μεσανατολικών πετρελαίων και ανταγωνισμών. Η Τουρκία, κατά συνέπεια, αποκτούσε εξ ορισμού ιδιαίτερη σημασία ως ισχυρή δύναμη της περιοχής.

Παράλληλα, λόγω της γειτνίασής της με τη Σοβιετική Ένωση, και ιδίως λόγω των εκεί εθνικιστικών ζυμώσεων και εξελίξεων, η Τουρκία διατηρούσε και από αυτής της πλευράς τη σημασία της. Γι' αυτό, άλλωστε, ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση συμφώνησαν να εξαιρέσουν το ένα τρίτο της τουρκικής επικράτειας από την περιοχή μειώσεων των συμβατικών δυνάμεων των συμφώνων ΝΑΤΟ και Βαρσοβίας. Γι' αυτό και αμείωτη, αν όχι επιτεινόμενη συνεχίζεται η πολύπλευρη υποστήριξη των ΗΠΑ προς την Τουρκία. Η κρίση του Κόλπου απετέλεσε απλώς την ευκαιρία να αναδειχθεί «ενεργός» η πάντα «εν δυνάμει» σημασία του τουρκικού παράγοντα για την Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο.

Έγινε εκτενής αναφορά στα ανωτέρω, γιατί μετά την αμερικανοσοβιετική συνεννόηση υποστηρίχθηκε στην Ελλάδα ευρύτατα, από πολιτικούς ηγέτες και έγκυρους παρατηρητές, η άποψη ότι η Τουρκία υποβαθμίστηκε και, συνακόλουθα, ότι ήταν η στιγμή κατάλληλη για νέα προσπάθεια προσέγγισης. Άποψη επικίνδυνη, γιατί, μεταξύ άλλων, αποδεικνύει τον βαθμό της ελληνικής κόπωσης και την συνακόλουθη τάση μας να προσφεύγουμε σε ψευδαισθήσεις... Χαρακτηριστικό είναι ότι από το κλίμα της γενικής εκτίμησης περί υποβάθμισης της Τουρκίας είχαν διαφοροποιηθεί, από ό,τι τουλάχιστον γνωρίζω, μόνον ο κ. Έβερτ, ο διακεκριμένος καθηγητής και πολιτικός αναλυτής του Πανεπιστημίου του Αναρμπόρ Β. Κουφουδάκης, ο Κύπριος μελετητής κ. Αριστοτέλους και ο υπογράφων. Ίσως και κάποιοι άλλοι. Αριθμός δηλαδή ανησυχητικά μικρός.

Η Τουρκία ήδη προσπαθεί πολλοπλώς να αξιοποιήσει τον ρόλο της. Αποφασιστική στους λόγους, προσεκτικότερη στις ενέργειες —η περίφημη διακοπή της ροής του μέσω του εδάφους της ιρακινού αγωγού είχε ήδη γίνει με (για άλλους λόγους) πρωτοβουλία του Ιράκ—, ζητά από τους πάντες σχεδόν τα πάντα: είσοδο στην Κοινότητα. Αν όχι βελτίωση των ποσοτώσεων των συναφών εξαγωγών της. Πολεμικό υλικό από τις ΗΠΑ. Αποζημιώσεις δισεκατομμυρίων δολαρίων για διαφεύγοντα κέρδη. Θα θεωρούσε αδιανόητη κάθε αλλαγή θέσης της στο Κυπριακό. Ζητάει συνέχεια. Το πρόβλημά της είναι να βρίσκει αιτήματα.

Από όλα αυτά κάτι σημαντικό θα της μείνει. Είναι αληθές ότι έχει ισχυρά χαρτιά η Τουρκία. Αλλά ξέρει και να τα παίζει. Και, κυρίως, ουδέποτε υποβάθμισε τη σημασία της στρατιωτικής της ισχύος. Της έδωσε πάντα πρώτη προτεραιότητα. Γιατί γνωρίζει ότι, παράλληλα με τη γεωπολιτική της θέση, είναι το κυριότερό της διεθνές έρεισμα. Πρέπει επιτέλους κάτι να διδαχθούν οι Έλληνες από αυτή την πραγματικότητα.

Ολίγα τώρα για το Κυπριακό. Δυστυχώς θα είναι θλιβερά, γιατί αντανακλούν τον αξιοθρήνητο τρόπο με τον οποίο Ελλάδα και Κύπρος αντιμετωπίζουν το εθνικό θέμα. Αλήθεια, πόσοι πια στη Λευκωσία ή στην Αθήνα το αντιμετωπίζουν γνησίως ως πανεθνικής σημασίας υπόθεση του Ελληνισμού;

Ένα από τα σημαντικότερα σφάλματα στο χειρισμό του Κυπριακού συνίσταται στο ότι επιτρέψαμε, Λευκωσία και Αθήνα —κινούμενοι από την ψευδαίσθηση δυνατότητας συμφωνημένης με την Τουρκία λύση—, να αλλοιωθεί ο πρωταρχικός χαρακτήρας του ως υπόθεσης εισβολής και συνεχιζόμενης κατοχής ανεξαρτήτου κράτους και όχι μόνο ανεχθήκαμε αλλά και υποβοηθήσαμε αυτή την εξέλιξη. Με αφετηρία αυτή την πολλαπλώς νοσηρή ψευδαισθηση, ότι είναι δυνατή λύση από συμφώνου με την Τουρκία που να συνιστά βελτίωση του status quo, επιδοθήκαμε στους μακρόσυρτους, εξ υπαρχής στείρους, διαλόγους. Το αποτέλεσμα: Αμβλύνθηκε, μέχρις σχεδόν εξαφανίσεως η εικόνα της Τουρκίας ως επιτιθέμενου και προβλήθηκε το Κυπριακό ως διακοινοτική υπόθεση. Και έτσι δεν τολμάμε πια να εμφανισθούμε στα Ηνωμένα Έθνη, όχι βεβαίως προς λύση, αλλά έστω για να υπενθυμίσουμε την ευθύνη της Τουρκίας ως επιτιθέμενου. Για να τους πούμε δηλαδή το πολύ απλό: Κύριοι, δεν νοείται, από σκοπιάς ηθικής και αρχών, να συγκινείσθε με την εισβολή στο Κουβέιτ και να λησμονείτε την κατ' εξακολούθηση εισβολή στην Κύπρο. Διότι απλώς γίνεστε αναξιόπιστοι.

Αυτό δυστυχώς είναι το κατάντημα στο οποίο περιήγαγε το Κυπριακό η ηγεσία του κυπριακού ελληνισμού, με την «πρόθυμη» συμπαράσταση της ελλαδικής πολιτικής ηγεσίας στο σύνολό

της. Διότι η περιστασιακή πατριωτική ρητορεία της εκάστοτε αντιπολίτευσης βεβαίως δεν πείθει.

Κατά συνέπεια, επιβάλλεται ως επείγουσα επιλογή να εξετασθούν και να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που μας απέμειναν, για προσφυγή της Κύπρου στη Γενική Συνέλευση κατά της Τουρκίας ως επιτιθέμενου.

Εν όψει όλων αυτών, ποιος ο ρόλος, ποια η πολιτική της Ελλάδας έναντι της εν εξελίξει κρίσης;

- Βεβαίως, ορθώς καταδικάσαμε ανεπιφύλακτα την ιρακινή επίθεση και μετέπειτα προκλητικότητα.

- Ορθώς δηλώσαμε προθύμως εναρμόνιση με την κοινοτική στάση. Τούτο για πολλούς λόγους, κυρίως όμως διότι δεν είναι δυνατόν να είσαι αξιόπιστος και σεβαστός εταίρος όταν περιορίζεις απλώς στο να εισπράττεις... Πρέπει να είσαι έτοιμος και να προσφέρεις, σύμφωνα με τις εταιρικές δεσμεύσεις.

- Ορθώς αποφασίσαμε την αποστολή πολεμικού σκάφους για να ενταχθεί, σύμφωνα με τις ενδεχομένως επικείμενες συλλογικές αποφάσεις, σε πολυεθνική δύναμη. Είτε υπό την κάλυψη του Συμβουλίου Ασφαλείας, είτε υπό την σημαία της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης. Αλλά και άνευ οιασδήποτε ένταξης θα ήταν σκόπιμη η επίδειξη της σημαίας μας στην περιοχή, έστω με κάλυψη την προστασία Ελλήνων υπηκόων. Μην ξεχνάμε ότι θέλουμε να είμαστε, και να θεωρούμαστε, ναυτική δύναμη. Για να το επιτύχουμε δεν αρκεί ο εορτασμός επετείων μεγάλων στιγμών της ναυτικής μας ιστορίας... Συχνά στην πολιτική μετρούν και οι εντυπώσεις. Αρκεί να μη μεταβάλλονται σε θεατρινισμό.

- Η κρίση υποκρύπτει ως ενδεχόμενο, απομακρυσμένο ίσως, αλλά πάντως ισχύον, ένοπλη αναμέτρηση του Ιράκ με την Τουρκία, είτε ευθέως είτε δι' εμπλοκής παρασκηνιακών χειρισμών προς κινητοποίηση των Κούρδων κατά του Χουσεΐν. Θα τεθεί τότε θέμα νατοϊκής υποστήριξης προς την Τουρκία.

Η Ελλάδα θα πρέπει να είναι προετοιμασμένη ώστε σε μια τέτοια περίπτωση, αξιοποιώντας κάθε νομικό και πολιτικό επιχείρημα, να αποφύγει η ίδια οποιαδήποτε εμπλοκή υπέρ της Τουρκίας. Και επιπλέον να αντισταχθεί και για εμπλοκή της ίδιας της συμμαχίας. Θα πρόκειται βέβαια για δυσχερέ-

στατη θέση. Και συνθλιπτικές θα είναι οι πιέσεις που θα δεχθούμε. Για να ενισχύσουμε την πειστικότητα των επιχειρημάτων μας σε μια τέτοια περίπτωση, θα πρέπει να θέσουμε αμετακίνητα δυο όρους για να αποδεχθούμε συμμαχική υποστήριξη προς την Τουρκία:

- Αποδοχή υπό της Τουρκίας του status quo στο Αιγαίο. Δηλαδή άρση των αμφισβητήσεων της ως προς τα ελληνικά δικαιώματα.

- Πλήρη αποχώρηση όλων των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων και των εποίκων από την Κύπρο.

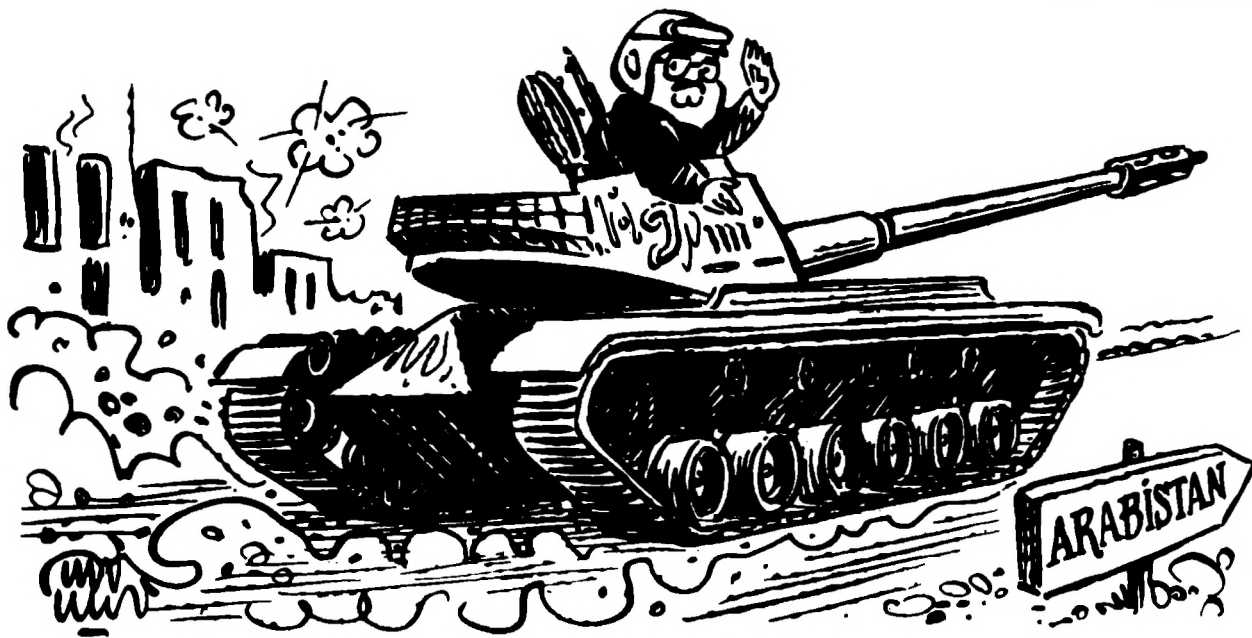
Διότι θα ήταν αδιανόητο να ζητεί η Τουρκία υποστήριξη ως θύμα επίθεσης, όταν κατ' εξακολούθηση η ίδια είναι επιτιθέμενη σε βάρος άλλου κράτους, δηλαδή της Κύπρου.

Δίδω ιδιαίτερη έμφαση στα ανωτέρω γιατί ακούσθηκε σε πολιτικό επίπεδο η άποψη, ότι «θα ήταν ευφύες» να συμπαρασταθούμε στην Τουρκία. Γιατί έτσι θα βελτιώναμε δήθεν το κλίμα προς περαιτέρω ελληνοτουρκική συνεννόηση. Ελπίζω ότι πρόκειται για ανακριβή φήμη. Γιατί, αλλιώς, μια τέτοια θέση θα ήταν τουλάχιστον παιδική αφέλεια: ασυγχώρητα, βεβαίως, επιζήμια για εθνικές.

Η ελληνική συμμετοχή στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση: Η κρίση του Κόλπου μας παρέχει την ευκαιρία, αξιοποιώντας «τα χαρτιά μας», να προσπαθήσουμε να επισπεύσουμε τις διαδικασίες και να κάμψουμε τις αντιρρήσεις για πλήρη ένταξη μας στην Ένωση. Θα πρόκειται, για σημαντικό επίτευγμα που θα ενισχύσει την θέση, το κύρος και την άμυνα της Ελλάδας. Ασφαλώς, οι αρμόδιοι δεν θα αφήσουν ανεκμετάλλευτη την προσφερόμενη ευκαιρία.

Το συμπέρασμα από πλευράς ελληνικών συμφερόντων είναι ότι η κρίση παρουσιάζει για τη χώρα μας κινδύνους, είναι όμως και ευκαιρία για ουσιώδη αναπροσανατολισμό της διπλωματικο-στρατιωτικής μας θέσης, καθώς και για κρίσιμες αναπροσαρμογές της πολιτικής μας στα εθνικά θέματα. Ηγεσία και λαός χρειάζονται ένα ισχυρό κέντρισμα για μια ανανεωτική εκτίναξη από πολυχρόνιο τέλμα σκέψης και φρονήματος. Θα επιδείξουν, αραγε, την αναγκαία ευαισθησία για να δεχθούν τα πολυσήμαντα μηνύματα; Μακάρι... □

ΑΠΟ ΤΑ «ΑΒΑΘΗ» ΤΗΣ ΕΕ

Σκίτσο της Τσουμχουριέτ (12/8). Ο Οζάλ πάνω σε τανκ κατευθύνεται προς την αραβική χερσόνησο λέγοντας: «Είναι ο συντομότερος τρόπος για να φτάσω στην Ευρώπη».

ΣΤΙΣ «ΦΟΥΡΤΟΥΝΕΣ» ΤΟΥ

του Χρύσανθου Λαζαρίδη

Επιτέλους!

Έπρεπε να ξεσπάσει αυτή η νέα εφιαλτική κρίση στον Περσικό Κόλπο, για να συνειδητοποιήσουν οι Νεοέλληνες ότι δεν υπάρχει (ούτε κατά διάνοιαν) ελληνική εξωτερική πολιτική!

Δεν υπάρχει τίποτε!

- Ούτε «νέες ιδέες» από τη ΝΔ!

- Ούτε «παλαιές ιδέες» από το ΠΑΣΟΚ!

- Ούτε... «παμπάλαιες ιδέες», από τον Συνασπισμό!

Κατ' αρχήν δεν φαίνεται να υπάρχει μια συγκροτημένη άποψη για το τι ακριβώς συνέβη (πέρα από τα επιφανόμενα της κρίσης) και τι ακριβώς διακυβεύεται διεθνώς, πέρα από τις προπαγανδιστικές «ομοβροντίες» των «καλών», των «κακών» και των ...αμήχανων (που είναι και οι περισσότεροι, εν προκειμένω).

«Όταν λιώνουν οι πάγοι, γλιστράς πιο εύκολα»

Τα τελευταία γεγονότα στον Περσικό σηματοδοτούν την πρώτη διεθνή κρίση μετά την κατάρρευση του διπολισμού.

Κι αυτή είναι η πρωταρχική τους σημασία από διεθνή σκοπιά.

Η κατάρρευση του διπολισμού απελευθέρωσε διεθνείς εντάσεις και στην Ευρώπη και στην Ασία¹. Πολλαπλασίασε τις τοπικές εστίες κρίσης! Αναζωπύρωσε τις παλαιές διαμάχες και έφερε στην επιφάνεια πολλές νέες! Ενώ οι παραδοσιακοί μηχανισμοί «ελέγχου» των κρίσεων και «χειραγωγησης» της ανήσυχης διεθνούς «περιφέρειας» — μηχανισμοί που λειτούργησαν, λίγο ως πολύ, αποτελεσματικά, όσο κυριαρχούσε ο διπολισμός — έχουν τεθεί πλέον, σε αχρηστία²...

Όπως είπε προσφυώς η κ. Θάτσερ και οι κκ. Μπους και Γκορμπατσώφ έσπευσαν να συμφωνήσουν μαζί της:

Είναι θαυμάσιο πράγμα να «λιώνουν

1. Εθνικιστικά κινήματα στην Ευρώπη. Πανισλαμικά και παντουρκικά κινήματα στην Κεντρική Ασία κλπ.

2. Όλοι αυτοί οι αποτρεπτικοί μηχανισμοί, που εξασφάλιζαν μια «ανήσυχη Ειρήνη» στην Ευρώπη και έθεταν υπό έλεγχο τις διαμάχες στην περιφέρεια επί 45 χρόνια, ξαφνικά αχρηστεύθηκαν! Η πορεία προς τη σταθερή Ειρήνη του μέλλοντος περνάει, αναπόφευκτα, από μια δύσκολη εποχή κατά την οποία θα εκρήγνυνται ανεξέλεγκτα, χρόνια «συμπιεσμένες» τοπικές εντάσεις...

ΓΕΡΙΚΗΣ ΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

οι πάγοι», αλλά θέλει μεγάλη προσοχή γιατί τότε ακριβώς γλιστράς πιο εύκολα...

Δημιουργήθηκε, λοιπόν, ένα «κενό» δυναμικής ισορροπίας! Ένα «κενό» που, αργά ή γρήγορα, κάποιος θα επιχειρούσε να εκμεταλλευθεί. Και βρέθηκε ο Σαντάμ Χουσεϊν, εκμεταλλευόμενος την φοβερή «εξοπλιστική» του υπεροχή. Την υπεροχή αυτή που αφειδώς —και μυωπικότερα— του παρείχαν, χρόνια τώρα, κυρίως οι Σοβιετικοί, αλλά και οι Γάλλοι και οι Δυτικογερμανοί και οι Αμερικανοί. Να μην παραλείψουμε και τους Άραβες, μεταξύ των οποίων και το Κουβέιτ (παλαιόθεν γενναιόδωρος χρηματοδότης του Χουσεϊν και σημερινό τραγικό θύμα του...).

ΕΡΣΙΚΟΥ...

Η προάσπιση της Ειρήνης και οι «σειρήνες» του πασιφισμού.

Αν στις σημερινές συνθήκες (όπου οι παραδοσιακοί μηχανισμοί ελέγχου των κρίσεων έχουν ατονήσει) οι τυχοδιωκτισμοί του Σαντάμ Χουσεϊν περάσουν «ατιμώρητοι», ενθαρρύνονται πλείστοι όσοι νέοι «μιμητές» του διεθνώς, και αποθρασύνονται πολλοί τοπικοί επεκτατισμοί.

Ιδιαίτερα σήμερα, η μακροχρόνια προστασία της Ειρήνης επιβάλλει την *συντριβή* του Χουσεϊν. Όχι την ανοχή απέναντί του...

Η προστασία της Ειρήνης επιβάλλει να αποσυρθεί το Ιράκ από το Κουβέιτ, άνευ όρων. Όχι να διαπραγματεύεται η διεθνής κοινότητα με τον Χουσεϊν, επιτρέποντάς του να «διασώζει τα προσχήματα» και να ενισχύει την «ηγετική» του θέση στον αραβικό κόσμο.

Μια τέτοια «επιβράβευση» του Χουσεϊν θα απέβαινε *ολέθρια* για την Παγκόσμια Ειρήνη.

Όπως έχουν τα πράγματα, η «ουδετερότητα» (της Ελλάδας, εν προκειμένω) δεν είναι «ειρηνοφιλία». Είναι πασιφιστικός *στρουθοκαμηλισμός*.

«Και το Κυπριακό;», θα αναρωτηθούν κάποιοι... Ε! λοιπόν, είναι σίγουρα *υποκρισία* των «μεγάλων δυνάμεων» να σπεύδουν σήμερα στον Περσικό για να ανατρέψουν τα «τετελεσμένα» του Χουσεϊν στο Κουβέιτ, ενώ ανέχθηκαν (και, εν πολλοίς, υπεστήριξαν) επί 16 χρόνια, παρόμοια «τετελεσμένα» του «Αττίλα» στην Κύπρο...

Αλλά είναι εξίσου *υποκρισία*, εμείς, που ζητάγαμε τόσα χρόνια την συμπαράσταση της διεθνούς κοινότητας για να φύγει ο «Αττίλας» από την Κύπρο, να διακηρύσσουμε σήμερα την ...«ουδετερότητά» μας, μπροστά σε νέα, όμοια «τετελεσμένα»...

Εν πάση περιπτώσει, όποιος θέλει να *ανατρέψει* δυσμενείς συσχετισμούς, το πρώτο πράγμα που κάνει είναι να *εκμεταλλεύεται* νέες, ευνοϊκότερες συγκυρίες, για να προκαλέσει «επανατοποθέτηση» των «μεγάλων» στα θέματα που τον αφορούν! Δεν αντιπαραθέτει στην παλαιά υποκρισία τους, την νεόκοπη δική του... (Ας μελετηθεί, επιτέλους, κάποτε, τι ακριβώς έκανε ο *Ελευθέριος Βενιζέλος* από το 1897 ως το 1912. Ας μελετηθεί ιδιαίτερα από εκείνους που «θυμούνται» το Κυπριακό, μόνο για να υποστηρίξουν μια λογική εσωστρέφειας και ελληνικού «απομονωτισμού»...).

Βίαιος αφοπλισμός παλαιών «χωροφυλακών»

Ελάχιστα προσέχθηκε *πού* διαφέρει αυτή η κρίση απ' όλες τις προηγούμενες. Όπως πολύ λίγοι αντιλαμβάνονταν, *πριν* ξεσπάσει η κρίση, ότι ο κόσμος *άλλαξε* μετά τη Μάλτα. Και ότι μετά την κατάρρευση του διπολισμού δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τις διεθνείς εξελίξεις του 1990, με όρους δανεισμένους από τη... δεκαετία του '60!

Στον «διπολικό» κόσμο των μεταπολεμικών χρόνων, αμφότερες οι υπερδυνάμεις ανέδειξαν και χρησιμοποίησαν «*κράτη-χωροφυλακές*» για να προωθούν τα συμφέροντά τους —η μια σε βάρος της άλλης— και, ταυτόχρονα, να *ελέγχουν* την «περιφέρεια». Πρόθεσή τους, να περιφρουρούν τους δικούς τους «ζωτικούς χώρους», να διεισδύουν στους «ζωτικούς χώρους» του αντιπάλου και *όχι* να επιλύουν τοπικά προβλήματα.

Δημιούργησαν «πελατειακές σχέσεις» με «κράτη-χωροφυλακές» που «αστυνόμευαν» την περιφέρεια και «*συμπιέζαν*» τις τοπικές εντάσεις...

Τα κράτη αυτά, *στρατιωτικές* υπηρεσίες προσέφεραν, στρατιωτική, κυρίως, υποστήριξη έπαιρναν, στρατιωτικά κυριαρχούσαν στις «ζώνες» της δικής τους «ευθύνης»...

Η «διπλωματία» των υπερδυνάμεων ήταν *υποταγμένη* στην «αμυντική» τους πολιτική. Κύριος στόχος τους δεν ήταν να κερδίζουν φίλους, αλλά να αποκαθιστούν ισχυρά «*προπύργια*», ιδιαίτερα στις ανήσυχες περιοχές *έξω* από τον

χώρο που αυστηρά οριοθετούσε η *Γιάλτα*...

Σήμερα οι συνθήκες αυτές έχουν ριζικά αλλάξει και οι κανόνες του παιχνιδιού έχουν πλήρως *ανατραπεί*. (Το διεθνές «παιγνίο», άλλωστε, δεν είναι πλέον «ανταγωνιστικό» —competitive—, αλλά «συναγωνιστικό» —cooperative—).

Τα κράτη-«χωροφυλακές» (και τα καθεστώτα-«τοποτηρητές») *χάνουν* σε σημασία. Οι βάσεις και τα αγκυροβόλια περιορίζονται, κι από τις δυο πλευρές, σε μια μακροχρόνια προοπτική *στρατιωτικής αναδιπλώσης* των υπερδυνάμεων.

Η στρατιωτική βοήθεια προς τέτοια καθεστώτα σταδιακά *περικόπτεται* γιατί έγινε «*αβάσταχτη*» για τους προϋπολογισμούς των «μεγάλων» και διότι, *εξάλλου*, *έχασε* την παλαιά της *χρησιμότητα*.

Η διπλωματία *ξανακερδίζει* την αυτονομία της από την αμυντική πολιτική, και οι υπερδυνάμεις ασχολούνται με το *πώς* θα λύσουν τοπικές εντάσεις μάλλον, παρά με το *πώς* θα εγκαταστήσουν καθεστώτα που να τις «*συμπιέζουν*»...

Παλαιοί τοπικοί «χωροφυλακές» γίνονται *επικίνδυνοι*, και σε οριακές περιπτώσεις *συντρίβονται*! Τέτοια ήταν η περίπτωση του *Νοριέγκα* στον Παναμά, άλλοτε «*χαϊδεμένου παιδιού*» της C.I.A. Παρόμοια και η περίπτωση του *Σαντάμ Χουσεϊν*, που υπήρξε «χωροφυλακάς», υποστηριχθείς απ' όλους τους μεγάλους κατά καιρούς! Και ο οποίος τώρα έγινε *ανεξέλεγκτος* και αντιμετωπίζει τη μοίρα του...

Και η *Τουρκία*, άλλωστε, παλιός τοπικός «χωροφυλακάς» ήταν, που αγωνίζεται σήμερα απελπισμένα να βρει νέο λόγο ύπαρξης (και νέα «ζώνη αστυνόμευσης»). Αλλά η *μακροχρόνια* επιδίωξη των υπερδυνάμεων δεν είναι η υποκατάσταση ενός τοπικού «χωροφυλακά» με έναν άλλο, αλλά η *επίλυση* των τοπικών εκείνων κρίσεων που δημιουργούσαν την ανάγκη τέτοιων «τοποτηρητών». Η κατάρρευση του διπολισμού καθιστά μακροχρόνια *παρωχημένο* το καθεστώς των τοπικών «χωροφυλακών».

Η τελευταία κίνηση του Χουσεϊν αυτό ακριβώς το ιδιαίτερο πρόβλημα έθεσε: Ότι παλαιοί «χωροφυλακές» μπορούν να γίνουν *επικίνδυνοι*. Και οι νέες διεθνείς επεμβάσεις αφορούν περισσότερο τον βίαιο «αφοπλισμό» παλαιών «χωροφυλακών» που «*δυστροπούν*», παρά την δημιουργία καινούργιων.

Στις συνθήκες αυτές τα «φιλοδυτικά σύνδρομα» της ΝΔ και τα «αντιαμερι-

κανικά απωθημένα» του Συνασπισμού αποδεικνύονται εξίσου αναχρονιστικά, εξίσου αποπροσανατολιστικά για την σκέψη, και παραλυτικά για την πρακτική αμφοτέρων των παρατάξεων.

Το πρόβλημα δεν είναι να σπεύδουμε πειθήνια να «ευθυγραμμίζομαστε» με την Δύση ούτε, βέβαια, να καταγγέλλουμε ακρίτως τον «Αμερικανικό Ιμπεριαλισμό». Σήμερα, το πρόβλημα είναι να προσπαθήσουμε αυτόνομα να επωφεληθούμε από την κρίση. Εμείς που απειλούμαστε από «κράτος-χωροφύλακα», την Τουρκία, μπορούμε να εκμεταλλευθούμε τη συντριβή ενός άλλου τέτοιου κράτους (Ιράκ) και την αποθάρρυνση όλων των υπολοίπων· εφόσον, βέβαια, πολιτευθούμε σωστά...

Η Τουρκία σε ανζιφατική τροχιά...

Και μια ο λόγος για την Τουρκία, ελάχιστα προσέχθηκε η ιδιαίτερα αντιφατική τροχιά, στην οποία έθεσαν την Άγκυρα τα τελευταία γεγονότα στον Περσικό.

Κατ' αρχήν «παραλύσαμε» από το φόβο προς την προσωρινή μάλλον (και πάντως όχι... «στρατηγική») ενίσχυση της γεωγραφικής της θέσης για την Δύση. Δεν αντιληφθήκαμε ότι μακροχρόνια κερδισμένοι από την τωρινή κρίση στον Περσικό είναι πιθανότερο να βγουν οι Κούρδοι μάλλον, παρά η Άγκυρα. Οι Κούρδοι, το ιστορικό αίτημα των οποίων (από δεκαετίες «ξεχασμένο») για αυτόνομο Κουρδιστάν, γίνεται σήμερα πολιτικά επίκαιρο, καθώς συζητείται σοβαρά στις περισσότερες μεγάλες πρωτεύουσες...

Αυτό, όμως, είναι εξαιρετικά αποσταθεροποιητικό για την Τουρκία, που το 25% περίπου του πληθυσμού της είναι Κούρδοι, και προκαλεί ήδη σοβαρές ανησυχίες στην Άγκυρα.

Δεν αντιληφθήκαμε ακόμα ότι μετά την «εκτόνωση» της τρέχουσας κρίσης (που δεν μπορεί να διατηρηθεί επ' άπειρον) η «σημασία» της Τουρκίας, που όσο απότομα «φούσκωσε», το ίδιο απότομα θα «ξεφουσκώσει».

Ας προσέξουμε λίγο περισσότερο το σημείο αυτό: Η παρουσία του Σαντάμ Χουσεϊν, αυτή καθαυτή, δεν αποτελεί μόνιμη γεωπολιτική απειλή, ώστε να αναδεικνύει μακρόχρονα τον ρόλο της Τουρκίας. Πολύ περισσότερο που απαντες είναι αποφασισμένοι να ξεμπερδεύουν πια μαζί του!

● Παλαιότερα η Τουρκία έπαιζε το ρόλο «προκεχωρημένου φυλακίου» του ΝΑΤΟ στο «μαλακό υπογάστριο» της Σοβιετικής Ένωσης. Και εκείνος ο γεωπολιτικός ρόλος της ήταν, όντως, και μόνιμος και μακροπρόθεσμος. Για όσο τουλάχιστον θα διαρκούσε ο διπολισμός...

● Μετά το 1979 η Τουρκία απέκτησε πρόσθετη γεωπολιτική σημασία για την Δύση λόγω της κατάρρευσης του Σάχη.

● Και μετά τον Σεπτέμβρη του 1980 οι «μετοχές» της ανέβηκαν κι άλλο, λόγω του πολέμου Ιράν-Ιράκ.

Τα τελευταία δυο χρόνια ο διπολισμός κατέρρευσε, ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ τελείωσε και το καθεστώς της Περσίας μπήκε σε τροχιά «συμφιλίωσης» με τη Δύση.

Όλα τα μόνιμα στοιχεία που αναδεικνυαν τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας ακυρώθηκαν. Και ταυτόχρονα η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έδωσε προτεραιότητα στην «ενσωμάτωση» των ανατολικοευρωπαϊκών χωρών, ενταφιάζοντας τις τουρκικές φιλοδοξίες για πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ. Τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το ορατό μέλλον...

Η Τουρκία έμεινε, ξαφνικά, χωρίς μακροχρόνια στρατηγική υπόσταση και χωρίς σαφή γεωπολιτική κατεύθυνση. Και η τωρινή ενίσχυσή της, λόγω της κρίσης στον Περσικό, έχει νόημα και θα διαρκέσει, μόνο όσο κρατάει ο αποκλεισμός του Σαντάμ Χουσεϊν:

● Διότι, αν ο Χουσεϊν συντριβεί (και το Ιράκ πιθανόν διαμελισθεί), οι «ταραχοποιοί» του Κόλπου θα έχουν «φρονηματισθεί» και δεν θα χρειάζεται ακριβοπληρωμένος «τοποτηρητής» στην περιοχή...

● Αν πάλι ο Χουσεϊν επιβιώσει και η κρίση λυθεί με «ειρηνικά μέσα», τότε ο ρόλος του θα έχει ενισχυθεί και μακροπρόθεσμα θα επισκιάσει κάθε άλλον παράγοντα της περιοχής. Συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας.

Πώς θα αντιμετωπίσουμε την Άγκυρα

Βέβαια η ίδια η Άγκυρα προωθεί έναν νέο ρόλο για τον εαυτό της (μάλλον άσχετο για τον Σαντάμ Χουσεϊν). Φιλοδοξεί να εμφανίζεται ως το προπύργιο της Δύσης κατά του πανισλαμισμού.

Όμως πολλές χώρες της περιοχής (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα), μπορούν να υποστηρίξουν ότι κάτι τέτοιο δεν ευσταθεί. Η Τουρκία δεν μπορεί να γίνει «προμαχώνας» έναντι του πανισλαμισμού διότι, απλούστατα, οι μουσουλμάνοι φανταμεταλιστές βρίσκονται ήδη «εντός των τειχών» και συγκλονίζουν την ενδοχώρα της.

Δεν μπορεί, επίσης, να γίνει «σταθεροποιητικός παράγοντας» για την περιοχή, διότι η ίδια υποκινεί (άμεσα ή έμμεσα) παντουρκικά κινήματα σε όλα σχεδόν τα όμορα κράτη: Στην Δυτική Θράκη, στη Νότιο Βουλγαρία, στο Σοβιετικό Αζερμπαϊτζάν, στο τουρκόφωνο Κιρκούκ του Ιράκ. Να μην ξεχνάμε,

βέβαια, και την συνεχιζόμενη κατοχή της βόρειας Κύπρου...

Καλύτερη άμυνα της Δύσης κατά του πανισλαμισμού θα είναι η ανάδειξη νέων κρατών στη περιοχή. Και κυρίως η δημιουργία του αυτόνομου Κουρδιστάν και βεβαίως η δημιουργία παλαιστινιακού κράτους. Μια τέτοια «λύση-πακέτο» θα εκτόνωνε το κίνημα του αραβικού εθνικισμού, θα έβαζε «σφήνα» στην επέκταση του πανισλαμισμού προς ανατολάς και του παντουρκισμού προς δυσμάς...

Και μια στενή συνεργασία Ελλάδας-Βουλγαρίας θα εξασφάλιζε και δεύτερη γραμμή άμυνας της Δύσης κατά του πανισλαμισμού - παντουρκισμού της Ανατολής...

Η Ελλάδα, ωστόσο, δεν συμμετέχει σ' αυτές τις διεθνείς διεργασίες, δεν προτείνει «εναλλακτικές» λύσεις (έναντι εκείνων που προωθεί η Άγκυρα) και δεν δημιουργεί τις κατάλληλες διεθνείς συμμαχίες για να τις επιβάλλει. Αυτό είναι, βέβαια, ευθύνη της σημερινής κυβέρνησης, που μόνο της μέλημα είναι να «ευθυγραμμίζεται» με τη Δύση και να... ευελπιστεί για το μέλλον. Χωρίς να παρεμβαίνει ενεργά στις εξελίξεις, χωρίς και διαμορφώνει δική της στρατηγική.

● Ελάχιστα προσέχθηκε, επίσης, η δυναμική της τρέχουσας κρίσης σε ό,τι αφορά τα ελληνοτουρκικά. Ήδη, και όσο διαρκεί η κρίση, η «αιχμή» του στρατιωτικού «δόρατος» της Άγκυρας μεταστρέφεται: Οι προτεραιότητες του τουρκικού επιτελείου μετατρέπονται, από επιθετικές προς δυσμάς σε αμυντικές προς νοτιοανατολικά. Και αν με κάποιον τρόπο η «απειλή» του Σαντάμ Χουσεϊν παραμείνει, η μεταστροφή αυτή θα μονιμοποιηθεί. Επί πλέον, η Τουρκία έχει υιοθετήσει επισήμως στάση «ουδετερότητας» στην κρίση! Και η στάση αυτή της τουρκικής ηγεσίας αποκατέστησε κάποιες ασταθείς εσωτερικές ισορροπίες. Όσο, όμως, κλιμακώνεται η αναμέτρηση στον Περσικό και πλησιάζει η στιγμή της τελικής συγκρούσεως, τα διλήμματα για το τουρκικό καθεστώς πολλαπλασιάζονται. Γιατί υπάρχουν ισχυρότατες δυνάμεις που αντιστέκονται σε κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να κόψει τις «γέφυρες» της Τουρκίας με τον μουσουλμανικό κόσμο! Όπως υπάρχουν και οι αντίθετες τάσεις, που πιέζουν για πλήρη ευθυγράμμιση της Άγκυρας με την Δύση!

Μια ενδεχόμενη έκρηξη στον Περσικό απειλεί να ανατινάξει τις εσωτερικές ισορροπίες του νεοκεμαλισμού...

Και ακόμα: Η αποσταθεροποίηση του τουρκικού καθεστώτος επιταχύνεται όσο πιο «ενεργός» είναι η συμμετο-

χή της Ελλάδας στην εκστρατεία κατά του Χουσεΐν. Αντίθετα, η «ουδετερότητα», η «εσωστρέφεια» και η «αδράνεια» της Ελλάδας βοηθούν τη διατήρηση των ασταθών ισορροπιών στο εσωτερικό της Τουρκίας...

Αναζητώντας εξωτερική πολιτική!

Τέλος, οι ιδιαίτερες ελληνικές προτεραιότητες δεν ορίστηκαν. Ούτε οι ιδιαίτερες ελληνικές επιδιώξεις. Ούτε περιγράφηκαν τα εναλλακτικά σενάρια που αντιμετωπίζει η χώρα ούτε προσδιορίστηκε η γκάμα των επιλογών που της προσφέρονται.

Τα πάντα συρρικνώθηκαν στο αστείο ερώτημα —που τόσο «βασάνισε» τους πάντες— αν θα στείλουμε ή όχι μια φρεγάτα να κάνει «επίδειξη σημαίας» στα μετόπισθεν της διεθνούς αρμάδας στον Περσικό...

● Η ΝΔ παρέλυσε περιμένοντας... «πρόσκληση», χωρίς να αντιληφθεί ότι αυτό συνιστά ομολογία «παρακολούθησιμου», ακυρώνοντας κάθε αυτόνομη ελληνική πολιτική.

● Η Αριστερά προσεχώρησε αὐτανδρῶς σε μια απηρχαιωμένη «ουδετεροφιλία» —περισσότερο αντιαμερικανική, παρά ουδέτερη— διανθισμένη με διάφορες αντιπολεμικές «κορώνες» —περισσότερο «πασιφιστικές», παρά γνήσια ειρηνόφιλες.

Η Αριστερά που —σωστότατα— δια-

κηρύσσει, χρόνια τώρα, την ανάγκη μιας «αυτόχθονης εθνικής στρατηγικής», μας απεκάλυψε ξαφνικά ότι θέλει μίαν εξωτερική πολιτική δίχως ρίσκα, δίχως κινδύνους, δίχως «δύσκολες επιλογές» και δίχως... να ανοίξει ρουθούνι.

Εύλογες οι ανησυχίες της, μόνο που κάποτε πρέπει να καταλάβει ότι τέτοια «ανέξοδη» και «ακίνδυνη» εξωτερική πολιτική ούτε υπήρξε ούτε θα υπάρξει ποτέ. Κι όποιος δεν αναλαμβάνει «λελογισμένους κινδύνους» δεν αποτρέπει «τετελεσμένα» ούτε ανατρέπει δυσμενείς συσχετισμούς!

● Τέλος, ο κ. Παπανδρέου μπέρδεψε, προς στιγμήν, τους πάντες με απίθανους νομικισμούς! Φυσικά το άρθρο 42 του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών δεν αφορά την νομιμότητα ενός ναυτικού αποκλεισμού, όπως εσφαλμένα ανέφερε ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ. Αφορά τους «όρους ανάμειξης» (rules of engagement) του ίδιου του Οργανισμού σε τέτοιους αποκλεισμούς. Αυτό σημαίνει ότι, όταν δεν τηρηθούν οι προϋποθέσεις του άρθρου 42, ο ΟΗΕ δεν θέτει τον αποκλεισμό υπό την αιγίδα του. Όχι, βέβαια, ότι ο αποκλεισμός είναι παράνομος. Υπάρχει, όμως, και «προηγούμενο» που δείχνει την Παπανδρεϊκή διγλωσσία: Όταν η βρετανική αρμάδα κήρυξε τον αποκλεισμό των νήσων Φόκλαντς (Μάιος 1982), δεν τηρήθηκε, βέβαια, το άρθρο 42 του ΟΗΕ. (Αφού επρόκειτο

για μονομερή ενέργεια της Αγγλίας). Η τότε ελληνική κυβέρνηση —του ΠΑΣΟΚ— δεν αμφισβήτησε την νομιμότητα εκείνων των ενεργειών. Και συνέχισε να υποστηρίζει την Αγγλία, μέσω της ΕΟΚ. Αυτά για να μην ξεχνιόμαστε. Και, βεβαίως, για να μην κοροϊδευόμαστε.

Υπάρχει κι ένα ακόμα ερώτημα για τον κ. Παπανδρέου: Αν σταλούν στον Περσικό ευρωπαϊκές δυνάμεις υπό την αιγίδα της «Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης» (και όχι του ΟΗΕ), εμείς τι θα κάνουμε; Θα πάμε μαζί τους ή όχι;

Αν πάμε, τότε δεν ισχύουν όσα ανέφερε ο ίδιος προχθές για το άρθρο 42 (που ούτε τότε θα ισχύει).

Αν πάλι δεν πάμε, ποιος παίρνει την ευθύνη να περιθωριοποιηθεί η Ελλάδα από την αμυντική ένωση της Ευρώπης, όπου «ιδρώσαμε» να συμπεριληφθούμε; (Ενώ η Τουρκία, με την «ουδετερότητά» της, μένει απ' έξω).

Και τι νόημα έχει τέλος πάντων, να «θρηνούμε» για την ενίσχυση του ρόλου της Τουρκίας, όταν εμείς κάνουμε ό,τι μπορούμε για να αποδυναμώσουμε (ή, έστω, για να μην αναβαθμίσουμε) τον αντίστοιχο ρόλο της Ελλάδας;

Φυσικά, όλα αυτά αποτελούν υπεκφυγές από το πρόβλημα (και μάλλον υποτιμούν τη νοημοσύνη μας...).

Πρωταρχική σημασία δεν έχει με ποια σημαία θα στείλουμε πλοίο στον Κόλπο. Σημαντικότερο είναι να αποφασίσουμε αν θα πάμε, και γιατί θα πάμε, και τι άλλο θα κάνουμε εκτός από το να στείλουμε εκεί πλοίο. Η «σημαία» που θα φέρει το πλοίο, έχει τη σημασία της μόνο αφού απαντηθούν όλα τα πιο πάνω ερωτήματα.

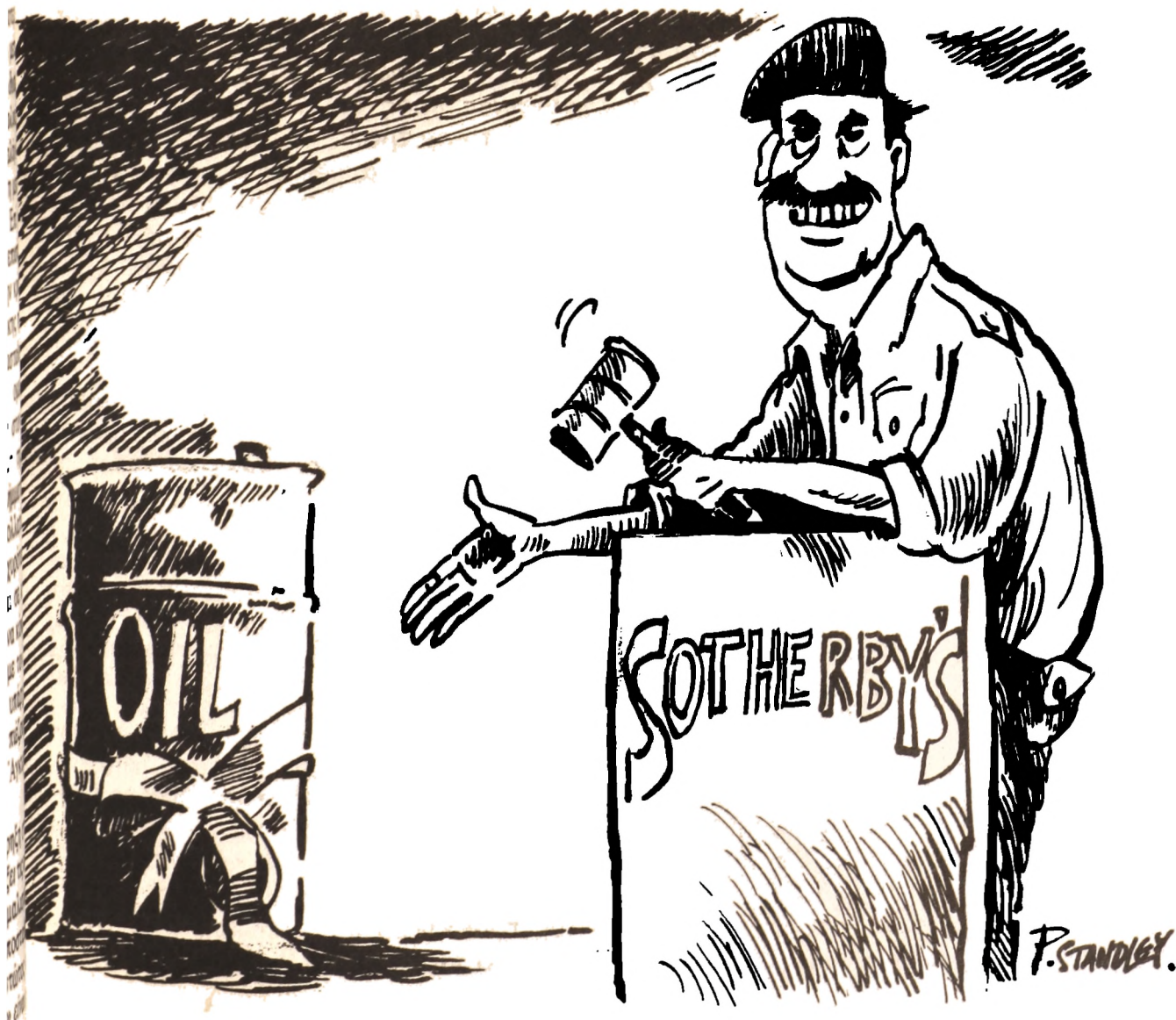
Όχι πριν...

Αλλά πώς να απαντηθούν;

● Αφού άλλοι ευθυγραμμίζονται «εργολαβικώς» με την Ουάσινγκτον χωρίς να παίρνουν δικές τους, ξεχωριστές, πρωτοβουλίες, για να προωθήσουν τα ιδιαίτερα ελληνικά συμφέροντα. Και χωρίς να τους περνάει καν από τον νου να εκμεταλλευθούν στο έπακρο το Κουρδικό, που αναδεικνύουν σήμερα οι περιστάσεις.

Πώς να απαντηθούν τα θεμελιώδη αυτά ερωτήματα, όταν κάποιος άλλος πολιτεύεται στον Περσικό, με το μυαλό στις δημοτικές εκλογές, με την κ. Μερκούρη στο πλάι του, και με μόνη έννοια τις επερχόμενες δίκες...

Πώς να απαντηθούν τα ουσιαστικά προβλήματα της εξωτερικής πολιτικής, όταν κάποιοι άλλοι βασανίζονται ένα μήνα να επιλέξουν υποψήφιο για τη δημαρχία Πειραιά; Πού καιρός και πού μυαλό να ασχοληθούν με τα νέα διεθνή φαινόμενα και με τα «καυτά» προβλήματα του Περσικού; □

9 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ υιοθετεί ομόφωνα την απόφαση 662 με την οποία χαρακτηρίζει την προσάρτηση του Κουβέιτ από το Ιράκ ως άκυρη και άνευ ισχύος, καλώντας παράλληλα τη διεθνή κοινότητα να μην αναγνωρίσει την πράξη αυτή. Η ΕΣΣΔ ανακοινώνει ότι είναι αντίθετη στην προσφυγή στη βία και σε μονομερείς αποφάσεις. Ο Σοβιετικός εκπρόσωπος Γιούρι Γκρεμίτσκιχ διευκρινίζει ότι στην περίπτωση που το Συμβούλιο Ασφαλείας εγκρίνει την αποστολή πολυεθνικής δύναμης στον Περσικό Κόλπο ή τον ναυτικό αποκλεισμό του Ιράκ «τότε θα το σκεφθούμε και θα λάβουμε τη δική μας ανεξάρτητη απόφαση για το τι θα κάνουμε». Το συμβούλιο υπουργών της ΕΟΚ αποφασίζει συγκεκριμένα μέτρα για την εφαρμογή του εμπάργκο. Ο Τζέιμς Μπίκερ αναχωρεί από την Άγκυρα όπου συναντήθηκε με τον πρόεδρο Τουργκούτ Οζάλ, τον πρωθυπουργό Ακμπουλούτ και

τον υπουργό Εξωτερικών Αλί Μποζέρ χωρίς να προβεί σε δηλώσεις. Ωστόσο ο Αλί Μποζέρ διευκρίνισε ότι ο Αμερικανός υπουργός δεν ζήτησε τίποτε, αλλά απλώς ενημέρωσε την τουρκική ηγεσία και ζήτησε τις απόψεις της για την κρίση.

10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Στο Κάιρο όπου διεξάγονται οι εργασίες της Παναραβικής Διάσκεψης, ο Αιγύπτιος πρόεδρος Χόσνι Μουμπάρακ ζητά την άμεση αποχώρηση των στρατευμάτων του Ιράκ από το Κουβέιτ, προκειμένου να μην επέμβουν οι ξένες δυνάμεις και το πρόβλημα να λυθεί από τον ίδιο τον αραβικό κόσμο. Στις Βρυξέλλες συνεδριάζουν διαδοχικά οι υπουργοί Εξωτερικών της ΕΟΚ και του ΝΑΤΟ. Στη δεύτερη συνάντηση, ο Τζέιμς Μπίκερ ζητά τη βοήθεια των συμμάχων χωρών. Οι κυβερνήσεις της Γαλλίας, του Βελγίου, της Δυτικής Γερμανίας και της Αυστραλίας ανακοινώνουν μέτρα με τα οποία θα συμβάλουν στο ναυτι-

κό αποκλεισμό του Ιράκ. Η Βρετανία έχει ήδη αποστείλει δυνάμεις της στην περιοχή, ενώ η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Δυτική Γερμανία και η Ελλάδα διαθέτουν τις βάσεις που βρίσκονται στο έδαφός τους για τη μεταφορά αεροπορικών δυνάμεων των ΗΠΑ. Ο Σαντάμ Χουσεϊν απευθύνει έκκληση σε Άραβες και μουσουλμάνους να απελευθερώσουν τον τάφο του προφήτη Μωάμεθ και τη Μέκκα. Στις πρωτεύουσες της Ιορδανίας, της Υεμένης, καθώς και στη Δυτική Όχθη, χιλιάδες φανατικοί μουσουλμάνοι διαδηλώνουν υπέρ του Σαντάμ Χουσεϊν.

11 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Ο πρόεδρος Μπους αναχωρεί για διακοπές, ενώ συνεχίζεται η αποστολή στρατευμάτων στη Σαουδική Αραβία. Αραβική δύναμη στη χώρα αυτή αποφασίζουν να στείλουν και 12 από τις 21 χώρες του Αραβικού Συνδέσμου που συνήλθαν στο Κάιρο. Πρόκειται για την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία, το Μπαχρέιν, το Τζιμπουτί, το Ομάν, το Κατάρ, το Κουβέιτ, τον Λίβανο, το Μαρόκο, τη Σομαλία, τη Συρία και τα Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα. Κατά της απόφασης ψήφισαν η Λιβύη, η ΟΑΠ και το ίδιο το Ιράκ. Οι υπόλοιπες χώρες δεν έλαβαν θέση. Η ιρακινή κυβέρνηση αποκαλεί τους Άραβες ηγέτες που υπερψήφισαν την απόφαση ως «συνωμότες τους οποίους θα καταρσθεί και θα νικήσει ο αραβικός λαός». Ο πρόεδρος Μπους εκτιμά ότι «πλέον ο Χουσεϊν βρίσκεται με την πλάτη στον τοίχο». Από την πλευρά της η ΕΣΣΔ «χαιρετίζει τη μεγάλη κατανόηση που επιδεικνύουν οι Άραβες για το ρόλο και την ευθύνη της απέναντι στην σταθερότητα και την ειρήνη στη Μέση Ανατολή επιδιώκοντας την εκτόνωση της κρίσης πριν από την κλιμάκωσή της».

12 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Οι ΗΠΑ ανακοινώνουν τον ναυτικό αποκλεισμό του Ιράκ προκειμένου να διακοπούν οι αποστολές ιρακινού πετρελαίου μέσω της θαλάσσιας οδού, ενώ το περιοδικό «Newsweek» γράφει ότι ο πρόεδρος Μπους έδωσε εντολή στη CIA να ανατρέψει τον Σαντάμ Χουσεϊν. Ναυτικές δυνάμεις των ΗΠΑ πλησιάζουν τον Περσικό Κόλπο. Ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Ρολάν Ντυμά δηλώνει ότι η κατάσταση στον Κόλπο δεν πρέπει να προ-

καλεί πανικό. Επισημαίνει, μάλιστα, ότι «πάντα πρέπει κανείς να παίρνει σοβαρά όσα λέει και κάνει ο Σαντάμ Χουσεϊν, ο οποίος αυτή τη φορά βασίζεται αρκετά στα θρησκευτικά αισθήματα των κατοίκων της περιοχής και στον αυξανόμενο αντιαμερικανισμό τους». Από την πλευρά του ο Σαντάμ καλεί τους Ιρακινούς να προετοιμασθούν για τις ενδεχόμενες δυσκολίες που θα προκύψουν λόγω του οικονομικού εμπάργκο και συνδέει την πιθανότητα της αποχώρησης των ιρακινών στρατευμάτων από το Κουβέιτ με την αποχώρηση των Ισραηλινών από τα κατεχόμενα αραβικά εδάφη και των Σύρων από τον Λίβανο. Το Ισραήλ χαρακτηρίζει τις δηλώσεις του Σαντάμ ως «φτηνή προπαγάνδα».

13 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Στις προτάσεις του Σαντάμ τοποθετείται και η ΕΣΣΔ, τις οποίες χαρακτηρίζει ως «μη εποικοδομητικές —χωρίς να έχουν πολλές πιθανότητες να τεθούν σε εφαρμογή». Η αμερικανική στρατιωτική δύναμη στην περιοχή πλησιάζει τους 50.000 άνδρες και ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Ντε Κουεγιάρ διευκρινίζει ότι οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν αναφέρονται σε αποκλεισμό αλλά σε οικονομικό και στρατιωτικό μποϊκοτάζ.

«Θα πρέπει να υπάρξει —προσθέτει— απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για αποκλεισμό του Κόλπου με στόχο το Ιράκ». Στις δηλώσεις Κουεγιάρ προστρέχει και η Γαλλία διαχωρίζοντας την έννοια του «εμπάργκο» από την έννοια του «ναυτικού αποκλεισμού» την οποία θεωρεί ως «πράξη πολέμου». Αντίθετα, η Βρετανία και οι ΗΠΑ, θεωρούν ότι η αίτηση της εξόριστης κυβέρνησης του Κουβέιτ τους παρέχει το δικαίωμα να προβαίνουν σε επιθεωρήσεις πλοίων προκειμένου να τηρηθεί το εμπάργκο κατά του Ιράκ.

14 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Η ΕΣΣΔ προτείνει στα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να δημιουργηθεί στον Περσικό Κόλπο κοινή στρατιωτική διοίκηση υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, προκειμένου να προστατεύσει από επιθέσεις τα πλοία που πλέουν στην περιοχή. Ο Τζωρτζ Μπους, έχοντας επιστρέψει από τις διακοπές του, συμμετέχει σε επανειλημμένες συσκέψεις Αμερικανών επιτελών του και αποστέλλει εκ νέου

τον αρχηγό του Πενταγώνου Ντικ Τσένι σε περιοδεία στη Μέση Ανατολή. Εξάλλου, ο Ντικ Τσένι δηλώνει ότι «η χώρα του είναι έτοιμη να απαντήσει εάν ο Σαντάμ Χουσεϊν φανεί τόσο ανόητος ώστε να προχωρήσει σε χρήση χημικών όπλων».

15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

12.000 Μαροκινοί στρατιώτες θάβουν στη Σαουδική Αραβία, ενώ ο Σαντάμ με επιστολή του στον πρόεδρο του Ιράν Ραφσανζανί ανακοινώνει ότι θα αποσύρει τα ιρακινά στρατεύματα από το ιρακινό έδαφος και θα απελευθερώσει τους Ιρανούς αιχμαλώτους πολέμου. Αποδέχεται επίσης τη Συνθήκη του Αλ-ερίου (1975), με την οποία παχαιώνεται στο Ιράν το ανατολικό τμήμα του θαλασσιού διαύου Σατ Αλ Αράμπ, που αποτέλεσε την αιτία του μακρόχρονου περσο-ιρακινού πολέμου. Ο πρόεδρος Μπους εκφράζει την ελπίσή του ότι οι ΗΠΑ θα επιτύχουν την άνευ όρων αποχώρηση του Ιράκ από το Κουβέιτ και την αποκατάσταση της νόμιμης κυβέρνησης της χώρας, καθώς και τη διασφάλιση της σαουδικής Αραβίας και του περσικού Κόλπου.

16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Το Ιράν χαιρετίζει την απόφαση του Ιράκ προσθέτοντας ότι το πρόβλημα της ειρήνης ανάμεσα στις δυο χώρες είναι απολύτως ανεξάρτητο από την ιρακινή κατοχή του Κουβέιτ και ότι το Ιράκ πρέπει να αποσύρει τα στρατεύματά του από το εμιράτο. Ο Μονάρχης της Ιορδανίας Χουσεϊν συναντάται με τον Γεώργιο Μπους μεταφέροντας το μήνυμά του Σαντάμ Χουσεϊν. Ο Μπους πιέζει τον Ιορδανό μονάρχη να κλείσει το λιμάνι της καμπα στα ιρακινά φορτηγά, το οποίο αρνήθηκε ο Χουσεϊν.

Το αιγυπτιακό πρακτορείο ειδήσεων μεταδίδει ότι έγινε απόπειρα εναντίον του Σαντάμ Χουσεϊν. Δυο υπουργοί της εξόριστης κυβέρνησης του Κουβέιτ ταφέρουν στον πρόεδρο της δημοκρατίας Κωνσταντίνο Καραμανλή μήνυμα του εμίρη Αλ Φάιχ, για στρατιωτική συνδρομή της Ελλάδας στα γεγονότα του Κόλπου. Ο Σαντάμ απειλεί τον Μπους με «μαύρα φέρετρα» και τον αποκαλεί «ψεύδη». Παράλληλα, οι στρατιωτικές αρχές κατοχής στο Κουβέιτ λένε στους Αμερικανούς και Ισραηλινούς ομήρους που βρίσκονται στο εμιράτο να συγκεντρωθούν σε ξενοδοχείο.

17 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Συνέρχεται το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ προκειμένου να εξετάσει την κατάσταση των ξένων υπηκόων που βρίσκονται στο Ιράκ και το Κουβέιτ. Ο Μ. Γκορμπατσώφ δηλώνει ότι η ΕΣΣΔ θα ενεργήσει μόνο μέσα στο πλαίσιο συλλογικών προσπαθειών για την διευθέτηση της κρίσης, προτείνοντας την προσφυγή σε πολιτικές μεθόδους ώστε να αποφευχθεί η κλιμάκωσή της. Στην Δυτική Γερμανία συλλαμβάνονται 7 άτομα με την κατηγορία ότι παρέδωσαν εργοστάσιο δηλητηριωδών αερίων στο Ιράκ. Ο Ε. Σεβερντνάντζε αποκαλύπτει ότι ο Τζ. Μπίκερ πρότεινε την ανάληψη κοινής δράσης στο πλαίσιο της στρατιωτικής επιτροπής των γενικών επιτελείων του ΟΗΕ. Και η Σαουδική Αραβία, με την σειρά της, ζητά την στρατιωτική ανάμειξη της Ελλάδας στα γεγονότα του Κόλπου. Το Ιράκ απελευθερώνει 1.000 Ιρανούς αιχμαλώτους.

18 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Τίθεται σε ισχύ η εντολή του Τζ. Μπους για τη χρήση βίας από αμερικανικά πολεμικά πλοία στον Κόλπο σε περίπτωση που κάποιο πλοίο αρνηθεί να υποβληθεί σε έλεγχο. Ο Ντικ Τσένι δηλώνει ότι η εμπλοκή των ΗΠΑ στην περιοχή μπορεί να είναι και «μακροπρόθεσμη». Ιρακινή εφημερίδα εκτοξεύει απειλές για τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής και προσθέτει ότι τα ιρακινά στρατεύματα που αποσύρθηκαν από το ανατολικό μέτωπο με το Ιράν έχουν ήδη προωθηθεί στα σύνορα με την Σαουδική Αραβία. Σε τηλεγράφημά του το ιρακινό πρακτορείο ειδήσεων επαναλαμβάνει δήλωσή του προέδρου του ιρακινού κοινοβουλίου ότι το Ιράκ θα κρατά ως «προσκεκλημένους» τους ξένους υπηκόους «επιτιθεμένων ξένων δυνάμεων» κοντά σε ζωτικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις.

19 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Ο Σαντάμ Χουσεϊν δηλώνει ότι θα επιτρέψει στους ξένους υπηκόους να αναχωρήσουν εάν ο πρόεδρος Μπους προσφέρει γραπτές εγγυήσεις για την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από την Σαουδική Αραβία και άρει το εμπάργκο. Λίγο αργότερα, το Ιράκ ανακοινώνει ότι θα επιτραπεί η αναχώρηση υπηκόων από τις χώρες που δεν θα αποστείλουν στρατεύματα στην περιοχή.

20 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Η Βαγδάτη αναγνωρίζει ότι ξένοι υπήκοοι έχουν μεταφερθεί σε στρατηγικούς στόχους ώστε να χρησιμεύσουν ως «ανθρώπινη ασπίδα» σε ενδεχόμενη αμερικανική επίθεση, ενώ ο πρόεδρος Μπους δηλώνει ότι οι ΗΠΑ δεν πρόκειται να υποκύψουν στον εκβιασμό του Σαντάμ Χουσεϊν. Ο Ε. Σεβερντνάντζε συναντάται με τον αναπληρωτή πρωθυπουργό του Ιράκ στη Μόσχα και εκφράζει την ικανοποίησή του για την άδεια αποχώρησης των Σοβιετικών πολιτών από το Ιράκ και το Κουβέιτ. Καλεί, επίσης, το Ιράκ να εφαρμόσει ίδια απόφαση για όλους τους ξένους υπηκόους, το οποίο ωστόσο έχει δηλώσει ότι θα επιτρέψει την αναχώρηση υπηκόων όσων χωρών τηρούν ουδέτερη στάση. Η ελληνική κυβέρνηση αποφασίζει τη συμμετοχή της φρεγάτας «Λήμνος» στην πολυεθνική δύναμη. Αμερικανικές δυνάμεις θα προωθηθούν και στο έδαφος των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων.

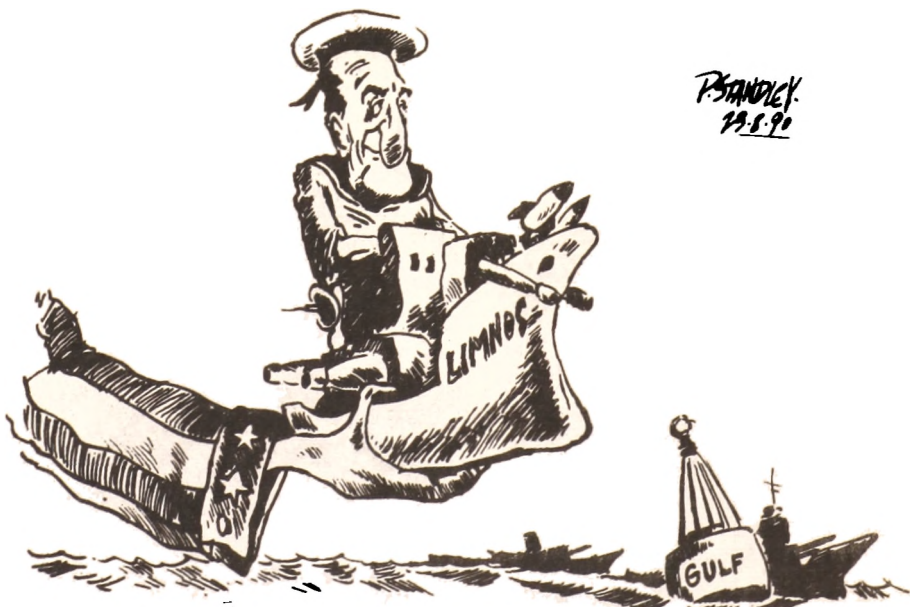
21 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Οι πρόεδροι Μιτεράν και Μπους σε τηλεφωνική επικοινωνία τους συμφωνούν στην ανάγκη αυστηρής εφαρμογής του εμπάργκο εναντίον του Ιράκ. Το τελευταίο εκτοξεύει απειλές για τη ζωή των 33 Γάλλων ομήρων και το γαλλικό πολεμικό ναυτικό προβαίνει για πρώτη φορά σε έλεγχο και αναγνώριση ιρακινών πλοίων στον Περσικό Κόλπο. Η Μάργκαρετ Θάτσερ δηλώνει ότι η χώρα της δεν πρόκειται να διαπραγματευθεί με το καθεστώς της Βαγδάτης την τύχη των ομήρων, προσθέτοντας ότι εξετάζει το ενδεχόμενο να αποστείλει πρόσθετη στρατιωτι-

κή δύναμη στην περιοχή. Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση αποφασίζει τον στενό συντονισμό των ενεργειών των 9 χωρών - μελών της και απευθύνει έκκληση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την λήψη των απαραίτητων συμπληρωματικών μέτρων προκειμένου να εφαρμοσθεί αποτελεσματικά το εμπάργκο εναντίον του Ιράκ. Ο Ε. Σεβερντνάντζε αποφαινεται ότι «η ειρηνευτική πρόταση του Σαντάμ Χουσεϊν περιέχει στοιχεία τα οποία αξίζουν σοβαρής προσοχής» και χαρακτήρισε τις συνομιλίες του με τον Ιρακινό αντιπρόεδρο ως «διαβουλεύσεις, που ήταν χρήσιμες και απαραίτητες».

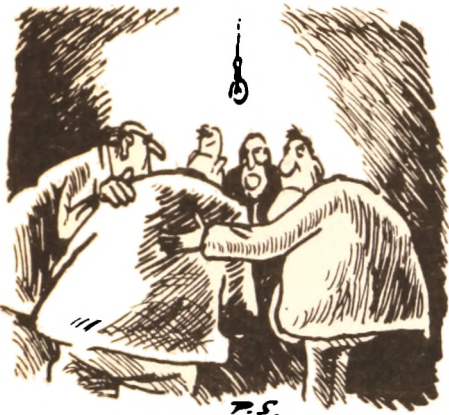
22 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

Η κυβέρνηση της Βαγδάτης ανακοινώνει ότι θα απελευθερώσει τους Γάλλους και Ιάπωνες ομήρους σε ένδειξη καλής θέλησης. Ο υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας Τζιάνι ντε Μικέλις δηλώνει ότι μια τέτοια ενέργεια έχει ως στόχο τον διχασμό του δυτικού κόσμου. Ο πρόεδρος Μπους καλεί χιλιάδες εφένδρους στην ενεργό υπηρεσία και οι εκπρόσωποι των πέντε μόνιμων μελών του Σ.Α. διαβουλευονται επί της προτάσεως των ΗΠΑ για την ανάληψη στρατιωτικής δράσης στον Κόλπο για την υλοποίηση του εμπάργκο. Ο Ε. Σεβερντνάντζε συναντάται με τον απεσταλμένο της Σαουδικής Αραβίας Αλ Σαντούν, με αντικείμενο την «εξερεύνηση πολιτικής λύσης» στην κρίση του Περσικού Κόλπου. Τέλος, ο Ιορδανός Μονάρχης Χουσεϊν διαβεβαιώνει ότι το Ιράκ δεν πρόκειται να επιτεθεί στη Σαουδική Αραβία.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΗΕ

Αποτελείται από 15 μέλη του ΟΗΕ, εκ των οποίων τα πέντε είναι μόνιμα (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Βρετανία, Γαλλία και Κίνα) και τα υπόλοιπα μη μόνιμα. Τα 10 μη μόνιμα μέλη εκλέγονται κάθε δύο έτη ως εξής: 5 προέρχονται από τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής, 2 από τη Λατινική Αμερική, 2 από τη Δυτική Ευρώπη και 1 από την Ανατολική Ευρώπη.

οποια αποτελείται από τους επικεφαλής των επιτελείων των μονίμων μελών ή αντιπροσώπων τους.

ΕΙΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

Η επιτροπή είναι όργανο του Σ.Α., δημιουργήθηκε το Φεβρουάριο του 1965 και αποτελείται από 33 κράτη - μέλη του ΟΗΕ. Από τις αραβικές χώρες συμμετέχουν η Αλγερία, η Αίγυπτος και το Ιράκ. Η Ελλάδα δεν συμμετέχει. Οι βασικές αρμοδιότητες της επιτροπής συνίστανται στην επεξεργασία μελετών και προτάσεων για τα ακόλουθα ζητήματα: εξέταση θεμάτων που άπτονται των επιχειρήσεων για τη διατήρηση της ειρήνης· παραχώρηση στρατιωτικών μονάδων· μέσα εξυπηρέτησης και δικαίωμα χρήσης των εδαφών τους από τις ένοπλες δυνάμεις του ΟΗΕ.

Η ΕΣΣΔ έχει υποστηρίξει κατ'επανάληψη στην επιτροπή ότι απαραίτητη προϋπόθεση, για την ανάληψη οποιωνδήποτε ενεργειών για τη διατήρηση της ειρήνης, αποτελεί η τήρηση της αρχής του καταστατικού χάρτη, σύμφωνα με την οποία μόνο το Σ.Α. του ΟΗΕ εξουσιοδοτείται να συγκροτεί και να κατευθύνει παρόμοιες επιχειρήσεις, να καθορίζει τη σύνθεση των στρατιωτικών μονάδων, τον επικεφαλής, τα χρονικά όρια της επιχείρησης και τον τρόπο χρηματοδότησης.

ΔΥΤΙΚΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.

Πρόκειται για κλειστό στρατιωτικό - πολιτικό οργανισμό

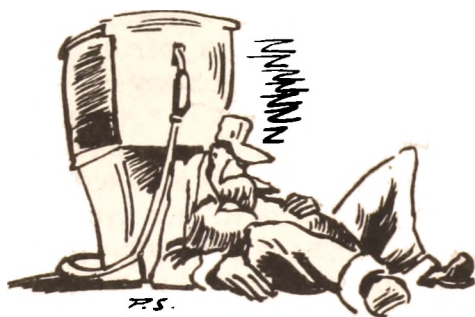
ευρωπαϊκών χωρών που συμμετέχουν παράλληλα και στο ΝΑΤΟ. Ιδρύθηκε το 1954 με βάση τις Συμφωνίες του Παρισιού και συνιστά μετεξέλιξη της Δυτικής Ένωσης (1948). Μέλη της είναι

το Βέλγιο, η Βρετανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η ΟΔΓ, η Γαλλία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, και η Ολλανδία. Η Ελλάδα, με πρόταση του Βελγίου, συμμετέχει ως παρατηρητής.

Με έδρα το Λονδίνο έχει ως διευθυντικά όργανα το Συμβούλιο και τη Συνέλευση. Το Συμβούλιο συνεδριάζει κάθε τρεις μήνες, σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών, και περίπου δύο φορές κάθε μήνα, σε επίπεδο πρεσβευτών. Κύριο καθήκον του Συμβουλίου είναι η στενότερη συνεργασία με το ΝΑΤΟ.

Η Συνέλευση της Δ.Ε. αποτελείται από 80 βουλευτές, οι οποίοι υποδεικνύονται από τη συμβουλευτική συνέλευση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Μετά από 25 χρόνια στασιμότητας γεννήθηκε η ιδέα να επαναλειτούργησει ουσιαστικά, με σκοπό τον στενότερο συντονισμό των μελών της στον πολιτικό και στρατιωτικό τομέα. Κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να γίνει στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και της Ευρωμάδας λόγω της μη συμμετοχής της Γαλλίας στο στρατιωτικό σκέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΕΞΑΓΩΓΕΩΝ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ (ΟΠΕΚ)

Ιδρύθηκε κατά τη συνάντηση εκπροσώπων της Βενεζουέλας, του Ιράκ, του Ιράν, του Κουβέιτ, της Σαουδικής Αραβίας και του Κατάρ (συμμετείχε ως παρατηρητής), που πραγματοποιήθηκε στη Βαγδάτη από 10-14 Σεπτεμβρίου 1960. Αργότερα προσχώρησαν σταδιακά και άλλες χώρες και αυτή τη στιγμή αριθμεί 13 μέλη. Εκτός των προαναφερθέντων συμμετέχουν επίσης η Αλγερία, το Εκουαδόρ, η Φκαμπόν, η Ινδονησία, η Λιβύη, η Νιγηρία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Μέλος του ΟΠΕΚ μπορεί να γίνει όποια χώρα εξάγει «σημαντικές» ποσότητες πετρελαίου (τουλάχιστον 1% της παγκόσμιας παραγωγής) και τα

«συμφέροντά της συμπίπτουν κατ' αρχήν με αυτά των ιδρυτικών μελών». Ως σκοπό έχει τον συντονισμό και την εξασφάλιση του ενιαίου της πολιτικής πετρελαίου των χωρών-μελών, τον καθορισμό των πλέον αποτελεσματικών μέτρων για την προστασία των συμφερόντων που σχετίζονται με την παραγωγή και πώληση πετρελαίου κλπ.

Με έδρα τη Βιέννη, έχει ως ανώτατο όργανο τη Διάσκεψη, η οποία συγκαλείται δυο φορές το χρόνο. Επικεφαλής των αντιπροσωπίων είναι οι υπουργοί πετρελαίου και οι αποφάσεις λαμβάνονται με ομοφωνία. Οι χώρες του ΟΠΕΚ ελέγχουν περίπου το 67% των παγκόσμιων αποθεμάτων αργού πετρελαίου και το 35% των αποθεμάτων φυσικού αερίου.

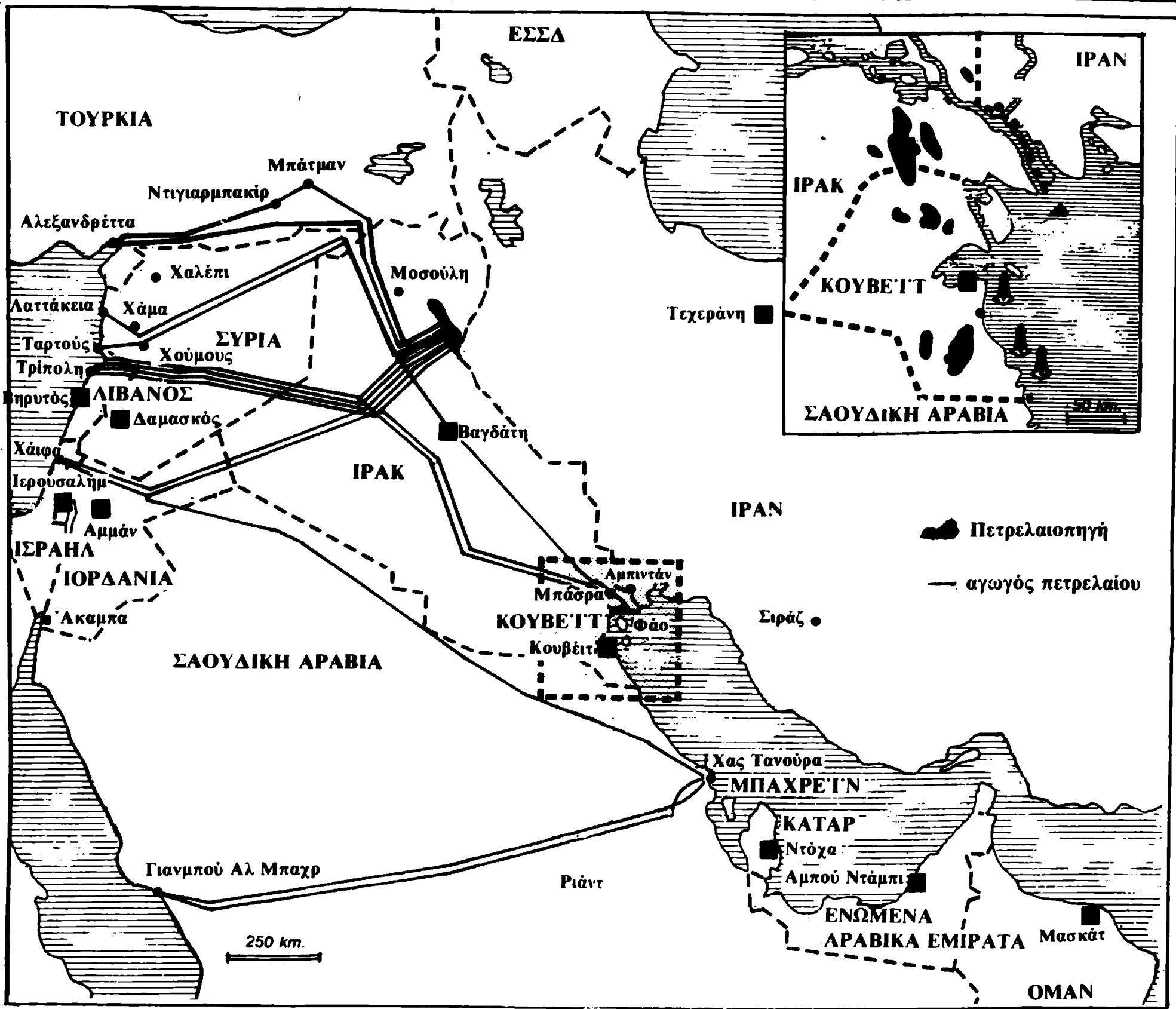
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΕΞΑΓΩΓΕΩΝ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ (ΟΑΠΕΚ)

Ιδρύθηκε στις 9 Ιανουαρίου 1968 στη Βηρυτό με πρωτοβουλία του Κουβέιτ, της Λιβύης και της Σαουδικής Αραβίας κατά τη διάρκεια έκτακτης Συνόδου του ΟΠΕΚ. Εκτός των αραβικών χωρών που είναι μέλη και του ΟΠΕΚ, συμμετέχουν το Μπαχρέιν, η Αίγυπτος, η Συρία και η Τυνησία.

Έχει ως έδρα το Κουβέιτ και ανώτατο όργανο το Συμβούλιο των υπουργών, το οποίο αποτελείται από τους υπουργούς πετρελαίου. Κύριος σκοπός του είναι η ανάπτυξη της συνεργασίας στον τομέα της πετρελαιοτικής βιομηχανίας, ενώ είναι εκτός των αρμοδιοτήτων του ο καθορισμός της τιμής του πετρελαίου. Οι τιμές καθορίζονται από τον ΟΠΕΚ, του οποίου οι αποφάσεις τόσο για τις τιμές όσο και για άλλα ζητήματα είναι υποχρεωτικές για όλα τα μέλη του ΟΑΠΕΚ. Στην ιδιοκτησία του ανήκουν μια σειρά εταιρειών, όπως επενδυτικές, ναυπηγικές, ναυπηγοεπισκευαστικές, πλοιοκτητικές κλπ.

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, η Σ. Αραβία, το Ιράκ, το Ιράν και το Κουβέιτ ελέγχουν το 60% των διεθνών αποθεμάτων πετρελαίου.

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΑΓΩΓΩΝ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ

Οι διαδρομές των αγωγών πετρελαίου είναι ενδεικτικές της διαπλοκής και αλληλεξάρτησης των χωρών της περιοχής.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΡΑΒΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Το σχέδιο για την ίδρυσή του υπογράφηκε κατά τη συνάντηση εκπροσώπων των 7 τότε ανεξάρτητων αραβικών κρατών, στην Αλεξάνδρεια, αλλά ως ημερομηνία ιδρύσεως θεωρείται η 22 Μαρτίου 1945, οπότε ψηφίστηκε ο καταστατικός χάρτης του Συνδέσμου. Συμμετέχουν 20 αραβικά κράτη και η ΟΑΠ. Από το 1979, το Συμβούλιο και η Γενική Γραμματεία εδρεύουν στην Τύνιδα.

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται στη βάση του κοινού συμφέροντος είναι υποχρεωτικές για όλα τα μέλη, ενώ όσες λαμβάνονται κατά πλειοψηφία είναι υποχρεωτικές για τις χώρες που τις εψήφισαν.

Με βάση τη συμφωνία κοινής άμυνας και οικονομικής συνεργασίας (17.6.1950) δημιουργήθηκαν το Οικονομικό Συμβούλιο, σε επίπεδο υπουργών Οικονομικών, και το Συμβούλιο Κοινής Άμυνας, στο οποίο συμμετέχουν οι υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας. Υπό την αιγίδα του βρίσκεται η Μόνιμη Στρατιωτική Επιτροπή, η οποία αποτελείται από εκπροσώπους των Γενικών Επιτελείων.

Η Διάσκεψη της Βαγδάτης (1979) των υπουργών Εξωτερικών και Οικονομικών, καταδίκασε τις συμφωνίες του Καμπ-Ντέιβιντ ανάμεσα στην Αίγυπτο και το Ισραήλ, ανέστειλε την συμμετοχή της Αιγύπτου στον Σύνδεσμο και μετέφερε την έδρα στην Τύνιδα.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Συμμετέχουν τα έξι αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου:

Μπαχρέιν, Κατάρ, Κουβέιτ, Ομάν, Σαουδική Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Ιδρύθηκε στις 25 Μαΐου 1981 σε συνάντηση κορυφής στο Αμπού Ντάμπι.

Το Ανώτατο συμβούλιο αποτελείται από τους Εμίρηδες των κρατών-μελών και συνέρχεται μια φορά το χρόνο. Οι δραστηριότητές τους είναι κυρίως οικονομικού χαρακτήρα στον τομέα των πετρελαίων και των κοινών επενδυτικών προγραμμάτων. Παρά το γεγονός ότι από το καταστατικό δεν προβλέπεται η συνεργασία στον στρατιωτικό τομέα, το θέμα έχει απασχολήσει αρκετές συναντήσεις κορυφής.

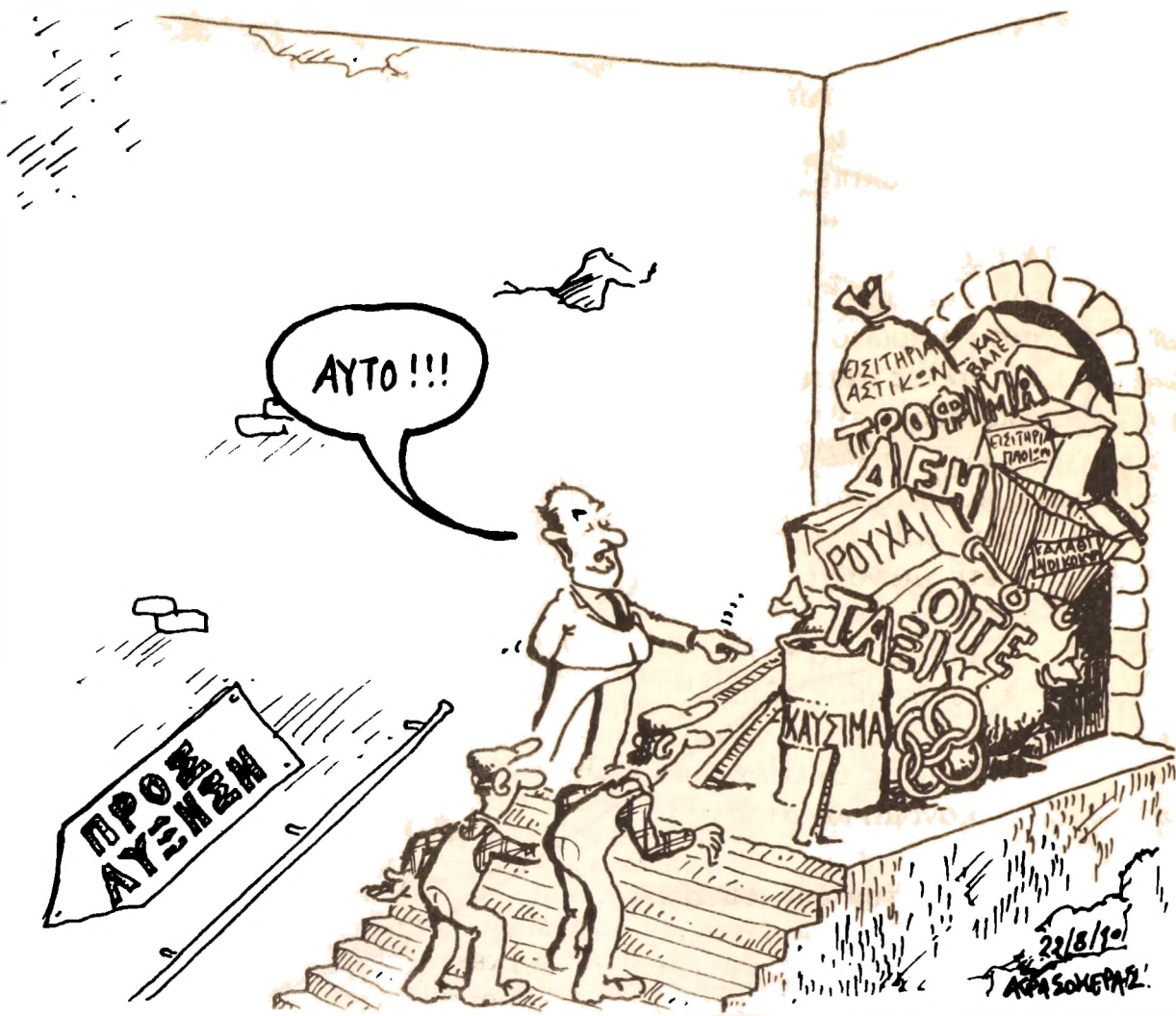
ΚΕΡΔΙΣΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΧΑΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟ

Το κύριο χαρακτηριστικό της διεθνούς αγοράς πετρελαίου δεν είναι τόσο η σημειωθείσα αύξηση της τιμής του «μαύρου χρυσού», όσο η αβεβαιότητα σχετικά με τις εξελίξεις της τιμής του προϊόντος, σε μακροχρόνια κλίμακα. Και αυτό γιατί μεταβάλλεται ο συσχετισμός των δυνάμεων στην περιοχή, αναδεικνύονται η πολιτική σκληρότητα και βαναυσότητα, καλλιεργείται ο θρησκευτικός φανατισμός, με αποτέλεσμα να πυροδοτούνται εδαφικές διεκδικήσεις, που ασφαλώς έχουν επιπτώσεις στην παγκόσμια αγορά πετρελαίου. Μάλιστα, δεν είναι τυχαίο πως ο Σαντάμ Χουσεϊν είχε εκδώσει, κατά τον πρώτο καιρό του πολέμου Ιράν-Ιράκ, χάρτη μέσω του οποίου αμφισβητιόταν, εμμέσως πλην σαφώς, η νόμιμη κατοχή ορισμένων τμημάτων του Κουβέιτ. Ακόμα, το ίδιο το Κουβέιτ πριν από 100 χρόνια ήταν επαρχία του Ιράκ και η Βηρυτός ανήκε στη Συρία.

Φυσικά, οι «εδαφικές διεκδικήσεις» ή τα «εδαφικά παράδοξα» υπαγορεύονται τώρα από την αξία του πετρελαίου, δεδομένου ότι μέσω αυτού κινούνται οι οικονομίες των χωρών του Κόλπου και ξεπληρώνονται τα τεράστια χρέη που έχουν σωρευθεί από τις υπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες αυτών των χωρών. Και δεν είναι παράλογος ο ισχυρισμός ότι τελικά ο πιο κερδισμένος από την κατάσταση που διαμορφώθηκε, και εξακολουθεί να μεταβάλλεται, στον Κόλπο, είναι οι πολεμικές βιομηχανίες (Financial Times, 17.8.'90).

Το βέβαιον είναι ότι η αστάθεια και η ρευστότητα στην περιοχή θα διαρκέσει. Αλλά το στοιχείο εκείνο που φαίνεται να μετριάζει τους φόβους και τις ανησυχίες είναι ότι υπάρχουν μηχανισμοί (καθαρά οικονομικοί ή μη) που θα μπορούσαν να εμποδίσουν ή να περιορίσουν κλυδωνισμούς στη διεθνή οικονομία από τις πετρελαϊκές ανατιμήσεις.

Φαίνεται επίσης ότι η πολυεθνική στρατιωτική παρουσία, ή ακόμα η επιτήρηση ορισμένων κυβερνήσεων χωρών του Κόλπου από Ευρώπη και ΗΠΑ, εμποδίζει έντονες και επικίνδυνες αυξήσεις της τιμής του πετρελαίου, που θα οδηγούσαν σε περιπέτειες τις οικο-

νομίες Ανατολής και Δύσης. Και αυτό που έχει τώρα σημασία —όπως τουλάχιστον προκύπτει από τα σημερινά δεδομένα και εκτιμήσεις— είναι η αναγκαιότητα ύπαρξης Πολυεθνικής επιτήρησης στην περιοχή, γεγονός που διασφαλίζει καλύτερα τα συμφέροντα της διεθνούς οικονομίας, από επιβουλές, τυχοδιωκτισμούς, φανατισμούς και οικονομικούς ακροβολισμούς...

Είναι, πάντως, δύσκολο να κάνει κανένας τώρα έναν ισολογισμό κερδών-απωλειών από την αστάθεια στην αγορά πετρελαίου και από την αύξηση της τιμής που παρατηρείται και για την οποία τιμή ορισμένες εκτιμήσεις στην Ελλάδα την θέλουν να διαμορφώνεται (χωρίς να είναι βέβαιον τίποτα) σε 26 δολάρια το βαρέλι.

Πράγματι, μια ανεβασμένη τιμή του πετρελαίου καθιστά συμφέρουσα την άντληση «μαύρου χρυσού» από πετρελαιοπηγές στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου το κόστος εκμετάλλευσης ήταν σχεδόν παραπλήσιο με τη διεθνή τιμή του πετρελαίου πριν την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, και, συνεπώς, το εγχείρημα κρίνεται ως αντισυμβασιμικό. Αλλά και σ' αυτήν την περίπτωση αυξημένη, η τιμή του πετρελαίου δεν επιδρά αρνητικά στην αμερικανική οικο-

νομία; Δεν θα αυξηθεί ο πληθωρισμός των ΗΠΑ, αφού οι μεγαλύτερες εταιρείες πετρελαιοειδών αύξησαν τις τιμές με αποτέλεσμα να υπάρξουν αυξήσεις, ιδιαίτερα στα πρατήρια της Καλιφόρνιας και της Αλάσκας; Και δεν ανακοίνωσαν οι εταιρείες αυτές πως η ρευστή κατάσταση στη Μέση Ανατολή σίγουρα θα οδηγήσει σε άνοδο του κόστους τους, άρα και των τιμών των προϊόντων τους; («International Herald Tribune», 9.8.'90).

Η διατήρηση, επίσης, αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή του Κόλπου δεν κοστίζει σημαντικά στον ελλειμματικό προϋπολογισμό των ΗΠΑ;

Φυσικά, μια υψηλή τιμή πετρελαίου θα έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στους κύριους ανταγωνιστές των ΗΠΑ, όπως είναι η Ιαπωνία και χώρες της ΕΟΚ. Και από αυτήν τη συλλογιστική κρινόμενη η αύξηση της τιμής του «μαύρου χρυσού» είναι συμφέρουσα για τις ΗΠΑ, διότι έτσι τορπιλλίζονται τα επενδυτικά προγράμματα και η ανάπτυξη των χωρών αυτών που εισάγουν πετρέλαιο από το εξωτερικό. Ιδιαίτερα, μάλιστα, η Ιαπωνία εισάγει το 99% των αναγκών της σε πετρέλαιο, από το οποίο 11% προέρχεται από το Ιράκ και

ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ

του Κώστα Δέδε

το Κουβέιτ. Και είναι συμφέρουσα για τις ΗΠΑ η διατήρηση της τιμής του πετρελαίου σε υψηλά επίπεδα διότι, πράγματι, η βιομηχανική παραγωγικότητα στις ΗΠΑ εξακολουθεί να παραμένει υψηλότερη εκείνης των άλλων χωρών, όμως αυτή η πρωτοπορία θα εξαφανισθεί αν οι άλλες χώρες εξακολουθήσουν να επενδύουν περισσότερο.

Η οικονομική ιστορία διδάσκει πως η διαφορά μιας ποσοστιαίας μονάδας στην ετήσια παραγωγικότητα, για έναν αιώνα, ήταν αρκετή για να χάσει η Μεγάλη Βρετανία την πρώτη θέση στην παγκόσμια οικονομία και να μεταβληθεί σε μια τρίτης κατηγορίας οικονομική δύναμη. Και το πάθημα αυτό είναι καλά αποτυπωμένο στις σκέψεις των συντακτών των οικονομικών στρατηγικών μελετών.

Πέραν, όμως, από την υπονόμευση της ανάπτυξης, η άνοδος του κόστους των ιαπωνικών και γερμανικών ή των προϊόντων άλλων χωρών θα επηρεάσει βραχυχρονίως αρνητικά την ανταγωνιστικότητά τους. Και ειδικότερα για τη Δυτική Γερμανία, προβλέπεται ότι οι αυξημένες τιμές των καυσίμων και των επιτοκίων διεθνώς, θα έχουν ως άμεσο επακόλουθο την αύξηση του «κόστους» της ήδη ακριβής διαδικασίας ενοποίησης των δυο Γερμανιών.

Κερδισμένη, αλλά και ως ένα βαθμό χαμένη είναι και η Σοβιετική Ένωση. Κερδισμένη, γιατί ανατιμώνται διεθνώς το πετρέλαιό της και η τιμή του χρυσού, γεγονός που θα έχει ευεργετικές επιπτώσεις στη χρηματοδότηση των εκσυγχρονιστικών οικονομικών προγραμμάτων της. Και ως ένα βαθμό χαμένη, γιατί στενεύουν τα περιθώρια οικονομικής βοήθειας από το εξωτερικό.

Το ερώτημα που τίθεται είναι τώρα ποια οικονομική πολιτική θα μπορούσε να εφαρμοσθεί για να περιορισθούν οι επιπτώσεις στον πληθωρισμό από τις αυξημένες τιμές των υγρών καυσίμων.

Η Ιαπωνία, προσπαθώντας να απαντήσει σε αυτό το ερώτημα, προβλέπεται να επαναλάβει τη μέθοδο που εφαρμόσε κατά την προηγούμενη πετρελαϊκή κρίση 1979-1980: Να επιβάλει δηλαδή, περιορισμούς στη νομισματική κυκλοφορία, καθώς και περικοπές στον προϋπολογισμό, ώστε να αποφευχθεί η

δημιουργία υπέρογκου ελλείμματος. Ο πληθωρισμός τότε είχε φθάσει στο 8% και η οικονομία αναπτύχθηκε με αργούς ρυθμούς για τα επόμενα δυο χρόνια. Μετά όμως από αυτό το χρονικό διάστημα η ιαπωνική οικονομία ανέκτησε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Σήμερα, οι αναλυτές των διεθνών εξελίξεων πιστεύουν ότι η Ιαπωνία θα περιορίσει την κυκλοφορία νέου χαρτονομίσματος, θα προσπαθήσει να πείσει τους εργαζόμενους να δεχθούν μειωμένες αυξήσεις και θα επιβάλει πρόγραμμα εξοικονόμησης καυσίμων («International Herald Tribune» 9.8. '90).

Σε ό,τι αφορά τώρα τη χώρα μας, εκφράζεται από κυβερνητικούς παράγοντες η δυσοίωση πρόβλεψη ότι η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, μετά την αύξηση της τιμής του πετρελαίου που θα κοστίσει 1 δισ. δολάρια, «είναι όνειρο απατηλό».

Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι ο πληθωρισμός (βοηθούσης τόσο της ξη-

ρασίας όσο και της κερδοσκοπίας) θα ξεπεράσει αρκετά το 25%, και σε συνδυασμό με τα υψηλά επιτόκια χορηγήσεων και ορισμένα αποσπασματικά μέτρα, θα torπιλλήσει οποιαδήποτε αναπτυξιακή διαδικασία. Ο πληθωρισμός δεν προβλέπεται να καμφθεί σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.

Αλλά και τα επιτόκια δεν εκτιμάται να μειωθούν λόγω της ανάγκης χρηματοδότησης των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων, της κάμψης της αποταμίευσης και της πολιτικής περιορισμού της ρευστότητας της οικονομίας που ακολουθεί η Τράπεζα Ελλάδος, ώστε να οδηγηθεί η οικονομία σε ακόμα μεγαλύτερη ύφεση με την προοπτική μείωσης του πληθωρισμού...

Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα ως προς τις εξελίξεις στον Κόλπο, αλλά και τη δυσφορία από την εφαρμογή των οικονομικών μέτρων, έχει δημιουργήσει έντονο κυβερνητικό προβληματισμό, ο οποίος εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι καλές μέρες για την ελληνική οικονομία θα αργήσουν να έλθουν...

□

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΤΟ! ΘΑ ΣΑΣ ΓΟΗΤΕΥΣΕΙ!

Η Έλσι Λέιν είναι δεκαεπτά χρονών και δυστυχισμένη. Λόγω της μίζερης και καταπιεσμένης ζωής που περνά με τους γονείς της, ερωτεύεται τον πρώτο ευπαρουσίαστο άντρα που γνωρίζει: τον Πήτερ, ένα φιλόδοξο, λονδρέζο γιατρό. Ακολουθώντας τη συμβουλή του, το σκάει από το πατρικό της σπίτι και πηγαίνει να ζήσει με την αδελφή της Λίο που είχε εγκαταλείψει τους δικούς της οκτώ χρόνια πριν.

Αλλά εκεί, η άβγαλτη Έλσι θα δοκιμάσει πολλές εκπλήξεις: η Λίο, με την τόσο έντονα αγορίστικη εμφάνιση, μένει σ' ένα ποταμόπλοιο, γράφει ούέστερν για να κερδίσει τη ζωή της, θγαίνει ραντεβού με τον Τζόε, έναν πρωτοποριακό συγγραφέα, και συζεί με την Έλεν, μια πολύ γοητευτική, νέα γυναίκα...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΣΤΑΡΤΗ

Κωλέττη 9 - Τηλ. 36.29.829

ΟΤΑΝ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥΝ ΤΑ ΤΖΑΜΙΑ

Η Τουρκία είναι συνταγματικά ένα «λαϊκό», μη θρησκευτικό κράτος, χάρις στον Κεμάλ Ατατούρκ. Παραμένει ωστόσο μια χώρα όπου το 99% των κατοίκων της ανήκουν στο Ισλάμ. Με το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980 εγκαινιάστηκε στην ουσία μια νέα πολιτική απέναντι στη θρησκεία ενώ η επίδραση του χομεϊνισμού είναι πλέον εμφανής στην τουρκική κοινωνία. Τη διείσδυση του θρησκευτικού στοιχείου στο τυπικά μη θρησκευτικό κράτος και τους κινδύνους που συνεπάγεται αναλύει ο συνεργάτης μας Αλή Ταρτάνογλου.

Πριν ασπαστούν το Ισλάμ οι Τούρκοι ήταν πολυθεϊστές. Αλλά εδώ και χίλια χρόνια ανήκουν πλέον στο Ισλάμ και έχουν στενές σχέσεις με τον αραβικό κόσμο. Στην αρχή ήταν «φύλακες του Ισλάμ», κατόπιν ίδρυσαν ισλαμικό κράτος, ενώ στους τρεις τελευταίους αιώνες εδέσποσαν με το Χαλιφάτο.

Μετά την ίδρυση της τουρκικής «Δημοκρατίας», το 1923, οι ηγέτες της Τουρκίας επέλεξαν την ίδρυση ενός μη θρησκευτικού κράτους, πράγμα που δεν είχε μεγάλο κόστος διότι ο τουρκικός λαός είχε δημιουργήσει μια ειδική σχέση με την ισλαμική θρησκεία, έναν ατομικό τρόπο επικοινωνίας με το θείο. Ωστόσο η κληρονομιά των χιλιών ετών βαραίνει διότι έχει δημιουργήσει ευαίσθητες χορδές στην κοινωνία σχετικά με το Ισλάμ, που όταν τις θίξει κανείς κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τότε κανείς δεν μπορεί ίσως να ελέγξει τις αντιδράσεις. Έτσι, οι πολιτικοί ηγέτες δεν ενόχλησαν πολύ το Ισλάμ, αλ-

λά προσπάθησαν να το θέσουν υπό έλεγχο δημιουργώντας ένα «λαϊκό» κράτος.

Ορατές αντιφάσεις

Η αντίφαση όμως είναι σημαντική: Από τη μια μεριά, το κράτος δεν είναι θρησκευτικό, αλλά, από την άλλη, η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων αποτελεί έναν από τους θεσμούς του κράτους, ανήκει στο κράτος. Ο προϊστάμενος της Διεύθυνσης διορίζεται από την κυβέρνηση· όλες οι σημαντικές θρησκευτικές προσωπικότητες αποτελούν αξιωματούχους της κυβέρνησης κι όλοι πληρώνονται από τα κρατικά ταμεία.

Υπάρχει λοιπόν μια σημαντική διαφορά σε σχέση με το Ιράν. Εκεί το κράτος είναι θρησκευτικό ή εν πάση περιπτώσει δεν διεκδικεί εύσημα μη θρησκευτικότητας. Δεν υπάρχει καμία συνταγματική διάταξη περί μη θρησκευτικότητας του κράτους. Την ίδια στιγμή οι θρησκευτικές ομάδες και οργανώσεις είναι ανεξάρτητες από το κράτος. Συντηρούνται από εθελοντικές εισφορές και δωρεές του λαού, δεν χρηματοδοτούνται από την κυβέρνηση. Γι' αυτόν το λόγο έχουν μεγάλη κοινωνική δύναμη.

Στην Τουρκία, από την άλλη μεριά, οι θρησκευτικές ομάδες δεν έχουν καμιά οργανική σχέση με το λαό. Οι ίδιες πιστεύουν ότι τίποτα δεν μπορούν να καταφέρουν μέσω δημοκρατικών δια-

δικασιών, π.χ. εκλογών. Γι' αυτό χρειάζονται την εξουσία του κράτους κι αυτός είναι ο στόχος τους. Στο κράτος σκοπεύουν.

Προσπαθούν να κατακτήσουν σημαντικές κρατικές θέσεις και, σύμφωνα με ορισμένους έγκυρους αρθρογράφους, το έχουν ήδη επιτύχει κατά τα δύο τρίτα.

Σύμφωνα με ορισμένους αριστερούς διανοούμενους, μεταξύ των οποίων ο Ugur Munuc της Τζουχμουριέτ, ο Mımtaz Soysal, ο Metin Tokar (γαμπρός του πρώην προέδρου της χώρας Ισμέτ Ινονού) κλπ., οι υπεύθυνοι για τις επιτυχίες αυτές κατάληψης υπεύθυνων και ανώτατων κρατικών θέσεων δεν είναι οι ίδιες οι θρησκευτικές ομάδες ή η επίδραση από την άνοδο του χομεϊνισμού στο Ιράν, αλλά άμεσα οι στρατηγοί που σχεδίασαν και εκτέλεσαν το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980.

Πέντε στρατηγοί κινούν και παν

Οι πέντε στρατηγοί του πραξικοπήματος, πηγαίνοντας εντελώς αντίθετα με την κεμαλιστική και μη θρησκευτική παράδοση του τουρκικού στρατού, για να εμποδίσουν δήθεν την άνοδο του κομμουνισμού στην Τουρκία, έθεσαν σ' εφαρμογή μια πολιτική που μπορεί να ονομαστεί πολιτική «τουρκο-ισλαμικής σύνθεσης».

Ο Κενάν Εβρέν, αρχηγός της στρατιωτικής χούντας, ομολόγησε αργότερα ότι ο ίδιος είχε υπογράψει το διάταγ-

του Ali Tartanoglou

μα για τους θρησκευτικούς αξιωματούχους (τους Ιμάμηδες), που καθοδηγούν τις προσευχές των πιστών Τούρκων στο εξωτερικό (όπως των μεταναστών στη Δυτική Γερμανία) και οι οποίοι πληρώνονται από μια Σαουδική Ισλαμική οργάνωση που ονομάζεται RABITA. Εξηγεί τώρα ο Εβρέν: «ο προϋπολογισμός δεν είχε αρκετά χρήματα για να πληρώνουμε τους Ιμάμηδες»...

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της χώρας από τους στρατιωτικούς και τον Οζάλ, η κυβέρνηση επέτρεψε την ίδρυση ισλαμικών τραπεζών, όπως της Faisal Finance, της Al-Baraka Turk... κτλ. Οι ομάδες των φανταμελιστών (ορθόδοξων ισλαμιστών), που έχουν ισχυρή οικονομική και οργανωτική δύναμη, έχουν ήδη με επιτυχία διεισδύσει σε πολλά σημαντικά κρατικά όργανα, από την κυβέρνηση μέχρι το κυβερνών Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας.

Το βαρύ πυροβολικό

Στο Υπουργικό Συμβούλιο έχουν τον υπουργό Mehmet Keceriler σαν το «βαρύ πυροβολικό τους». Ο Keceriler είναι πρώην δήμαρχος της Konya (Κόνιο) στην Ανατολία, πόλης που διακρίνεται για τον θρησκευτικό συντηρητισμό της. Και τον ενθυμούνται όλοι σαν τον οργανωτή μιας μεγάλης διαδήλωσης και πορείας που έγινε λίγες μέρες πριν το στρατιωτικό πραξικόπημα της 12ης Σεπτεμβρίου 1980. Οι στρατηγοί του πραξικοπήματος ισχυρίστηκαν αργότερα ότι η διαδήλωση εκείνη αποτέλεσε μια από τις κύριες αιτίες της επέμβασής τους, λόγω του θρησκευτικού της χαρακτήρα. Ας σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια εκείνης της διαδήλωσης πολλοί γνωστοί, θρησκευτικά συντηρητικοί, πολιτικοί περιλαμβανομένου και του ίδιου του Keceriler συμμετείχαν αγκαλιασμένοι στην πορεία με ισλαμικά πανώ και σημαίες που έφεραν συνθήματα στην αραβική!

Θα πρέπει επίσης να προσθέσω ότι ο Keceriler είναι από τους ιδρυτές, μαζί με τον Οζάλ, του Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας και είναι σήμερα το νούμερο δύο στην τουρκική κυβέρνηση, αναπληρώνοντας τον πρωθυπουργό Akbulut όταν απουσιάζει.

Τώρα, όσον αφορά τον πρώην πρωθυπουργό και νυν πρόεδρο της χώρας, τον Τουργκούτ Οζάλ, υπενθυμίζεται ότι στις εκλογές του 1977 ήταν υποψήφιος του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, το οποίο δημοσίως είχε θρησκευτικό πρό-

γραμμα. Ο ίδιος, πολύ συχνά, δε χάνει την ευκαιρία να τονίζει ότι: «μόνο το κράτος μπορεί να είναι θρησκευτικό, όχι οι άνθρωποι».

Οι φανταμελιστές έχουν ισχυρές θέσεις μέσα στο Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας και πλατιά δικτύωση στις οργανώσεις του σ' όλη τη χώρα.

Το σημαντικότερο απ' όλα είναι ότι έχουν ισχυρές προσπάθειες και θέσεις στα Υπουργεία Δικαιοσύνης, Εσωτερικών και Παιδείας. Προσπαθούν ακόμα να διεισδύσουν και στο στρατό μέσα από τις στρατιωτικές σχολές. Έχουν πρόσφατα δημοσιευθεί στον Τύπο πληροφορίες ότι συχνά αποβάλλονται μαθητές —υποψήφιοι αξιωματικοί— από τις σχολές αυτές, λόγω των ισλαμικών τους πεποιθήσεων και διασυνδέσεων.

Οι νέες γενιές

Μετά το πραξικόπημα του 1980, οι φανταμελιστές επηρέασαν τις νέες γενιές και τις προσανατόλισαν προς τη Σχολή Πολιτικών Επιστημών και τη Νομική Σχολή, καθώς και τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες, απ' όπου αποφοιτούν οι δάσκαλοι. Η σημασία αυτού του προσανατολισμού έγκειται στο γεγονός ότι όλοι σχεδόν οι κυβερνήτες στις μεγάλες και μικρές πόλεις είναι κυρίως απόφοιτοι της Σχολής Πολιτικών Επιστημών και κατά δεύτερο λόγο απόφοιτοι της Νομικής Σχολής. Και όπως συμβαίνει σ' όλες τις χώρες και οι δικαστές είναι απόφοιτοι της Νομικής Σχολής.

Εφέτος 10 κυβερνήτες προσκλήθηκαν επισήμως από τον υπουργό Εσωτερικών της Σαουδικής Αραβίας για το ιερό προσκύνημα με όλα τα έξοδα πληρωμένα.

Το Υπουργείο Παιδείας στην Τουρκία είναι από τα μεγαλύτερα και τα πιο σημαντικά. Υπάρχουν μισό εκατομμύριο περίπου δάσκαλοι, που εργάζονται στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Και μπορεί κανείς σήμερα να δει στην Άγκυρα (κι όχι σε καμιά απόμακρη πόλη της Ανατολίας) πανεπιστημιακό δάσκαλο να συμβουλευεί νεαρές φοιτήτριες ότι «τα κορίτσια δεν πρέπει να μιλούν ή να κάθονται μαζί με τα αγόρια στις τάξεις ή να ανταλλάσσουν χειραψία μαζί τους κατά τη διάρκεια των μαθημάτων είτε στον κήπο».

Να ένας χαρακτηριστικός διάλογος που μπορείτε επίσης να παρακολουθήσετε:

— Η Αγία Σοφία πρέπει να ξαναγίνει τζαμί.

— Μα γιατί; Δεν υπάρχουν αρκετά τζαμιά στην Ισταμπούλ, μάλιστα δε περισσότερο από αρκετά; Εκατό μέτρα πιο πέρα από την Αγία Σοφία δεν είναι το

Σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους

ΜΑΡΙΑ ΓΚΡΙΠΕ
Λόελλα, η κόρη
του Μπαμπά Μπέρτα

ΜΑΡΙΑ ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ
Γράμμα στο μοναχικό
αδερφό μου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΝΙΚΗΤΑΡΑ 3, 10678 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 36.38.362

Μπλε Τζαμί του Σουλτάνου Αχμέτ;
— Ο αριθμός των τζαμιών δεν έχει σημασία. Πρόκειται για εθνικό θέμα. Η Αγιά Σοφιά είναι σύμβολο. Σύμβολο κατάκτησης. Υπάρχουν αρκετές εκκλησίες στην Πόλη για τους χριστιανούς. Οι Οθωμανοί κατέκτησαν την Ισταμπούλ μαζί με την Αγιά Σοφιά. Ήταν τζαμί, άλλωστε, για 5 αιώνες.

— Τζαμί ή εκκλησία δεν έχει και τόση σημασία. Αλλά είτε τζαμί έχεις είτε εκκλησία, στην Τουρκία ή στο εξωτερικό, αποτελούν την κοινή πολιτιστική κληρονομιά του ανθρώπου. Πρέπει να διατηρήσουμε πολύ προσεκτικά τα μνημεία αυτά. Αλλιώς γιατί θυμώνετε τόσο πολύ όταν η βουλγαρική κυβέρνηση καταστρέφει ή αλλάζει τα τζαμιά στη χώρα της;

Μάχη για το τσαντόρ

Έχουμε όμως και τα τσαντόρ (τουρμπάνια) των κοριτσιών. Οι φοιτήτριες των Πανεπιστημίων επιμένουν να προσέρχονται στα μαθήματα με τα τουρμπάνια τους. Αλλά αυτό απαγορευόταν. Τότε οι φοιτήτριες διαμαρτυρήθηκαν στις πρωτανικές αρχές και στην κυβέρνηση με το εξής επιχείρημα: «Τι λαϊκό, δημοκρατικό κράτος είναι αυτό; Δεν υπάρχει ελευθερία να ντύνεται κανείς όπως θέλει;». Οι πανεπιστημιακές αρχές έκαναν βέβαια λόγο για την επανάσταση που επέφερε ο Ατατούρκ και τα παρόμοια. Και εν μέσω αυτών των επιχειρημάτων στην εθνοσυνέλευση, βουλευτές του Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας, προσπάθησαν να ψηφίσουν νόμο που να αίρει την απαγόρευση για το τσαντόρ.

Έτσι, ο μη θρησκευτικός χαρακτήρας του κράτους χρησιμοποιείται με την εξής λογική: ο χαρακτήρας αυτός αποτελεί σημαντική συνιστώσα της δημοκρατίας. Η ελευθερία του ενδύεσθαι αποτελεί μέρος της δημοκρατίας. Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι πρέπει να ασκούνται πιέσεις επί των πιστών του Ισλάμ.

Αλλά, εάν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε τι νόημα έχει το μη θρησκευτικό κράτος; Γιατί η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων αποτελεί μέρος του κράτους; Τι σημαίνει αυτό; Ποια χρησιμότητα έχει;

Η Διεύθυνση συστάθηκε για ένα και μοναδικό σκοπό: να ελέγξει τις πρωτοβουλίες των φανατισμένων, «να εμποδίζει τις πιέσεις της θρησκείας και των θρησκευτικών ομάδων επί των άλλων κοινωνικών ομάδων.

Σίγουρα όχι για να εμποδίζει τις πιέσεις επί θρησκευτικών ομάδων. Διότι στην Τουρκία κανείς δεν μπορεί να ζητήσει το λόγο από τον άλλο γιατί πηγαινει στο τζαμί ή γιατί προσεύχεται. Το αντίθετο όμως ισχύει, το ότι δηλαδή

μπορεί κανείς να ρωτήσει τον άλλο γιατί δεν πηγαινει στο τζαμί. Γι' αυτόν το λόγο η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων ανήκει στο κράτος».

Συναντά κανείς τον ισχυρισμό ότι επειδή το 99% του πληθυσμού είναι μουσουλμάνοι εδώ και πολλούς αιώνες, είναι πολύ δύσκολο να ασκήσει κανείς πιέσεις πάνω στα θρησκευτικά αισθητήματα τεράστιων μαζών.

Η στάση της Αστυνομίας

Ωστόσο παρατηρούμε ότι σε πολλά μέρη της Ανατολίας, ακόμα και τμήματα της Ισταμπούλ και της Άγκυρας, κατά τη διάρκεια της νηστείας του Ραμαζάν, είναι δύσκολο να βρει κανείς ανοιχτό εστιατόριο, να φάει ή να καπνίσει ελεύθερα. Στην Ισταμπούλ, εάν οι εργάτες κάνουν πορεία την Πρωτομαγιά, η αστυνομία μπορεί ν' ανοίξει πυρ εναντίον τους, αλλά στην ίδια πόλη εάν οι πιστοί αρχίσουν τις προσευχές και μετά πραγματοποιήσουν πορεία διαμαρτυρίας η ίδια αστυνομία απλώς μένει αδρανής, απαθής και χαμογελάει σαν συμπονούσα μητέρα. Η αλήθεια είναι ότι κανείς δεν μπορεί να γίνει έστω και απλός αστυνομικός στο Υπουργείο Εσωτερικών εάν πρώτα δεν εξακριβωθεί ότι είναι πραγματικά πιστός μαχητής του Ισλάμ.

Η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων έχει πλέον εκτραπεί από τον αρχικό της σκοπό. Αποτελεί τώρα εστία συζητήσεων μεταξύ διαφόρων θρησκευτικών οργανώσεων όπως της Naksibendi, της Süleymanci κτλ.

Όλες οι επίσημες δραστηριότητες της Διεύθυνσης οργανώνονται με πλήρη έλεγχο των Σουνιτών, σαν να μην υπάρχουν καθόλου Σιίτες, ενώ βέβαια στην πραγματικότητα υπάρχουν 15 εκ. απ' αυτούς σ' όλη τη χώρα.

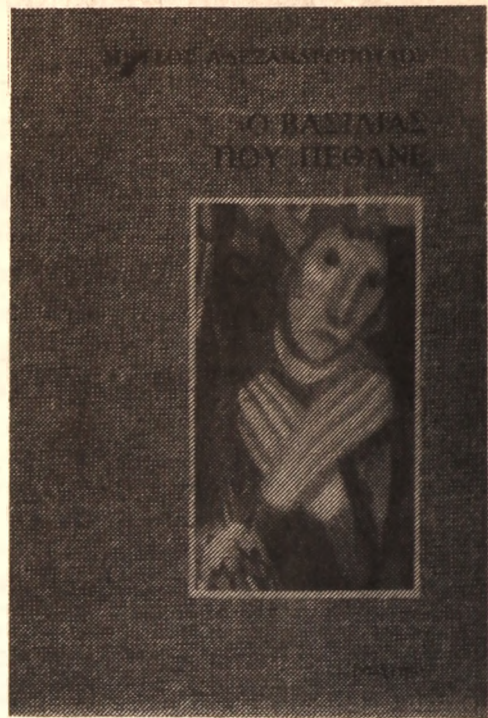
Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα θρησκευτικά μαθήματα προετοιμάζονται μόνο σύμφωνα με τις απόψεις των Σουνιτών μουσουλμάνων και είναι υποχρεωτικά και για τους Σιίτες μουσουλμάνους και για τους χριστιανούς.

Τραγική ειρωνεία

Η τραγική ειρωνεία έναντι όλων αυτών των δραστηριοτήτων των φανατισμένων είναι ότι λόγω των αρνητικών οικονομικών συνθηκών, η πορνεία, η εγκληματικότητα, η κατανάλωση οινόπνευματων ποτών κτλ., με λίγα λόγια όλα όσα συνιστούν απαγορεύσεις του Ισλάμ, σημειώνουν διαρκή αύξηση. Όλα μπορούν να κλείσουν ή να καταργηθούν στην Τουρκία. Ενώσεις, σωματεία, πολιτικά κόμματα, αλλά το τζαμί ποτέ. Εδώ είναι Τουρκία. Η ανησυχία είναι εύλογη για την άνοδο των φανατισμένων μετά από 67 χρόνια κράτους με μη θρησκευτικό χαρακτήρα. □

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο βασιλιάς που πέθανε

Με το βιβλίο του «Ο βασιλιάς που πέθανε» ο Μήτσος

Αλεξανδρόπουλος επιχειρεί μια δική του περιήγηση στο χρονικό του σταλινισμού. Είναι ένα βιβλίο που το διακρίνει η προσωπική άποψη και το προσωπικό ύφος του συγγραφέα. Η περιγραφή, τα ιστορικά περιστατικά και τα πρόσωπα πλαισιώνονται με τη στοχαστική παρατήρηση, το ιδεολογικό και ψυχολογικό σχόλιο σε μια προσπάθεια να μετατοπιστεί η προσοχή του αναγνώστη από το τι και το πώς έγιναν τα πράγματα, στο γιατί στις ίδιες τις πηγές της τραγωδίας. Πέρα από τον Στάλιν και τις ιδιομορφίες της ρωσικής ιστορίας υπάρχουν οι βαθύτεροι λόγοι της περιπέτειας που συγκλονίζει ακόμα τον κόσμο και μια από τις χτυπητές εκδηλώσεις της ήταν το φαινόμενο του σταλινισμού. Ο συγγραφέας καταθέτει τις εμπειρίες του και τις σκέψεις του ξεχωρίζοντας μέσα σε όλη τη συρροή των αιτιών και των αποτελεσμάτων την προσωπική σχέση του καθενός και μαζί με αυτό τον ξεχωριστό ρόλο που έχει παίζει η ίδια η ιδεολογία («η ιδεολογική σχιζοφρένεια μιας ολόκληρης εποχής»).

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

«Πολύτυπο»

τηλ: 72.49.300

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος «επιστρέφει» στη γενέθλιά του γη με την διοργάνωση από το Δήμο Ηρακλείου ενός διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου και μιας μεγάλης έκθεσης έργων του για τα 450 χρόνια από την γέννησή του. Η έκθεση θα γίνει στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου και στην Αίθουσα του Εμπορικού Επιμελητηρίου και θα διαρκέσει από την 1η Σεπτεμβρίου έως τη 10η Οκτωβρίου —σαράντα ολόκληρες μέρες δηλαδή— και σε αυτήν θα «υποδεχθούν» και θα «ξανασυναντήσουν» τον Θεοτοκόπουλο οι συμπατριώτες του με τον τρόπο που υποδέχεται κανείς την αιφνίδια πραγματοποίηση ενός μακρινού και όμορφου ονείρου. Συμβολή στους εορτασμούς αυτούς αποτελεί και η έκδοση από το Πανεπιστήμιο Κρήτης 4 τόμων με άρθρα για το έργο του μεγάλου ζωγράφου. Στην έκδοση αυτή, που έγινε με την επιμέλεια του καθηγητή Νίκου Χατζηνικολάου, συγκεντρώνονται —σε φωτοτυπική αναπαραγωγή— μελέτες που αφορούν όλες τις περιόδους της ζωής και του έργου του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου. Με την ευκαιρία των εκδηλώσεων που αρχίζουν σε λίγες μέρες, το **ΑΝΤΙ** αφιερώνει μερικές σελίδες στον μεγάλο ζωγράφο:

- Ο καθηγητής Νίκος Παναγιωτάκης γράφει για την κρητική περίοδο του Γκρέκο.
- Ο Αλ. Ξύδης για τις γνώμες του Γκρέκο για σύγχρονους του καλλιτέχνες.
- Η Τασία Παναγοπούλου παρουσιάζει για πρώτη φορά στα ελληνικά μεταφράσεις παρατηρήσεων του Γκρέκο για την Αρχιτεκτονική.
- Η Έφη Φουντουλάκη γράφει για την εκ νέου ανακάλυψη του Γκρέκο τον 19ο αιώνα.
- Τέλος, αναδημοσιεύουμε από τον τρίτο τόμο των «Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κράτους», δυο σονέτα που έγραψαν για τον Θεοτοκόπουλο δυο σύγχρονοί του Ισπανοί: Ο Ορτένσιο Φελίξ Παραβιθίνο —του οποίου ο Γκρέκο είχε φιλοτεχνήσει το πορτραίτο— και ο Λουίς ντε Γκόνγκορα. Η μετάφραση είναι της Τζένης Μαστοράκη.

Αριστερά, Η ταφή του Κόμητος του Οργκάθ 1586-88, ελαιογραφία, 460×360 εκ. Τολέδο, Σάντο Τομέ.

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος
ε'πίοις'

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ

ΤΟ ΦΟΔΕΛΕ ΚΑΙ Ο ΓΚΡΕΚΟ

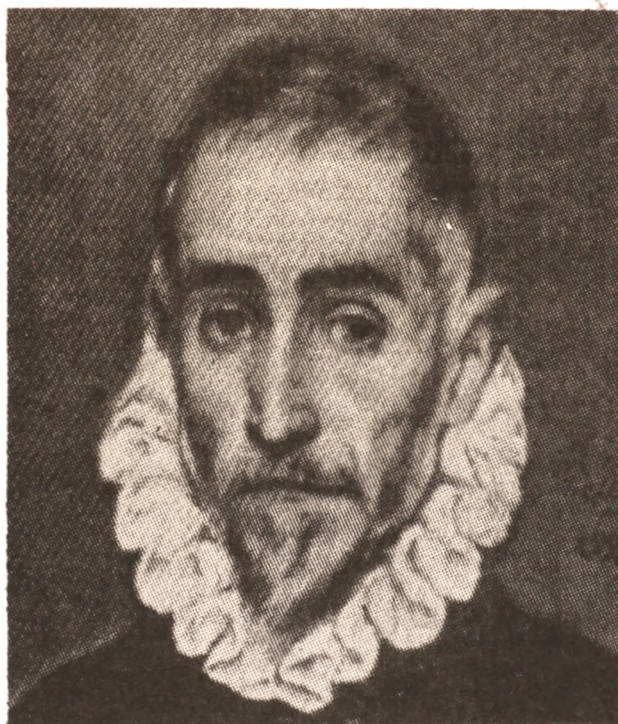
Σύντομη αναδρομή στην γένεση, στη διάδοση και στην εδραίωση ενός μύθου

Το Φόδελε της επαρχίας Μαλεβιζίου του νομού Ηρακλείου είναι ένα χωριό κρυμμένο στην πλαγιά μιας καταπράσινης κοιλάδας μέσα σε πυκνούς πορτοκαλεώνες, ελυτικού κάλλους, τρία μόλις χιλιόμετρα από το Κρητικό πέλαγος, σε απόσταση 28 περίπου χιλιομέτρων δυτικά από την πόλη του Ηρακλείου. Είναι γνωστότατο όχι μόνο για τα περίφημα εσπεριδοειδή του, αλλά κυρίως, και ευρύτερα, ως γενέθλιος τόπος του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου. Πριν από μερικά χρόνια μάλιστα, με δαπάνες του Υπουργείου Πολιτισμού, επισκευάστηκε στο χωριό «το σπίτι όπου γεννήθηκε» ο μεγάλος Κρητικός ζωγράφος, ένα ταπεινό οικοδόμημα ολοφάνερα χτισμένο, στη σημερινή ανακαινισμένη μορφή του, στα τέλη του περασμένου αιώνα. Στήθηκε επίσης σε κεντρικό σημείο του χωριού και η προτομή του, άγνωστο αν με δαπάνες του Υπουργείου Πολιτισμού ή κάποιων άλλων «φορέων». Αν αναρωτηθείτε πώς είναι δυνατόν ένας άνθρωπος να γεννηθεί σε σπίτι χτισμένο 300 ή 350 χρόνια μετά τη γέννησή του, χωρίς τη μεσολάβηση κάποιου τρυκ επιστημονικής φαντασίας (του τύπου της αμερικανικής ταινίας «Back to the future»), θα σας απαντήσω ότι δεν είναι δυνατόν. Η επισήμανση αυτή, και μόνον, εικονογραφεί εμβληματικά τόσο τη σοβαρότητα της αξίωσης όσο και τη σοβαρότητα του Υπουργείου Πολιτισμού.

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος δεν γεννήθηκε στο Φόδελε, ούτε είναι δυνατόν να έχει γεννηθεί στο Φόδελε. Είναι μάλιστα, όπως θα δούμε, εξαιρετικά αμφίβολο αν γνώριζε καν την ύπαρξη της υποτιθέμενης γενέτειράς του. Ο ίδιος, το 1582, σε δίκη μπροστά στην Ιερά Εξέταση του Τολέδο, όπου χρησιμοποιήθηκε ως διερμηνέας (κατηγορούμενος για κρυπτομαθεθανισμό ήταν ένας δεκαεπτάχρονος Έλληνας), δήλωσε ότι είχε γεννηθεί «στην πόλη της Κρήτης», στην Candia, δηλαδή στον Χάνδακα, το σημερινό Ηράκλειο, πρωτεύουσα πόλη της Κρήτης, που το όνομά της δηλώνει στις δυτικές πηγές και ολόκληρο το νησί. Η κατηγορηματική αυτή δήλωση του μεγάλου ζωγρά-

φου έγινε γνωστή το 1903, όταν δημοσιεύθηκε το σχετικό έγγραφο. Αν είχε δημοσιευθεί τέσσερα χρόνια νωρίτερα, η αναζήτηση της γενέτειρας του Θεοτοκόπουλου δεν θα είχε αρχίσει και το Φόδελε δεν θα είχε «ανακαλυφθεί».

Πράγματι, η ιστορία περί Φόδελε άρχισε το 1900, όταν ο Ισπανός ιστορικός της τέχνης Μάνουελ Κοσσίο, ο πρώτος σοβαρός μελετητής του έργου του Κρητικού ζωγράφου, θέλοντας να μάθει περισσότερα για τη μακρινή καταγωγή του Θεοτοκόπουλου και να τα περιλάβει στο βιβλίο του γι' αυτόν που συνέ-

Δ. Θεοτοκόπουλος: Πορταίτο αγνώστου (αυτοπροσωπογραφία;)

γραφε εκείνο τον καιρό, απευθύνθηκε, μέσω του φίλου του υφυπουργού τότε των Εξωτερικών της Ισπανίας Χουάν Πέρεθ Καμπαγιέρο, στον Ισπανό επιτετραμμένο στην Αθήνα και στον πρόξενο της Ισπανίας στην Κρήτη. Ο πρόξενος άρχισε αμέσως να αναζητεί Θεοτοκόπουλους ανά την Κρήτη, με σημείο εκκίνησης το Ηράκλειο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί κάποιος, θόρυβος και να γράψουν οι τοπικές εφημερίδες. Και, ξαφνικά, τον Οκτώβριο του 1900 ανακαλύπτεται το ζητούμενο ή περίπου: Θεοτοκόπουλος δεν βρέθηκε, βρέθηκε όμως στο χωριό Φόδελε κάποιος Λεωνίδας Θεοτόκης, γιος του Εμμανουήλ. Εδώ υποκρύπτεται ίσως κάποια λαθροχειρία. Ο ευρεθείς πιθανότητα δεν ονομαζόταν Θεοτόκης αλλά Θεοτοκάκης (ή Φετοκάκης), όπως οι από-

γονοί του λίγα χρόνια αργότερα. Φαίνεται όμως ότι το επώνυμο Θεοτόκης, επώνυμο πρωθυπουργών της Ελλάδας, ηχούσε βυζαντινότερο και αριστοκρατικότερο στις ακοές των συγχρόνων και γι' αυτό προτιμήθηκε. Η ενδεχόμενη αυτή λαθροχειρία δεν είναι ίσως άσχετη με τη δημοσίευση έμμετρης βυζαντινής σφραγίδας από τον διευθυντή του Νομισματικού Μουσείου Κ.Μ. Κωνσταντόπουλο λίγους μήνες νωρίτερα, τον Μάρτιο του 1900. Η σφραγίδα ανήκε σε κάποιον Μιχαήλ Θεοτόκη («εκ γένους Θεοτόκου») και ο εκδότης της έσπευσε να συνδέσει τον Θεοτοκόπουλο με τη βυζαντινή οικογένεια Θεοτόκη (απ' όπου πράγματι κατάγεται η ομώνυμη κερκυραϊκή οικογένεια), αποδίδοντας έτσι στον ζωγράφο απώτερη αριστοκρατική καταγωγή.

Μπορώ να βεβαιώσω ότι αριστοκρατική οικογένεια με το επώνυμο Θεοτόκης δεν υπήρξε ποτέ στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, ενώ αρκετά διαδεδομένο ήταν το βαπτιστικό Θεοτόκης (αντίστοιχο του σημερινού Παναγιώτης). Από το τελευταίο αυτό παράγεται χωρίς αμφιβολία το επώνυμο Θεοτοκόπουλος, που σημαίνει τον γιο κάποιου που ήταν βαπτισμένος Θεοτόκης. Κανένα από τα πολλά επώνυμα σε -όπουλος της βενετοκρατούμενης Κρήτης δεν προέρχεται από υποκορισμό γνήσιου επωνύμου, ενώ αντίθετα πάμπολλα προέρχονται από υποκορισμό βαπτιστικού ονόματος (όπως άλλωστε και τα επώνυμα σε -άκης: Θεοτοκάκης και μυριάδες άλλα). Τα επώνυμα λοιπόν Θεοτοκόπουλος και Θεοτοκάκης, και τότε όπως και σήμερα, αν και προέρχονται από παρόμοια διαδικασία παραγωγής, δεν είναι τα ίδια ούτε είναι δυνατόν να εναλλάσσονται. Άλλο Παπαδόπουλος και άλλο Παπαδάκης ή Παπάς, άλλο Γιαννόπουλος και άλλο Γιαννάκης (ή Γιανναδάκης, Γιαννακάκης ή Γιάννης κλπ.), άλλο Θεοτοκόπουλος και άλλο Θεοτοκάκης ή Θεοτόκης. Αξίζει να σημειωθεί ότι το επώνυμο Θεοτοκάκης, όπως διαπιστώθηκε αργότερα, δεν μαρτυρείται μόνο στο Φόδελε, αλλά και σε χωριά του νομού Ρεθύμνης.

Και να μην υπήρχαν όμως τα γλωσσι-

κά εμπόδια, υπάρχουν τα ιστορικά, που είναι ανυπέρβλητα. Με ποια ιστορική λογική είναι δυνατόν να συνδεθούν οι Θεοτοκάκηδες του Φόδελε με τον Θεοτοκόπουλο, ακόμη κι αν τα επώνυμά τους ήταν τα ίδια (που δεν είναι), και να γεφυρωθεί έτσι αυθαίρετα ένα χάσμα τριών και μισού αιώνων, αιώνων φοβερών αναστατώσεων και μεταβολών που δημιούργησε η τουρκική κατοχή; Μετά το 1669, με τον αφανισμό του αστικού πληθυσμού και τους εξισλαμισμούς, στην Κρήτη κυριάρχησε χάος. Κανείς σημερινός Κρητικός, δεν μπορεί να τεκμηριώσει καταγωγή από προγόνους της εποχής της βενετοκρατίας. Ο μόνος συνδετικός κρίκος είναι μερικά επώνυμα, χωρίς, βέβαια, αυτό να σημαίνει ότι οι συνεπώνυμες οικογένειες του 16ου και του 19ου αιώνα στο διάστημα αυτό, στην ταραγμένη δηλαδή εποχή της τουρκοκρατίας, δεν άλλαξαν τόπο κατοικίας. Συνοψίζοντας: δεν υπάρχει καμιά απολύτως ένδειξη ότι η οικογένεια του Θεοτοκόπουλου υπήρξε μακρινός πρόγονος της οικογένειας Θεοτοκάκη του Φόδελε. Εκτός αν χρησιμοποιούμε τη λέξη πρόγονος με πολύ μεγάλη ελευθεριότητα, όπως λόγου χάρη τη χρησιμοποιεί ο κ. Νίκος Αθανασόπουλος, που βεβαιώνει ότι οι πρόγονοί του έχτισαν τον Παρθενώνα. Απ' όλους τους ανθρώπους που έζησαν 450 ή 2450 χρόνια πριν από μας στον ίδιο ευρύτερο γεωγραφικό χώρο κάποιοι υπήρξαν, σε ευθεία γραμμή, πρόγονοι του καθενός μας. Δυστυχώς, όμως, δεν γνωρίζουμε ποιοι.

Στο βιβλίο του Μανουέλ Κοσσίο για τον Θεοτοκόπουλο, που τυπώθηκε στη Μαδρίτη το 1908, γίνεται, βέβαια, λόγος περί Φόδελε και οικογένειας Θεοτόκη, ως γενέτειρα όμως του μεγάλου ζωγράφου αναφέρεται η πόλη του Χάνδακα, αφού στο μεταξύ είχε γίνει γνωστή η σχετική δήλωση του ζωγράφου στο έγγραφο του 1582. Τον Κοσσίο ακολούθησαν όλοι όσοι έγραψαν για τον Θεοτοκόπουλο μετά το 1908 ως την δεκαετία του 1930.

Στη δεκαετία του 1930 το Φόδελε εμφανίζεται και πάλι ως ο κυριότερος διεκδικητής των γενεθλίων του Θεοτοκόπουλου, χωρίς να έχει προηγηθεί τίποτε αξιο λόγου που να ενισχύει αυτή την αξίωση. Τη θέση του πρώτου διεκδικητή τη διατήρησε έκτοτε και τη διατηρεί απαρασάλευτα ως σήμερα, παρ' όλο που το 1935 έγινε γνωστό το περιε-

χόμενο τουρκικού εγγράφου του 1684, όπου εμφανίζεται κάποιος Μουρίνος (μάλλον Μαρίνος) Θεοτοκόπουλος από το χωριό Μοίρες του νομού Ηρακλείου. Με την ίδια συλλογιστική και με βάση το έγγραφο αυτό, διακόσια χρόνια παλαιότερο της οικογένειας Θεοτοκάκη του Φόδελε και με ρητή μνεία Θεοτοκόπουλου και όχι απλού Θεοτόκη ή Θεοτοκάκη, οι Μοίρες θα είχαν να παρουσιάσουν σοβαρότερες ιστορικές περγαμηνές και να διεκδικήσουν τη γέννηση του μεγάλου ζωγράφου. Αν αυτό δεν έγινε και το Φόδελε επανήλθε δριμύτερο στο προσκήνιο, αυτό οφείλεται σε δυο λόγους: στη γόνιμη φαντασία του Αχιλλέα Κύρου και στη στήλη του Βαγιαδολιδ.

Πριν προχωρήσουμε όμως πρέπει να

Δ. Θεοτοκόπουλου: Πορτραίτο αγνώστου (αυτοπροσωπογραφία;)

πούμε ότι ήδη από το 1929 ένας, νεαρός τότε, ιστορικός της τέχνης από την Κρήτη, ο Παντελής Πρεβελάκης, γράφοντας το πρώτο βιβλίο του για τον Θεοτοκόπουλο, είχε θελήσει να εξακριβώσει αν υπήρχε ακόμη στο Φόδελε η οικογένεια Θεοτόκη του 1900. Ο πρόεδρος της κοινότητας του Φόδελε, απαντώντας σε σχετική επιστολή του Πρεβελάκη, τον διαβεβαίωσε ότι η οικογένεια υπήρχε ακόμη, με το επώνυμο όμως Θεοτοκάκης - Φετοκάκης, και επίσης (κι εδώ φαίνεται ότι είχαν αρχίσει να υπεισέρχονται στον μύθο περί Θεοτοκοπούλου μοτίβα παραμυθιακά, που προφανώς τα είχε προκαλέσει με την περιέργειά του ο πρόξενος της Ισπανίας στις αρχές του αιώνα) ότι, κατά τη γραφική διατύπωση της επιστολής του προέδρου «ακούεται ότι εχάθη από τους

κρουσάρους της τότε εποχής ένα αγόρι μικράς ηλικίας, το οποίον έκτοτε δεν εγνώσθη τι περί αυτού του παιδιού». Στο βιβλίο του που κυκλοφόρησε δυο χρόνια αργότερα ο Πρεβελάκης, προς τιμήν του, αμφισβητεί σφοδρότατα τη βασιμότητα της θεωρίας περί Φόδελε ως τόπου γέννησης ή καταγωγής του Θεοτοκόπουλου. Τις αντιρρήσεις του αυτές θα τις οργανώσει καλύτερα και θα τις εμπλουτίσει στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου του «Θεοτοκόπουλος. Τα βιογραφικά» (Αθήνα, 1942).

Έναν χρόνο όμως μετά την πρώτη έκδοση του βιβλίου του Πρεβελάκη κυκλοφόρησε η μυθιστορηματική ή «ελευθέρα και κάπως ποιητική», όπως τη χαρακτηρίζει ο ίδιος ο συγγραφέας της, βιογραφία του Θεοτοκόπουλου, έργο του Αχιλλέα Κύρου, διευθυντή της αθηναϊκής εφημερίδας «Εστία», ανθρώπου καλλιεργημένου και διανοούμενου, γλαφυρότατου χειριστή μιας δημοτικής γλώσσας διανθισμένης με καθαρευουσιάνικους τύπους, εξαιρετικά αποτελεσματικής. Στο βιβλίο του αυτό ο Κύρου, χρησιμοποιώντας ποιητική άδεια (και κανείς δεν μπορεί να τον κατηγορήσει γι' αυτό) αφιερώνει το πρώτο κεφάλαιο στον Θεοτοκόπουλο ως «αρχοντόπουλο του Φόδελε», παρουσιάζοντας τον μεγάλο ζωγράφο κατά τρόπο που μπορεί να είναι λογοτεχνικά θεμιτός, ιστορικά όμως είναι, για τον γνώστη της εποχής, κωμικά ασύστατος.

Αυτό που μπορεί να κατηγορήσει κανείς τον Κύρου είναι ότι δεν αρκέστηκε στη μυθιστορηματική συσχέτιση του Φόδελε με τον Θεοτοκόπουλο, αλλά με αξιοσημείωτη εμμονή βάλθηκε να διαδώσει τη λογοτεχνική αυτή σύλληψή του και να την παρουσιάσει ως ιστορική πραγματικότητα. Σε επανειλημμένα μελετήματά του, στα γαλλικά, στα ισπανικά και στα ελληνικά, εμπλουτιζόμενα με νέα επιχειρήματα στις διαδοχικές δημοσιεύσεις, επιχείρησε να τεκμηριώσει την άποψή του περί Φόδελε, επιστρατεύοντας μύρια όσα σε μια επιστημονικοφανή παρουσίαση, που εύκολα ξεγελά τον ανίδεο. Η τελική διατύπωσή τους περιλαμβάνεται στο κατά τα άλλα αξιόλογο βιβλίο του Κύρου «Οι Έλληνες της Αναγεννήσεως και ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος» (Αθήνα 1938). Πρόκειται για επιχειρήματα που, καθώς βασίζονται σε ιδεοληψία και όχι σε σοβαρή ιστορική τεκμηρίωση, είναι

πολύ εύκολο να ανατραπούν. Ο Πρεβελάκης στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου του, με μεγάλη, είναι αλήθεια, διακριτικότητα, τα έχει ανατρέψει όλα εκ βάθρων. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι ως τώρα κανείς σοβαρός Έλληνας επιστήμονας δεν έχει υιοθετήσει τα περί Φόδελε μυθολογήματα του Κύρου. Το κακό όμως είχε γίνει, και μετά τον Κύρου όλοι σχεδόν οι ξένοι επιστήμονες που έγραψαν για τη ζωή του Θεοτοκόπουλου αναφέρουν, βέβαια, ως γενέτειρά του την πόλη του Χάνδακα, σύμφωνα με τη δήλωσή του του 1582, σημειώνουν όμως και την εκδοχή (για να μη θεωρηθεί ότι την αγνοούν) ότι ο Θεοτοκόπουλος ίσως να γεννήθηκε σε κάποιο κρητικό χωριό που ονομάζεται Φόδελε.

Την κατάσταση αυτή της σύγχυσης την επιδείνωσε μια εκδρομή. Τον Ιούλιο του 1934 μια ομάδα καθηγητών και φοιτητών της Σχολής Ιστορίας του μικρού ισπανικού Πανεπιστημίου του Βαγιαδολίδ έφθασε στην Κρήτη, τη γενέτειρα μιας μεταλοφύας που αποτελούσε καύχημα και για την Ισπανία. Είχαν, βέβαια, διαβάσει τα δημοσιεύματα του Κύρου, που ήταν πρόσφατα, και με τη σκέψη ότι «Έλληνας είναι αυτός, κάτι περισσότερο θα ξέρει από μας, που δεν ξέρουμε τίποτε για την Κρήτη», έσπευσαν στο Φόδελε για να προσκυνήσουν τη γενέθλια γη του μεγάλου ζωγράφου. Δεν αρκέστηκαν όμως στο προσκύνημα. Είχαν φέρει μαζί τους για να τη δωρίσουν στο χωριό και μια στήλη κατασκευασμένη από πέτρα του Τολέδο, έργο του Ισπανού γλύπτη Μαριάνο Μπενλιούρρε, όπου είχε στερεωθεί μια χάλκινη ανάγλυφη μορφή του Θεοτοκόπουλου και είχε χαραχθεί, στα ελληνικά και στα ισπανικά, μια αναμνηστική επιγραφή.

Αν διαβάσει κανείς την επιγραφή, βλέπει ότι δεν αναφέρεται πουθενά το Φόδελε ως τόπος όπου γεννήθηκε ο Θεοτοκόπουλος. Ωστόσο το γεγονός ότι προσφέρθηκε στο χωριό αποτελεί, όπως γράφει με το ήπιο ύφος του ο Πρεβελάκης, «πράξη αξιοσέβαστη», βέβαια, «αλλά που καθιερώνει, με πέτρα και χαλκό αυτή τη φορά, μian εικασία». Και πράγματι, η στήλη, που στήθηκε σε κεντρικό σημείο του χωριού, ενήργησε έκτοτε τοτεμικά, ερεθίζοντας ολοένα και περισσότερο τον πατριωτικό ζήλο και τη φαντασία των κατοίκων του χωριού. Μπορούσαν τώρα να παραπέμπουν σε μian ορατή και αέναη πηγή αυθεντίας, που τεκμηριώνει αποστομωτι-

κά ένα γεγονός ιδιαίτερα τιμητικό για το χωριό τους. Η ευνόητη και συμπάθης αυτή φιλοτιμία των Φοδελιανών εκτραχύνθηκε μεταπολεμικά, ιδιαίτερα όταν εμφανίστηκε στον ορίζοντα ένας νέος παράγοντας, επέκεινα της ικανοποίησης του πατριωτικού τοπικισμού: ο τουρισμός, ευλογία και μάστιγα, που ανέτρεψε άρδην όλες τις κοινωνικές και οικονομικές ισορροπίες στην Κρήτη. Θα ήταν οπωσδήποτε άδικο αν ισχυριζόμουν ότι η φανατική προσήλωση των φιλότιμων κατοίκων του χωριού στη φυσιογνωμία ενός μεγάλου Κρητικού και η δυναμική διεκδίκηση της καταγωγής του οφείλονται κυρίως σε συμφεροντολογικούς υπολογισμούς ωφελημάτων που θα προσπόριζε η προσέλκυση τουριστών. Υποσιάζομαι όμως ότι κάπου κάπως τους επηρέασε, έστω και υποσυνείδητα, το σύνδρομο της καφετέριας (ο νοών νοείτω), ένα σύνδρομο που έχει σκορπίσει τον όλεθρο στις παραδοσιακές πολιτισμικές αξίες και στον ψυχισμό των κατοίκων της Κρήτης. Γεγονός, πάντως, είναι ότι με την εμμονή τους (και τους αξίζουν γι' αυτό συγχαρητήρια) κατάφεραν να πείσουν το ελληνικό κράτος να χρηματοδοτήσει έργα που επισημοποιούν τη διεκδίκησή τους, άσχετα προς την ιστορική βασιμότητά της.

Στην αρχή του άρθρου αυτού διατύπωσα έναν ισχυρισμό που μπορεί να θεωρηθεί προκλητικός: ότι ο Θεοτοκόπουλος ενδέχεται να μη γνώριζε καν την ύπαρξη του χωριού όπου υποτίθεται ότι γεννήθηκε. Εξηγώ αμέσως γιατί. Το χωριό Φόδελε ιδρύθηκε στην αρχή της βενετοκρατίας, όπως δείχνει το όνομά του, που είναι ιταλικό, προερχόμενο από το επώνυμο ομώνυμης οικογένειας που μαρτυρείται στην Κρήτη από τον 14ο αιώνα. Σε όλη τη διάρκεια της Βενετοκρατίας το Φόδελε ανήκε στην επαρχία (καστελάνια) Μυλοποτάμου του διαμερίσματος Ρεθύμνης, απ' όπου εξακολουθεί ως σήμερα να εξαρτάται εκκλησιαστικώς. Στην επαρχία Μαλεβιζίου του νομού Ηρακλείου ανήκει μόλις από το 1901.

Αυτό σημαίνει ότι οι κάτοικοι του υπάγονταν διοικητικά στο Ρέθυμνο και δεν είχαν καμιά σχέση με την πόλη του Χάνδακα, που δεν είχαν κανέναν λόγο να την επισκέπτονται συχνά. Από την άλλη, οι περισσότεροι κάτοικοι του Χάνδακα, όπως ο Θεοτοκόπουλος, είναι αμφίβολο αν γνώριζαν ένα ένα τα υπερεκατό χωριά που βρίσκονταν σε ακτίνα 30 χιλιομέτρων γύρω από την πό-

λη, και ιδιαίτερα τα μικρά και τα δυσπρόσιτα. Το Φόδελε ήταν και μικρό, με καμιά πενηνταριά κατοίκους στη διάρκεια της βενετοκρατίας, και δυσπρόσιτο, λόγω του δύσβατου ορεινού όγκου του Στρούμπουλα, που το χωρίζει από τον Χάνδακα.

Το κυριότερο όμως είναι ότι οι κάτοικοι του Φόδελε δεν είχαν τότε την ελευθερία να απομακρύνονται από το χωριό τους. Γνωρίζουμε σήμερα ότι το Φόδελε ανήκε ως φέουδο στη ρεθυμνιώτικη οικογένεια των Μελισουργών ή Μελισσηνών. Το γεγονός ότι οι φεουδάρχες του ήταν ελληνορθόδοξοι δεν σημαίνει ότι ήταν λιγότερο στυγνοί. Οι πάροικοι των Μελισσηνών είχαν ασφαλώς την ίδια μεταχείριση που είχαν οι πάροικοι όλων των βενετικών φέουδων της Κρήτης. Ήταν δηλαδή στην ουσία δουλοπάροικοι, έρμαιοι στην ανεξέλεγκτη διάθεση του φεουδάρχη τους, δεμένοι με τη γη που καλλιεργούσαν, χωρίς να έχουν το δικαίωμα να μετακινούνται κατά βούληση. Ήταν όλοι τους γεωργοί. Η ιδέα και μόνο ότι ένας νεαρός πάροικος του Φόδελε τον 16ο αιώνα θα ανέπτυσσε καλλιτεχνικές τάσεις και, θραύοντας τα δεσμά του, θα ερχόταν στον Χάνδακα για να σπουδάσει ζωγραφική είναι ιστορικά αδιανόητη. Η ιδιότητα του Θεοτοκόπουλου ως ζωγράφου στη βενετοκρατούμενη Κρήτη δείχνει ότι αυτός και η οικογένειά του ήταν αστοί, ανήκαν δηλαδή στην τάξη εκείνη των κατοίκων των κρητικών πόλεων που είχαν εξασφαλίσει από τους Βενετούς προνόμια που τους επέτρεπαν την κοινωνική και την οικονομική ευελιξία. Κάτι που δεν είχαν οι κάτοικοι της υπαίθρου, και μάλιστα οι πάροικοι φεουδαρχών.

Και το τελευταίο: στα αρχεία της Βενετίας βρέθηκε ένα κρητικό νοταριακό έγγραφο της 10ης Δεκεμβρίου 1554 (όταν δηλαδή ο Θεοτοκόπουλος ήταν 13 ετών), που ανακοινώνεται εδώ για πρώτη φορά. Πρόκειται για τη διανομή του χωριού Φόδελε ανάμεσα στους φεουδάρχες αδελφούς Γεώργιο και Αλέξανδρο Μελισσηνό. Στο έγγραφο αυτό διαιμοιράζονται σε δυο μερίδια, εκτός από τα κτίσματα, τα αμπέλια, τους ελαιώνες, και τα χωράφια, και οι πάροικοι, όλοι οι κάτοικοι του χωριού, ως εξαρτήματα της διανεμόμενης περιουσίας. Καταγράφονται με σχολαστική ακρίβεια ένας ένας με το ονοματεπώνυμό του. Και περιττεύει ίσως να πω ότι ανάμεσά τους δεν περιλαμβάνεται κανείς Θεοτοκόπουλος. □

Πορτραίτο του Παραβιθίνο από τον Γκρέκο.

De don Felix de Arteaga.

74

*Al tumulto deste mismo Pintor,
que era el Griego de
Toledo.*

SONETO.

DEl Griego aqui lo que encerrar se pudo
yaze, piedad lo esconde, fee la fella,
blando le oprime, blando mientras huella
cafir, la parte que se huruó del nudo.
Su fama el Orbe no reserua mudo,
humano clima, bien que a obscurecella,
se arma vna embidia, y otra tanta'estrella,
nieblas no atiende de Orizonte rudo.
Obró a figlo mayor, mayor Apeles,
no el aplauso venal, y su estrañeza
admirarán, no imitarán edádas.
Creta le diò la vida, y los pinceles
Toledo mejor patria donde empleça
a lograr con la muerte, eternidades.

Το κείμενο του σοννέτου του Παραβιθίνο στην πρώτη (1641) ισπανική έκδοση.

ΔΥΟ ΣΟΝΕΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ

Λουίς ντε Γκόνγκορα

ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΓΚΡΕΚΟ
ΘΑΥΜΑΣΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Τοῦ θόλου αὐτοῦ, διαβάτη, τὸ ὠραῖο κοῖλο,
γιά πάντα μέσ στον πορφυρίτη τὸν λαμπρό,
κρύβει ἀπ' τὸν κόσμον τὸ χρωστήρα τὸν ἀβρό.
τοῦ ὅσσε πνεῦμα στον καμβά. ζωή στὸ ξύλο.

Ὁ ὄνομά του, πού πνοή ἀξίζει, πιὸ μεγάλη
ἀπ' ὅση σάλπιγγα δοξαστικὴ χωρεῖ.
μέγγει στη μαρμαρόπλακα τὴν αὐστηρή
τάσου, προσκύνα, καὶ τὸ δρόμο πάρε πάλι.

Ὁ Ἕλληνα κεῖται. Ἀπὸ τοῦτον πῆρε ἡ φύση
ἔγχνη, ἡ τέχνη γνώση, ἡ Ἴρις χρώματα.
ὦτα ὁ Φοῖβος, ὁ Μορφέας σκότῃ ἀκριβά.

ἢ ἡ λήκυθος ἢ ἀδάκρυτη, ἃς λυγίσει,
ἀκρυ νὰ πιεῖ καὶ νὰ ἰδρώσει ἀρώματα.
ἐνθιμο μύρο ἀπὸ δέντρο τοῦ Σαβά.

Μετάφραση: Τζένη Μαστοράκη

Ὁρτένσιο Φ. Παραβιθίνο

Εἰς τὸν ταφὸν τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου
ποῦ ἦταν ὁ Ἕλληνα τοῦ τολεδοῦ

Ἐνθάδε, τοῦ Ἕλληνα, ὅτι ἀνῆκε εἰς τὸ μνήμα,
κεῖται σφραγίδα ἡ πίστη, εὐλάβεια τὸ σκεπάζει
ἀνάλαφρα, καθὼς ἀνάλαφρα ἡ ψυχὴ του θὰ χαράζει
τὴ σάπφειρο τοῦ αἰθέρος, κόβοντας τὸ νῆμα.

Ἡ φήμη του δὲν ἄφησε βουβὴ τὴ Γῆ τῶν Ζώντων,
τὴν Οἰκουμένη, καὶ ὀπλίζεται γιὰ νὰ τὴ σκιάσει
ὁ φθόνος, μὰ σὰν ἄλλο ἀστέρι δὲ θὰ λογαριάσει
τὰ νέφη καὶ τὸ ἀντάριασμα τῶν ὀριζόντων.

Καιρῶν μεγάλων, μέγας Ἀπελλῆς, γιὰ τ' ἀγοραῖα
εὐγὲ δὲν ἔπλασε, κι οἱ αἰῶνες, παντοτινὰ
μὲ δέος θ' ἀντικρίζουν τὸ ἀνάστημά του.

Ζωὴ πῆρε ἀπ' τὴν Κρήτη καὶ χρωστήρες· πιὸ ὠραία
πατρίδα βρῆκε στὸ Τολεδο, ἀπ' ὅπου ξεκινᾷ
τὴν αἰωνιότητα νὰ κατακτήσει διὰ τοῦ θανάτου.

Μετάφραση: Τζένη Μαστοράκη

ΣΧΟΛΙΑ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧ

Παρουσίαση - Μετάφραση: Τασία Παναγοπούλου

Ανασκαλεύοντας Βιβλιοθήκες και παλιές εκδόσεις, σε αναζήτηση υλικού για την έρευνά τους με θέμα την αρχιτεκτονική της Ισπανίας κατά την Αναγέννηση, οι ιστορικοί της τέχνης Fernando Marias και Agustín Bustamante ανακάλυψαν στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Μαδρίτης ένα αντίτυπο της κριτικής έκδοσης του Daniele Barbaro των Δέκα Βιβλίων Αρχιτεκτονικής του Βιτρούβιου (Βενετία, 1556). Η σπουδαιότητα του ευρήματος δεν αφορούσε την έκδοση καθαυτή, αλλά τις χειρόγραφες σημειώσεις που γέμιζαν τα περιθώριά της, όταν φυσικά οι δυο ερευνητές βεβαιώθηκαν, πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι ανήκαν στον Γκρέκο.

Οι σημειώσεις αυτές, με τις οποίες ο Γκρέκο άλλοτε σχολιάζει το κείμενο και άλλοτε αναπτύσσει τις δικές του ιδέες για την Αρχιτεκτονική, αποτέλεσαν τη βάση και το επίκεντρο του βιβλίου *Οι Καλλιτεχνικές Ιδέες του Γκρέκο* (Las ideas artisticas de El Greco) (Μαδρίτη, 1981), το οποίο είχε το σπάνιο πια για την εποχή μας προνόμιο να παρουσιάσει «κάτι καινούργιο» για τον ζωγράφο, στον οποίο είναι αφιερωμένη μια από τις πλουσιότερες βιβλιογραφίες της παγκόσμιας ιστοριογραφίας της τέχνης.

Οι συγγραφείς, εκτός από τη φιλολογική μεταγραφή των σημειώσεων του Γκρέκο, γραμμένων σε ισπανοποιημένα ιταλικά μάλλον παρά καστελλιάνικα, έχουν προσθέσει μια θαυμάσια εννοιολογική ανάλυση που βοηθά στην κατανόηση των κειμένων, τα οποία επιπλέον παρουσιάζουν αρκετά κενά οφειλόμενα στο κοπίδι κάποιου βιβλιοδέτη αλλά και στον ίδιο τον σχολιαστή που συχνά δεν τα ολοκληρώνει.

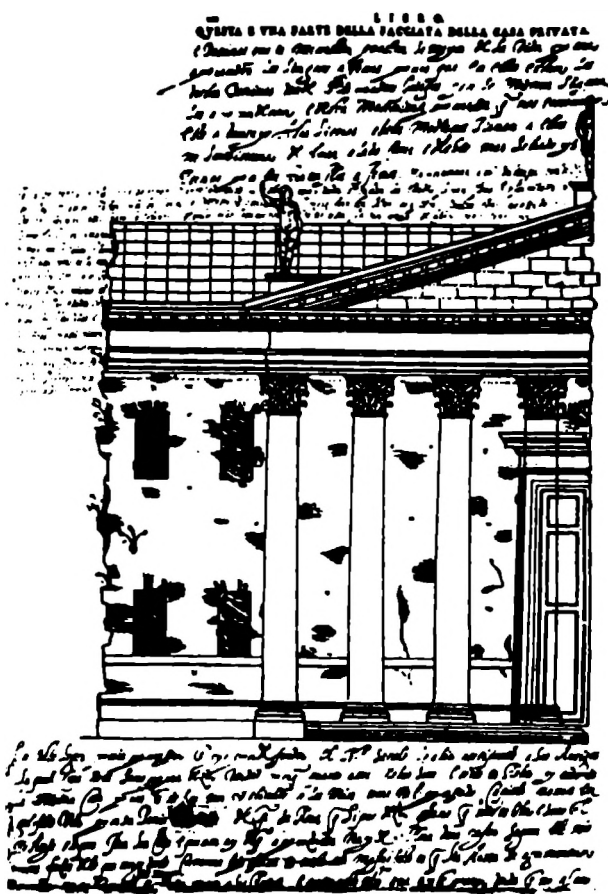
Από την προσπάθεια των συγγραφέων να φωτίσουν τις καλλιτεχνικές ιδέες του Γκρέκο, αφενός από την καινούργια σκοπιά που τους προσφέρει το χειρόγραφο του και, αφετέρου, από την δική τους αυστηρή και επισταμένη μελέτη, προέρχεται η μικρή ενδεικτική επιλογή που παραθέτουμε.

Σκόπιμο θα ήταν να ξεκινήσουμε με την αιτία στην οποία οφείλουμε αυτή την χειρόγραφη παρακαταθήκη του

Γκρέκο. Ο σχολιασμός του Βιτρούβιου δεν είναι τυχαίος. Υπήρξε η προεργασία ή μάλλον εργασία παράλληλη με τη συγγραφή από τον ίδιο ενός βιβλίου Αρχιτεκτονικής, πιθανότατα όπως του D. BARBARO, δηλαδή μια κριτική έκδοση που θα επέτρεπε στον ανήσυχο Κρητικό να εκθέσει τη δική του ιδιόμορφη ερμηνεία για το έργο του διάσημου Ρωμαίου συγγραφέα - αρχιτέκτονα. Οι δυο μνείες που υπάρχουν σχετικά με αυτήν την δραστηριότητα του Γκρέκο, η μια από τον σύγχρονό του PACHECO και η άλλη από τον γιό του, ο οποίος μάλιστα είχε ίσως αναλάβει τη διόρθωση των κακών ισπανικών του πατέρα του, επιβεβαιώθηκαν με τις σημειώσεις στη σχολιασμένη έκδοση του Βιτρούβιου. Το ενδιαφέρον του Γκρέκο για την αρχιτεκτονική είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Το αποδεικνύουν η προαναφερό-

μενη εργασία και τα αφιερωμένα στην τέχνη αυτή βιβλία που είχε στη βιβλιοθήκη του, και το μαρτυρούν ακόμη τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που απεικονίζονται στο βάθος πολλών πινάκων του.

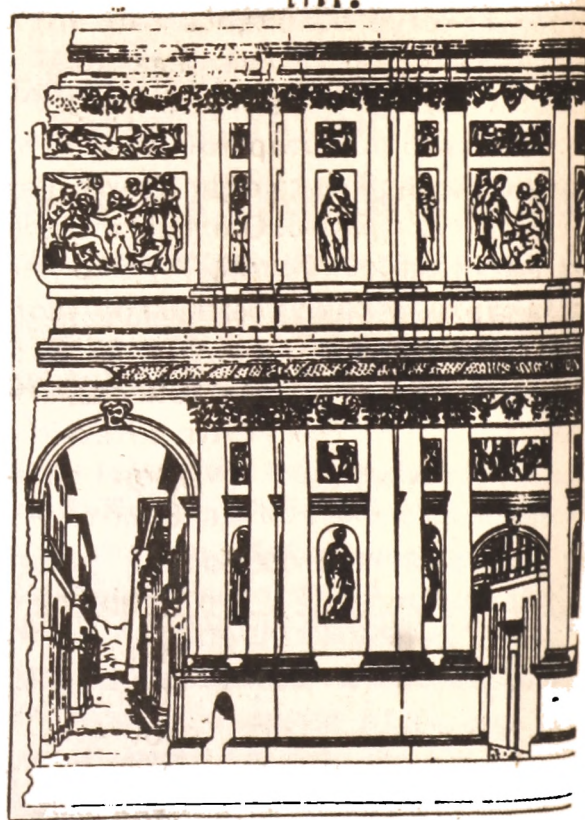
Όμως, η δραστηριότητά του ως αρχιτέκτονα δεν έχει να επιδείξει τίποτε πιο σημαντικό από αρχιτεκτονήματα-πλαίσια των εικόνων, που σχεδίασε και κατασκεύασε σε εκκλησίες του Τολέδο και αλλού, ή άλλα μικρά μνημεία εφέμερα και όχι άξια λόγου. Η απόδοση στον Γκρέκο του τίτλου του αρχιτέκτονα (architecto) δεν είναι αποδεικτικό της ιδιότητάς του αυτής με την ακριβή και σύγχρονη έννοια της λέξης. Απλά, προσδιορίζει την ιδιότητά του ως σχεδιαστή των διακοσμητικών αρχιτεκτονικών στοιχείων που περιέβαλλαν τις εικόνες. Στα τέλη του XVI αι. για τους σχεδιαστές αυτούς εχρησιμοποιείτο τό-

Ο έλεγχος για την πιστοποίηση της ταυτότητας του συγγραφέα των σχολίων κινήθηκε προς δύο κατευθύνσεις.

Η μία, στράφηκε στην παραβολή τους με άλλα χειρόγραφα του Γκρέκο. Η δεύτερη, στις πληροφορίες που αντλούνται μέσα από τις σημειώσεις του σχολιαστή, όπως και ο τρόπος με τον οποίο αυτός γράφει.

Παρουσιάζεται ως Έλληνας, γνώστης της ελληνικής όχι ως ξένης, αλλά ως μητρικής γλώσσας, που έχει δεσμούς με την CANDIA της Κρήτης. Επίσης, ως ζωγράφος, γλύπτης και αρχιτέκτων, γείτονας των «Κυριών του Τολέδο», φίλος των Τολεδάνων Antonio de Cuellarubias και Doctor de la Fuentes, των οποίων έχει κάνει τις προσωπογραφίες, γνώστης των έργων του Μιχαήλ Άγγελου, των Τιτσιάνο, Τιντορέτο, Ραφαήλ κτλ.

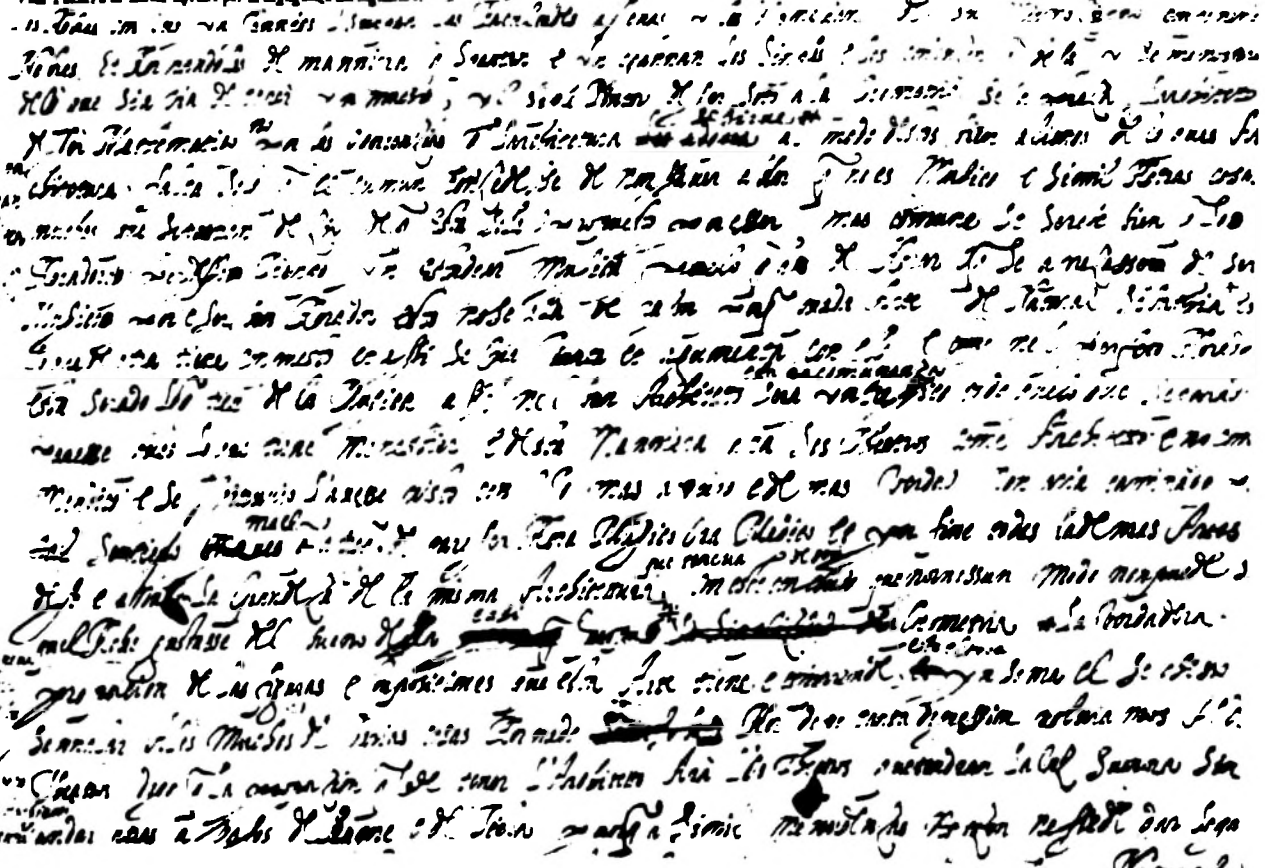

RE sono le maniere delle Scene. Una è detta Scena Tragica, l'altra Comica, la Terza Satirica. Gli ornamenti di quelle sono diversi tra te, & con diseguale compartimento si fanno, imperocchè le Scene Tragiche si figurano con volute Erigite, e figure, & altri ornamenti regali. Le Comiche l'una l'istessa di penati edizioni di pergola, & Corridori, e prospettive di hnellie disposte ad imitazione di comuni edizioni. Ma le Scene Satiriche sono ornate di alberi, & di spiloni, che, & di monti, & d'altre cose rusticale, e silvestri in forma di giardini.

Nei Theatri dei Greci non si deono fare tutte le cose con le istesse ragioni, perchè nella circonferenza di tutto, si come nel Latino gli angoli di quattro triangoli toccavano il giro d'intorno, così nel Greco gli angoli di tre quadrati dovevano toccare la detta circonferenza, & il lato di quel quadrato, che è prossimo alla scena, & che taglia la curvatura della circonferenza, in quella parte disegna il termine del Proscenio, & d'indi all'estremo giro della curvatura se la fa una linea equidistante, nella quale si disegna la fronte della Scena. Et per lo centro dell'Orchestra a canto al Proscenio si disegna una linea equidistante, & da quella parte dove ella taglia le linee della circonferenza dell'Orchestra, & dalla sinistra ne i corni del Semicerchio si hanno i centri, & posti la fella nella destra dallo spazio, & d'indi una un giro alla destra parte del Proscenio, & così posto il centro nel sinistro corno dallo spazio dell'Orchestra, & di là in altra parte del Proscenio, & così per tre centri con quella descrizione. Greci hanno l'Orchestra maggiore della scena più dentro, & il Pulpito che Lozion chiamano, men largo, perchè appresso Greci la Scena era data a tre parti di Tragedie, & di Comedie, ma gli altri artisti facevano i lor officij per l'Orchestra, & di qua nasce che le parate venite da Greci nominati sono i Scenici, & i Thymelici.

Dunque appresso Greci esser l'Orchestra maggiore però nella disegnatione de lor Theatri facciano tre quadrati in un cerchio, si come i Latini facciano quattro Triangoli, & tutto che tanto gli Angoli dei Triangoli, quanto gli Angoli de i quadrati partissero in dodici parti, quella la circonferenza: Era però mezzo spazio nel mezzo la scena era un Quadrato, che la scena era un Quadrato, perchè i lati de i Quadrati sono più vicini alla circonferenza: Si come nel Teatro de Latini un lato d'un Triangolo faceva la fronte della Scena, così nel Teatro de Greci un lato d'un Quadrato faceva, e terminava il Proscenio, ma la fronte della Scena era sopra una linea tirata fuori della circonferenza del Cerchio, che toccava pur la circonferenza, & era equidistante a quel lato del quadrato, che terminava il Proscenio, di modo, che la scena de Greci era più rimota, che la scena de Latini.

Oltre di questo si tirava anche una linea, che passava per la centro, & era come Diametro equidistante, e parallela al lato detto, & da fronte della Scena sopra gli estremi di quella linea, la scena toccava la circonferenza, si fanno il centro, & prima posto il punto della fella tirato, l'altro si allungava al centro, & alzandosi si tirava una linea terminata dalla circonferenza maggiore, perchè la linea toccava la linea del Proscenio, e era il termine della circonferenza, e procuravano al fine del Teatro, come e nel punto b c, e nella linea c, & i centri sono d, e, f, ma la scena era facile triangolare alla lettera o, dove è anche la porta Regia, la fronte della Scena f g, l'Orchestra g h, il resto è facile, & gli bastanti, & di distanza come nel Teatro de Latini. Vero è che nella pianta del Teatro nella scena hanno sopra tre porte, & in una scena un Triangolo nel mezzo, perchè si accompagnasse di prospettiva la facciata di mezzo, & anche a disotto sono hanno congiunto la scena col Teatro, come si vede dalla pianta, ma non però, che anche ad altro modo non si possa congiungere, & anche disegnar la Scena con grande prospettiva confondendo quella cosa dell'angolo nò si ha meno effetto, anzi ancora insieme col mezzo dell'angolo si ha giudicato questa esser convenientissima forma: & di più si sono stati cavati delle ruote d'un Teatro antico, che si trova in Vercenza tra gli altri, & le cose d'altra Città, dove si congiungono tra l'istesso Teatro, la scena non hanno nulla la sua parte, & il mezzo di mezzo è bello, & grande, & ci ha dato alquanto di luce. Sparsiandosi di tutto questo, & osservando, che ha di certo l'istesso, in ogni bella maniera di fabbrica, & di gusto della cosa antica, & se altro ci manca, lo lastrano al giardino, & da un'istesso di gli altri, che possono farla aggiungere alla cosa mentre andavano, e qualche osservazione, & qui è la pianta del Teatro de Greci, dove osservando quella scena, che può fare nel Teatro de Latini la scena per la convenienza del tagliare.

Σημειώσεις του Γκρέκο στον Βιτρούβιο.

ΕΚΤΟΝΙΚΗ

σο στα συμβόλαια όσο και στην καθομιλουμένη ο όρος Αρχιτέτο. Και είναι αυτός που ανταποκρίνεται στη δραστηριότητα του Γκρέκο η οποία δεν έχει καμιά σχέση με τον μακρύ κατάλογο σημαντικών αρχιτεκτονικών έργων που του αποδιδονταν και που η σύγχρονη κριτική κατέρριψε, γκρεμίζοντας συγχρόνως και τους χάρτινους πύργους της αφελοούς «εθνικιστικής» προρομαντικής και υστερορομαντικής κριτικής, που θέλησε να πλάσει στο πρόσωπο του Γκρέκο τον δικό της «Ισπανό» Μιχαήλ Άγγελο.

Η καριέρα του Γκρέκο ως σχεδιαστή και κατασκευαστή εικονοστασιών αρχίζει λίγο μετά την άφιξη του στο Τολέδο, το 1577. Από το πρώτο του κιόλας έργο διαφαιίνεται η περιφρόνησή του για τις αναλογίες, έννοια βασική για ένα αρχιτεκτόνημα τον 16ο αι. Όμως, και η πρωτοτυπία του Γκρέκο είναι μηδαμινή. Δεν εισήγαγε τίποτε το επαναστατικό, ούτε καν για τα μέτρα του Τολέδο. Ο Γκρέκο δεν υπήρξε ποτέ αρχιτέκτων. Δεν του το επέτρεπε, άλλωστε, ούτε η επηρεασμένη από την βενετσιάνικη Σχολή κατάρτισή του, η οποία έδινε υπερβολική αξία στο χρώμα σε βάρος του σχεδίου. Ο άνθρωπος που περιφρονούσε τον Μιχαήλ Άγγελο γιατί το σχέδιο κατείχε πρωτεύουσα θέση στο έργο του, δεν μπορούσε να είναι αρχιτέκτονας. Αν και ιδιοφυΐα στη ζωγραφική, ο Γκρέκο δεν έγινε ποτέ ο Μιχαήλ Άγγελος τον οποίον τόσο υποτιμούσε αλλά και θαύμαζε θεωρώντας τον αρχέτυπο καλλιτέχνη.

Σχόλια σε ένα ανέκδοτο κείμενο

Ο Γκρέκο ξεκινά τον σχολιασμό του Βιτρούβιου κατακρίνοντας τον συγγραφέα για ψευδή υπόσχεση στον Αύγουστο, στον οποίο αφιερώνει το έργο του: ... είναι πασιφανές ότι η υπόσχεση αυτή είναι δώρο σ' έναν πρίγκιπα... γιατί ποια θεωρία τέχνης υπάρχει που από μόνη της, χωρίς άλλα εφόδια, μόνο με το να τη σκέφτεται κανείς, μπορεί να του προσφέρει γνώση για να κρίνει... Για να κρίνει κάποιος και να μάθει τις λεπτομέρειες της τέχνης απαιτούνται χρόνος και πρακτική. Τέτοιες υποσχέσεις είναι ιδίον κακού παιδαγωγού.

Στη συνέχεια, ο σχολιαστής αρνείται το διπλό προνόμιο της αρχιτεκτονικής ως επιστήμης και ως κριτή όλων των άλλων τεχνών:

... πολλά θα μπορούσαν να λεχθούν για το τι έχει η αρχιτεκτονική ώστε μόνη της αυτή να ονομάζεται επιστήμη... άλλο πράγμα είναι να υπηρετεί την επιστήμη χρησιμεύοντας έστω και σαν βασικό σκαλοπάτι της σκάλας που οδηγεί σ' αυτήν.

Φυσικά, στην ατέρμονη διαμάχη σχετικά με την ανωτερότητα της ζωγραφικής έναντι της γλυπτικής, η θέση του ζωγράφου είναι:

... μία είναι η μίμηση των χρωμάτων, που εγώ θεωρώ ως το δυσκολότερο έργο γιατί καταφέρνει να εξαπατήσει τους μορφωμένους με

πράγματα φανερά... το σχέδιο ασχολείται μόνον με ένα αντικείμενο όπως και η γλυπτική, στην οποία ο Μιχαήλ Άγγελος έφθασε στην τελειότητα, στο δε σχέδιο των γυμνών είναι μοναδικός, ενώ με τα χρώματα δεν έκανε τίποτε.

Η υπαγορευόμενη από επαγγελματική υπερηφάνεια θέση του Γκρέκο είναι ειλικρινής και σχεδόν μοναδική μεταξύ των συγχρόνων του. Ο καθαρός ιδεαλισμός που αντιπροσωπεύει η θέση του D. Barbaro με τη χρήση τριών τύπων σχεδίων για να εκφρασθεί ο αρχιτέκτονας, να αναπαραστήσει την πρόθεσή του δηλαδή στο χαρτί με σχήματα που συμφωνούν με τις ιδέες του, με το πνευματικό σχέδιο που υπάρχει από πριν μέσα του, όχι μόνον βρίσκει σύμφωνο τον

Γκρέκο αλλά το σχόλιο του επεκτείνει τη θέση αυτή:

... όπως συμβαίνει και στην ποίηση, τη ρητορική και τη ζωγραφική.

Οι αναλογίες και η Αρχαιότητα, ως αρχές απαραβίαστες, είναι θέσεις που ο Γκρέκο δεν εννοεί να παραδεχθεί και τις σχολιάζει κατ' επανάληψη:

... το να μάθει κανείς τις αναλογίες είναι σαν να αποστηθίζει ξένη γλώσσα χωρίς να γνωρίζει τι λέει. Από αυτές ο πραγματικός αρχιτέκτων πρέπει να απέχει.

Και αλλού:

... πρέπει να προσέχει κανείς ό,τι αφορά την ουσία της κάθε τέχνης· η ζωγραφική έχει ανάγκη από πολλά πράγματα, αλλά όταν ρωτήθηκε ο Μιχαήλ Άγγελος απάντησε: το σχέδιο. Αυτό συμβαίνει και με την αρχιτεκτονική. Η ψυχή της είναι το σχέδιο.

Ο Γκρέκο βρίσκεται πολύ πιο κοντά στην άποψη του Μιχαήλ Άγγελου παρά σ' αυτήν του Παλλάδιου που εκπροσωπεί τον αρχιτέκτονα - τεχνικό. Όσο για την Αρχαιότητα, παρ' όλο που ο ίδιος είναι Έλληνας, όπως σημειώνει κάποια στιγμή, πιστεύει ότι

... το σεβασμό που οφείλουμε στην Αρχαιότητα δεν μου φαίνεται ταιριαστό να τον επεκτείνουν οι άνθρωποι τόσο ώστε να γίνονται προληπτικοί και ταπεινοί.

Σ' ένα άλλο μακροσκελές σχόλιο του, λέει, καταλήγοντας:

... τι θα έλεγε ο Barbaro, που έχει περί πολλού τον αρχαίο ναό, αν εύρισκε ανάμεσά τους το ναό του Αγίου Πέτρου με την τόση ποικιλία, τους νεωτερισμούς και τόσο μακριά από εκείνη την απλότητα των αρχαίων (ναών). Και όλα αυτά, χωρίς ο Μιχαήλ Άγγελος να έχει σπουδάσει ποτέ αρχιτεκτονική, εκτός από του να δει κτίρια και ερείπια της Ιταλίας και το μεγάλο σχέδιο του ανθρώπινου σώματος που είχε.

Στο απόσπασμα αυτό, εκτός βέβαια από την επιμονή του Γκρέκο να αρνείται το προβάδισμα της Αρχαιότητας, υπάρχουν δύο ακόμα σημεία από τα οποία μπορούμε να αντλήσουμε ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Το πρώτο αφορά τις τρεις κατηγορίες, τα τρία αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά που προσδίδει ο Γκρέκο στον Άγ. Πέτρο. Την ποικιλία, τον νεωτερισμό και το σύνθετο. Οι τρεις αυτές κα-

τηγορίες χαρακτηρίζουν το ρεύμα του πιο καθαρού μανιερισμού που επικρατεί στην Ιταλία αυτόν τον αιώνα και που ισχύει επίσης και στη λογοτεχνία και τη μουσική.

Ίσχυαν όμως και στην Ισπανία οι ίδιες ιδέες; Είναι δύσκολο να εξακριβωθεί αυτή η πλευρά της αναγεννησιακής ισπανικής αρχιτεκτονικής. Πάντως είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση ότι στις δύο τελευταίες δεκαετίες του αιώνα ο ρυθμός που επικρατούσε ήταν η χωρίς στολίδια κλασικιστική καθαρότητα που εκπροσωπούσαν ο Juan de Herrera και στο Τολέδο ο Diego de Alcázar.

Ακριβώς στο Τολέδο, όμως, θα κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα δειλά δείγματα απομάκρυνσης από τα βιτρουβιανά πρότυπα τα οποία και θα εξελιχθούν, με κύριο εκπρόσωπο στο Τολέδο τον Moncayo, σ' έναν μανιεριστικό κλασικισμό.

Το δεύτερο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η έλλειψη αρχιτεκτονικών σπουδών του Μιχαήλ Άγγελου. Είναι ένα γεγονός με εξαιρετικό ενδιαφέρον για τον Γκρέκο, ο οποίος μέσα από αυτό διαβλέπει τη δυνατότητα να γίνει αρχιτέκτων χωρίς την ανάγκη των παραδοσιακών σπουδών. Το να φτάσει ένας εκπρόσωπος εικαστικών τεχνών στην αρχιτεκτονική δεν είναι κάτι σπάνιο στην Ιταλία. Στην Ισπανία, αντιθέτα, ήταν πιο δύσκολο. Οι αρχιτεκτονικές σπουδές της υποτιθέμενης «αντιπολιτευσής» στον Γκρέκο είχαν γίνει σε εργαστήρια γλυπτικής ή εργαστήρια μελετών άλλων αρχιτεκτόνων. Αλλά αυτοί οι πραγματικοί αρχιτέκτονες ήταν μια εκλεκτή και πρωτοποριακή μειοψηφία απέναντι σε μια πλειοψηφία εργολάβων με τεχνική κατάρτιση. Αν στην Ιταλία ένας τέτοιος αρχιτέκτων μπορούσε να φέρει σε πέρας ένα έργο, ο Γκρέκο ευχόταν να μπορούσε να γίνει το ίδιο και στην Ισπανία. Η ευχή του όμως δεν πραγματοποιήθηκε.

Κλείνουμε αυτό το σημείωμα παραθέτοντας το τελευταίο σχόλιο του Γκρέκο, με το οποίο εκθέτει την άποψή του για τον προικισμένο, τον ιδιοφυή καλλιτέχνη, το έργο του οποίου πιστεύει ότι προϋποθέτει δημιουργία μιας προσωπικότητας αυτόνομης που να είναι πάνω από την παράδοση, το δόγμα και τους κανόνες.

... δεν πρέπει να εφαρμόζει αυτό, αλλά τον ίδιο τον εαυτό του γιατί όλα τα υπόλοιπα είναι μιμητισμός.

ΓΝΩΜΕΣ ΤΟ

Ο Γκρέκο είχε από νέος ξεκομμένες απόψεις για τη δουλειά των ομοτέχνων του και δεν τις έκρυβε.

Είναι γνωστή η διήγηση του βιογράφου των καλλιτεχνών Μαντσίνι για τους λόγους που ανάγκασαν τον Γκρέκο να φύγει από τη Ρώμη προς την Ισπανία. «Όταν λοιπόν παρουσιάστηκε περίπτωση να σκεπαστούν μερικές μορφές της Τελευταίας Κρίσης (στην Καπέλλα Σιστίνα) του Μιχαηλάγγελου, που από τον Πάπα Πίο είχαν θεωρηθεί άσεμνες για τον τόπο εκείνο, ξεπήδησε (ο Γκρέκο) κι είπε πως αν ριχνόταν κάτω ολόκληρο το έργο θα το έφτιαχνε με τιμιότητα και σεμνότητα κι όχι κατώτερο σε εκτέλεση ζωγραφική από εκείνο. Οργίστηκαν από τούτο όλοι οι ζωγράφοι κι όσοι αγαπούσαν αυτό το επάγγελμα και υποχρεώθηκε να φύγει στην Ισπανία...».

Όσο απόκρυφο και να είναι το ανέκδοτο, που δεν επιβεβαιώνεται από καμιά άλλη πηγή, προδίνει ασυνήθιστη αυτοπεποίθηση και τολμηρή κριτική διάθεση του ζωγράφου ακόμα και για έναν από τους μεγαλύτερους σύγχρονους του καλλιτέχνες, ιδιαίτερα σεβαστό στην Ρώμη, που είχε πεθάνει μόλις λίγα χρόνια πριν (1564). Δηλώνει επίσης ότι ο Γκρέκο, από την διαμονή του στη Ρώμη (1570-1577) είχε σχηματίσει, προφανώς, κακή γνώμη για τη ζωγραφική του Μιχαηλάγγελου. Αυτό βεβαιώνεται 40 χρόνια αργότερα από τη συνομιλία του με τον Ισπανό ζωγράφο και συγγραφέα της «Τέχνης της Ζωγραφικής» (Μαδρίτη 1638) Φρανσίσκο Πατσέκο, κατά την οποία, όπως διηγείται, ο Γκρέκο του εδήλωσε ωμά ότι ο Μιχαηλάγγελος «ήταν καλός άνθρωπος αλλά δεν ήξερε να ζωγραφίζει». Η κατάπληξη του Πατσέκο δεν τον εμπόδισε να περιγράψει τον Γκρέκο σαν «ιδιότροπο σε όλα ... μεγάλο φιλόσοφο, με οξείες κρίσεις που έχει γράψει και για τη ζωγραφική».

Τα τελευταία χρόνια ξαναβρίσκονται διάφορα βιβλία που, όπως γνωρίζουμε από τη μεταθανάτια απογραφή της περιουσίας του, ανήκαν στην πλούσια βιβλιοθήκη του. Σε μερικά από αυτά ανακαλύφθηκαν εκτενείς σημειώσεις και σχόλια του Γκρέκο.

ΓΙΑ ΣΥΓΧΡΕ

[illegible]

...ελίδα από το βίο του Κορρέτζιο, του Βαζάρι, με
...ώχειρες σημειώσεις του Γκρέκο.

Έτσι δημοσιεύθηκαν το 1981 στην Ι-
πανία οι χειρόγραφες σημειώσεις του
έκδοση του Βιτρούβιου που του ανή-
3. Αλλά παρουσιάζονται εκτενέστερα
τά τα κείμενα στο παρόν τεύχος. Το
νο σχόλιο του Γκρέκο που θα αναφέ-
ο εδώ είναι το εξής: «κατά τον Μι-
ήλ Άγγελο η ουσία της ζωγραφικής
αι το σχέδιο και πάλι το σχέδιο ... αυ-
συμβαίνει επίσης με την αρχιτεκτονι-
...».

Ο Γκρέκο κάνει εδώ προφανώς νύξη
η ζωηρή διαμάχη της εποχής στην Ι-
λία ανάμεσα στους οπαδούς του Σχέ-
-ου (Disegno) και σε εκείνους του
ώματος. Οι πρώτοι ήταν ως επί το
-ίστον οι Φλορεντινοί καλλιτέχνες
θεωρητικό τους τον ζωγράφο και
-γραφέα Τζιόρτζιο Βαζάρι (1511-
-4). Οι δεύτεροι ήταν κυρίως οι Βενε-
-άνοι, αλλά και αρκετοί από τη Λομ-
-βία και την Εμίλια.

ἰ' αὐτὸ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία ἓνα
 ὁ βιβλίο που πέρασε ἀπὸ τὰ χέρια
 Γκρέκο: «Οἱ Βίοι τῶν Καλλιτε-
 ν» τοῦ Βαζάρι ἀκριβῶς.

σοφός ιστορικός της ισπανικής τέ-
ξης, και μελετητής του Γκρέκο, Χα-
ντε Σάλας, Διευθυντής του Μου-

σειού του Πράδο, διηγείται πώς είχε την τύχη να αποκτήσει ένα αντίτυπο της πρώτης έκδοσης (1568) του βιβλίου και πώς ανακάλυψε φυλλομετρώντας το ότι συγκεντρώνει στα περιθώρια των σελίδων του χειρόγραφες σημειώσεις όχι ενός, αλλά τριών ζωγράφων του 16ου αιώνα, του πρώτου κατόχου Φεντερίκο Τσούκκαρο (περ. 1540-1609) που εργάστηκε στην Ισπανία το 1585-1588, του Γκρέκο (1541-1614) και του Λουίς Τριστάν (περ. 1580-1624), μαθητή του Γκρέκο.

Ο Σάλας, το 1982, γράφει: «Επιτέλους έχω αποκρυπτογραφήσει και αντιγράψει, στο σύνολό τους, τις σημειώσεις». Ο θάνατός του λίγους μήνες αργότερα, τον εμπόδισε να ολοκληρώσει την έκδοσή τους. Έτσι γνωρίζουμε, αποσπασματικά μόνο, από σκόρπια δημοσιεύματα του Σάλας, τις γνώμες του Γκρέκο για ορισμένους ζωγράφους, τον Κορρέτζιο, τον Μιχαήλ Άγγελο, τον Τίτσιανο.

Αυτές οι γνώμες, όσο αποσπασματικές και να είναι, μερικές μάλιστα «*περικομμένες από το μαχαίρι του βιβλιοδέτη*», επιβεβαιώνουν ανάγλυφα την ζωνηρή κρίση και την παιδείυση του Γκρέκο. Εξηγούν ακόμα ότι η κακή του γνώμη για τον Μιχαήλ Ἀγγελο περιορίζεται στην ζωγραφική του. Τα σχόλιά του στον Βίο του Μιχαήλ Ἀγγελου δείχνουν πολύ μεγάλη εκτίμηση για το έργο του σαν γλύπτη, που επηρεάζει άλλωστε και το δικό του έργο. Μην ξεχνούμε επίσης, ότι η προσωπογραφία του Μιχαήλ Ἀγγελου γειτονεύει με εκείνη του Τιτσιάνου και του Ραφαήλ στην περίφημη «Ἐξωση των Εμπόρων από το Ναό» στη Μιννεάπολη.

Στα σχόλια του Γκρέκο στο «Βίο του Τιτσιάνου», όπως τα δημοσιεύει ο Σάλας, εμφανίζεται πολύ ζωντανά τόσο η περιφρόνηση του Γκρέκο για τον Βαζάρι, υποστηρικτή του Disegno (Σχέδιου) όσο και η πεποίθησή του ότι ο Τιτσιάνος ήταν ο μέγιστος των ζωγράφων.

Σταχυολογούμε μερικά από τα πιο σύντομα σχόλια του Γκρέκο: ο Βαζάρι περιγράφει μιαν επίσκεψή του μαζί με τον Μιχαήλ Άγγελο στο εργαστήρι του Τιτσιάνου, που βρισκόταν τότε στη Ρώμη. Είδαν μια «Δανάη» του μεγάλου

του Αλέξανδρου Ξύδη

Βενετού που «όπως γίνεται συνήθως μπροστά του την παίνεψαν». Βγαίνοντας όμως από το εργαστήρι, ο Μιχαήλ Ἀγγελος παρατήρησε στο Βαζάρι πως του ἄρεσε το χρώμα «και το ὕφος ἀλλὰ ὅτι ἦταν κρίμα πως στη Βενετία δεν διδασκόταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ καλὸ σχέδιο». Ο μεν Τσούκκαρο παρατηρεῖ στο περιθώριο, μονολεκτικὰ «ματαιότητα», ὁ δε Γκρέκο προσθῆτει συμφωνώντας: «το παραπάνω εἶναι το Φεντερικό και ἀρκεί».

Σε άλλη φράση του Βαζάρι —έχει το σύστημα ο Γκρέκο να υπογραμμίζει το τυπωμένο κείμενο όπου έχει κάτι να σχολιάσει— ότι «στην τέχνη του ψηφιδωτού, ξεχασμένη σε άλλα μέρη, που διατηρείται όμως στη Βενετία, ο Τιτσιάνος ξεχωρίζει πάνω από τους άλλους ...», ο Γκρέκο σχολιάζει: «το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για τη ζωγραφική, αν μιλούσε (ο Βαζάρι) με ειλικρίνεια».

Ο Γκρέκο δεν διστάζει να διορθώνει σχολαστικά, πραγματικά και τυπογραφικά λάθη του βιβλίου και δεν χάνει ευκαιρία να ειρωνευθεί τον Βαζάρι και να δηλώνει το θαυμασμό του για τον Τιτσιάνο αλλά και την εκτίμησή του για άλλους Βενετσιάνους ζωγράφους, των οποίων γνωρίζει προφανώς καλά το έργο.

Έτσι, σε κάποιο σημείο που ο Βαζάρι γράφει για τον Τιτσιάνο ότι έφτασε γερός στα 70 του και είναι υγιέστατος και ευήμερος όσο κανένας άλλος όμοιός του, ο Γκρέκο σημειώνει στεγνά «Δεν είχε όμοιους».

Αλλού, περιγράφοντας ο Βαζάρι το «Μαρτύριο του Ἁγίου Λαυρέντιου» του Τίτσιανου γράφει πως ο Ἅγιος ἦταν πάνω στη σχάρα, κάτω από μια μεγάλη φωτιά και ο Γκρέκο υπογραμμίζοντας παρατηρεί: «Ὡς κι ἐδῶ γράφει ὁ, τι θέλει», γιατί ο Ἅγιος εικονίζεται φυσικά πάνω από την φωτιά.

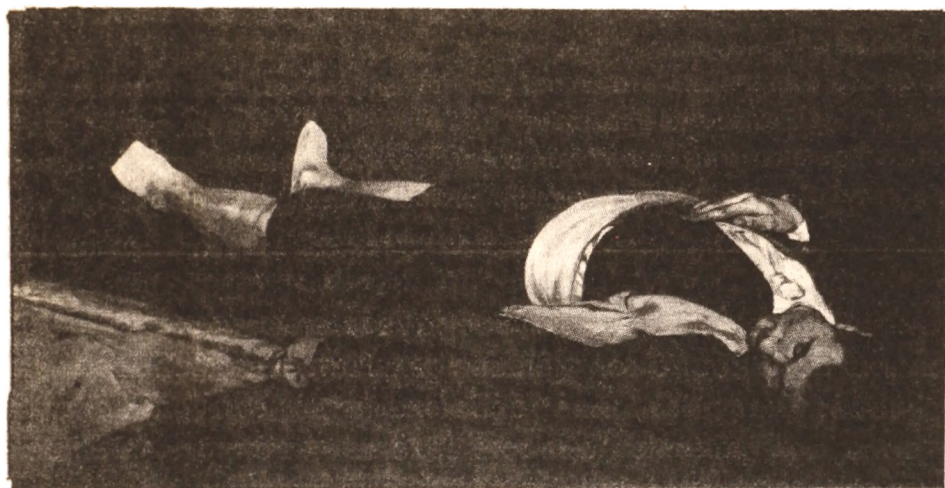
Τα λίγα αυτά δείγματα της ετοιμότη-
τας και της παιδείας του Γκρέκο, κα-
θώς και της ικανότητάς του για έναρ-
θη και εκφραστική διατύπωση των
σκέψεών του ακόμα και «στα σπασμέ-
να καστιλιάνικά του», όπως παρατηρεί
ο Σάλας, έρχονται να προσθέσουν μια
νέα διάσταση στην προσωπικότητα
του μεγάλου ζωγράφου και δι' αυτών
μιας διάνοιας στοχαστικής διαύγειας
και κριτικής παρρησίας.

13.8.90

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ GRECO ΜΕ

Η «επανακάλυψη» του Γκρέκο σημειώνεται τον 19ο αιώνα, που είναι και ο αιώνας των «επανακαλύψεων». Η διατριβή της Έφης Φουντουλάκη —που είναι μέλος της οργανωτικής γραμματείας των εκδηλώσεων του Ηρακλείου— θέμα της έχει την «επανακάλυψη» του Γκρέκο στη Γαλλία (η διατριβή έχει υποστηριχθεί στο Paris I με τον τίτλο: *La réactualisation d'un artiste: le cas El Greco en France*).

Ένα χαρακτηριστικό κεφάλαιο από αυτή τη διατριβή κρίνουμε σκόπιμο, «λόγω των ημερών», που λένε, να δημοσιεύσουμε εδώ σε μετάφραση της Ασπασίας Κυρίμη, η οποία και έχει αναλάβει την ευθύνη της παρουσίας της στα ελληνικά από τις εκδόσεις της «Βικελαιάς Δημοτικής Βιβλιοθήκης».

Εικ. 1. Edouard Manet, *Ο Νεκρός Τορέρο*, 1864-65, ελαιογραφία, 75,9 x 153,3 εκ. Ουάσινγκτον, National Gallery of Art.

«Ο χαρακτηρισμός “μιμητής” δεν είναι δίκαιος. Ο κύριος Manet δεν είδε ποτέ του Goya, ο κύριος Manet δεν είδε ποτέ του Greco, ο κύριος Manet δεν είδε ποτέ την galerie Pourtalès. Όσο κι αν αυτό σας φαίνεται απίστευτο, είναι αλήθεια.

Εγώ ο ίδιος εθαύμασα με κατάπληξη αυτές τις μυστηριώδεις συμπτώσεις»¹.

Έτσι απαντά ο Baudelaire στον Thoré², που στην κριτική του για το Salon του 1864, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «L'Indépendance Belge» στις 15 Ιουνίου του ίδιου έτους, αποκαλούσε το Manet «μιμητή».

Ο Thoré σχολιάζει τους δυο πίνακες του Manet: *Επεισόδιο μιας ταυρομαχίας*³ (εικ. 1), και *Ο Χριστός νεκρός και οι άγγελοι* (εικ. 2), που έγιναν δεκτοί στο Salon του 1864 και, υπερασπιζόμενος τον Manet, λέει: «Ο κύριος Manet έχει ιδιότητες

ενός μάγου, φωτεινά εφέ, φλογερούς τόνους που μιμούνται τον Velazquez και τον Goya, τους αγαπημένους του δασκάλους. Αυτούς τους δυο είχε κατά νου συνθέτοντας και εκτελώντας το τσίρκο του (το *Επεισόδιο*). Στο δεύτερό του πίνακα, *Οι άγγελοι στον τάφο του Χριστού*, μιμείται με την ίδια μανία έναν άλλο Ισπανό ζωγράφο, τον Greco, αναμιγνύοντας σαρκάζοντας έτσι τους εραστές της διακριτικής και πεντακάθαρης ζωγραφικής»⁴.

Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι για τον Thoré, και πιθανότατα όχι μόνο γι' αυτόν, η μίμηση του Greco αυτή την εποχή είναι μια πρόκληση - αμφισβήτηση των κλασικών ακαδημαϊκών κανόνων της ζωγραφικής. Ο Thoré πιστεύει ότι ο Manet μιμείται τον Greco μόνο και μόνο για να προκαλέσει και να κοροϊδέψει τους «άλλους».

Είναι η πρώτη φορά που ο Greco παύει να είναι ο μεμονωμένος ζωγράφος, γύρω απ' τον οποίο κυκλοφορούσε ένας μεγάλος αριθμός ανεκδότων, και φτάνει σ' ένα επίπεδο συμβολικό για να γίνει σιγά σιγά το όνομά του σημείο αναφοράς. Η μίμηση του Greco στα 1864 είναι μια πρόκληση, στο μέτρο που επιτίθεται στους κανόνες. Έτσι διαγράφεται ο Greco προκλητικός, σαρκαστικός και εχθρός των κλασικών κανόνων της ζωγραφικής.

Ακολουθεί η απάντηση του Baudelaire που, κατ' αρχάς, ευχαριστεί τον Thoré «για την ευχαρίστηση που μου προξενήσατε αναλαμβάνοντας την υπεράσπιση του φίλου μου Edouard Manet και αποδίδοντάς του λίγη δικαιοσύνη», και συνεχίζει:

«Ο κύριος Manet, που τον νομίζουν έξαλλο και τρελό, είναι απλώς ένας άνθρωπος πολύ πιστός, πολύ απλός, που κάνει ό,τι μπορεί για να είναι λογικός, αλλά, δυστυχώς, είναι σηματομενός από τον Ρομαντισμό από τη μέρα που γεννήθηκε.

»Ο χαρακτηρισμός “μιμητής” δεν είναι δίκαιος. Ο κύριος Manet δεν είδε ποτέ του Goya. Ο κύριος Manet δεν είδε ποτέ του Greco (...). Ο κύριος Manet, την εποχή που εμείς απολαμβάναμε αυτό το υπέροχο ισπανικό μουσείο, που η ανόητη Γαλλική Δημοκρατία μέσα στον υπερβολικό της σεβασμό για την ιδιοκτησία απέδωσε στους πρίγκιπες της Ορλεάνης, (εκείνη την εποχή) ο κύριος Manet ήταν ένα παιδί και υπηρετούσε σε κάποιο πλοίο. Του έχουν επαναλάβει με τόση επιμονή ότι μιμείται τον Goya, που, τώρα, ψάχνει να δει Goya. Είναι αλήθεια ότι έχει δει Velazquez, δεν ξέρω πού.

»Αμφιβάλλετε γι' αυτά που σας λέω; Αμφιβάλλετε ότι τόσο εκπληκτικοί γεωμετρικοί παραλληλισμοί μπορούν να πα-

1. *Tout l'oeuvre peint de Manet*. Paris, Flammarion, 1970, σ. 9.

2. Ο Théophile Thoré γνωστός επίσης και με το ψευδώνυμο William Bürger, κριτικός τέχνης και μαχητής της αριστεράς, συγγραφέας μιας σημαντικής μονογραφίας για τον Vermeer που σήμανε την επανακάλυψη του ζωγράφου, είναι, μαζί με τον Théophile Gautier, τον Charles Baudelaire, τον Delacroix, τον Millet και τον Champfleury, ανάμεσα στους «ευτυχισμένους λίγους» θαυμαστές του Greco στα μέσα του 19ου αι. στη Γαλλία.

3. Ο πίνακας αυτός, εξαιτίας των «λανθασμένων» αναλογιών του, έγινε αντικείμενο σκληρής κριτικής και έδωσε τροφή στους γελοιο-

γράφους της εποχής. Όλα αυτά πιθανώς αποτέλεσαν την αιτία που ο Manet «έκοψε» τον πίνακα και ξαναδούλεψε δυο από τα κομμάτια του που έδωσαν τους πίνακες *Νεκρός Τορέρο* (εικ. 1) και *Corrida*. Για το ιστορικό βλέπε τον κατάλογο της έκθεσης *Manet (1832-1883)*, 22 Απριλίου - 1 Αυγούστου 1983, Grand Palais. Paris, εκδ. Réunion des Musées Nationaux, 1983, σσ. 195-198.

4. *Salons de W. Bürger 1861 et 1868*. Paris, 2τ., 1870 τόμος 2ος, σ. 98. Δική μου υπογράμμιση. Ο Thoré συνεχίζοντας την αναφορά του στο *Ο Χριστός νεκρός και οι άγγελοι*, λέει ότι, παρ' όλο που η εκτέλεση θυμίζει ανάλογα έργα του Rubens ή του Annibal Carrache «εν τούτοις

Α ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΝΕΤ

της Έφης Φουντουλάκη

ρουσιαστούν στη φύση; Ε, λοιπόν: με κατηγόρησαν, εμένα, ότι μιμούμαι τον Edgar Poe!

»Ξέρετε γιατί μετέφρασα με τόση υπομονή τον Poe; *Γιατί μου έμοιαζε*. Την πρώτη φορά που άνοιξα βιβλίο δικό του είδα έντρομος και καταγοητευμένος, όχι μόνο θέματα που είχα ονειρευτεί, αλλά και ΦΡΑΣΕΙΣ, που τις είχα σκεφτεί εγώ και εκείνος τις είχε γράψει είκοσι χρόνια πριν».

Η επιστολογραφία ανάμεσα στον Baudelaire και τον Thoré συνεχίστηκε μέσα από τις σελίδες της «*Indépendance*» και της «*Revue*». Η σημασία της απαντήσεως του Baudelaire είναι τεράστια, πρώτα για το ίδιο του το ποιητικό έργο και ύστερα για το έργο του Manet. Είναι μια ευτυχής «σύμπτωση» η ανάμειξη του ονόματος του Greco σ' αυτή την ιστορία από τον Thoré και η επανάληψη αυτού του ονόματος από τον Baudelaire. Ήταν επόμενο οι ιστορικοί της τέχνης να επαναλάβουν, όπως μπορούσε ο καθένας, την απάντηση του Baudelaire, κυρίως εξαιτίας της ιστορικής της ανακρίβειας: το επίσημο ότι ο Manet δεν είχε δει το ισπανικό μουσείο, διότι ελάμβανη την εποχή «υπηρετούσε σε κάποιο πλοίο», δεν στεκόταν, μια που η «υπηρεσία» του Manet άρχισε το Δεκέμβριο του 1848⁶.

Ταυτοχρόνως, εξαιτίας των όσων είπε ο Baudelaire για τον Thoré αυτό του και τις σχέσεις του με τον Poe, το κείμενο μελετήθηκε λεπτομερέστατα από τους ιστορικούς της λογοτεχνίας. Στο βάθος, λίγο ενδιαφέρει αν ο Manet είχε ή δεν είχε δει το μουσείο. Αυτό που μετράει είναι αυτή η υπέροχη αγόρευση του Baudelaire για όλες τις καλλιτεχνικές συγγενείες του παρόντος, του παρελθόντος και του μέλλοντος. Ένα κείμενο που πιστρέφει τόσο τη φορά της «επιδράσεως» μέσα στο χρόνο όσο και τη σημασία της: «Ξέρετε γιατί μετέφρασα με τόση υπομονή τον Poe; *Γιατί μου έμοιαζε*» (και όχι γιατί «του έμοιαζα»). Ένα κείμενο δυνατό (βλέπε, επί παραδείγματι, την επανάληψη του ονόματος του Manet: «Ο κύριος Manet είδε ποτέ του Goya, ο κύριος Manet δεν είδε ποτέ του Greco, ο κύριος Manet...», που εντείνει και επιταχύνει το ρητορικό ρυθμό, τις μικρές, κοφτές φράσεις, τα θαυμαστικά, ερωτηματικά κτλ.), που περιγράφει τον «τρόμο» και τη «πληγική» που δοκιμάζει ο καλλιτέχνης μπροστά σ' αυτόν, πριν απ' τον ίδιο, έκανε ό,τι ο ίδιος σκέφτηκε ή ονειρεύτηκε.

Η επανάληψη του ονόματος του Greco σ' αυτή την πολεμική είναι σύμπτωση, αν λάβουμε υπόψη μας τον αριθμό των ισπανικών θεμάτων στον Manet μέχρι τότε. Αλλά το γεγονός ότι το όνομά του συνδέεται με αυτό το κείμενο του Baudelaire

—που θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε μανιφέστο καλλιτεχνικών συγγενειών— είναι σύμπτωση και μάλιστα πολύ ευτυχής. Αυτή η σχέση λαμβάνει για τούτη τη μελέτη μια συμβολική διάσταση.

* * *

Σύμφωνα με τους ιστορικούς, ο Manet είχε και παραιχεί δει Velazquez, Goya και Greco. Ήταν δεκαέξι ετών το 1848 και ο θείος του Fournier, ο οποίος είχε παρατηρήσει την κλίση του για τη ζωγραφική, θα μπορούσε να τον είχε συνοδεύσει σε μια επίσκεψη στο ισπανικό μουσείο⁷. Η σχέση του Ma-

Εικ. 2. Edouard Manet, *Ο Χριστός νεκρός και οι Άγγελοι*, 1864, ελαιογραφία, 179 x 150 εκ. Νέα Υόρκη, The Metropolitan Museum of Art.

Χριστός του κυρίου Manet μοιάζει στον Greco, τον μαθητή του Τιμωτή και δάσκαλο του Luis Tristan που έγινε με τη σειρά του δάσκαλος του Velazquez». ο.π., σ. 100.

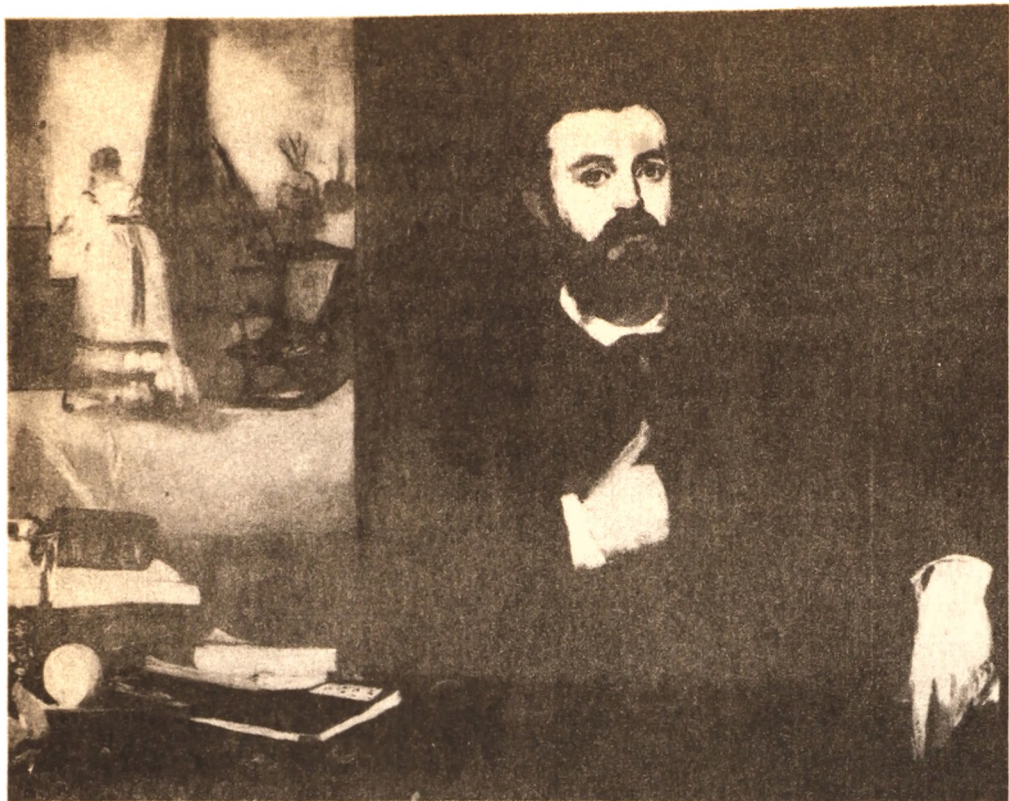
Το 1835 ο Βαρώνος Taylor, ως ειδικός απεσταλμένος του βασιλιά της Γαλλίας Louis-Philippe, πηγαίνει στην Ισπανία με σκοπό να αγοράσει έργα Ισπανών ζωγράφων. Το 1838 εγκαινιάζεται στο Παρίσι το «Ισπανικό Μουσείο», το οποίο στεγαζόταν σε αίθουσες του Λούβρου και το αποτελούσαν περίπου 500 έργα, μεταξύ των οποίων και πίνακες του Greco. Το 1848, μετά την πτώση της Μοναρχίας, η συλλογή ισπανικών πινάκων του Λούβρου θεωρήθηκε προσωπική

ιδιοκτησία του Louis-Philippe και του αποδόθηκε από τη Δημοκρατία.

6. Pierre Daix, *L'aveuglement devant la peinture*. Paris, Gallimard, 1971, σ. 234.

7. ο. π. και ακόμα: Pierre Daix, *La vie de peintre d'Edouard Manet*. Paris, Fayard, 1983, σσ. 127-128.

8. π.χ. *Ο Ισπανός τραγουδιστής ή Ο quitareño* (1860), *Νεαρή γυναίκα με ισπανικό κοστούμι* (1862), *Δεσποινίς Βικτορίν με κοστούμι espadra* (1862) *Το ισπανικό μπαλέτο* (1862), *Lola de Valence* (1862), *Νευρός με κοστούμι Majo* (1863), *Επεισόδιο μιας ταυρομαχίας* (1864), κτλ.

Εικ. 5. Edouard Manet, *Προσωπογραφία του Zacharie Astruc*, 1866, ελαιογραφία, 90 x 116 εκ. Βρέμη, Kunsthalle Bremen.

net με την ισπανική ζωγραφική είναι γνωστή και αδιαμφισβήτητη ως το 1864, όπως μαρτυρούν τα θέματά του⁸. Ο Baudelaire ήταν υπεύθυνος γι' αυτό. Ο Zacharie Astruc, το ίδιο.

Στενός φίλος του Manet, ο Astruc, υπήρξε για τον ζωγράφο ο «υπερασπιστής της δεκαετίας του '60»⁹. Ήταν παθιασμένος με την Ισπανία: «Οτιδήποτε έχει σχέση με την Ισπανία με γοητεύει», γράφει στα 1867¹⁰. Πάνω απ' όλα, υπήρξε φλογερός θαυμαστής του Θεοτοκόπουλου. Στα 1863, δεν έκανε άλλο από το να επαναλαμβάνει τον κοινό τόπο της τρέλας του Greco, αλλά μετά από μια μακρά παραμονή στην Ισπανία, ανάμεσα στον Φεβρουάριο και τον Μάιο του 1864, αναθεωρεί πλήρως αυτήν την άποψη¹¹ και συστήνει ενθέρμως τον Greco στον Manet.

Ο Astruc καταφέρνει να πείσει τον Manet να κάνει ένα ταξίδι στην Ισπανία, το οποίο ετοίμασε ο ίδιος, σταθμό προς σταθμό. Τον συμβούλεψε να επισκεφθεί το Τολέδο: «... να δείτε ολόκληρη την πόλη —ο καθεδρικός από μόνος του είναι μια πόλη. Μέσα στο σκευοφυλάκιο βρίσκεται ο περίφημος Grecco (sic), για τον οποίο σας έχω μιλήσει, και μέσα σε μια άλλη μικρή εκκλησία βρίσκεται ένας άλλος πίνακας του ίδιου, εξαιρετικά πρωτοτύπος»¹².

Σε ένα άλλο γράμμα του στον Manet, ο Astruc εκφράζει ό,τι αισθάνεται για τον Greco: «Ποσες και ποσες φορές δεν σας μίλησα γι' αυτόν τον καημένο τον Grecco (sic). Μήπως δεν είναι αλήθεια ότι το έργο του μοιάζει σφραγισμένο από κάποια τρομερή θλιψη; Έχετε παρατηρήσει την ιδιορρυθμία των πορτραίτων του; Τιποτα δεν είναι πιο πένθιμο. Είναι πάντοτε διατεταγμένα σε δυο γκαμες: μαύρο, άσπρο. Ο χαρακτήρας τους μας εκκλησεί. Στο Τολέδο βρίσκονται δυο πίνακες που σας έχω ήδη επισημάνει: *Ο θάνατος ενός ιππότη*, *Ο Ιησούς ανάμεσα στους στρατιώτες*.

»Μα είναι δυνατόν να πιστέψετε τώρα αυτόν τον παραλογισμό, που διέδωσε ακόμα κι ο Gautier, ότι τάχα ο Grecco (sic) τρελάθηκε απελπισμένος από την ομοιότητά του με τον Tiziano;

»Ιδού η γαλλική κριτική: η ιστοριούλα. Υπάρχει κάποιος καλλιτέχνης περισσότερο προσωπικός από αυτόν εδώ (τον Greco) —προσωπικός στον τόνο, τη μορφή, τη σύλληψη; Μήπως μπορεί να συνδεθεί με καμιά παράδοση αυτός ο παράξενος και σπινθηροβόλος ποιητής;»¹³.

Ξεχωρίζουμε το ύφος του Astruc. Ξεκινά πάντα «σταυροφορίες» για να σώσει τους ζωγράφους από τις αδικίες. Ο Astruc θέλει να είναι ένα είδος «υπερασπιστή των αδικημένων» από την κριτική¹⁴.

Το 1868 διακηρύσσει ότι το *Espolio* (εικ. 3) είναι «αναμφισβήτητο το καλύτερο, το πιο εμπνευσμένο και το πιο ζωντανό (έργο) που έχει η Ισπανία»¹⁵. Και στη 10ετία του 1870 ταξιδεύει για δεύτερη φορά στην Ισπανία αναζητώντας τον Greco «στις πόλεις, στα κλάουστρα, στα πιο ταπεινά χωριά»¹⁶. Παρ' όλο το πάθος του για τον Greco, δεν του αφιέρωσε ποτέ μια μονογραφία. Αργότερα, πριν το 1883, γράφει το βιβλίο του *Le Généralife: Sérénades et Songes*, που θα δημοσιευθεί μόνο το 1897¹⁷. Το 9ο κεφάλαιο τιτλοφορείται «Ο τρελός Greco». Ο Astruc συγκεντρώνει όλες του τις σκέψεις για τον Greco σ' αυτό το κεφάλαιο, που είναι «μια ποιητική ωδή με λυρικούς όρους και ταυτοχρόνως μια κριτική αποτίμηση»¹⁸.

Ο Astruc, όπως ο Gautier και ο Champfleury, συνδέει τον Greco με τον Delacroix¹⁹. Υπήρξε ίσως ο πρώτος που θεώρησε ότι ο Greco ήταν ίσος (ή ακόμα και ανώτερος) με τον Velazquez, τον Murillo και τους άλλους Ισπανούς ζωγράφους.

«Ο Astruc, ως κριτικός τέχνης, δεν είχε ούτε το πλατύ κοινό του Gautier, ούτε το συμβατικό κύρος του Charles Blanc, ούτε τη φήμη λογίου του Thoré - Bürger, ούτε την πνευματική επιρροή του Baudelaire»²⁰. Αλλά η επίδρασή του είναι σημαντική στον κύκλο καλλιτεχνών όπως ο Manet, ο Monet, ο Fantin-Latour, ο Legros και ο Whistler, διότι υπήρξε ένας από τους ελάχιστους υπερασπιστές τους ενάντια στον εχθρικό Τύπο και τις «αδικίες» της επιτροπής των Salons. Ο ίδιος είχε επίγνωση του ρόλου του και εκόμπαζε γι' αυτόν: «Έχω πει εδώ και πολύ καιρό: "Ιδού οι μοντέρνοι ζωγράφοι", τους συγκέντρωσα και δεν έπεσα έξω...»²¹.

Αν θέλουμε να κατατάξουμε τον Astruc σε μια «σχολή» κριτικής της τέχνης, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι έχει άμεση συγγένεια με τον Gautier, ακόμη κι αν ο ίδιος δεν το παραδέχεται. Παθιασμένος, εμφορούμενος από την αισθητική θεωρία του υψηλού, απευθύνεται στον Greco: «Εσύ μας κάνεις να σκεφτόμαστε όλα τα ανεξήγητα μυστήρια της φύσης (...), πραγματικός ποιητής μάς προσφέρεις γενναιόδωρα την υπέρτατη γοητεία. Πρέπει να σε νιώσουμε, να σμιζουμε την ψυχή μας με τη δική σου. Πρέπει να ταξιδέψουμε μαζί σου στο υπερπέραν που υποδεικνύει η βαθιά σκέψη. Ναι, δάσκα-

9. Κατάλογος της έκθεσης *Manet (1832-1883)* ο.π. σ. 249.

10. "Le Salon des Champs Elysées: L' Enfer, III", *L' Etendard* (26 Ιουνίου 1867). Πρβλ. Sharon Flescher, *Zacharie Astruc, Critic, Artist and Japoniste (1833-1907)*. New York-London, Garland publishing, inc. 1978, p. 305.

11. Zacharie Astruc, "Lettre sur l' Espagne", *L' Union des Arts* (23 Απριλίου 1864).

12. Αύγουστος 1865. Επιστολή δημοσιευμένη από τη Sharon Flescher, ο.π. σσ. 153-154. Τα δυο έργα το Greco που συστήνει ο Astruc στον Manet είναι το *Espolio* (εικ. 3) και η *Ταφή του Κόμητος του Οργκάθ* (εικ. 4).

13. Επιστολή χωρίς ημερομηνία, πιθανώς τον Σεπτέμβριο του 1865. Δημοσιεύεται από τη Sharon Flescher, ο.π., σσ. 165-166.

14. Π.χ. στο άρθρο του "Lettre sur l' Espagne" στην *Union des Arts* (23 Απριλίου 1864) γράφει: «Έχω καλά νέα για τον Goya να σας ανακοινώσω, και, κυρίως, έχω να επιχειρήσω μια πλήρη επανεκτίμηση. Τον έχουν πολύ κακά ερμηνεύσει, το ίδιο κακά με αυτόν τον καημένο τον Greco, που οι ειδικοί τον απεδίωξαν από την πασιδελή του φύση».

15. "Exposition Universelle: Espagne - Italie - Portugal - Grèce - Suisse", *L' Etendard*, 31 Μαρτίου 1868

16. Zacharie Astruc, *Le Généralife: Sérénades et Songes*. Paris, L. — H.

λε, η παλέττα σου έχει κύματα που μας παρασύρουν στον άνεμο των πιο επιτακτικών παθών...»²².

Αυτό το πάθος για τον Greco, ο Astruc δεν κατάφερε να το μεταδώσει στον Manet. Κι αυτό όχι γιατί δεν ήταν αρκετά πειστικός, αλλά κυρίως γιατί οι απόψεις του για τη ζωγραφική ήταν τελείως διαφορετικές απ' αυτές του Manet. Άλλα πράγματα, τελείως διαφορετικά, απασχολούν τον Manet. Κατά κάποιον τρόπο, ο Astruc, ήταν ο τελευταίος μιας σχολής και ο Manet αρχηγός ενός νέου ρεύματος.

* * *

Ο Manet αναχωρεί για την Ισπανία στο τέλος του Αυγούστου του 1865. Εκεί θα παραμείνει μόνο δυο εβδομάδες, περνώντας τις επτά μέρες στη Μαδρίτη και κάνοντας μικρές εκδρομές στο Τολέδο, το Βαγιαδολίδ και το Μπούργκος. Ο Théodore Duret, που τον συνάντησε στη Μαδρίτη και τον συνόδευσε στο Πράδο, στα διάφορα καφέ και στις ταυρομαχίες, διηγείται: «Πήγαμε επίσης στο Τολέδο για να δούμε τον καθεδρικό και τους πίνακες του Greco»²³.

Το κυρίως αποτέλεσμα του ταξιδιού του Manet στην Ισπανία υπήρξε ένας χωρίς όρια θαυμασμός για τον Velazquez, όπως το μαρτυρούν τα γράμματά του στον Astruc, στον Baudelaire και στον Fantin - Latour.

Στις 17 Σεπτεμβρίου του 1865 ο Manet γράφει στον Astruc: «Σε σας, που οι συμβουλές σας και οι εξαιρετικές υποδείξεις σας στάθηκαν οδηγός της παραμονής μου εδώ, οφείλω, πριν απ' όλα, τις εντυπώσεις μου. Αυτό που περισσότερο από κάθε τι με γοήτευσε στην Ισπανία, αυτό που, μόνο του, αξίζει το ταξίδι, είναι το έργο του Velazquez. Είναι ο ζωγράφος των ζωγράφων· εν τούτοις δεν ξεπλάγην καθόλου· βρήκα σ' αυτόν την πραγματοποίηση του ιδανικού μου για τη ζωγραφική· η επαφή με τα αριστουργήματά του μου έδωσε πολλές ελπίδες και απόλυτη εμπιστοσύνη (...). Δυο άνθρωποι μόνο, μετά τον Δάσκαλο, με γοήτευσαν εκεί κάτω: ο Greco, του οποίου το έργο είναι παράξενο, παρά ταύτα τα πορτραίτα του είναι πολύ ωραία (δεν έμεινα καθόλου ευχαριστημένος από τον Χριστό του στο Μπούργκος) και ο Goya, του οποίου το αριστούργημα βρίσκεται, κατά τη γνώμη μου, στην Ακαδημία (*Η Δούκισσα της Άλμπα*, τι συναρπαστική φαντασία)... θαύμασα, όπως κι εσείς, το Τολέδο, το Βαγιαδολίδ και το San Pablo, το Μπούργκος και τον Καθεδρικό του...»²⁴.

Ο Manet επαναλαμβάνει τον κοινό τόπο της εποχής: το έργο του Greco είναι παράξενο. Του αρέσουν τα πορτραίτα. «Τίποτα δεν είναι πιο πένθιμο», έλεγε γι' αυτά ο Astruc. Η διάθεσή τους δεν απασχολεί καθόλου τον Manet. Ο δε Χριστός στο Μπούργκος, που είχε προκαλέσει στον Théophile Gautier την ανατριχίλα του υψηλού, δεν άρεσε στον Manet²⁵.

Θα μπορούσαμε να το περιμένουμε από έναν θαυμαστή του Velazquez. Ο Manet πλησιάζει τον Greco με τον ίδιο τρόπο που τον πλησίασε —για διαφορετικούς λόγους— ο

Εικ. 3. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, *Espolio*, 1577-79, ελαιογραφία, 285 x 173 εκ., Τολέδο, Καθεδρικός.

Velazquez, το διάβημα πάντως παραμένει το ίδιο. Οι προτεραιότητες του Manet είναι κυρίως μορφικής τάξεως. Μήπως δεν είναι αυτός που ανανέωσε το ζωγραφικό ιδίωμα; Μήπως δεν είναι αυτός που «σκότωσε» το θέμα;

Μόλις επέστρεψε από την Ισπανία, ο Manet ζωγράφισε το *Πορτραίτο του Zacharie Astruc* (εικ. 5), που η Sharon Flescher χρονολογεί, πολύ πειστικά, το 1866, προτείνοντας ταυτόχρονα ως πηγή εμπνεύσεως τα πορτραίτα του Greco²⁶.

Θα μπορούσαμε να κάνουμε μηχανιστικές συγκρίσεις και

May, 1897, σ. 43. Πρβλ. Sharon Flescher, ο.π. σ. 312.

17. Sharon Flescher, ο.π., σ. 317, σημ. 321.

18. ο.π. σ. 313.

19. Τη σύνδεση κάνει πρώτος ο Théophile Gautier στο περίφημο βιβλίο του *Tra los montes*. Bruxelles, 1843 (Πρώτη έκδοση του *Voyage en Espagne*).

20. Sharon Flescher, ο.π. σσ. 322-323.

21. ο.π. σ. 325, σημ. 350.

22. Z. Astruc, *Le Généralife*, ο.π. σ. 46. Πρβλ. Sharon Flescher, ο.π. σ. 311.

23. Théodore Duret, *Manet*, Paris, Bernfeime Jeune & Cie, 1919, σ. 46.

24. Γράμμα του Manet στον Astruc από την Sarthe, 17 Σεπτεμβρίου 1865. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Les Arts* (16 Μαρτίου 1945). Πρβλ. επίσης Sharon Flescher, ο.π. σσ. 162-163.

25. Τόσο ο Astruc όσο και ο Manet γνώριζαν καλά το *Voyage en Espagne* του Gautier. Πρβλ. Sharon Flescher, ο.π., σ. 305 και επίσης τον κατάλογο της έκθεσης *Manet 1832-1883*, ο.π., σ. 194.

26. Sharon Flescher, ο.π., σσ. 174-193. Το έργο δεν άρεσε στον Astruc και έμεινε στο ατελιέ του Manet. Άλλη μια απόδειξη της διαφοράς των αντιλήψεών τους παρ' όλο που ο Astruc δεν έπαψε ποτέ να είναι υπερασπιστής του Manet.

Εικ. 6. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, *Ο Άγιος Ιλδεφόνσος*, 1605-14, ελαιογραφία, 112 x 65 εκ. Ουάσινγκτον, National Gallery of Art.

να πούμε λ.χ. ότι το πορτραίτο του Astruc ανταποκρίνεται στη σύνθεση του πορτραίτου του *Αγίου Ιλδεφόνσου* (εικ. 6) του Greco· ότι ο πίνακας που μοιάζει κρεμασμένος στον τοίχο ή τοποθετημένος πάνω στο τραπέζι του Astruc²⁷ είναι το ανάλογο του αγάλματος της Παρθένου δίπλα στον άγιο Ιλδεφόνσο· ή, ακόμα, ότι το αριστερό χέρι του Astruc, που είναι μόλις σχεδιασμένο, είναι εμπνευσμένο από τα «μισοτελειωμένα» χέρια των *Apostolados* του Greco (εικ. 7)· ή ακόμα

ότι το ερπετό κάτω δεξιά στο έργο *Ο Χριστός νεκρός και οι άγγελοι* (εικ. 2), που είναι μισοκρυμμένο ανάμεσα στις πέτρες, είναι άμεσα εμπνευσμένο από το *Μαρτύριο του Αγίου Μαυρικίου*, όπου, επίσης κάτω δεξιά, ένα ερπετό μισοκρυμμένο κάτω από μια πέτρα μεταφέρει στο στόμα του το χαρτί με την υπογραφή του Greco.

Αλλά όλα αυτά δεν έχουν καμιά σημασία. Ο Manet συμμετέχει στην επανακάλυψη του Greco και συμβάλλει τα μέγιστα στην απελευθέρωση του βλέμματος, αλλά αυτό το κάνει μέσα απ' τους μορφικής τάξεως προβληματισμούς του και μέσα από την ανανέωση που έφερε στο ζωγραφικό ιδίωμα. Η ζωγραφική του θα βοηθήσει τους άλλους να κοιτάξουν τον Greco διαφορετικά, να δουν το έργο του ως σύνθεση, χρώμα, μορφή, χώρο κτλ. Μέσα απ' τον Manet θα υπάρξει η δυνατότητα για μια άλλη θεώρηση του Greco.

* * *

Η κριτική του καιρού του επιτέθηκε στον Manet κυρίως στο μορφικό επίπεδο. Σ' αυτό ακριβώς το επίπεδο, νιώθει κανείς τη ρήξη. Η προοπτική δεν υπάρχει πια²⁸. Το πλάσιμο των γυμνών μερών κρίνεται αξιοθρήνητο²⁹. Το σχέδιό του, το χρώμα του, οι συνθέσεις του, δεν προκαλούν παρά την ειρωνεία³⁰. Ακόμα και ο Thoré, που ήταν ευνοϊκός, αντέδρασε στο *Νεαρό με κοστούμι Majo* (1863)³¹.

Ως προς τις σχέσεις του με τους ζωγράφους του παρελθόντος, ο Manet είναι ένα ανεξάντλητο ορυχείο για τους «κυνηγούς επιδράσεων». Ταξιδεύει πολύ στην Ιταλία, το Βέλγιο, την Ολλανδία και τη Γερμανία στη δεκαετία του 1850, και οι παλιοί ζωγράφοι παρελαύνουν στα αντίγραφά του. Κι εκεί ακόμη, η κύρια ανησυχία του είναι η μορφή, η απόδοση των φαινομένων. Τόσο στα αντίγραφά του όσο και στους δικούς του πίνακες, απομυθοποιεί σταδιακά και σταθερά το θέμα.

Οτιδήποτε αποτελεί το ζωγραφικό λεξικό του Manet μας βοηθάει να «δούμε» το ζωγραφικό ιδίωμα του Greco. Η έρευνά του για τον χώρο, σ' όλη τη διάρκεια του έργου του, αρνείται την παραδοσιακή προοπτική. Όπως στον Greco, έτσι και στον Manet ο χώρος έχει αναιρεθεί κατ' αρχάς από την κατάργηση της προοπτικής, για να οριστεί αμέσως μετά από την ανθρώπινη μορφή. Πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι *Ο Νεκρός Τορέρο* (εικ. 1). Κριτική και κοινό κορόιδεσαν το έργο του *Επεισόδιο σε μια ταυρομαχία*. Η σκηνή που πρότεινε ο Manet χαρακτηρίστηκε «ψεύτικη», μη πειστική. Ο μικροσκοπικός ταύρος έκανε τον Edmond About να πει: «Ένας ξύλινος Τορέρο σκοτωμένος από έναν αρουραίο»³². Ο Manet κόβει τον πίνακα. Ένα κομμάτι του, ξαναδουλεμένο, θα δώσει τον *Νεκρό Τορέρο*. Και εκεί «το σώμα κυριαρχεί (...) όλος ο χώρος εξουδετερώνεται και αρθρώνεται ξεκινώντας απ' αυτό. Καμιά προοπτική σύντμηση. Η λοξή γραμμή του ξαπλωμένου σώματος δημιουργεί από μόνη της το βάθος, μαζί με τις άλλες λοξές γραμμές του χεριού (που κρατά ακόμα τη muleta) και του ξίφους. Με άλλα λόγια, οπτικά και

27. Βλ. κατάλογο έκθεσης *Manet (1832-1883)*, ο. π., σ. 251.

28. ο. π., σ. 195. Βλέπε λ.χ. το άρθρο του Hector de Callias για το *Επεισόδιο μιας ταυρομαχίας*.

29. Το σώμα του Χριστού στο *Ο Χριστός νεκρός και οι άγγελοι* χαρακτηρίζεται συχνά ως «πτωματώδες». Ακόμα και ο Gautier θα γράψει: «(ο Χριστός) του κυρίου Manet δεν φαίνεται να έχει γνωρίσει ποτέ την άφεση. Η χλωμάδα του θανάτου αναμειγνύεται σ' αυτόν με βρωμερά ημιτόνια, με βρώμικες και μαύρες σκιές από τις οποίες κατ' η Ανάσταση δεν θα τον ξεπλύνει, αν ένα πτώμα σε τόσο προχωρημένη αποσύνθεση μπορεί τέλος πάντων να αναστηθεί». Πρβλ. Κατάλογος έκθεσης *Manet (1832-1883)*, ο. π., σ. 199. Δεν είναι βέ-

βαια τυχαίο το γεγονός ότι οι κριτικοί της εποχής χρησιμοποιούν παρόμοιες εκφράσεις για την ισπανική τέχνη και ειδικότερα για τον Greco. Η έκφραση "bizarre" = παράξενο, παράδοξο, ακολουθεί και τον Manet: πρβλ. Thoré, *Salons de W. Bürger*, ο. π., σ. 98: «οι υπέροχοι και παράξενοι χρωματισμοί του που ενοχλούν τους "αστούς" έως σημείου προσβολής».

30. «Μα είναι αυτό σχέδιο; Είναι ζωγραφική; Ο κύριος Manet πιστεύει ότι είναι ισχυρός και σταθερός: δεν είναι παρά σκληρός: πράγμα μοναδικό, είναι τόσο μαλθακός όσο και σκληρός... Βλέπω τα ενδύματα χωρίς να γίνεται αισθητή η ανατομία του σώματος που τα υποβαστάζει και δικαιολογεί την κίνησή τους», έγραφε ο Cassa-

πλαστικά σημεία συνθέτουν ένα χώρο απ' όπου η προοπτική έχει καταργηθεί και ο ψευδαισθησιασμός της έχει αναιρεθεί»³³.

Ο ίδιος ο Manet, σε ένα γράμμα που έστειλε το 1865 απ' τη Μαδρίτη στον Fantin-Latour, όπου του εκφράζει τον θαυμασμό του για τον Velazquez, μιλώντας για το *Πορτραίτο ενός διασήμου ηθοποιού τον καιρό του Φιλίππου του IV* — έργο του Ισπανού ζωγράφου — το οποίο χαρακτηρίζει «εκπληκτικό» και ίσως το πιο εκπληκτικό ζωγραφικό κομμάτι που ζωγράφησε ποτέ κανείς», γράφει: «Το φόντο εξαφανίζεται: δεν υπάρχει παρά μόνο ο αέρας γύρω απ' τον ανθρωπάκο, που εί-

Εικ. 7. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, *Ο Άγιος Ανδρέας*, 1610-14. ελαιογραφία, 97 x 77 εκ. Τολέδο, Museo del Greco.

ναι ντυμένος στα μαύρα και ζωντανός»³⁴.

Το χρώμα, που το μεταχειρίζεται ο Manet σχεδόν επίπεδα, οι μεγάλες χρωματικές επιφάνειες που έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους, το λευκό και κυρίως το μαύρο (το οποίο στον Manet γίνεται χρώμα ισότιμο), είναι τα πλαστικά σημεία που δανείζεται ο Manet από την ισπανική τέχνη. Τα ισπανικά θέ-

ματα του παρέχουν για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα την ευχέρεια να το κάνει. Αλλά, κι αυτό είναι ίσως το σημαντικότερο, μέσα απ' τα έργα του Manet το μάτι συνηθίζει να βλέπει τις αντιθέσεις και τη «σκοτεινότητα» της ισπανικής τέχνης.

Ακόμα, οι σχέσεις ανάμεσα στη μορφή και το φόντο, η κατάργηση των περιγραμμάτων (βλέπε π.χ. στο Πορτραίτο του Zacharie Astruc, την κόμη του κριτικού που μόλις διακρίνεται, έτσι καθώς είναι μερδεμένη με το φόντο), η απόδοση των ενδυμάτων —τον κατηγορήσαν μάλιστα ότι δεν επιτρέπει «να γίνει αισθητή η ανατομία του σώματος που τα υποβαστάζει και δικαιολογεί την κίνησή τους»—, τα πρόσωπα που ζωγραφίζονται, όπως οι πτυχώσεις, η πλατιά πινελιά, η όψη προσχεδίου, η αντίθεση ανάμεσα στα δουλεμένα, τα «τελειωμένα» μέρη και τα άλλα που είναι μόλις σχεδιασμένα, όλα αυτά είναι χαρακτηριστικά που μπορούμε να τα εντοπίσουμε στον Manet, αλλά μπορούμε να τα εντοπίσουμε και στον Greco.

Το γεγονός ότι ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά προκαλούν τους κριτικούς και το κοινό, αποχαλινώνουν τα πάθη, προκαλούν τα «χάχανα» κτλ., είναι πολύ εύγλωττο. Αποδεικνύει την «αισθητική διάσταση»³⁵ και μας δίνει το ακριβές της μέγεθος.

Σήμερα, είμαστε σε θέση να ονομάσουμε τα χαρακτηριστικά αυτά «μοντέρνα», μια που γνωρίζουμε την επαναστατική τους επίδραση, τη μακρά τους επιβίωση ως στοιχεία διαμόρφωσης του *ορίζοντα αναμονής*. Μπορέσαμε ν' ακολουθήσουμε τις λειτουργίες τους στην καλλιτεχνική δημιουργία και, παρά τις διαφωνίες των ιστορικών της τέχνης ως προς τον ρόλο του Manet —ήταν ή όχι ένας σταθμός— στην ιστορία της ζωγραφικής, δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί τις μεγάλες αλλαγές που ακολούθησαν.

* * *

Σταθερή παραδοχή μας είναι ότι η καλλιτεχνική δημιουργία, που είναι, ανάμεσα στα άλλα, διαδικασία μετάδοσης της παράδοσης, εμπεριέχει τον τρόπο του διαλόγου με τα έργα του παρελθόντος. Επίσης, πρέπει να αντιληφθούμε, μέσα στο πεδίο των επανακαλύψεων, μια *επανάσταση* ανάλογη με την επανάσταση της ανανέωσης του ζωγραφικού ιδιώματος της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Όταν η τέχνη αλλάζει, όλα αλλάζουν μαζί της, τόσο η κοινωνία όσο και το βλέμμα προς το παρελθόν.

Στο άρθρο του 1864, ο Thoré είχε δει τη «μίμηση» του Greco που έκανε ο Manet στο έργο του *Ο Χριστός ανάμεσα στους αγγέλους* ως σαρκασμό προς τους «εραστές της διακριτικής και πεντακάθαρης ζωγραφικής». Όπως και να 'χει, οι σύγχρονοι του διέκριναν στο ίδιο έργο την απομυθοποίηση του θέματος, και είχαν δίκιο, σύμφωνα με τα κριτήριά τους: Η πληγή στον κορμό του Χριστού δεν ήταν στη σωστή θέση. Η σκοτεινότητα του πίνακα προκάλεσε ειρωνικά σχόλια, ό-

gnary. Πρβλ. Gaëtan Picon, *1863: naissance de la peinture moderne*. Genève, Skira, 1974, σ. 15.

31. «... αλλά, κάτω απ' αυτά τα αστραφερά ρούχα, λείπει λίγο το ίδιο το σώμα: τα πρόσωπα θα έπρεπε να ζωγραφίζονται διαφορετικά από τις πτυχώσεις, με περισσότερη έμφαση και με βάθος». Πρβλ. κατάλογο *Manet (1832-1883)*, ο. π., σ. 192.

32. Pierre Dalx, *La vie de peintre d' Edouard Manet*, ο. π., σ. 124.

33. ο. π., σ. 125. Το ίδιο συμβαίνει στα έργα του *Τραγικός Ηθοποιός* (1865), *Φιλόσοφος* (1865-66), *Ταυρομάχος* (1866-67) και κυρίως στο *Φλαουτίστα* (1866).

34. Πρβλ. *Tout l' oeuvre peint de Manet*, ο. π., σσ. 13-14. Στο ίδιο

γράμμα ο Manet γράφει: «Αύριο πηγαίνω στο Τολέδο. Εκεί θα δω αντιπροσωπευτικά, όπως μου είπαν, έργα του Greco και του Goya».

35. Η φύση αυτής της εργασίας μάς οδήγησε να εφαρμόσουμε σε ορισμένα σημεία την αισθητική θεωρία της υποδοχής την οποία διέτυπωσε ο Hans Robert Jauss το 1967. Όρος - κλειδί αυτής της θεωρίας είναι ο «ορίζοντας αναμονής» του κοινού που δημιουργείται από ένα σύνολο κανόνων, βιωμάτων και προκαταλήψεων. Έτσι προσεγγίζει το κοινό κάθε νέο έργο και κατά τη συνάντησή αυτή παράγεται ένας συγκεκρισμός ανάμεσα στον «ορίζοντα αναμονής» του κοινού και τον «ορίζοντα αναμονής» του έργου. Το έργο ανακαλεί, διαμέσου ενός ορισμένου αριθμού σημείων, τα στοιχεία που συνι-

πως: «Μην αμελήσετε (να δείτε) τον Χριστό του κυρίου Manet όπου ο κακομοίρης ο ανθρακωρύχος, που τον τραβούν από τα κάρβουνα, έχει γίνει για τον κύριο Ρενάν»³⁶.

Ο Paul Mantz, ένας κριτικός με επιρροή, φρουρός της ακαδημαϊκής παραδόσεως, σχολιάζει το 1868 το *Πορτραίτο του Ζολά*, που εκτέθηκε τον ίδιο χρόνο, και λυπάται κατ' αρχάς που ο Manet εγκατέλειψε την «υγιή» πρακτική της ισπανικής έμπνευσης που θυμίζει Velazquez και Goya και που έδωσε τον *Κιθαρωδό* και το *Παιδί με το ξίφος*. Οι βίαιες αντιθέσεις των μαύρων και άσπρων τόνων ενοχλούν τον Mantz. Δεν βρίσκει στον Manet τη λεπτότητα και την εκφραστικότητα που αυτές οι αντιθέσεις εκφράζουν στον Greco και τον Goya, ζωγράφοι για τους οποίους —υποστηρίζει ο Mantz— το χρώμα είναι η γλώσσα στην οποία μεταφράζεται η συγκίνηση. Ο Mantz διαπιστώνει ότι αυτή η ανάγκη της έκφρασης μόλις που απασχολεί τον Manet³⁷.

Δεν ήταν η πρώτη φορά που ο Paul Mantz αναζητούσε τον Manet του 1861. Στα 1863 έγραφε: «Ο κύριος Manet που είναι ένας Ισπανός στο Παρίσι και που μια μυστηριώδης συγγένεια τον συνδέει με την παράδοση του Goya, εξέθεσε στο Salon του 1861 έναν κιθαρωδό, που, πρέπει να το πούμε, μας εντυπωσίασε. Το έργο ήταν βίαιο αλλά ήταν ειλικρινές και υπήρχε, μέσα σ' αυτό το βίαιο προσχέδιο, η υπόσχεση ενός αρρενωπού ταλέντου. Από τότε πέρασαν δυο χρόνια και ο κύριος Manet εισήλθε με την ενστικτώδη του γενναιότητα στον χώρο του αδύνατου. Αρνούμεθα απολύτως να τον ακολουθήσουμε»³⁸.

Καταλαβαίνοντας τους λόγους για τους οποίους ο Paul Mantz δεν επιδοκιμάζει την πορεία του Manet, μπορούμε να διακρίνουμε σ' αυτές τις απόψεις την απόδειξη *a contrario* ότι ο Manet, και στο μέτρο που το έργο του ξεπέρασε το στάδιο του μοντέλου, δεν διατηρεί τις «πρακτικές» των παλιών ζωγράφων παρά ως πλαστικά, μορφικά σημεία, απογυμνωμένα από κάθε έννοια, συγκινησιακή ή άλλη. Κι αυτό ήταν δυνατόν μόνον για όποιον το θέμα έχανε σιγά σιγά τη σημασία του.

Ο Paul Mantz σε άρθρο του που δημοσιεύτηκε στη *Gazette des Beaux-Arts*, την παραμονή της ημέρας που η επιτροπή του Salon του 1863 έπρεπε ν' αρχίσει να εξετάζει τα έργα, γράφει: «Τελικώς, αυτή η τέχνη μπορεί να είναι πολύ πιστή, αλλά δεν είναι υγιής, και δεν μπορούμε να επωμιστούμε την υπεράσπιση του κυρίου Manet απέναντι στην επιτροπή της εκθέσεως»³⁹. Ο κριτικός έβλεπε καθαρά τη ρήξη. Αλλά δεν μπορούσε να καταλάβει ότι με τον Manet αρχίζει όχι μόνο μια άλλη τέχνη, αλλά επίσης μια άλλη διαδικασία μετάδοσης της παράδοσης.

Ο Manet στράφηκε προς τους ζωγράφους του παρελθόντος για να αντλήσει απ' αυτούς πλαστικά σημεία, απαντήσεις στους μορφικούς τάξεως προβληματισμούς του. Με τον Ma-

net αρχίζει να διαφαίνεται ο καλλιτέχνης για τον οποίο κάθε αξία ξένη προς τη ζωγραφική είναι αδιανόητη. «Παίρνε αυτό που θες, όπου κι αν το βρίσκεις»: κάτω και από αυτήν την έννοια ο Manet είναι πρόδρομος του Picasso.

Ένα παράδειγμα που θα μπορούσε να εικονογραφήσει τον τρόπο του Manet να πλησιάζει την τέχνη του παρελθόντος, απομυθοποιώντας το θέμα και αναζητώντας τη σύνθεση και τη μορφή, είναι το έργο του *Χορός μεταμφιεσμένων στην Opera* (1873-'74), (εικ. 8). Σύμφωνα με τον Alain de Leiris, αυτός ο πίνακας βασίζεται εν μέρει στην *Ταφή του Κόμητος του Οργκάθ* του Greco⁴⁰, (εικ. 4).

Τη σχέση μεταξύ των δύο πινάκων ο Leiris την εντοπίζει στην παρουσία ενός πλήθους, που το αποτελούν και στις δύο περιπτώσεις σύγχρονοι των ζωγράφων, σε ένα πλήθος ντυμένο στα μαύρα απ' όπου αποσπώνται τα χλωμά πρόσωπα και χέρια. Και στους δυο πίνακες, τα χρώματα (ιερατικά άμφια για τον Greco, αποκριατικές στολές για τον Manet) έρχονται σε έντονη αντίθεση με τη μαύρη μάζα των ενδυμάτων των ανδρών. Τα *plastrons* των ανδρών στο *Χορό* θα μπορούσαν να ανταποκρίνονται στους άσπρους ισπανικούς γιακάδες των ευγενών της *Ταφής*: οι απλίες στις κολόνες θα μπορούσαν να είναι το ανάλογο των πυρσών. Τέλος, η γάμπα μιας γυναίκας που κρέμεται απ' τα κάγκελα του μπαλκονιού του φουαγιέ, θα μπορούσε να θυμίζει τη γάμπα του αγγέλου που μεταφέρει την ψυχή του κόμητος του Οργκάθ.

Το γεγονός ότι ο Manet δανείστηκε μόνο το κάτω μέρος της σύνθεσης της *Ταφής* δεν μας εκπλήσσει, αν θυμηθούμε ότι, από τα έργα του Greco, του άρεσαν μόνο τα πορτραίτα. Είναι επίσης πιθανόν να είχε δει αντίγραφο μόνο του κάτω μέρους του πίνακα (έργο που αποδίδεται στο γιο του Greco, Jorge Manuel, και βρίσκεται στο Prado).

Ένας κοινός τόπος θέλει τη σχέση του Manet με την ισπανική ζωγραφική να διακόπτεται με την εγκατάλειψη των ισπανικών θεμάτων στο τέλος της δεκαετίας του '60. Κάτω από το φως της συγκρίσεως του Alain de Leiris, βλέπουμε ότι τίποτα τέτοιο δεν έγινε και ότι σταθερές «μορφές - ιδέες» —όπως αποκαλεί ο Leiris τα αφομοιωμένα στοιχεία που επικρατούν— παραμένουν στο έργο του Manet και μετά το 1870⁴¹.

Η αντικατάσταση της γάμπας ενός αγγέλου από τη γάμπα μιας κοκότας, της θρησκευτικής ενδυμασίας από μάλλον ελαφρά ενδύματα, ενός πλήθους σε πένθος από μια συμμορία γλεντζέδων, μιας εκκλησίας από ένα θέατρο, μπορεί να φαίνεται ιεροσυλία. Αλλά, αν ο Manet ήθελε απλώς να φανεί ασεβής, θα μπορούσε ωραιότερα να το δηλώσει ή να εκτελέσει μια πραγματική καρικατούρα.

Ο Théophile Gautier έγραφε στον πρόλογο του θεατρικού έργου των αδελφών Goncourt *Henriette Maréchal* (1865):

Σε λίγο θα πρέπει να κρεμάσουμε στο καρφί, μέσα στη

στούν τον ορίζοντα αναμονής του κοινού ή συγκρούεται μαζί τους. Και έτσι μπορεί να προκαλέσει αλλαγές, διορθώσεις, διαφοροποιήσεις αυτού του «ορίζοντα». Αυτά τα αποτελέσματα εξαρτώνται από το βαθμό συμβατικότητας του έργου σε σχέση με τις επικρατούσες συμβάσεις του «ορίζοντα αναμονής» του κοινού. Υπάρχουν διαφοροποιήσεις αδιόρατες που συντελούνται χωρίς να τις αντιλαμβάνεται κανείς, καθώς και άλλες έντονες, αποτελέσματα ξαφνικού και βίαιου κλονισμού του «ορίζοντα αναμονής» του κοινού.

Έτσι παράγεται ένα πολύ σημαντικό κριτήριο της ιστορικής ανάλυσης: η «αισθητική διάσταση» (*écart esthétique*) που ορίζεται από τον Jauss ως «η απόσταση ανάμεσα στον πρϋπάρχοντα "ορίζοντα αναμονής" και το καινούργιο έργο, του οποίου η υποδοχή μπορεί να

επιφέρει μια "αλλαγή ορίζοντος"». Αισθητική διάσταση «που μετριέται στην κλίμακα του κοινού και της κριτικής (άμεση επιτυχία, απόρριψη ή σκάνδαλο, επιδοκιμασία μεμονωμένων ανθρώπων, προοδευτική ή όσιμη αναγνώριση). Πρβλ. Hans Robert Jauss, *Pour une esthétique de la réception*. Paris, Gallimard, 1978.

36. *La Vie Parisienne* Πρβλ. *Tout l'oeuvre peint de Manet*, ο. π., σ. 93. Ο Renan μόλις είχε εκδόσει το βιβλίο του *Ο βίος του Ιησού*, που είχε επίσης σοκάρει με τον «ρεαλισμό» του. Άλλο ειρωνικό σχόλιο από τον Bertall στη *Journal amusant*: «Ισπανικά παιχνιδάκια φτιαγμένα με τη μαύρη σάλτσα του Ribera από τον κύριο Manet y Courbotos y Zurbaran de Las Batignollas» ο. π.

37. Πρβλ. Alain de Leiris, «Manet and El Greco: "The Opera Ball"», *Arts*

ντουλάπα

Αυτά τα φανταχτερά ρούχα από βελούδο και σατέν
Το καρναβάλι ήδη χρησιμοποιεί για μεταμφίεση
Το ρούχο που ταιριάζει το ίδιο στον χορό και στην ταφή.

Και ο Baudelaire στο «Περί ηρωισμού της σύγχρονης ζωής» (Salon του 1846) είχε διακηρύξει για το μαύρο ένδυμα: «η στολή του σύγχρονου ήρωα (...). Παρατηρήστε ότι το μαύρο ένδυμα και η ρεντιγκότα δεν έχουν μόνο την πολιτική τους ομορφιά, που είναι η έκφραση της παγκόσμιας ισότητας, αλλά διαθέτουν ακόμα την ποιητική τους ομορφιά, που είναι η έκφραση της δημόσιας ψυχής— μια τεράστια παρέλαση από νεκροθάφτες, νεκροθάφτες πολιτικούς, νεκροθάφτες ερωτευμένους, νεκροθάφτες αστούς. Γιορτάζουμε όλοι κάποια ταφή»⁴².

Μπορούσαν αυτές οι σκέψεις να έχουν υποβάλει στον Manet την ιδέα να χρησιμοποιήσει για ένα χορό τη σύνθεση μιας ταφής; Αυτό θα αποδείκνυε για άλλη μια φορά ότι το μόνο που είχε σημασία για τον Manet ήταν η μορφή.

* * *

Θα μπορούσαμε κατά μία έννοια να χαρακτηρίσουμε τον Manet «κινητήρια δύναμη» της επαναφοράς του έργου του Θεοτοκόπουλου στην επικαιρότητα και της μορφικής του πια —για πρώτη φορά— «επαναδραστηριοποίησης» μέσα στην καλλιτεχνική δημιουργία του 19ου αιώνα. Εξαιτίας του Manet το όνομα του Greco βρίσκεται αναμειγμένο σε μια σημαντική πολεμική. Η αναφορά σ' αυτόν αρχίζει να αποκτά συμβολική σημασία. Αλλά το πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι η τεχνοτροπία του Manet, που αντιτίθεται βίαια στους ακαδημαϊκούς κανόνες, αλλάζει, μορφοποιεί τον ορίζοντα αναμονής κοινού και καλλιτεχνών και επιτρέπει πλέον την δύναμει επανεκτίμηση και δράση του ζωγραφικού ιδιώματος του Greco. Κι έτσι «το Νέο υποτάσσεται στην πίεση του Παλαιού, που έχει ανάγκη το Νέο για να υλοποιηθεί»⁴³.

Μπορούμε να πούμε για την εποχή του Manet ότι μια διαδικασία ελευθερίας έχει ξεκάθαρα αρχίσει: «όταν η ιστορική κίνηση υποστηρίζεται από μια ενσυνείδητη πράξη του υποκειμένου - αποδέκτη, όταν η ανα-παραγωγή του παλαιού προσδιορίζεται από την παραγωγή του νέου και όταν ο σταθεροποιημένος ορίζοντας μιας παραδόσεως αναστατώνεται από τους προαγγέλους μιας άλλης αισθητικής εμπειρίας πιθανής και όχι ακόμα πραγματοποιημένης, τότε ο μερικός χαρακτήρας κάθε υποδοχής εκδηλώνεται με τη μεγαλύτερη καθαρότητα»⁴⁴.

Κατ' αυτήν την έννοια, με τον Manet αρχίζει η μορφική επαναφορά στην επικαιρότητα, η επαναδραστηριοποίηση ή απλώς η δραστηριοποίηση του έργου του Greco. Δεν πρόκειται για «αφελή εκμοντερνισμό»⁴⁵, αλλά για μια καινούργια υ-

Εικ. 8. Edouard Manet, Χορός μεταμφιεσμένων στην Όπερα, 1873-74, ελαιογραφία, 60 x 73 εκ. Ουάσινγκτον, National Gallery of Art.

ποδοχή θεμελιωμένη πάνω σε νέες ερωτήσεις, για πρώτη φορά μορφικής τάξεως, που τίθενται στο έργο και στις οποίες αυτό πρέπει να απαντήσει. Είναι σαφές ότι πρόκειται για ενσυνείδητη διαδικασία.

Αν «ερωτηθεί» έτσι, το έργο του Greco εισδύει —εξαιτίας συγκεκριμένων του χαρακτηριστικών— στο έργο των καινοτόμων καλλιτεχνών και συμμετέχει ενεργά, με την προκλητική του ιδιομορφία, στην αισθητική διάσταση που το νέο προκαλεί και, κατά συνέπεια, στη διαμόρφωση του ορίζοντα αναμονής που το ακολουθεί.

Αυτή η δραστηριοποίηση του έργου του Greco, εικονογραφημένη από τις διάφορες «υλοποιήσεις»⁴⁶, πραγματοποιείται επί μακρόν σε πολλαπλά επίπεδα και σε διαφορετικούς βαθμούς, είτε με τρόπο συνεχή («στους κόλπους καλλιτεχνικών ομάδων, των οποίων οι προβληματισμοί, όσο διαφορετικοί και αν είναι, συζητούνται από κοινού») είτε με τρόπο μη συνεχή («υλοποιήσεις διάσπαρτες, ή σποραδικές, ή περιορισμένες»)⁴⁷. Αυτό εξαρτάται απ' τις προθέσεις που προσανατολίζουν και καθορίζουν τη φύση των ερωτήσεων που τίθενται σ' αυτό.

Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι αρχίζει με τον Manet η προσέγγιση, από μορφικής απόψεως, του έργου του Greco. Προσέγγιση που, τροποποιημένη πολλές φορές, φτάνει ως τις μέρες μας μέσω δύο άλλων μεγάλων της ζωγραφικής, του Cézanne και του Picasso. Ας πούμε ότι ο Manet ήταν ο πρωτόπορος αυτής της προσέγγισης. □

Magazine, 55, Nr. 1 (Σεπτέμβριος 1980), σ. 97.

38. Πρβλ. Pierre Daix, *La vie de peintre d' Edouard Manet*, ο. π., σ. 101.

39. ο. π., σ. 102.

40. Alain de Lelris; «Manet and El Greco: "The Opera Ball"», ο. π., σσ. 95-99.

41. "Form-Ideas" ο. π., σ. 99.

42. Baudelaire, *Curiosités esthétiques. L' Art romantique*. Paris, Garnier, 1962, σ. 196.

43. T. W. Adorno, *Théorie esthétique*, Paris, Klincksieck, 1982, σ. 37.

44. Hans Robert Jauss, *Pour une esthétique de la réception*, ο. π., 1978 σ. 252.

45. ο. π., σ. 254.

46. Η ζωή ενός έργου τέχνης εκδηλώνεται ως ένας διάλογος ανάμεσα σ' αυτό και το κοινό που το υποδέχεται. Έτσι πραγματοποιείται η «υλοποίηση» η οποία είναι, σύμφωνα με τον Vodicka, η εικόνα του έργου στη συνείδηση αυτών «για τους οποίους το έργο είναι ένα αισθητικό αντικείμενο». (Πρβλ. Hans Robert Jauss, ο. π.). Όχι όμως μόνο «αισθητικό», θα λέγαμε εμείς, εάν δεν θέλουμε να περιορίσουμε το απεριόριστο πεδίο της «υλοποίησης». Τα έργα του παρελθόντος δεν έχουν χάσει υποχρεωτικώς όλες τους τις διαστάσεις εκτός της αισθητικής, όπως λ.χ. την κοινωνική ή τη θρησκευτική.

47. Jean Laude, *La peinture française (1905-1914) et "l' art nègre"*. Paris, Klincksieck, 1968, σ. 22.

Επι
σημαί
νουμε

Η Βιβλιοθήκη της Μαργιорής

Η είδηση ήταν συγκλονιστική. 200.000 τόμοι από το πολυτιμο υλικό της Εθνικής μας Βιβλιοθήκης έκαναν, λέει, φτερά. Χάθηκαν.

Για να αποσυμφορηθούν τα υπόγεια της Εθνικής Βιβλιοθήκης μεταφέρθηκε ένας σημαντικός αριθμός βιβλίων, με καμiónια, στο νέο κτίριο της βιβλιοθήκης, στην Αγία Παρασκευή. Σ' αυτή τη μεταφορά, λέει η καταγγελία, τα βιβλία έκαναν φτερά. Κλάπηκάν; Μια τέτοια καταγγελία απαιτούσε υπεύθυνη και τεκμηριωμένη απάντηση.

Κανείς δεν είναι σε θέση να δώσει μια υπεύθυνη εξήγηση. Η διεύθυνση της μεγαλύτερης βιβλιοθήκης της χώρας μας ποιεεί την νήσσαν, ενώ η ηγεσία του περί τα πολιτιστικά Υπουργείου μας μόνο κάτι ψελίσματα άρθρωσε, προτρέποντας τους ευαίσθητους αναγνώστες τέτοιων δημοσιευμάτων να μην τα πολυπαίρνουν τοις μετρητοίς. Φαίνεται μάλιστα ότι για ορισμένους, τέτοιες ειδήσεις μόνον χιουμοριστική διάθεση μπορούν να προκαλέσουν. Από πού κι ως πού κλέφτες βιβλιόφιλοι, αναρωτιούνται χλευαστικά τέτοιοι χιουμορίστες.

Και να σκεφτεί κανείς ότι όλα αυτά έγιναν επί κυβερνήσεως ΠΑΣΟΚ. Τι να 'ναι αυτό που κάνει τόσο γαλαντόμους τους ευαίσθητους για άλλα σκάνδαλα της πασοκικής διακυβερνήσεως σημερινούς κυβερνήτες;

Φανταζόμαστε ότι η ίδια αδιαφορία για τον ρόλο των βιβλιοθηκών. Η ίδια αδιαφορία, που οδηγεί τις κυβερνήσεις να θεωρούν το βιβλίο είδος πολυτελείας, που επιτρέπει, χρόνια και χρόνια, να σαπίζουν στα υγρά υπόγεια της Εθνικής Βιβλιοθήκης χιλιάδες σπάνιοι τόμοι - ντοκουμέντα, χωρίς καν να έχουν κάπου καταγραφεί, που κάνει το σύνολο των βιβλιοθηκών της πατρίδας μας να μαραζώνουν στην αδιαφορία και στην ανυποληψία, που κάνει τους υπαλλήλους των βιβλιοθηκών αυτών τους πλέον απρόθυμους, κακοπροαίρετους και αντιπαραγωγικούς δημόσιους υπάλληλους, που κάνουν όλους όσους συχνάζουν σε βιβλιοθήκες να θεωρούνται γραφικοί και ψώνια, που κάνει όσους χρειάστηκε ν' αναζητήσουν κάποια βιβλιογραφική πληροφορία να βλαστημούν την ώρα και τη στιγμή, που κάνει το τμήμα βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ ένα ακόμα αδιάφορο και υποβαθμισμένο ίδρυμα επαγγελματικής εκπαίδευσης χρήσιμο για να ψωνίζονται κάποιοι, άνεργοι ως χτες, αυριανοί ψηφοφόροι, από το δημόσιο...

Ως φαίνεται λοιπόν, το όποιο ενδιαφέρον για την Εθνική Βιβλιοθήκη σβήνει στη λαμπρή εξωτερική της όψη. Ό,τι έχει σχέση με το πολυτιμο υλικό που φιλοξενεί και οφείλει να σέβεται, να συντηρεί και να θέτει στη διάθεση των πολιτών που ενδιαφέρονται γι' αυτό, ό,τι αφορά τον φύρδην - μίγδην συσσωρευμένο πλούτο σε βιβλία, πολλά απ' τα οποία είναι σπανιότατα και μεγίστης (δραχμικής, αν έτσι καταλαβαίνετε, κύριοι) αξίας, αντιμετωπίζεται με ανευθυνότητα και ειρωνείες.

Στη χώρα της... Μαργιорής, η Εθνική Βιβλιοθήκη της έλειπε — και δεν υπάρχει φερετζές για να κρυφτεί η ντροπή.

αρχαιο
λογία

Λογοκρισία και Έπιστήμη

Εισαγωγικά - τά πρό του 1981

Δύο φορές δημοσιεύτηκε ευρύτερα καταγγελία για άσκηση λογοκρισίας στην Αρχαιολογική Υπηρεσία (Α.Υ.) επί των ημερών της ύπουργίας της κ. Μελίνας Μερκούρη: την πρώτη από τον υπογράφοντα (ΑΝΤΙ, τ. 392/13.1.1989), τη δεύτερη από την τ. βουλευτή κ. Άννα Συνοδινού (Πολιτικά Θέματα, τ. 738/10.6.1989) είχαν προηγηθεί και άλλες σέ επιστημονικά δημοσιεύματα. Όσοσο ή κ. Μερκούρη σιωπᾶ συνεχώς από τό 1985, όταν της πρωτοκαταγγέλθηκε τό φαινόμενο. Άνάγκη λοιπόν νά έκτεθούν λεπτομερέστερα τά γεγονότα, μήπως, έστω καί σήμερα, διαλυθούν μύθοι καί θεραπευτούν χρόνιες πληγές στό ΥΠΠΟ. Ίσως δέν θά είχε έννοια νά δημοσιοποιηθούν αὐτά πάλι σήμερα, πού κινδυνεύω νά θεωρηθῶ, από κακόβουλους καί άνίδεους, ότι... ξυλεύομαι «δρύν πεσοῦσαν», αν δέν αναγγελοῦταν επίσημα στόν Τύπο (11-8-1990), πώς καταρτίζεται νέο νομοσχέδιο γιά τά πνευματικά δικαιώματα. Πιστεύω ότι ἡ ἀναπληρωτής ὑπουργός κ. Άννα Ψαρούδα - Μπενάκη καλό εἶναι, νά πληροφορηθεῖ ἔγκαιρα, τί ὀλέθριο παράδειγμα ἔδωσε τό ἴδιο τό ΥΠΠΟ στήν καταπάτηση στοιχειωδών δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς «δημοκρατικῆς» κ. Μερκούρη!

Προεισαγωγικά διευκρινίζεται, ότι ἀφ' ὅτου ἄρχισε νά κυκλοφορεῖ (1916 ἐξ.) τό Ἀρχαιολογικόν Δελτίον (Α.Δ.), ἐπίσημο ὄργανο τῆς Α.Υ., θεωρήθηκε αὐτονόητο ἐπιστημονικό καί ὑπηρεσιακό καθήκον τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Α.Υ. νά δημοσιεύουν ἀναλυτικά τά πεπραγμένα τῶν Ὑπηρεσιῶν τους στό «Χρονικά» τοῦ Α.Δ. Ἀλλωστε ὑπάρχει δέσμευση τῶν νόμων (Β.Δ. τῆς 31.7.1914, ἄρθρο 1, Π.Δ. τῆς 30.12.1927 / 21.1.1928 ἄρθρο 17, ν.δ. 1521 / 1942 ἄρθρο 8, παρ. 4, ν. 736/1977, ἄρθρα 2 & 12, Π.Δ. 941/1977, ἄρθρα 10-12 & 36) καί θέσπιση πειθαρχικῶν κυρώσεων (λ.χ. μή προαγωγῆς) γιά ὄσους ἀμελοῦν τοῦτο.

Τό ἱστορικό τῆς λογοκρισίας

Ὡς προϊστάμενος τῆς 8ης Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Ἰωαννίνων (περιοχή ἀρμοδιότητος: Ἡπειρος, Αἰτωλοκαρνανία, Κέρκυρα καί Λευκάδα) ὑπέβαλα ἐμπρόθεσμα γιά δημοσίευση τά «Χρονικά» τῆς Ὑπηρεσίας μου γιά τά ἔτη 1976-1978. Ἐπιστρέφοντας ἀπό διετή μετεκπαίδευσή μου στό Ἐξωτερικό (Σεπτ. 1981) καλοῦμαι ἀπό τήν κ. Μυρτάλη Ποταμιάνου - Ἀχειμάστου, σήμερα διευθύντρια —ἀπό τό 1983— τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, πού εἶχε ὀριστεῖ, προφανῶς ἄτυπα, μέλος Ἐπιτροπῆς τοῦ Α.Δ. ἀπό τήν τότε ἡγεσία τοῦ ΥΠΠΟ, καί μοῦ ἐπιστρέφονται τά κείμενά μου γιά νά τά συντομεύσω» στά πλαίσια ἀπόφασης τῆς Ὑπηρεσίας». (Παρενθετικά πρέπει νά δηλώσω, ότι οἱ σχέσεις μου μέ τήν κ. Ποταμιάνου ἦσαν τεταμένες ἀπό τήν πρώτη στιγμή πού εἰσῆλθα στήν Α.Υ. (1973), μέ ἀποτέλεσμα νά διαβληθῶ στήν ἡγεσία τοῦ ΥΠΠΟ, νά ὑποβιβασθῶ στήν ἐπετηρίδα (1979) καί νά δικαιωθῶ ἀπό τό Διοικητικό Ἐφετεῖο (1983), χωρίς ἡ κ. Μερκούρη νά ἐφαρμόσει, ποτέ τήν ἀπόφαση). Ὅπωςδὴποτε, ἐπιφέρω ὀρισμένες τροποποιήσεις στό κείμενά μου καί τά ξαναπαράδιδω, μέ ὑπόσχεση τῆς κ. Ποταμιάνου ότι δέν θά ἐπέφερε καμιά ἀλλαγῇ. Ἀνεχώρησα πάλι στό Ἐξωτερικό (1982 / 1983). Στό μεταξύ εἶχε ἐκδοθεῖ ὑπουργική ἀπόφαση (Νοέμβριος 1982), πού ὀριζε «κριτές» τῶν κειμένων γιά τά «Χρονικά» τοῦ Α.Δ. τήν κ. Ποταμιάνου (καί τόν κ. Β. Πετράκο γιά τά κείμενα τῶν κλασικῶν ἀρχαιολόγων), μολοντί τοῦτο δέν στηρίζεται σέ καμιά διάταξη, οὔτε ποτέ ἀναγράφεται στό Α.Δ. ἡ ὑπαρξη αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ ἀπόφαση, ἔστω παράνομη, ὀριζε ρητά, ότι κάθε τροποποίηση θά τίθεται ὑπόψη τοῦ συντάκτη τοῦ κειμένου πρὶν τυπωθεῖ.

Τήν ἀνοιξη τοῦ 1984 κυκλοφόρησαν οἱ τόμοι 31 καί 32 τῶν «Χρονικῶν» τοῦ Α.Δ. γιά τά ἔτη 1976 καί 1977, πού ἔφτασαν στό χέρι μου στό Γιάννενα τό 1985, καί λίγο ἀργότερα κυκλοφορεῖ καί ὁ τόμος 33/1978. Διαπιστώνω ἐμβρόντητος, ότι ἔχουν περικοπεῖ τά κείμενά μου (περίπου τό 1/4 γιά τό 1978!) καί ότι τά δημοσιευμένα ἔχουν παραποιηθεῖ, ὥστε νά καταντοῦν σχεδόν ἀγνώριστα! Ἐζήτησα ἀπό τό ΤΑΠΑ, ὑπεύθυνο γιά τήν ἐκτύπωση, νά μοῦ ἐπιστραφῶν τά χειρόγραφα καί νά μοῦ δοθοῦν γραπτά στοιχεία τῆς κ. Ποταμιάνου, πού θά τεκμηρίωναν ἐνδεχομένως τίς ἐπεμβάσεις τῆς. Ἡ ὑπεύθυνη κ. Νίνου μοῦ ἐπιστρέφει τά χειρόγραφα

καί βεβαιώνει έγγραφως, ότι δέν υπάρχει σημείωμα τής «κριτού».

Από ἐδῶ καί πέρα ἀρχίζει μιά ὀδύσσεια γιά νά προληφθοῦν ἄλλες τέτοιες ἐπεμβάσεις, νά κολαστοῦν οἱ ἔνοχοι καί νά ἀποκατασταθοῦν τά κείμενά μου. Ἐνημερώνεται ὁ Σύλλογος Ἑλλήνων Ἀρχαιολόγων (Σ.Ε.Α.) πού ζητάει ἀπό τό ΤΑΠΑ νά τοῦ δοθοῦν τά χειρόγραφα τῶν ὑπολοίπων συναδέλφων, ὥστε νά κρίνει τήν ἔκταση καί τό εἶδος τῶν ἐπεμβάσεων. Ἡ κ. Νίνου, στενή φίλη τῶν δύο «κριτῶν», ἐνῶ εἶχε εἰδοποιηθεῖ ἔγκαιρα καί βεβαίωσε ὅτι τά χειρόγραφα ὑπῆρχαν, δηλώνει τώρα ὅτι... κάηκαν! Ἐπιπλέον, μετά ἀπό ἐκκλήσεις τῆς κ. Ποταμιάνου, ζητάει νά ἐπιστρέψω καί τά δικά μου γιά ...κάψιμο, ὥστε νά ἐξαφανιστεῖ τό πρωτότυπο «σῶμα τοῦ ἐγκλήματος» ἐν ὀνόματι τῆς «ὕπηρεσιακῆς εὐταξίας»!

Ἐννέα φορές μέ αἰτήσῃ μου ζητῶ ἀπό τήν πολιτική ἡγεσία τοῦ ΥΠΠΟ νά πάρει θέση καί νά διατάξει τή διενέργεια Ε.Δ.Ε. —ἀπάντηση καμία! Στίς 29 Μαΐου 1986 ἡ κ. Μερκούρη συγκαλεῖ τοὺς προϊσταμένους τῆς Α.Υ. σέ σύσκεψη γιά ὑπηρεσιακά θέματα. Καταγγέλλω μπροστά της —παρίσταντο καί ὁ τότε Γεν. Γραμμ. κ. Κων/νος Ἀλαβάνος καί ὁ κατόπιν Εἰδ. Γραμμ. κ. Γεώργιος Θωμᾶς, καθώς καί ἡ κ. Ποταμιάνου— τό γεγονός τῆς λογοκρισίας εἰς βάρος μου. Ἡ ὑπόλογος τῆς λογοκρισίας σιωπᾶ, οἱ συνάδελφοι ζητοῦν νά ξεκαθαρίσει ἡ κατάσταση, ἡ κ. Μερκούρη καί οἱ ἄλλοι δύο ὑπόσχονται τήν ἀποκατάστασή μου καί μετά ξεχνιοῦνται ὅλα! Βέβαιος ὥστόσο ὅτι ἕνας ὑπουργός πρέπει νά κρατάει τό λόγο του, ξανακαταθέτω, πλήρη, τά κείμενά μου γιά ἀναδημοσίευση, ἐνημερώνοντας καί τήν πολιτική ἡγεσία. Μάταιος κόπος: αὐτή τή φορά «ἀποφαίνεται», τελείως παράνομα, τό Δ.Σ. τοῦ ΤΑΠΑ (συνεδρία 25.11.1986), ὅτι δέν πρέπει νά ἀναδημοσιευθοῦν τά κείμενά μου, χωρίς νά δίνεται καμιά αἰτιολογία! Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι ἀπό τά 87 μέλη του μόνο τά 2 ἦταν ἀρχαιολόγοι, οἱ κ. Μ. Μιχαηλίδης καί Γ. Παπαθανασόπουλος, ὁ δεύτερος μάλιστα κλασικός ἀρχαιολόγος, δηλαδή ἀσχετος μέ τά κείμενά μου!

Στό μεταξύ, στίς 8-11-1986 ὑπέβαλα στήν πολιτική ἡγεσία καί στόν Σ.Ε.Α. ὑπόμνημα 45 σελίδων, ὅπου ἀναλύεται λεπτομερῶς ἡ κάθε ἐπέμβαση καί τεκμηριώνεται ὅτι λογοκρισία, σέ τέτοια πρωτοφανή ἔκταση, ἔγινε μόνο σέ μένα καί γιά λόγους ἑθρας πρὸς τό πρόσωπό μου. Ζητῶ τήν ἀμεση καί πλήρη ἀναδημοσίευση, τήν τιμωρία

τῶν ἐνόχων καί τή λήψη μέτρων γιά νά μὴν ἐπαναληφθοῦν τέτοιες ἀνελεύθερες πράξεις. Ἡ κ. ὑπουργός νίπτει τὰς χεῖρας της, παραπέμποντας τό θέμα στό ...Δ.Σ. τοῦ ΤΑΠΑ (βλ. παραπάνω), ἀρνούμενη ὁποιαδήποτε συνάντηση μαζί μου ἐπὶ 5 μῆνες. Ἔτσι, στίς 15.4.1987 ἀναγκάζομαι νά καταθέσω προσφυγή - ἀγωγή στό Διοικητικό Ἐφετεῖο κατὰ παντός ὑπευθύνου, ἡ δέ ὑπόθεση παραπέμπεται (15.5.1988) γιά λόγους ἀρμοδιότητος στό ΣτΕ, ὅπου καί ἐκκρεμεῖ. Στό ἀναμεταξύ ἔχουν γίνεи ἄλλεπάλληλα διαβήματα τοῦ Σ.Ε.Α. πρὸς τήν πολιτική ἡγεσία γιά ἀποκατάσταση τῆς ἀδικίας καί παράλληλα ἀναφέρονται ἐπεμβάσεις —ἀν καί, συγκριτικά μέ τή δική μου περίπτωση, σέ ἐλάχιστη ἔκταση— σέ κείμενα συναδέλφων κλασικῶν ἀρχαιολόγων ἀπὸ τόν ἑτερο «κριτῆ» κ. Βασ. Πετράκο, χωρίς προηγουμένως νά ἔχουν καί αὐτοὶ ἐνημερωθεῖ. Καί πάλι ἄκρα σιγή ἀπό τήν κ. Μερκούρη, τόν κ. Ἀλαβάνο, τόν κ. Θωμᾶ.

Ἐννοεῖται, ὅτι πρὸ τοῦ 1985 παρέπεμπα σέ δημοσιεύματά μου στά ὑπὸ ἐκτύπωση κείμενα τῶν «Χρονικῶν» μου, χωρίς νά διανοηθῶ ποτέ πῶς ὁ ἀναγνώστης τους θά εἶχε ἐμπρὸς του κατακρεουργημένα καί παραποιημένα γραπτά, πού δέν ἀνῆκαν οὐσιαστικά στή γραφίδα μου! Κυριολεκτικά ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου, ὑποχρεώθηκα νά κάνω σχετική ὑποσημείωση στή διδακτορική μου διατριβή (ἐκδοση Βυζαντινολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Μονάχου, τόμ. Α', Μόναχο 1985, σ. 32) γιά τόν ἀνυποψίαστο ἀναγνώστη· παράλληλα

στιγμάτισα τό φασιστικό φαινόμενο τῆς λογοκρισίας —καί μάλιστα ἐπιστημονικῶν κειμένων— σέ βυζαντινολογικό περιοδικό (βλ. *Βυζαντινὸς Δόμος*, τόμ. 1, Ἀθήνα 1987, σ. 111).

★ ★ ★

Ὁ καλοπροαίρετος ἀναγνώστης πού δέν διαθέτει τά ντοκουμέντα θά ἔχει εὐλογα τήν ἀπορία, ἐάν καί κατὰ πόσον εἶναι ἀλήθεια τά παραπάνω. Θά περιοριστῶ νά παραθέσω ἐνδεικτικά μερικά γενικά ἐρωτήματα, πού τόσο ἡ κ. Μερκούρη ὅσο καί ἡ κ. Ποταμιάνου ἰδιαίτερα ἔχουν ἀφήσει ἀναπάντητα μέχρι σήμερα: Γιατί περικόπηκε συστηματικά κάθε ἀναφορά μου σέ κακή κατάσταση σημαντικῶν μνημείων, γιά τά ὁποῖα δέν μερίμνησε ἐπαρκῶς ἡ ἀμέλεια τελείως ἡ λογοκρίτιά μου ἐπὶ 6 χρόνια (1970-1975), ὅταν διηύθυνε ἐκείνη τήν Ἐφορεία Ἱωαννίνων; Γιατί ψαλιδίστηκε κάθε κρίση μου, πού ἀναιροῦσε ἡ τροποποιεῖσε δικές της ἐπιστημονικές ἀπόψεις καί ἀπαλείφθηκε κάθε παρατήρησή μου γιά ἐπιστημονικές ἀπόψεις ἀτόμων (ἰδίως γνωστοῦ προστάτη της), πού ἐκείνη θεωρεῖ περίπου *sacrosancta*; Γιατί δημοσιεύθηκαν αὐτοῦσια τά κείμενα ὀλων τῶν ὑπολοίπων συναδέλφων βυζαντινολόγων, τά δέ δικά της μέ κάθε λεπτομέρεια καί ἀφθονη παράθεση φωτογραφιῶν; Γιατί διαταράχθηκε τόσο ἡ σειρά τῶν ὑποσημειώσεών μου καί οἱ τίτλοι στή βιβλιογραφία κολοβώθηκαν ἔτσι, ὥστε νά νομίζει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἀγνοῶ ἀκόμη καί τόν τρόπο παραπομπῆς; Γιατί πρόσθεσε αὐθαίρετα παραπομπές σέ ἔργα μεταγενέστε-

ρα ἀπὸ τό ἔτος στό ὁποῖο ἀναφέρονταν τά κείμενά μου, ὥστε νά παρουσιάζομαι ὡς μὴ ἐνημερωμένος; Γιατί περικόπηκαν μεθοδικά παραπομπές σέ δικές μου συναφεῖς μελέτες ἡ ἀλλοιώθηκαν ἔτσι, ὥστε νά παραμένει ἀγνωστος ὁ συγγραφέας τους; Βάσει ποιᾶς λογικῆς δημοσιεύονται πλήρη τά κείμενα τῶν ἐκτάκτων ἀρχαιολόγων, πού τελοῦσαν ὑπὸ τῆς διεύθυνσής μου, ἀλλά περικόπονται τά τοῦ προϊσταμένου των χωρὶς καμιά ἐξήγηση; Διασύρομαι ἢ ὄχι στό στό διεθνές ἐπιστημονικό κοινό, ὅταν στή διατριβή μου καί ἄλλοι ἐμφανίζομαι νά παραπέμω σέ... ἀνύπαρκτες μελέτες μου ἢ σέ ἀσχετες ὑποσημειώσεις; Γιατί ἀφαιρέθηκαν παραπομπές μου σέ ἔργα ἐπιστημόνων διεθνούς κύρους, ὅπως τοῦ καθηγητοῦ κ. Δημ. Πάλλα, μόνο καί μόνο ἐπειδὴ δέν εἶναι ἀρεστοὶ στήν κ. Ποταμιάνου ἢ ἐπειδὴ πρέπει νά συμμορφωθεῖ μέ τή γραμμή τῆς συστηματικῆς *dampatio memoriae* πού τῆς ὑπαγορεύεται παρασκηνακά; Εἶναι ὀφελος ἡ ζημία γιά τήν ἐπιστήμη, ὅταν συνολικά ψαλιδίζονται ἢ ἀλλοιώνονται στοιχεῖα γιά ἑκατό (100) περίπου βυζαντινά καί μεταβυζαντινά μνημεῖα ὁλόκληρου τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου; Καί, τέλος, ἡ κ. Ποταμιάνου διαγράφει συστηματικά κάθε ἀναφορά μου σέ συγκεκριμένα πρόσωπα (δημάρχους, νομάρχες, τοπικοὺς παράγοντες, διευθυντές τοῦ ΥΠΠΟ καί πολιτική του ἡγεσία) καί στίς εὐθύνες τους γιά καταστροφές μνημείων καθώς καί γιά τήν κατάσταση διάλυσης τῆς Ἐφορείας Ἱωαννίνων ἀπὸ εὐθύνη τῆς Κεντρικῆς Ὑπ-

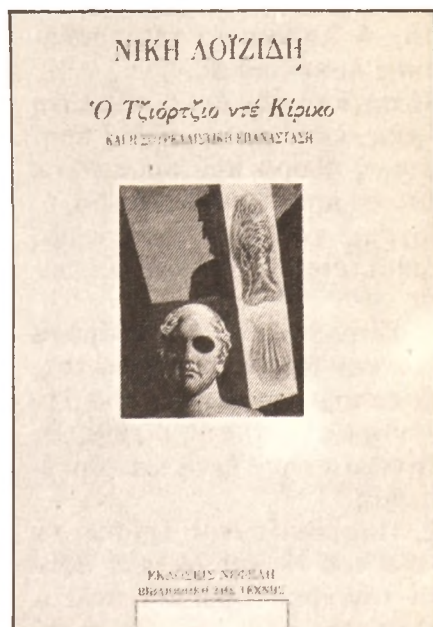
ΝΙΚΗ ΛΟΪΖΙΔΗ

Ὁ Τζιόρτζιο ντέ Κίρικο ΚΑΙ Η ΣΟΥΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ἡ σουρεαλιστική ἐπανάσταση μέσα ἀπὸ τήν σύγκρουση μέ τόν Τζιόρτζιο ντέ Κίρικο. Ποιά ἦταν τά βαθύτερα αἷτια αὐτῆς τῆς σύγκρουσης; Πῶς ἐκδηλώθηκε καί τί ἔκρυβε; Ὅλα αὐτά μέσα ἀπὸ μιά καθαρή ματιά πού σκύβει μέ ἀγωνία καί ἐνδιαφέρον στίς πτυχές αὐτοῦ τοῦ κινήματος πού, κύρια, κρίνεται μέσα ἀπὸ τή δυνατότητα λειτουργίας καί ἐφαρμογῆς του στήν καθημερινή ζωή τῶν ἀνθρώπων.

ΝΕΦΕΛΗ

ρεσίας, κάτι που πρώτη φορά γινόταν από τις στήλες του Α.Δ. και μάλιστα επώνυμα! Πιστεύει ότι έκανε τό καθήκον της ως «τυπική και ευπειθής υπάλληλος», όπως αυτοχαρακτηρίζεται, καλύπτοντας με τη σιωπή της ζημιές εις βάρος των αρχαίων;

★ ★ ★

Τό 1987 επανελήφθη ή ίδια ιστορία μέ τά κείμενά μου των «Χρονικών» έτών 1984-1986 (ήμουν και πάλι προϊστάμενος στην Έφορεία Ίωαννίνων), αυτή τη φορά μέ «συνοπτικές διαδικασίες» από τόν διαβόητο Πρόεδρο του ΤΑΠΑ κ. Παν. Μπιτσαξή, επιστήθιο φίλο της κ. Μερκούρη και του κ. Άλαβάνου. Αίτια και πάλι ή απόφασή μου νά εκθέσω επώνυμα τις ευθύνες όλων —της πολιτικής ήγεσίας μή εξαιρουμένης βέβαια!— γιά τις καταστροφές των μνημείων, τή συρρίκνωση και κατάπτωση της Α.Υ., τό παρασκήνιο των Έκθέσεων Έσωτερικού και Έξωτερικού και τήν ιδιοποίηση του επιστημονικού μόχθου μας από τρίτους (μεταξύ των οποίων και ή κ. Ποταμιάνου), κ.ά. Τή φορά αυτή ή λογοκρισία άσκήθηκε από τριμελή επιτροπή του ...ΤΑΠΑ, φυσικά τελείως παράνομα, και από άτομα, που μόνο τό ένα ήταν καθ' ύλην αρμόδιο! Και οι νέες διαμαρτυρίες και παραστάσεις μου προσέκρουσαν σέ άδιαπέραστο φράγμα βαρηκοΐας! Άπαυδισμένος από μία τέτοια κατάσταση χωρίς διέξοδο, άπέσυρα τά κείμενά μου γιά χρόνο ευθετώτερο (;).

Οι βλαβερές συνέπειες της λογοκρισίας στην Α.Υ.

Είδαμε, ότι μία σειρά διατάξεων *επιβάλλει* στους αρχαιολόγους της Α.Υ. νά εκθέτουν αναλυτικά τά πεπραγμένα της Έπηρεσίας τους: *γι' αυτό τό λόγο άλλωστε ιδρύθηκε τό Α.Δ.!* Άκόμη φανερώθηκε, ότι μέ σειρά παρανόμων πράξεων κινήθηκε, αποκλειστικά έναντίον μου σέ τέτοια έκταση και κατ' επανάληψη, ή διαδικασία της προληπτικής λογοκρισίας.

Πέρα από τήν ανεπανόρθωτη ψυχική, επιστημονική και υπηρεσιακή φθορά που προκάλεσε τοϋτο σέ προσωπικό επίπεδο, υπάρχουν και άλλες όδυνήρες παράμετροι. Έπισημαίνω μερικές:

1. Παραβιάζονται τά άρθρα 5, 14 και 16 του συντάγματος, που κατοχυρώνουν τήν άκώλυτη έκφραση και τήν έλευθερία, ιδιαίτερα στην τέχνη και τήν επιστήμη.

2. Παραβιάζονται επίσης τά άρθρα του 18 και 24, που άφορούν τήν προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, άφού

μέ τις συγκεκριμένες λογοκριτικές πράξεις άποκρύφθηκαν από τό ευρύτερο κοινό πληροφορίες γι' αυτήν.

3. Καταπατείται επίσης σειρά νόμων (ν. ΓΧΛΖ/1910, ν. 2387 / 1920, ν. 100/1975, άρθρα 57 και 60 του Α.Κ. κλπ.), που προστατεύουν τήν πνευματική ιδιοκτησία και κυρώνουν διεθνείς συμβάσεις (βλ. μελέτη Γ. Κουμάντου, Πνευματική ιδιοκτησία, τόμοι 2, Άθήναι 1985).

4. Η κ. Μερκούρη, που ευκαιρώς - άκαιρώς κόπτεται *urbi et orbi* γιά τά ανθρώπινα δικαιώματα, άνέχτηκε δύο τουλάχιστον φορές νά καταπατηθεί στο Έπουργείο της τό δικό της νομοθέτημα, ό ν. 1597/1986 (άρθρα 43 & 46) γιά τά πνευματικά δικαιώματα!

5. Άγνόησε ή κ. Μερκούρη διακηρύξεις του κόμματός της, που θεωρητικά καταδίκασε κάθε λογοκριτική άπόπειρα (πρβλ. Πενταετές Πρόγραμμα 1983-1987, έκδ. ΚΕΠΕ, Άθήνα 1985, σσ. 207, 414)!

6. Ένθαρρύνονται οι πάντες νά καταστρέφουν τά μνημεία, τά δέ «υπηρεσιακά όργανα», από τόν αρχαιολόγο μέχρι τό Κεντρικό Άρχαιολογικό Συμβούλιο και τόν ύπουργό, νά τά καταδικάζουν σέ άφανισμό έν όνόματι του ιδιωτικού συμφέροντος, άφού οι άποφάσεις τους σπάνια γνωστοποιούνται πέρα από τά στενά υπηρεσιακά όρια.

7. Άσκειται έμμεση αλλά άποτελεσματική τρομοκρατία στον κλάδο των αρχαιολόγων, ώστε κανείς νά μήν ξανατολήσει νά στιγματίσει δημόσια άνωτέρους του γιά τις ευθύνες ή τις παραλείψεις τους άπέναντι της πολιτιστικής κληρονομιάς.

8. Άφήνονται άσύδοτοι οι υπάλληλοι νά άγνοούν ύπουργικές έντολές και νόμους και νά έκφράζουν τά άπωθημένα τους, κραδαίνοντας τή λογοκριτική μάχαιρα έναντίον συναδέλφων τους, άπλως και μόνο επειδή «τυχαίνει» νά μή τούς είναι συμπαθείς ή επειδή κινδυνεύουν νά άποκαλυφθούν παραλείψεις τους σχετικές μέ τά μνημεία στο διεθνές επιστημονικό κοινό, ή νά άναιρεθούν επιστημονικές τους άπόψεις!

9. Καταδικάζονται σέ στασιμότητα επιστήμονες, όταν γιά τήν προαγωγή τους λαμβάνεται μέν ύπόψη τό συγγραφικό τους έργο, αλλά τοϋτο είναι οίκτηρά πετσοκομμένο από τρίτους, κάποτε μάλιστα και άσχετους!

10. Ηθικά, τό χειρότερο άπ' όλα είναι ή άτιμωρησία των λογοκριτών και ή άναρρίχησή τους σέ ψηλότερα πόστα, γεγονός που όδήγησε στή σημερινή πανθομολογούμενη ήθική, επιστημονική και υπηρεσιακή σήψη της Άρχαιολογικής Έπηρεσίας!

Η επιβράβευση των ενόχων και οι άμεσες προοπτικές

Φαινόμενο συνηθισμένο στις ήμέρες του τέως «ύπαρκτου σοσιαλισμού» μας: οι ένοχοι όχι μόνο δέν τιμωρήθηκαν, αλλά πήραν περίοπτες θέσεις στην Α.Υ., στυλοβάτες της «πολιτιστικής πολιτικής» της κ. Μερκούρη και του αϋταδέλφου της κ. Σπύρου Μερκούρη! Δέν θά άναφερθώ στην «Έπιτροπή ΤΑΠΑ» —τί νά πρωτοπεί άλλωστε κανείς λ.χ. γιά τόν συνταξιούχο, αλλά πολυθεσίτη «ειδικό σύμβουλο» της κ. Μερκούρη, κλασικό αρχαιολόγο κ. Γ. Παπαθανασόπουλο, που «έργα και ήμέραι» του είναι ήδη άρκετά γνωστά σέ όλους; Θά περιοριστώ στή λιγότερο γνωστή στο ευρύτερο κοινό, αλλά όχι και λιγότερο θερμή συμπαρασάτρια της κ. Μερκούρη, τήν κ. Ποταμιάνου: μόλις άνέλαβε καθήκοντα (λογο)κριτή (1982) τοποθετήθηκε Διευθύντρια του Βυζαντινού Μουσείου Άθηνων (1983), όπου και παραμένει, σέ μία θέση που τή λάμπρυναν τά άναστήματα ενός Γ. Σωτηρίου, ενός Ά. Όρλάνδου ή ενός Μ. Χατζηδάκη! Ευθύς άμέσως, αυτή που διαμαρτυρόταν —έννοείται πάντα μεταξύ συναδέλφων, έκ του άσφαλούς...— γιά τήν έξαγωγή των αρχαιοτήτων στο Έξωτερικό επί ΝΔ, γίνεται τώρα ό κύριος μοχλός γιά νά περιφέρονται άνεξέλεγκτα βυζαντινές εικόνες σέ όλόκληρο τόν κόσμο, προς δόξαν της κ. Μερκούρη και κατά τά άπόλυτα κέφια του άδελφού της (Φλωρεντία, Λονδίνο, Άμστερνταμ, Άμερική και έπεται συνέχεια), ενώ έχει και μερίδα λέοντος στις διαβόητες Έκθέσεις «Άθήνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα 1985»! Άλλά είναι γνωστή ή μόνη έπωδός της: «έκτελούσε έντολές των άνωτέρων της»!...

Οι άμεσες προοπτικές δέν προοιωνίζονται ρόδινες: ή σημερινή ήγεσία του ΥΠΠΟ είναι άμφίβολο άν θά τολήσει νά άρει τό άγος της λογοκρισίας, νά τιμωρήσει τούς ενόχους και νά προβεί σέ πλήρη άναδημοσίευση των λογοκριμένων. Όχι γιατί δέν τό θέλει, αλλά γιατί έχει ήδη βραχυκυκλωθεί από τά ίδια άτομα, που παρουσιάζονται ως στυλοβάτες της ή ως «ευπειθείς και τυπικοί υπάλληλοι», πέρα από τό ότι ύπόκειται πάντοτε στην έκβιαστική άπειλή, ότι δήθεν ένεργεί ρεβανσιστικά!

Άπομένει βέβαια και ή δικαστική όδός, έστω και άν είναι πολύ βαρύ φορτίο γιά έναν πολίτη νά έπωμίζεται νά τά βάλει μόνος του μέ ένα παρασκηνακό, πανίσχυρο κατεστημένο, που έπιπλέον προστατεύεται άπό ένα άμετακίνητο, ψευδεπίγραφο «προοδευτικό» κύκλω-

μα! Άλλά βλέπει κανείς άλλη λύση έφικτή και άποτελεσματική μέσα στα υπηρεσιακά πλαίσια και άσχετα από τή δικαστική κρίση, που στο κάτω-κάτω δέν πρόκειται νά υπεισέλθει σέ θέματα έξωτερικής λειτουργίας της Α.Υ. ή του ήθους συγκεκριμένων αρχαιολόγων; Η μήπως θά πληρώσει πάλι ό ύπογράφων, επειδή «τόλμησε» νά καταγγείλει ένα «έθνικό κεφάλαιο», τήν κ. Μερκούρη —άπαγε της βλασφημίας!— ή έστω, τήν πάντοτε «ευπειθή» κ. Ποταμιάνου; Ίδωμεν!

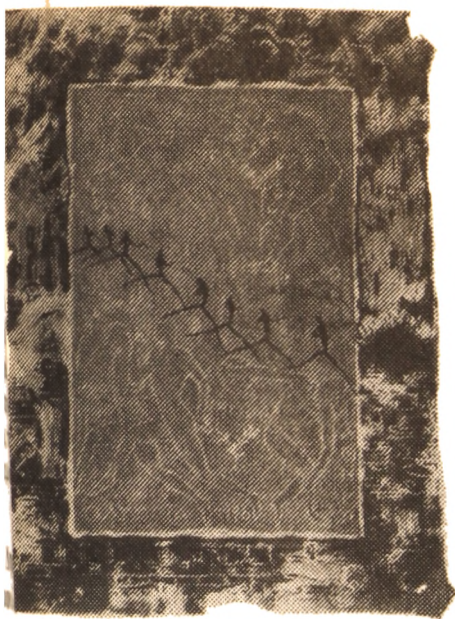
Δημήτρης Δ. Τριανταφυλλόπουλος

Η Μπιενάλε Χαρακτικής

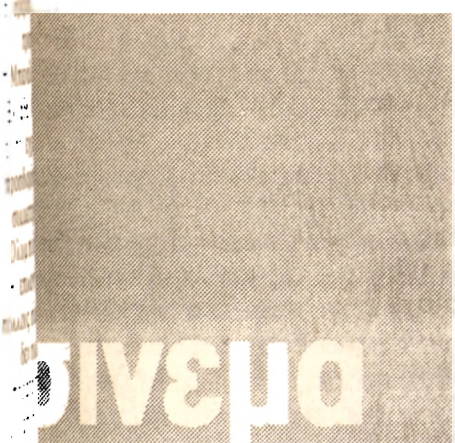
Δειλά και αβέβαια είχε ξεκινήσει πέρυσι η προσπάθεια για τη θέσπιση Μπιενάλε Χαρακτικής στην Ελλάδα. Φέτος επανλήφθηκε το εγχείρημα και μάλιστα προσδιορίστηκε θέμα για τους συμμετέχοντες: «Η Χρυσή Ολυμπιάδα στην Άθήνα». Η επιλογή αυτή δεν βρίσκει πολλούς σύμφωνους, όχι μόνο γιατί δεν συμφωνούμε όλοι με την παράτα της Ολυμπιάδας, αλλά γιατί η «θεματική επιλογή» έγινε εσπευσμένα —άλλαξε μάλιστα το «θέμα» από *προστασία του περιβάλλοντος σε ολυμπιακή ιδέα* προκειμένου να υπηρετηθεί η επίσημη καμπάνια. Το εσπευσμένο της διοργάνωσης, με το «θέμα» επιλεγμένο την υστάτη ώρα, είχε σαν αποτέλεσμα πολλά από τα έργα να μην «εμπνέονται» από την ολυμπιακή ιδέα. Είναι κακό; Για μας, όχι: για τους διοργανωτές, ίσως, ναι. Σημασία έχει το τελικό αποτέλεσμα —η ποιότητα του τελικού αποτελέσματος.

Από την άποψη των συμμετοχών η συγκομιδή είναι πλούσια. Συγκεντρώθηκαν 1000 περίπου έργα καλλιτεχνών από 60 χώρες. Είναι αναμενόμενο μερικές από τις συμμετοχές να υπολείπονται ποιοτικά. Είναι όμως σημαντικό να επιτύχει ο θεσμός αυτός στη χώρα μας, γιατί και πλούσια είναι η χαρακτηριστική παράδοση στην Ελλάδα και διότι ένα τέτοιο διεθνές φόρουμ δίνει την ευκαιρία και στο κοινό και

Η συμμετοχή του Elio Pellini στην Μπιενάλε Χαρακτικής.

τους καλλιτέχνες να ενημερώνουν για τις νεώτερες αναζητήσεις στον τομέα αυτό. Η έκθεση, που στεγάζεται στη Δημοτική Πινακοθήκη (Πειραιώς 51) και θα παραμείνει ανοικτή έως τις 18 Σεπτεμβρίου, είχε μια περιορισμένη μάλλον και τυπική άλυψη από το κράτος. Ό,τι επιτεύχθηκε οφείλεται στις επώνες προσπάθειες ενός ιδιώτη, που είναι και η «ψυχή» της Μπιενάλε Χαρακτικής, του καλλιηγητή Γιώργου Σ. Μάρκου.

Ελληνικός
κινηματογράφος:
νέες ιδέες,
λαλιές συνταγές

Η παρουσία του Τζ. Τορνάτο, σκηνοθέτη της μεγάλης επιτυχίας του χειμώνα *Σινεμά Παράδεισος*, στα εγκαίνια του θερινού κινηματογράφου *Παράδεισος*, που δημιούργησε ο Δήμος Κορυδαλλού σε συνεργασία με την τοπική Κινηματογραφική Ένωση, ήταν καλή ευκαιρία να ζητηθούν για μια ακόμη φορά, δημόσια, τα προβλήματα του ελληνικού κινηματογράφου. Η ευκαιρία που την άδραξαν οι κινηματογραφιστές μας και προσήλθαν αυθορμήτως, παρά το προχωρημένο του θέρους. Ο άνθρωπος που δεν προσήλθε ήταν ο κ. Μάρκος που υπήρξε το επίκεντρο του ενδιαφέροντος του ελληνικού κινηματογραφικού κόσμου, ο σκηνοθέτης Βασίλης Γεωργιάδης, που η ηγεσία Τζαννετάκη

στο ΥΠΠΟ τον είχε πρόσφατα υπεύθυνο Κινηματογραφίας του Υπουργείου.

Η απουσία του Βασίλη Γεωργιάδη άφησε να αιωρείται ασάφεια περί του τι επιδιώκει η νέα ηγεσία για τα θέματα του κινηματογράφου μας και, για μια ακόμη φορά, εγκλώβισε τη συζήτηση σε μια πληκτική επανάληψη των θέσεων και των διαφωνιών της «νομενκλατούρας» του κινηματογράφου μας — των συνδικαλιστικών εκπροσώπων και των «παπών» Αγγελόπουλου, Βούλγαρη και των συν αυτών. Ό,τι, όμως, δεν είπε ο κ. Γεωργιάδης, το υπαινίχθηκε η κυβέρνηση μερικές μέρες αργότερα, διορίζοντας νέο διευθυντή του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου τον σκηνοθέτη Ερρίκο Ανδρέου.

Ο κ. Ανδρέου, με μακρά θητεία στον παλιό εμπορικό κινηματογράφο, με σημαντική συμβολή στην παραγωγική μηχανή του αλίστου μνήμης Τζαίμς Πάρις (*Ο προδότης πρέπει να πεθάνει*, 1970, *Δώστε τα χέρια*, 1971) και με τη σκηνοθεσία ταινιών «ημιπορνό», προς το τέλος αυτής της «ανθηράς» περιόδου (*Λεσβιακός Αύγουστος*, που προβλήθηκε και ως *Λεσβιακός Έρωτας*, 1974, *Ψυχή και Σάρκα*, επίσης 1974, *Το αγκίστρι*, 1975) ανέλαβε, με τη σειρά του να διευθύνει τον κορυφαίο παραγωγικό μηχανισμό ταινιών στην Ελλάδα, έναν μηχανισμό συντηρούμενο από το κράτος, του οποίου όμως οι επιλογές οφείλονταν και στην αποφασιστική συμβολή των, συνήθως κομματικοποιημένων, συνδικαλιστικών εκπροσώπων.

Πώς; Με ποιους στόχους; Σε ποια βάση; Με ποιες προοπτικές;

Μα, πριμοδοτώντας την παραγωγή ταινιών «που να τις καταλαβαίνει ο κόσμος» —έτσι δήλωσε. Το ίδιο μοτίβο φαίνεται ότι υποκινεί, όμως, το σύνολο των επιλογών της νέας κυβέρνησης για τον κινηματογράφο: «*Ταινίες που να τις καταλαβαίνει ο κόσμος*». Κι αν ο Βασίλης Γεωργιάδης, με τη θητεία του στον κινηματογράφο, έχει δώσει κάποιο νόημα σε μια τέτοια φράση, δεν μπορούμε να πούμε ότι το κατόρθωσαν με την ίδια αξιοπιστία οι υπόλοιπες κυβερνητικές επιλογές. Ούτε ο κ. Ανδρέου ούτε ο Μάριος Ρετσίλας, σκηνοθέτης της σαπουνόπερας *Δίψα* για το MEGA CHANNEL, που είχε στην αρχή διοριστεί στη θέση του συμβούλου στο Υπουργείο Πολιτισμού και κόπηκε τελικά λόγω των πολλών αντιδράσεων που ξέσπασαν, αλλά και γιατί δεν είχε το τυπικό προσόν ενός ανώτατου κυβερνητικού υπαλλήλου (απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης).

Βεβαίως, ο «Νέος Ελληνικός Κινηματογράφος» —όπως επονομάστηκε το ρεύμα των ανεξάρτητων κινηματογραφιστών του διαδέχτηκε τον καταρρευσαντα εμπορικό κινηματογράφο— και τη Χούντα— πνίγηκε στον μεγαλοϊδεατισμό του. Εσωστρεφείς ταινίες σκηνοθετών που, πρώτα απ' όλα, νόμιζαν ότι αλλάζουν τον κόσμο, γενικόλογες και «γενικά» αριστερές, συνέτειναν στο να τις απωθήσει το κοινό και έδωσαν πολλά από τα επιχειρήματα στους συκοφάντες τους. Ο έλεγχος, κατά δεύτερο λόγο, του συνόλου της παραγωγής από τις συντεχνιακού τύπου επιτροπές επιδότησης σεναρίων, το βόλεμα των σκηνοθετών στην πολυτέλεια της αίσθησης ότι τυγχάνουν προστατευμένοι δημόσιοι υπάλληλοι, έκανε στους ίδιους αντιπαθείς, απωθητικούς εκπροσώπους μιας ελίτ που έδινε την εντύπωση ότι προσπαθούσε να επιβάλλει μιαν αισθητική, την οποία ελάχιστοι ήταν διατεθειμένοι να αποδεχτούν.

Αυτή την απωθητική ομοταξία υπόσχεται η νέα ηγεσία των κινηματογραφικών κρατικών φορέων ότι θα υποσκελίσει και ρίχνει στο απηυδισμένο κοινό δόλωμα ευκολοχώνευτο, τη λαϊκότητα: Αφηγήσεις συμβατικών ακαδημαϊκές, μυθολογία, είδωλα, είναι τα στοιχεία που καλούνται να συνθέσουν νέα μαζικά όνειρα χλιδής, που θα μιλήσουν για «το σημερινό πρόσωπο της Ελλάδας», που φαίνεται ότι, για τους ιθύνοντες, ταυτίζεται με το ανέμελο, φωτεινό, τουριστικό της προσώπιο.

Στα τέλη της δεκαετίας του '60, όταν ο εμπορικός κινηματογράφος έπνεε τα λoίσθια και έδινε τα εκφραστικά του μέσα στην τηλεόραση, οι ανεξάρτη-

τοι κινηματογραφιστές που υπόσχονταν να ανανεώσουν τον κινηματογράφο μας, κορόιδευαν επιδεικτικά τη μαζική δυναμική του νέου μέσου. Σήμερα, εποχή όπου η τηλεοπτική εικόνα και οι κώδικες που ανέπτυξε κατακλύζουν και σημαίνουν την καθημερινότητά μας —συμπυκνωμένοι σε παρελκυστικά οράματα και σε σαπουνόπερες—, καλείται η τηλεόραση να ανταποδώσει τους κώδικες που της εξασφαλίζουν τη μέγιστη δυνατή ακροαματικότητα στον κινηματογράφο.

Από το ένα αδιέξοδο στο άλλο, λοιπόν; Από τον κινηματογράφο των «κουλτουριάρηδων» σ' εκείνον των φτηνών λαϊκιστών;

Ανάμεσα στις δυο αντίπαλες «μυλόπετρες», υποστηρίζουμε ότι υπάρχει μια στενή δίοδος. Είναι αυτή που καταλαμβάνουν οι κινηματογραφιστές των οποίων το προσωπικό αίτημα (και αίσθημα) δεν μπαίνει εύκολα σε καλούπια. Στο διάστημα των είκοσι τελευταίων χρόνων, ταινίες όπως εκείνες του Τορνέ, ταινίες όπως οι *Απέναντι ή Το δένδρο που πληγώναμε*, ταινίες όπως η *Φωτογραφία ή η Υπόγεια Διαδρομή* ακόμη, μας έκαναν να ανακαλύψουμε και να ξαναανακαλύψουμε τη γοητεία του κινηματογράφου.

Με κίνδυνο να φανούμε πληκτικά επαναλαμβανόμενοι, θα υποστηρίξουμε ότι, ευτυχώς μάλλον παρά δυστυχώς, τέτοιες ταινίες δεν αφορούν τα μεγάλα κεφάλια του Υπουργείου και του Κέντρου Κινηματογράφου. Και κανείς δεν μπορεί να τις εμποδίσει, παρά τις δυσκολίες, να γίνονται.

Ηλίας Κανέλλης

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΕΙΣ»

Ο ΠΥΡΓΟΣ: ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΕΝΤ

Ο «Πύργος» του Κάφκα είναι η αφορμή για τον ποιητή Νάνο Βαλαωρίτη να καταγράψει με τον δικό του προσωπικό τόνο την αδιέξοδη νεοελληνική πραγματικότητα. Το πρώτο μέρος του δοκιμίου του Ν.Β. δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος.

ΜΕΡΟΣ Β'

Τι σημαίνουν όλα αυτά φύρδην μιγδην, και τι σχέση έχουν με τον «Πύργο» του Κάφκα; Αρκετά φανερό θαρρώ. Όλοι εμείς οι Έλληνες ζούμε στο χωριό. Ονειρευόμαστε το Κάστρο ή τον Πύργο — την αρχαιότητα — όμως ποτέ δεν φτάνουμε να γίνουμε οι Κύριοι του Πύργου. Έχουμε κάπου κάπου σχέσεις με διάφορους μεσάζοντες και γινόμαστε ας πούμε, μεταπράτες κουλτούρας όπως οι σημερινοί Καστοριάδες, Αξελόι και Σία. Αυτοί όμως καθ' εαυτοί τίποτα. Στην Αναγέννησή μας, την Κρητική, οι περισσότεροι δραματικοί ποιητές έχουν ιταλικά ονόματα, Κορνάρος, Χορτάτζης, Τρωίλος — κι αυτό αβέβαια ελληνικό. Τα μεσαιωνικά μας έπη πλην του Διγενή Ακρίτα είναι φράγκικα. Οι διαφωτιστές μας, είναι όλοι γαλλομαθείς. Όποιος δεν γνωρίζει τουλάχιστον μία ξένη γλώσσα σήμερα στην Ελλάδα είναι καταδικασμένος στο γκέτο το κουλτουριστικό. Τι είμαστε λοιπόν; Μια εθνότητα με τεχνητά χαρακτηριστικά: Θρησκεία, γλώσσα, νοοτροπία, ναι, αλλά χωρίς περιεχόμενο. Ένα άδειο κανάτι. Η μουσική μας είναι ανατολίτικη. Τα χωριά μας φυτοζωούν. Οι εργάτες μας φεύγουν. Όλοι μεταναστεύουν, μεσαιόι, μικροί και μεγάλοι, άντρες, γυναίκες, ονειρεύονται το υλικό Κάστρο, τον Πύργο της άνεσης και του πλούτου σε άλλους ουρανούς. Μας κυβερνούν κυνικοί ελαφρόμυαλοι, ή δογματικά ανδρείκελα. Η γνησιότητα είναι άγνωστη ποσότητα, ίσως την βρεις σ' έναν τρελό όμως κι αυτός δανείζεται, υποκρίνεται άλλες φωνές. Τη γυρέψανε στους ναίφ και τους αγράμματους. Βρέθηκε, αλλά λίγη, μικρή ποσότητα, που δεν γεμίζει ούτε ένα καλάθι. Ονειρευτήκαμε πλούτη στην Ανατολή, αλλά βρήκαμε τη στάχτη. Παντού σκόνη κουρνιαχτός και στάχτη — και μέσα από τη στάχτη βγήκαν οι φονιάδες. Σιδηρόφραχτοι Ιππότες πλάκωσαν από τη Δύση. Ήρθαν στο Δυρράχιο και τα 'καναν όλα γυαλιά καρφιά. Η Άννα Κομνηνή περιγράφει τ' ανδραγαθήματα του πατέρα της Αλεξίου, του αυτοκράτορα. Όμως πώς να εμποδίσει την Κατάρρευση, το Πολιορ-

κημένο Βυζάντιο από Ανατολή και Δύση από Βοριά και Νότο. Όλα εξανεμίζονται με την Κατάκτηση του Μωάμεθ, με την άλωση της Πόλης. «Πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θα 'ναι». Το παραμύθι έπιασε. Η Ελληνική Επανάσταση του Εικοσιένα. Πάλι Ανατολή και Δύση πολεμάνε το γενναίο έθνος. Πάλι Βοριάς και Νοτιάς βάζουν εμπόδια. Άγριοι πειρατές από τ' Αλγέρι, στόλοι από την Αίγυπτο, η καχυποψία του Τσάρου για τους επαναστάτες, η φιλοτουρκική πολιτική των Γάλλων και των Άγγλων.

Κανένα φως πουθενά κι οι Βαυαροί. Βάρβαροι Γερμανοί, ύπουλοι Άγγλοι, υπεροπτικοί Γάλλοι, ο Άρμανσπεργκ, ο Μακρυγιάννης, ήρωας και θύμα. Οι φαναριώτες, ο λογιωτατισμός. Ο Βαλαωρίτης. Η απελευθέρωση των Ιονίων. Το νεογνό έθνος παραπατάει σκοντάφτει μαθαίνει να βαδίζει, πέφτει, ξανασηκώνεται. Ο Σολωμός, ο Κάλβος αρνούνται να πατήσουν τα ταιλαιπωρημένα χώματα. Φόβος; Απογοήτευση παντού. Ο Ροϊδής χλευάζει. Οι εθνοκεντρικοί εξανίστανται. Η γλώσσα το επίκεντρο της διαμάχης. Ο Παλαμάς. Ο Ψυχάρης, το δημοτικό κίνημα. Ο Παπαδιαμάντης. Υπονομευτικοί σαν κάστορες χτίζουν ένα «φράγμα που πάντοτε γκρεμίζεται». Το νιοφύρι της Αρτας. Χρειάζεται καινούργιο αίμα θυσίες. Το Γουδί, ο Βενιζέλος, το Δώδεκα και Δεκατρία. Ο διχασμός. Η καταστροφή του Εικοσιδύο, 100 χρόνια και ένα μετά το Εικοσιένα, νέα κατάρρευση, και η άφιξη των προσφύγων το συμμάζεμα στην Ελλάδα, η Μεγάλη Ιδέα, παραμερίζεται απ' την ελληνικότητα. Το έθνος πρέπει να μάθει πως ό,τι είναι καλό και άξιο, είναι ελληνικό. Ο Καβάφης, ο Καρυωτάκης, ο Σικελιανός, ο Εκπαιδευτικός όμιλος, ο Καζαντζάκης. Ο κοσμοπολιτισμός και ο συμβολισμός. Νέα διάλυση και νέο ξεκίνημα. Ο ελληνοκεντρισμός θριαμβεύει, και ο κοσμοπολιτισμός αφομοιώνεται από μια νέα συνειδηση. Εδώ βρισκόμαστε εδώ πρέπει να ζήσουμε. Δεν έχουμε τίποτ' άλλο. Αυτό που μας δόθηκε και το κερδίσαμε με το αίμα του κορμιού και της ψυχής μας ας το καλλιεργήσουμε, σαν τους καλούς δούλους. Εσωτερική ανάπτυξη, μόρφωση καλλιέργεια. Ας κοιτάξουμε τι μας δόθηκε. Τα νησιά του Αιγαίου γίνονται τα αισθητικά σύμβολα της νέας ανεξάρτητης συνειδησης. Το διαλυμένο έθνος μπορεί να δέσει. Ψευτομεγαλομανείς συνέχειες της Μεγάλης Ιδέας. Φασισμός. Ο τρίτος ελληνικός πολιτισμός. Ο δημοτικιστής στρατηγός ο Μεταξάς του «Όχι» και του ρετσινόλαδου. Τα «άπαντα» του Καβάφη — «Τα Ποιήματα» —. Η δεκαετία του '30 έφερε μια νέα αναπνοή. Άνοιξε παράθυρα προς τον έξω κόσμο και προς τα μέσα. Όμως δυστυχώς έκλεισαν όσο γρήγορα άνοιξαν. Ο Πόλεμος, η Κατοχή, ο Εμφύλιος, έρριξαν τη σκιά του θανάτου επάνω από την αισιόδοξη ελπίδα, της προηγούμενης δεκαετίας. Μια νέα διασπορά και μια νέα διάλυση — μια δεύτερη επιστροφή δεν πραγματοποιήθηκε, οι Δωριείς

και οι Σαδδουκαίοι, υπερίσχυσαν και οι Φαρισαίοι θριάμβευσαν. Η αφομοίωση και η προσαρμογή στο μοντέρνο έγιναν από νωρίς μια κατεδάφιση του μοντέρνου στο χάος ενός αθέλητου και ξεπεσμένου «μετά» — όπου ξηλώθηκαν όλα τα πέπλα και τα σεντόνια της Πηνελόπης και οι Μνηστήρες του Θρόνου έγιναν άπειροι και «άπειροι».

Τρωγωπίνουν ότι οι προηγούμενοι τους προμήθευσαν και μέιναν εκεί. Πού να πάνε; Ζαλισμένοι από την πληθωρικότητα και επιτυχία του Τριάντα εμφανίζονται άσχετα φαινόμενα. Ο Καζαντζάκης με τον «Ζορμπά», το «Άξιον εστί» του Ελύτη. Η κακή διάθεση κυριαρχεί. Τρωγώμαστε. Δεν υπάρχει μονοπάτι, μόνο μια απάτητη έρημος. Εμφανίζεται ο Πενζίκης και η Θεσσαλονίκη μας δίνει την Μαντώ Αραβαντινού και τον Ταχτή που βρίσκουν καταφύγιο στο Περιοδικό «Πάλι». Από κει μια ομάδα βάλλει σε όλες τις κατευθύνσεις. Νέος παράγων το ισχυρό Συγκρότημα. Το «Πάλι» ο Δαβίδ εναντίον του Γολιάθ. Εμφάνιση μιας νεωτεριστικής κριτικής που οφείλει το ύφος της και τη μέθοδό της στην προχειρότητα των σχολίων των «Ιστοριών» της λογοτεχνίας αφενός και στον φιλολογικό σχολαστικισμό, αφετέρου. Η κριτική της λογοτεχνίας θολώνει τα νερά από τις στήλες του Τυπου (...). Έδρες νεοελληνικές που άρχισαν ελπιδοφόρες, φυτοζωούν. Ορισμένοι μεταφραστές μονοπωλούν τον εξωτερικό τομέα. Κυριαρχεί η μιτριότητα που προωθεί παρόμοιους.

Αν πάμε πίσω στην ίδρυση του ελληνικού κράτους, θα δούμε καθαρά στα κοινοτικά κτίρια τα ίδια, πως επεκράτησε η αντίληψη ότι το νέο έθνος ήταν μια νεοκλασική Αναγέννηση, ένα ξαναζωντανέμα του κλασικού πρότυπου όπως το 'βλεπαν οι Γερμανοί του 19ου. Η Αθήνα και ο Απόλλωνας μπροστά στο Κτίριο της Ακαδημίας, αυτό το ίδιο νεοκλασικό, καθώς και τα διάφορα σπίτια των Αθηνών, μέγαλα πάντοτε νεοκλασικά, όπως η Παλιά Βουλή κτλ. Το νέο ελληνικό έθνος ενσωματώνει το κλασικό πρότυπο, κι ως εκ τούτου και η γλώσσα αρχαϊσά, και η σχολή ποίησης κλασική ρομαντική, όλα πάνε χέρι με χέρι — σε μια τεχνητή αναβίωση κι επανάληψη των αρχαίων χωρίς καμιά αφομοιωτική μέριμνα. Η καθαρότητα του ελληνικού στοιχείου προέχει και η «Βαβυλωνία» του Βυζαντίου είναι το κωμικό - σοβαρό της σκιά. Η αφομοίωση δεν μπαίνει καν στο πρόγραμμα εφόσον τα νέα ελληνικά, χυδαία καθομιλουμένη, πρέπει να διαρθρωθεί και να υποταχθεί στη γραμματική και το συντακτικό της αρχαίας. Η ιδεολογία και οι συνταγές του Διαφωτισμού έχουν ξεχαστεί και οι συγγραφείς έχουν θαφτεί. Το δημοτικό κίνημα στηρίζεται στις εξαιρέσεις: Τον Βηλαρά, τον Χριστόπουλο, το Σολωμό, τον Βαλαωρίτη και την Κρητική Αναγέννηση. Οι επικρατούντες θεωρητικοί άμα δεν είναι ακραίοι είναι πάντοτε κλασικιστές, όπως ο Καραλής. Το άγαλμα του Αδαμάντιου

ΝΤΑΕΤΙΑΣ

του Νάνου Βαλαωρίτη

ζει τη νέα παιδεία. Ο νεο-κλασικισμός ναι μιμητικά αναβιωτικός κι όχι αφοριωτικός.

Όμως παρόλη αυτή την κατάσταση, των πραγμάτων, νέοι μελετητές εμφανίζονται γράφοντας στην καθαρεύουσα ό,τι προβάλλοντας τη δημοτική. Ο Ροϊός, ο Νικόλαος Πολίτης, ο Βαλαωρίτης γράφουν καθαρεύουσα (στα πεζά τους ό,τι μελετούν και υποστηρίζουν τα δημοτικά τραγούδια, την καθομιλουμένη). Το ίδιο και οι πρώιμοι μελετητές Ζαμπέλιος, Γρηγοράκης, Σάθας, Λάμπρος, παρόλο που γράφουν καθαρεύουσα, με τις μελέτες τους υποστηρίζουν τη δημοτική, ενώ και μόνο μέσα από την παρουσίαση των κειμένων.

Η μικτή εκείνη εποχή όπου ο αγώνας εντίον της καθαρεύουσας προέχει βρίσκει διαιρεμένους τους ανθρώπους όχι μόνο σε στρατόπεδα αλλά και μέσα στον ίδιο τον εαυτό τους. Ο Παπαδιαμάντης γράφει καθαρεύουσα στις περιγραφές στην αφήγηση, ενώ οι διάλογοι είναι στη δημοτική. Ο Καβάφης ταλαντεύεται ανάμεσα σε μια καθαρεύουσα αθηναϊκής γλώσσας και σ' ένα ιδίωμα όπου και οι δύο γλώσσες συμπλέκονται με στυλιστικά αελέσματα ειρωνείας και σαρκασμού.

Η αφομοίωση αρχίζει από την πλευρά της δημοτικής, σιγά, δειλά, ενώ δημοτικιστές όπως ο Σικελιανός δανειζονται συχνά αργές λέξεις. Η σύμμειξη των δύο γλωσσών θα ολοκληρωθεί μόνο μετά το '30, οπότε οι πεζογράφοι και ποιητές χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να πετύχουν προοδικό ύφος κι όχι μια γλωσσική καθαρότητα όπου προέχει η θεωρία.

Σήμερα οι συζητήσεις γύρω από το δημοτικό δεν έχουν πάψει να σείουν την ιστοριογραφία». Και το πρόβλημα των αρχών έχει γίνει κρίσιμο. Αν δεν ξεχωρίσει ακόμα ως συνείδηση και ως κουλτούρα από τους αρχαίους, αν είναι ακόμα η υπόστασή μας ως διαφορετικός λαός, χωρίς καμιά υποτίμηση, (όπως πχ. υποτιμούνται Ιταλοί, Ισπανοί, Γάλλοι για την προέλευσή τους από τους λαούς τους) θα μας είναι πάντοτε δύσκολο να ζούμε τους αρχαίους χωρίς πάθος και χωρίς παρωπίδες. Η μελέτη τους απ' τα χρόνια του Σχολείου, δεν πρέπει ν' αρχίσει με τη Γραμματική και το Συντακτικό, με το περιεχόμενο τα κριτήρια θα είναι να 'ναι μια ιστορία ενδιαφέρουσα, να 'είναι που ν' αξίζει να διαπαιδαγωγείται να διασκεδάζει, να ξυπνάει το ενδιαφέρον συνάμα. Φράσεις αρχές μπορούν να δείχνονται παράλληλα με τη μετάφραση και με σχολιασμένες περικοπές, να φαίνεται και η διαφορά και η ομοιότητα των δυο γλωσσών. Βέβαια αν η διδασχά από τον μονότονο Ξενοφάνη, τον Πλάτωνα, ή τον Σόφωνα, παρ' όλη την πιο εύκολη παρουσίαση, (του Ξενοφώντα) τ' αποτελέσει να 'ναι αντίθετα. «Δαρείου και Παρσίου γίνονται παίδες δύο...». Ειδικά αν βέβαια εύκολο το κείμενο —αλλά να διδάσκεται ένας πιο δεύτερος κλασικός κείμενος του Αλφειού.

στοριογράφος ενώ υπάρχει ο πλούσιος και ψυχαγωγικός Ηρόδοτος;

Τ' αρχαία όπως και τα νέα πρέπει να διδάσκονται με βάση το ύφος του κάθε συγγραφέα κι όχι την τυπολογία του. Τον Όμηρο π.χ. τον μάθαμε ψυχρά με μεταφράσεις του Εφταλιώτη, και με περικοπές από το κείμενο, χωρίς καμιά εισαγωγή, στα Ομηρικά προβλήματα, την ιδιαιτερότητα του Ομήρου, χωρίς ειδικό λεξικό, χωρίς κανένα εξοπλισμό κριτικό-ιστορικό. Το ίδιο ισχύει και για το Σοφοκλή και τον Πλάτωνα. Καμιά προετοιμασία, τίποτα. Πώς να ενδιαφερθεί κι ένας φοιτητής ακόμα και Ανώτερης Σχολής με τέτοια ξερή πεζότητα; Οι δυτικοί φιλόλογοι ήξεραν να μεταδώσουν τον ενθουσιασμό τους για ένα κείμενο στους μαθητές τους, και όταν εμφανίστηκαν σε μας οι Συκουτρήδες και οι Κακριδείς, το πάθος τους για τα κείμενα δημιούργησε αμέσως ένα κλίμα, πολύ διαφορετικό από τις παραδόσεις του Χατζή ή του Πεζόπουλου. Κι όμως τους έγινε πόλεμος, στην περίπτωση του Συκουτρή μάλιστα αμειλικτός. Πολύ πρόσφατα βγήκαμε από το κέλυφος και σαν γυμνοσάλιαγκες είμαστε και εκτεθειμένοι και χαμένοι αβέβαιοι και πάντοτε ακραίοι στις αντιδράσεις μας. Να καταργηθούν τ' αρχαία ισοδυναμεί με το σύνθημα να καταργηθούν τα νέα. Είναι γελοιό γιατί τίποτα από κείνα που υπάρχουν δεν καταργιέται αυθαίρετα.

Ας πάρουμε για παράδειγμα τους Γάλλους κλασικούς φιλόλογους των δυο πρόσφατων δεκαετιών. Τον Βερνάντ, τον Ντετιέν και τον Βιντάλ Νακέ, και σε μια σχετική επιστήμη, τη συγκριτική Μυθολογία, τον Ντουμεζίλ. Όλοι αντλούν από την αρχαία Ελλάδα ή τους Λατίνους το υλικό τους. Κι όμως δεν διστάζουν να διαβάσουν τα παλιά κείμενα με νέες προοπτικές. Αν η «προοπτική» είναι η «αλήθεια» όπως ισχυριζόταν ο ελληνομαθής και φιλόλογος Νίτσε, που πήρε την ιδέα του από τους σοφιστές, τότε η «αλήθεια» κάθε ανάγνωσης είναι σε αυτό που ο αναγνώστης κομίζει στο κείμενο: την προοπτική του. Η σχετικότητα αυτής της ιδέας δεν πρέπει να μας φοβίζει, γιατί δεν πρόκειται πια για μια «Αλήθεια» με κεφαλαίο Άλφα, αλλά για αλήθειες σχετικές με την εποχή που ζούμε. Όταν ο Στρουχτουραλισμός της γενιάς του Λέβι-Στράους και του Μπαρτ, αρχίζει να μετατρέπεται στον Μεταστρουχτουραλισμό του Ντερριντά, έχουμε μια ανάγνωση του Πλάτωνα νέα. «Η Φαρμακεία του Πλάτωνα», είναι ένα καταπληκτικό κείμενο που ανοίγει στην πηγή της ελληνικής σκέψης, μια νέα προοπτική επάνω στα κείμενα. Αν όμως δεν υπήρχε γαλλική σκέψη —σύγχρονη μοντέρνα αφριγηλή, προκλητική— πώς να γίνει μια νέα ανάγνωση ενός κλασικού κειμένου;

Πώς όμως να κάνουμε το ίδιο κι εμείς χωρίς τη συνείδηση της ξεχωριστής μας υπόστασης; Εφόσον δεν υπάρχει σύγχρονη ελληνική σκέψη που να είναι δικιά

μας και πρωτότυπη, αλλά είναι πάντοτε ηχώ μιας ξένης σκέψης, η ιδιαιτερότητα μας θα πάσχει από συμπλέγματα κατωτερότητας.

Μια λύση θα 'ταν να εγκαταλείψουμε την ιδέα ότι στο σύγχρονο κόσμο μπορεί να είναι κανείς «διαφορετικός», με συλλογικά μέσα θρησκείας, γλώσσα, παράδοση, αλλά μόνο ως άτομα που κατέχουν μια δικιά τους προοπτική, επάνω στη γλώσσα, παράδοση, κτλ. Τα άτομα αυτά αναγκαστικά δεν θα 'ναι τίποτα εφόσον μένουν στο συλλογικό κέλυφος. Μόνο βγαίνοντας από αυτό θ' αποκτήσουν τα μέσα και τη συγκριτική σκέψη για να ξελιθθούν και ν' αντιδράσουν στην οπισθοδρομικότητα και την έλλειψη συμμετοχής στο σύγχρονο κόσμο πολιτιστικά. Και δεν φτάνει κάποιος να κάνει τέσσερα ή πέντε χρόνια μεταπτυχιακές σπουδές για ν' αποκτήσει μια τέτοια ανεξαρτησία. Πρέπει να ριχτεί με τα μούτρα και με θάρρος στο άγνωστο και ξένο έδαφος και να ξεχάσει ποιος και τι ήταν πριν. Δηλαδή ν' αμφισβητήσει όλες τις δοσμένες ιδέες που έχει λάβει από το περιβάλλον του και την ανατροφή του. Δεν υπάρχει μια μαγεία της φυλής που να είναι ξεχωριστή από την ατομική ανάπτυξη. Μια καλή παιδεία μπορεί να δώσει μια καλύτερη αρχή, ένα έρεισμα, αλλά δεν φτάνει. Χρειάζεται και μια πιο ριζική αλλαγή. «Ένα ξεκίνημα σε μια στοργή κι έναν καινούριο θόρυβο». Η ριζική αποκοπή απ' τα συνηθισμένα που επιχείρησε ο νεαρός Ρεμπώ, δεν είναι άσχετη με τη δική μας θέση. Το περιβάλλον του ασφυκτικό, επαρχιακό και αγροτικό. Όμως η παιδεία του προχωρημένη, το καλό σχολείο. Για να ξεκόψει από το περιβάλλον χρησιμοποιήσει την παιδεία του, και ο αγώνας αποδείχθηκε σκληρός. Το πιστοποιούν τα δυο κείμενα που μας άφησε, οι «Εκλάμψεις», και η «Εποχή στην Κόλαση». Εκεί περιγράφονται η αγωνία του να γίνει δεκτός ως ίσος προς ίσον στην παρισινή κοινωνία των καλλιτεχνών και των ανθρώπων του πνεύματος.

Και το δικό μας περιβάλλον είναι τέτοιο που χρειάζεται αγώνα για να το ξεφορτωθείς και να το δαμάσεις, ώστε να μην είναι πια εμπόδιο. Οι πιο ριζικές λύσεις είναι μια ταύτιση με την προοπτική της διασποράς. Μια απόπειρα αφομοίωσης με τον έξω κόσμο. Αυτό που συνηθίσαμε να τ' ονομάζουμε φυγή. Φυγή όμως από τι; Από τη στείρα εμβριθεία ή την ημιμάθεια. Αυτό δεν είναι φυγή είναι ηρωική έξοδος. Τ' αγαθά του πνεύματος δεν αποκτιούνται αναιμάκτα χωρίς θυσίες και πόνο. Χωρίς τραυματικές εμπειρίες. Χωρίς ακρωτηριασμούς οδυνηρούς. Η προσαρμογή στην «πολιτεία του μοντέρνου», είναι δύσκολη και αγχώδης. Τίποτα μέσα εκεί δεν είναι αφ' εαυτού δεδομένο. Δεν θα μας σώσει από την ασημότητα ούτε η «Ορθοδοξία», ούτε οι «Αρχαίοι», ούτε οι διάφορες έτοιμες ιδεολογίες, ιδεαλισμοί και υλισμοί. «Οι Συγκρούσεις του πνεύματος είναι σκληρότερες από τις μάχες των ανθρώπων». Πάλι ο Ρεμπώ. Μόνοι θα πολεμήσουμε να βρούμε

* Ρεμπώ: «Εκλάμψεις».

ποιοι είμαστε. Ο καθένας χωριστά από τον άλλον, μέσα στην «αποξένωση» που διδάξε ο Σεφέρης «κοιτάζοντας ο καθένας τον κόσμο χωριστά»...

Όχι από φανταστικά και ιδανικά σύνολα, ή συλλογικές ιδιότητες, που μόνο μέσα σε μια προβολή ιδεολογική, υπάρχουν. Αν βγήκαν από τη Βουλγαρία μια Κριστέβα, ένας Τοντορώφ, ένας Ελίας Κανέττι, το 'καναν σε αντίθεση με το περιβάλλον τους, το ίδιο και ένας Ιονέσκο, ένας Μιρσέα Ελιάντ, το 'καναν σε πείσμα του περιβάλλοντός τους. Αν υπήρξαν ιδιοφυίες, το οφείλουν στην προσωπική τους προσπάθεια. Κανένα *δοσμένο* δεν τους προετοίμασε γι' αυτό που θα γίνουν. Μπορούμε να πούμε το ίδιο και για όλους τους πρόσφατους δικούς μας. Τον Καβάφη, τον Σεφέρη, τον Καζαντζάκη, τον Ελύτη, που πέτυχαν μια φήμη πέρα από τα στενά σύνορα των ελληνόγλωσσων. Όμως και περαιτέρω η περίπτωση του Ροϊδη στον 19ο και οι ποιητικές ιδιοφυίες των τριών μεγάλων Σολωμού, Κάλβου και Βαλαωρίτη, στο δικό μας χώρο, όλα αυτά βγαίνουν σε πείσμα των συνθηκών που επικρατούσαν τότε, λογικισμός, αφενός και στην περίπτωση του Κάλβου έλλειψη πνευματικής ζωής, που μόνο με τον Παλαμά, αρχίζει στο πεδίο της κριτικής όταν ανακαλύπτει ένα αντιτυπο των «Ωδών» όταν παρ' όλο το δημοτικισμό του αναγνωρίζει στον Κάλβο την ποιητική του αξία. Θα μπορούσαμε να πούμε το ίδιο για την ανακάλυψη του Μακρυγιάννη, του αγνοημένου ίσαμε την ομιλία του Σεφέρη στην Αλεξάνδρεια, το 1943. ανάλογη με την ομιλία του Παλαμά στον Παρνασσό το 1888, για τον Κάλβο.

Εδώ και στις δύο περιπτώσεις παραμερίζονται τα στενά γλωσσικά κριτήρια της αξιολόγησης των έργων, από τους δημοτικιστές Πολυλά - Τυπάλδο, και η προκατάληψη εναντίον ενός «αγράμματος» ως σημαντικού συγγραφέα.

Σήμερα στην περίοδο που ζούμε βρίθουν πάλι οι προκαταλήψεις που μπορεί να είναι ποικίλης μορφής. Είτε πολιτικές, προσωπικές, ιδεολογικές, και οι χειρότερες απ' όλες, οφειλόμενες στη σύγχυση, στην άγνοια, και την κακή πληροφόρηση, για να μην προσθέσω ακόμα μία, τη μισαλλοδοξία και τη ζήλεια.

Τα εμποδια για μια διαυγή καθαρή κριτική σκέψη φαίνεται να οφείλονται κυρίως στη στενότητα των ιδεών των ακαδημαϊκών κριτικών που δεν βλέπουν τα πράγματα παρά «ιστορικά», και με διαστρεβλωμένη προοπτική, ή που δεν καταλαβαίνουν τι είναι γραφή, γράψιμο, ύφος. Δηλαδή δεν αναγνωρίζουν κείμενα αλλά μάλλον ονόματα. Κι αν πού και πού αναγνωρίσουν κανένα κείμενο κατά λάθος, γρήγορα αναιρούν αυτά που είπαν μην τυχόν και παρεξηγηθούν ως «σωστοί», δηλαδή πραγματικοί κριτικοί. Είναι πολύ ασφαλέστερο σήμερα να 'σαι εγγαστριμυθος παρά αληθινός, γιατί έτσι δεν διακινδυνεύεις το πετσί σου ή τη θέση σου στα γράμματα του τόπου, με το να δυσαρεστήσεις μια στρατιά από άλλους.

Οι ειδικές συνθήκες που επικρατούν

στον τόπο μας, και στις περισσότερες μικρές χώρες με γλώσσες λίγο διαδεδομένες, μας κάνει πολύ πιο εξαρτημένους από τους μεσάζοντες, μεταφραστές και ειδικούς μελετητές που νέμονται το πεδίο των Νεοελληνικών Σπουδών σαν Περσικοί Σατράπες, ο καθένας με την προσωπική του λόξα, ιδέα, δόγμα, ιδεολογία και ακατανοησία. Οι αυθαίρετες προτιμήσεις τους και η συμβατικότητα εδώ συναγωνίζονται ποια θα 'χει τα πρωτεία. Οι ελάχιστες εξαιρέσεις στον κανόνα, όπως στη Γαλλία ο Ερρίκος Τονέ, στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών, ο Γκυ Σωνιέ, στη Σορβόνη, στην Ελλάδα ο μη - νεοελληνιστής, αλλά κλασικός φιλόλογος, όμως και λογοτέχνης αξίας, Γιατρομανωλάκης, ο Κεχαϊγιόγλου, στη Θεσσαλονίκη και Κρήτη, και μια χούφτα νεώτερων που μερικοί ακόμα δεν έχουν συμπληρώσει τις διατριβές τους, ο Ιάκωβος Βούρτσης, ο κριτικός και ποιητής Διονύσης Καψάλης, και μια ομάδα διδασκόντων θεωρητικών, γύρω από τον Βασίλη Λαμπρόπουλο, στο Οχάιο Στέιτ, ο Γρηγόρης Τζουσιδάνης, ο Παναγιώτης Μποσνάκης (μεταπτυχιακός) και ο μακρινός στην Αυστραλία, Δημήτρης Δημηρούλης. Σκόρπια και μερικά ακόμα ονόματα όπως της Μαρίας Λαγιούν και της Άρτεμης Λεοντή, και μερικών άλλων που δεν γνωρίζω ακόμα προσωπικά την εργασία... Εκτός από *δύο*, όλοι αυτοί βρίσκονται έξω από την Ελλάδα, παρόλο που μερικοί δημοσιεύσαν τακτικά στον «Χάρτη», περιοδικό που είχε πολύτιμη συμβολή τα τελευταία αυτά χρόνια σε θεωρητικές μελέτες και κείμενα.

Οι συνθήκες των ελληνικών γραμμάτων είναι τόσο ειδικές που δεν συγκρίνονται παρά πολύ μακρινά με τις συνθήκες άλλων εθνών με περιορισμένο περιθωριακό χαρακτήρα. Πρώτα απ' όλα η Ελλάδα είναι ο στόχος πάντοτε ενός τεράστιου τουρισμού, και όσοι αγοράζουν στο εξωτερικό ελληνικά βιβλία σε μεταφράσεις περιμένουν κάτι ανάλογο, μια τουριστική αναψυχή, τοπικό χρώμα, γραφικότητα, ελαφρή ανάγνωση χωρίς δυσκολία και που δεν ζητάει προσπάθεια. Τελευταία, τα περισσότερα πεζά που έχουν δημοσιευτεί στη Γαλλία σε μετάφραση ή όχι έχουν αυτό το χαρακτήρα. Η τουριστική λογοτεχνία είναι ένα νέο είδος που ανθεί και παραμερίζει αυτομάτως, ό,τι είναι πιο ενδιαφέρον. Το δεύτερο σκέλος της ιδιαιτερότητας αυτής είναι η αρχαιότητα. Σήμερα δεν περιμένουμε από τους νέους Έλληνες σοβαρή συμβολή στα αρχαία γράμματα, αλλά κάποια θυμοσοφία. Έτσι γεννιέται ο Ζορμπαδισμός. Βρισκόμαστε ακόμα στην τουριστική περιοχή. Η άλλη ιδιαιτερότητα είναι το πολιτικό θέμα. Το «Ζ», ή ο Ζηταϊσμός συμπληρώνουν και κλείνουν τη μεγάλη ζήτηση, ελληνικών κουλτουριστικών προϊόντων είτε πρόκειται για ταινίες ή για βιβλία. Από κει και πέρα ο ορίζοντας στενεύει σε μερικά ονόματα με βραβεία Νόμπελ, Λένιν, — πάλι το πολιτικό κριτήριο, με άλλο τρόπο.

Η τουριστικο-πολιτική επιρροή επάνω στα ελληνικά γράμματα είναι συντριπτι-

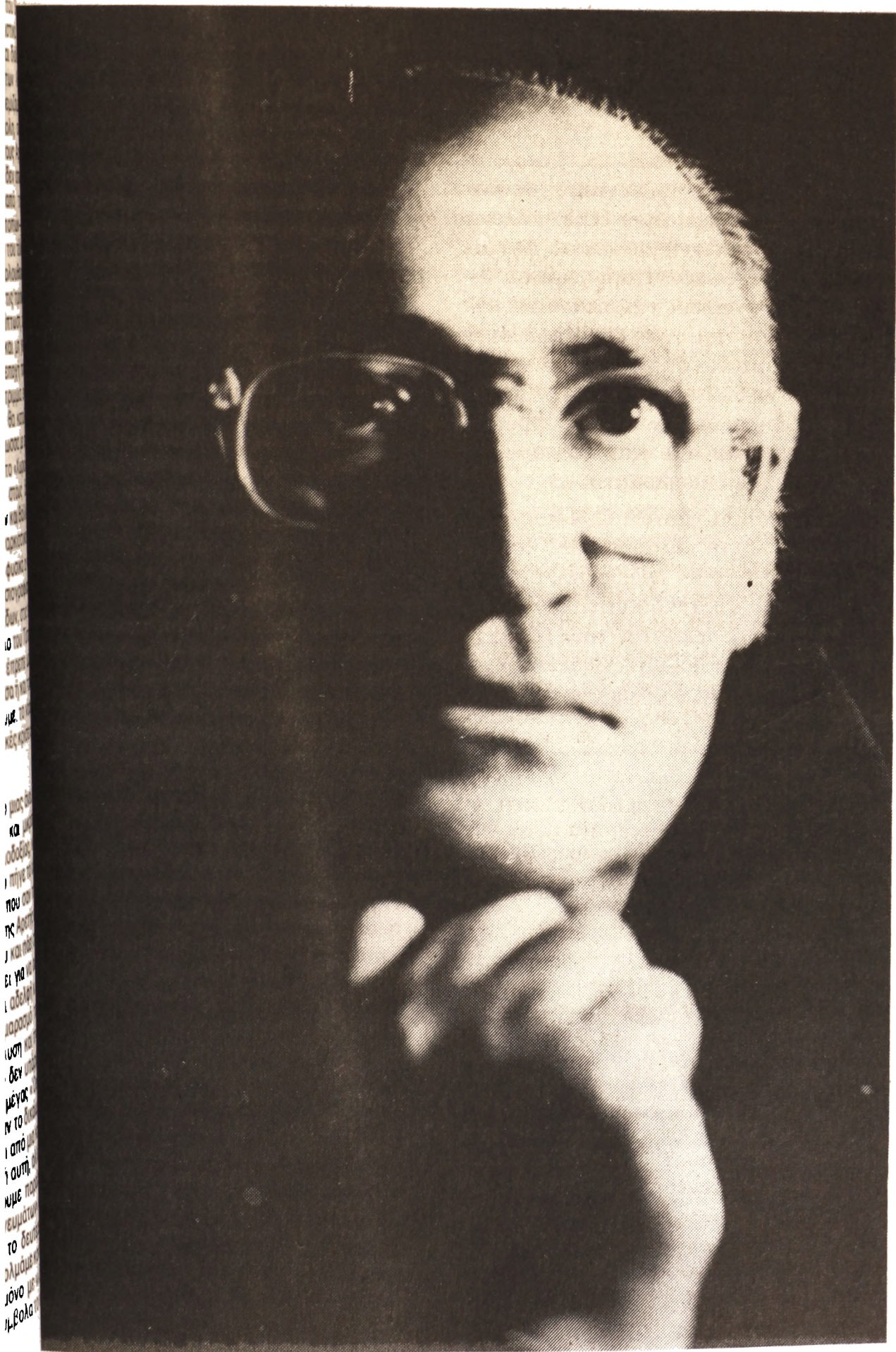
κή και προσαρμόζεται εύκολα με τα συμφέροντα των εκδοτών και με την αδιαφορία του κράτους και την απληροφορησία του κοινού. Τίποτα δεν λειτουργεί στην περιοχή αυτή με μια κατεύθυνση και μια συγκεντρωτική προοπτική που θα παρουσιάζει ολόκληρο το φάσμα της ελληνικής παραγωγής μ' ένα συνθετικό και δικαιο τρόπο αλλά και με το κριτήριο της ποιότητας και του επιπέδου της γραφής και της σκέψης.

Το μεγάλο πρόβλημα της σύγχρονης εποχής στα γράμματά μας είναι μια νέα κρίσιμη περίοδος γραφής, όπως μετά την επανάσταση του '21 και μετά τους πολέμους του 12-22, και 39-49. Οι δεκαετίες του '20, του '50 και του '80 παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Άνισες εκδηλώσεις, διάσπαση και διάλυση. Το συνωστισμένο «Χωριό των Αθηνών» με Πύργο μια αέναα γκρεμιζόμενη και επιδιορθωνόμενη Ακρόπολη, σύμβολο πια της σχέσης μας με τους Αρχαίους, μια σχέση αρνητική, που δεν αποδίδει κανένα καρπό, εκτός από τις φράσεις —κόκκαλα των κοινοτοπιών— «γνώθι σε αυτόν», «μηδένά προ του τέλους μακάριζε», μακάρι να τις ακολουθούσαμε αυτές τις φράσεις αντί να τις προφέρουμε μηχανικά σε κάθε περίπτωση, όπου δεν εφαρμόζουν. Όμως και μη χειρότερα. Όταν θα φτάσει μια εποχή που θα ξεχαστούν κι αυτά συντρίμια ενός πανόχαιου ναυαγίου και θα καταλήξουμε σε μια συνθηματική γλώσσα με συντετμημένες χυδαιότητες. Στο «Χωριό» λοιπόν όπου ζούμε δίπλα στους δογματικούς Πυργίσκους ανθούν και θάλλουν, οι γαφείς του χυδαίου ναρκισσικού νεοαισθηματικού κλισέ. Και φυσικά οι κριτικοί της λογοτεχνίας δημοσιογραφίας των εβδομαδιαίων επιφυλλίδων, στις εφημερίδες δηλαδή στο σύνολο του Τύπου της πρωτεύουσας, που θα έπρεπε μάλλον να λέγεται δευτερεύουσα ή και τριτεύουσα, τα χάλια που έχουμε, το νέφος, τις πολιτικές και οικονομικές κρίσεις, τα σκάνδαλα κτλ.

Στο κλίμα αυτό μιας άνευ προηγουμένου κυνικότητας και μικρότητας, εγωισμού και μισαλλοδοξίας, ναρκισσισμού και φενάκης, πού πήγε το ελληνικό θέμα; Ένα θαύμα, που σαν το Κωνσταντίνον βρυκόλακα της Αρετής ανασταίνεται και τον Τάφο του και πάει στην Βαβυλώνα και επιστρέφει για να σώσει από τον χωρισμό μανά κι αδελφή κι από τον κίνδυνο και τον μαρασμό το σπίτι του. Μπρος στη διάλυση και την αδιαφορία κανένα γιατρικό δεν υπάρχει, καμιά στήλη. Κανένας μέγας «Όρκος» δεν λέει. Έχουμε καν το δικαίωμα να μιλάμε έτσι αναλωμένοι από μια καινούρια «ήτα», όχι πολιτική αυτή, αλλά συνειδησιακή, εφόσον έχουμε παραδοθεί στη «Κατοχή των Πνευμάτων», από το φυσικό, το στραβό, το δευτερεύον, το καταμάντο, και δεν τολμάμε καν να το κατονομάσουμε αλλά μόνο με νύξεις ποιητικές και με πλέγια συμβόλα το υπονοούμε.

ΕΦΥΓΕ Ο ΣΠΑΝΙΑΣ

του Ντίνου Σιώτη

Κι εκεί που το «Γαϊτανάκι διαρκών ανατιμήσεων για τα καύσιμα» και το «Οπλοστάσιο στην Κυψέλη» μαζί με την «Οσμή Πολέμου» διεκδικούσαν μια καλή θέση στην πρώτη σελίδα της ΠΡΩΤΗΣ της 9ης Αυγούστου 1990, μετά την «Πολυεθνική δύναμη στον Περσικό Κόλπο», στις μέσα σελίδες, στη σελίδα για τον πολιτισμό, με περίμενε η οδυνηρή έκπληξη: «Ο Νίκος Σπάνιας έφυγε από τη ζωή». Πριν λίγες μέρες είχα διαβάσει στην ΠΡΩΤΗ της Νέας Υόρκης ένα σύντομο σημείωμα της Ρεγγίνας Παγουλάτου για νοσηλεία του Νίκου Σπάνια σε νοσοκομείο στο Μανχάτταν, αλλά δεν πήγε ο νους μου στο κακό γιατί τα τελευταία πέντε-έξι χρόνια, ο Νίκος μπαινόβγαινε συχνά στα νοσοκομεία ακόμα και για ψύλλου πήδημα.

Τον χάσαμε λοιπόν τον Νίκο Σπάνια. Τον έχασε η Αστόρια, τον έχασε η Νέα Υόρκη, τον έχασε ο ελληνισμός της Αμερικής και τον έχασε η ελληνική ποίηση.

Κίρρωση ήπατος είπαν οι γιατροί. Όμως από το συκώτι του υπέφερε εδώ και είκοσι σχεδόν περίπου χρόνια, από τότε που, φυγός και αυτοεξόριστος, έκανε όσο πιο πολύ κακό μπορούσε στην υγεία του με το ποτό και τα ναρκωτικά. Από τότε, βέβαια, πέρασαν πολλά χρόνια: έκανε πλήρη αποτοξίνωση, έκοψε το ποτό, έκανε τον εμπορικό πλασιέ, τον μάγειρα, το σερβιτόρο, τον μπάρμαν, το φορτηγατζή, το δάσκαλο, το μεταφραστή, το δημοσιογράφο. Απ' όλα αυτά όμως δεν ήταν τίποτα παρ' εκτός από ένα: ποιητής με όλη τη σημασία της λέξης. Ο Νίκος Σπάνιας έκανε *ποιητική* ζωή ποιητή. Η ζωή του ήταν ξέχειλη από ποίηση. Οι μέρες του ήταν γεμάτες χιμαιρες, αναζητήσεις μάταιες στον κόσμο της ουτοπίας και οι νύχτες του (καλύτερες από τις μέρες μας;) πλήρεις εντάσεων

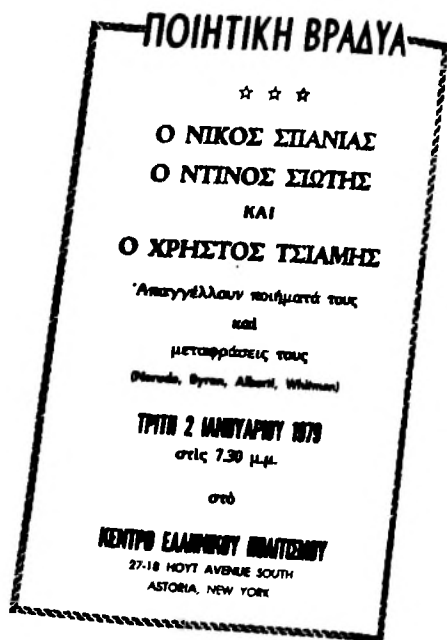
NIKOS SPANIAS
CONTRA MUNDUM

And now I am ready for the asterisk
Ready I took all necessary precautions
I rose so high that I was unable
To distinguish the colors any longer
I left my hands on the
Asphalt
My tongue I tangled with [others]

It was not hard to cut it
The telephone line cut-off
Every tiny hole stopped.
As for certain whispers even voices
—the friends and relatives—
A clashing together, the mêlée
Now I see it clearly that I was
Born to resist —
Armed with rigor and foaming at the mouth

Ο Νίκος Σπάνιας παρακολουθεί τον Ντίνο Σιώτη που απαγγέλλει στην ποιητική βραδιά του Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού στην Αστόρια, το 1979. Δίπλα, η αφίστα α-ναγγελίας της ποιητικής βραδιάς.

στον κόσμο του περιθωρίου, της πλά-
νης και του τυχοδιωκτισμού.

Για πρώτη φορά ανταλλάξαμε βιβλία
το 1975, εκείνος στη Νέα Υόρκη, εγώ
στον Άγιο Φραγκίσκο. Αρχίσαμε να
αλληλογραφούμε και από τότε γίναμε
«κολλητοί». Τον Δεκέμβριο του 1978
γνωριστήκαμε στο σπίτι του ποιητή
Χρήστου Τσιάμη, στο διαμέρισμά του
στο Βίλλετζ, λίγες μέρες πριν τα Χρι-
στούγεννα. Ο Νίκος ήρθε στου Τσιάμη
να φάμε μακαρονάδα —το αγαπημένο
του φαγητό. Ανέβηκε με τα πόδια τα
τέσσερα πατώματα και —πληθωρικός,
θεατρικός, φωνακλάς, φαλακρός και
εκκεντρικός— άρχισε αμέσως τα πει-
ράγματα λες και γνωριζόμασταν εδώ
και χρόνια· του ανταπέδωσα τα ίδια.
Ήταν η αρχή μιας βαθιάς φιλίας.

Από τότε, 19 Δεκεμβρίου 1978 που
τον πρωτοαντίκρισα στου Τσιάμη, μέ-
χρι την 1η Ιουνίου 1990 που τον είδα για
τελευταία φορά στο ζαχαροπλαστείο
Ήβη στην Αστόρια, η φιλία μας ήταν
γεμάτη πειράγματα, συζητήσεις σοβα-
ρές και αστειές επί παντός επιστητού,
ζυγκινήσεις και άφθονο κουτσομπο-
λιό, με την καλή και την κακή του έν-
νοια, για τους πάντες και τα πάντα
—από Κώστα Ταχτσή, Τάκη Σινόπου-
λο, Τάσο Λειβαδίτη, Μιχάλη Κατσαρό
και Γιώργο Δανιήλ έως τον Μανχαττα-
νά Νικόλαο Κάλας και τους άλλους
ντόπιους, Ρεγγίνα Παγουλάτου, Ρήγα
Καπάτο, Μάκη Τζιλιάνο και άλλους.

Τον Οκτώβριο του 1981 ήρθε στον
Άγιο Φραγκίσκο που τόσα χρόνια πο-
θούσε να γνωρίσει μιας και ήταν το βα-
σίλειο των Gays. Και σε τρεις μέρες από
την άφιξη του Νίκου, νάσου και η Έρ-
ση Σωτηροπούλου που είχε βρεθεί στην

Αμερική με υποτροφία της Ford Fo-
undation. Και πού δεν πήγαμε! Με ένα
παλιό αυτοκίνητο, γυρίσαμε πόλεις,
κωμοπόλεις και χωριουδάκια. Δεν α-
φήσαμε κινέζικο εστιατόριο, μπαρ, βι-
βλιοπωλείο, γκαλερί και οτιδήποτε «α-
ξιοθέατο» που να μην το επισκεφθούμε.
Ξενοχτούσαμε και οι τρεις διαβάζοντας
ο ένας στον άλλον ποιήματα, διαφω-
νώντας ζωηρά, καβγαδιζαμε, τρωγό-
μασταν, γκρινιάζαμε και πέφταμε να
κοιμηθούμε τα ξημερώματα.

Ήταν όμορφα χρόνια! Ο Νίκος ήταν
ξεκούραστος και γεμάτος ιδέες και κέ-
φι. Είχε βγει από το περιθώριο, όπου ε-
θελουσίως είχε καταδικάσει τον εαυτό
του να ζει την δεκαετία του '60. Είχε
σταθερή δουλειά με την Τίνα Σαντορι-
ναίου στο ελληνικό ραδιοφωνικό πρό-

γραμμα του σταθμού WEND στο Μαν-
χάτταν, όπου με το ψευδώνυμο Ζανής
Ζακυνθινός ήταν ο υπεύθυνος των «λο-
γοτεχνικών σελίδων», εργαζόταν σε ε-
φημερίδα γράφοντας κριτική βιβλίου,
είχε οικονομική άνεση, ήταν ένας «κα-
νονικός» άνθρωπος. Είχε έμπνευση,
διάβαζε και έγραφε πολύ, ήταν κινη-
κότατος. Μπορεί να είχε κάτι παραπά-
νω σε κιλά, αλλά είχε μια ελαφράδα η
ψυχή του και μια περίσσια χάρη, και το
έδειχνε. Είχε βγει από το λούκι της μι-
ζέριας, το χαιρόταν, το διασκεδάζε, το
'λεγε η καρδιά του.

Γιατί ο Νίκος είχε περάσει άσχημα
χρόνια, τότε που σε αναζήτηση τεχνη-
τών παραδεισών, περιπετειών και εύ-
κολου έρωτα, είχε «χαθεί» στη ματαιώ-
τητα των ηδονών.

Άρχισε να γράφει ποιήματα το 1958,
σε ηλικία 34 ετών. Το πρώτο του βιβλίο
ήταν τα «Ποιήματα της 3ης Λεωφό-
ρου» και ακολούθησαν «Γλυκός Τρό-
μος» το 1964, «Φόρος Τιμής στον
Τζιόρτζιο ντε Κίρικο» το 1981 από την
Γνώση και τα δυο τελευταία του από
τις εκδόσεις Οδός Πανός του Γιώργου
Χρονά, «Το Μαύρο Γάλα της Αυγής»
το 1987 και «Αμερική» το 1988.

Γεννημένος στο Νέο Φάληρο, στην
Αμερική έζησε τριάντα οκτώ χρόνια
—ακριβώς τα μισά του— και ποτέ δι-
ξαναπάτησε το πόδι του στην Ελλάδα.
Βρέθηκε εκεί έπειτα από υποτροφία
που είχε κερδίσει μεταφράζοντας για
το Θέατρο Τέχνης του Κάρολου Κων-
τον Γυάλινο Κόσμο του Τέννις Ουί-
λιαμς, ο οποίος του είχε στείλει στην Α-
θήνα συστατική επιστολή.

Ο Νίκος Σπάνιας αντιπροσωπεύει α-
νάμεσα στους ποιητές της πρώτης με-

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ
«CYPRECO»
Παρουσιάζει από τη Λογοτεχνική Σειρά
«ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΕΙΣ»
Τὸν ΝΙΚΟ ΣΠΑΝΙΑ

Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐκδήλωσης θα συμπεριλαμβάνει:
Ανάγνωση τῶν μονόπρακτων θεατρικῶν ἔργων τοῦ κ. Σπάνια, «ΟΙ
ΠΡΟΒΕΙ», «Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΜΠΡΟΥΚΛΥΝ», «ΓΙΑΤΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩ-
ΠΑ ΔΕΝΕ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ» και ποιημάτων ἀπὸ διάφορες ποιητικὲς
συλλογές τοῦ Συγγραφέα.

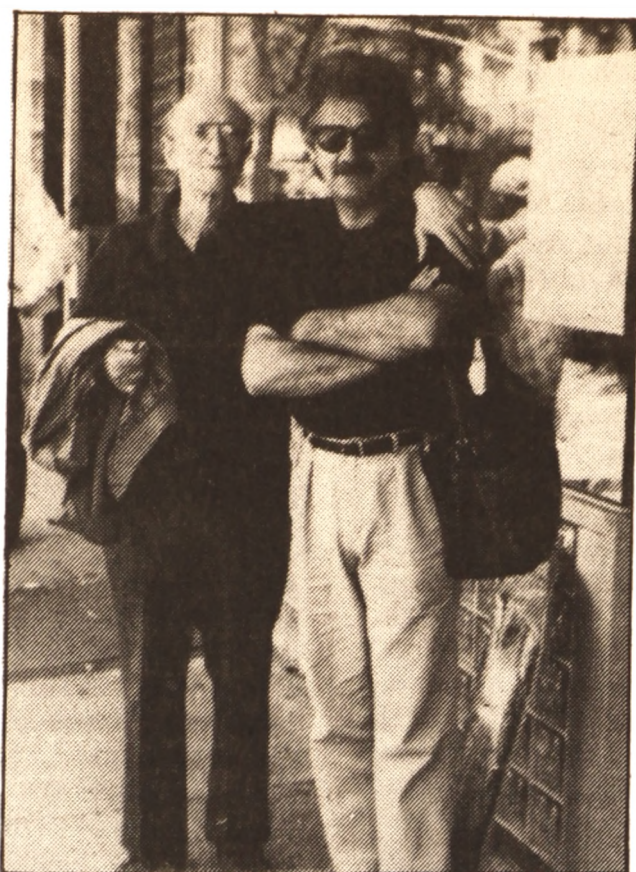
ΔΙΑΒΑΣΟΥΝ ΟΙ ΗΘΟΠΟΙΟΙ:
ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΟΥΚΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΑΝΩΛΙΔΑΚΗΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΛΙΤΣΗΣ ΛΟΥΚΙΑ ΜΑΡΟΥΛΛΕΤΗ

ΚΥΡΙΑΚΗ, 3 ΜΑΪΟΥ, 1987 - 7:00 μ.μ.
ΚΑΦΕ ΜΙΚΡΟΚΟΣΜΟΣ
21-11 31 Ἀρόμοι, Αστόρια, Ν.Υ.
ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ
ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ: (718) 426-7896 ἢ 728-7093

ταπολεμικής γενιάς τον χαρακτηριστικό τύπο ενός ποιητή πληθωρικού, προκλητικού, ερωτικού, κατακλυσμιαίου. Η φωνή του ακούγεται τραγική μέσα από επεισοδιακές ερωτικές στιγμές, παλμικό και μεταφυσική. Η ευρηματικότητα του συγκατοικεί με τον σαρκασμό και τον αυτοσαρκασμό, ενώ «αποκαλύπτει» εικόνες που καταρρέουν από το βάρος βιωμένων συμβάντων. Στην ποίησή του υπάρχει λυρικός παλμός και πόνος ερωτικός φιλτραρισμένος από την αμερικανική καθημερινότητα, πιο συγκεκριμένα, την νεοϋορκέζικη καθημερινότητα, έτσι καθώς ξεδιπλώνεται ραγδαία μέσα από το άγχος ανθρώπων και κτιρίων.

Η οδύνη, η λαχτάρα, ο έρωτας και ο θάνατος είναι οι πρώτες ύλες με τις οποίες ο ποιητής φτιάχνει την ανθρώπινη σκαλωσιά του οδεύοντας προς την αποκλήρωση της ζωής. Και μέσα από τις ρωγμές αυτής της ζωής ξεχειλίζει η αυτογνωσία και η ωριμότητα που θα εντέξουν στη φθορά του χρόνου. Τα ποιήματά του δεν είναι ούτε κομψά ούτε ευδαιμονικά —δαιμονικά μάλλον θα πρεπε, με τον δαίμονα της έκπληξης, του αναπάντεχου και της ταπεινότητας που ελλοχεύει εδώ και εκεί.

Αλλά δεν ήταν μονάχα ποιητής ο Νίκος Σπάνιας, ήταν και πεζογράφος και ταφραστής από τους καλύτερους. Τα διηγήματά του υπάρχουν σκόρπια εδώ και εκεί σε περιοδικά και χέρια φίλων του, ενώ οι μεταφράσεις του από αλικά και ισπανικά στα ελληνικά καθώς και από τα ελληνικά στα αγγλι-

Η τελευταία φωτογραφία του Νίκου Σπάνια με τον Ντίνο Σιώτη στο ζαχαροπλαστείο «Ήβη» της Αστόρια, την 1η Ιουνίου 1990. Φωτογραφία του Θανάση Νέττα.

κά, είναι δείγματα ενός μάστορα της γλώσσας.

Χαρακτηριστικός τύπος τυχοδιώκτη, δεν θα μπορούσε να έκανε διαφορετικά παρά να περιφρονεί τους «ευτυχισμένους ηλίθιους ανθρώπους», όπως μου έλεγε σε στιγμές περισυλλογής. Γιατί ο ίδιος ήταν «καταραμένος» ποιητής, στα χνάρια του Μπωντλαίρ, ανήσυχος, ανέστιος (αλλά όχι ανέραστος) και ανικανοποίητος.

Τον τελευταίο χρόνο που ήμουνα στη Νέα Υόρκη ερχόταν τακτικά στο σπίτι μου. Κι αφού τρώγαμε στις Marta's επί της οδού Washington Square Place την αγαπημένη του μακαρονάδα, επιστρέφουμε στο σπίτι μου όπου του άρεσε να του βάζω να ακούει όπερα. Σιγά σιγά τον έπαιρνε ο ύπνος στον καναπέ. Ξυπνούσε από τις άριες του Ντονιζέτι και σιγανομουρμούριζε:

— Σιώτη, θα πεθάνω.

— Δεν θα πεθάνεις ακόμα. Είσαι νέος και γερός. Αλήθεια, πόσων χρονών είσαι;

— Πενήντα επτά και μισό.

— Νίκο, μου λες πενήντα επτά και μισό εδώ και επτά χρόνια. Δεν νομίζεις ότι πάτησες τα εξήντα;

— Πενήντα επτά και μισό, μου έλεγε αυστηρά συγκρατώντας το γέλιο του.

Το χιούμορ δεν το εγκατέλειπε ούτε στιγμή.

Με τον θάνατό του φεύγει ο καλύτε-

ρος εκπρόσωπος της ελληνοαμερικανικής ποίησης και ο σπουδαιότερος Έλληνας ποιητής της Νέας Υόρκης. Ξοδεύοντας το μισό της ζωής του έξω από τα ελληνικά σύνορα, δίκαια θα του απένειμε κανείς τον τίτλο του πατριάρχη της ελληνικής ποίησης στο εξωτερικό.

Στο ποιήμά του «Θα 'ρθει ο Θάνατος» ο Νίκος Σπάνιας είχε προβλέψει τον θάνατό του τρία χρόνια πριν έρθει να τον ανταμώσει:

ΘΑ 'ΡΘΕΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Θα 'ρθει ο Θάνατος φορώντας μαύρα γάντια

και μια στολή δερμάτινη σε χρώμα σκοτωμένου αίματος.

Θα καθίσει στην πολυθρόνα απέναντί μου.

Θα περιεργαστεί το δωμάτιό μου που για μένα

είναι το κάστρο των ονείρων μου τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια.

Θα εκφράσει την αποδοκιμασία του για τους τίτλους των βιβλίων μου,

και θα κοιτάζει το ποτήρι με το καθαρό νερό απ' όπου ήπια το μισό.

Θα χαμογελάσει σαν φίλος.

Θ' ακουμπήσει στον ώμο μου το γαντοφορεμένο χέρι του

που θάναί αλαφρό σα μια φωλιά πουλιού.

Θα τον κοιτάζω έντρομος γιατί θ' αντιληφθώ πως το χαμόγελό του έχει παγώσει.

Θα κάνω να σηκωθώ να βάλω την άλλη πλευρά του δίσκου στο γραμμόφωνο.

Δεν θα μπορώ να κουνηθώ από την θέση μου.

Ο Σούμαν θα αντηχεί στ' αυτιά μου με κείνη την ανακτατική μελωδία του μια μελωδία που σε καθηλώνει από πάθος και γαλήνη.

Τα καρφιά στη βύρσινη ζώνη του θανάτου

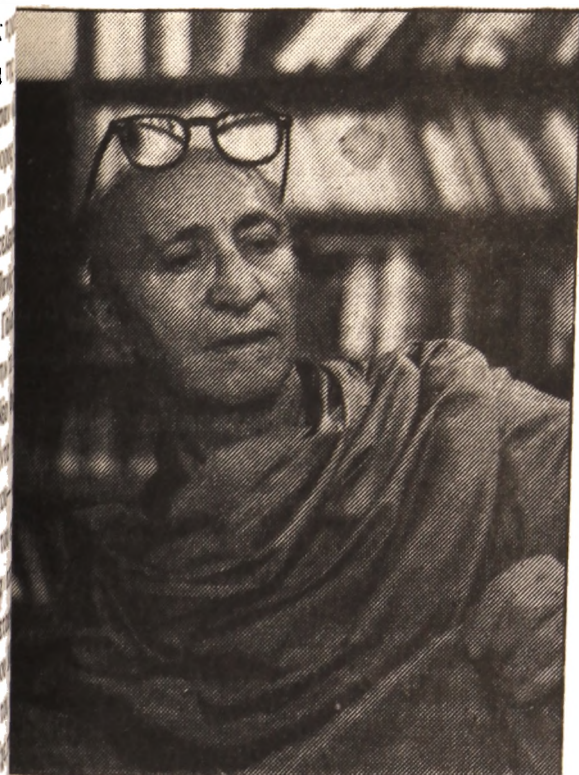
θα γυαλίζουν. Οι ανταυγιές τους θα με κάνουν να κλείσω τα μάτια.

Τότε, ακριβώς τότε, θα σταθεί εμπρός μου

και θα μου πει με ύφος που δεν επιδέχεται

αντίρρηση: Καιρός να 'ρθεις μαζί μου...

Μόνο που ο θάνατος δεν τον βρήκε τον Νίκο Σπάνια στο διαμέρισμά του στην Αστόρια, ανάμεσα στα βιβλία του, όπως το φανταζόταν, αλλά σε ένα ψυχρό δωμάτιο του New York General Hospital, στις 7 Αυγούστου 1990.

Νίκος Σπάνιας στο διαμέρισμά του στην Αστόρια το 1986.

Λογοτεχνία και Φιλολογία

Λογοτεχνία και Κριτική

Η Άντεια Φραντζή γράφει για τη Σειρά «Λογοτεχνία και Φιλολογία», εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1989.

Ο Γ.Π. Σαββίδης, ως διευθυντής της Σειράς «Λογοτεχνία και Φιλολογία», παρουσίασε ήδη τρεις τόμους που συνθέτουν, ως κατευθύνσεις, τους όρους με τους οποίους διαπλέκεται η επιστήμη της Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας: Έκδοση κειμένων, φιλολογικός σχολιασμός, κριτικό δοκίμιο. Και είναι αξιοπρόσχετο ότι με τα τρία αυτά δεδομένα η σύνδεση της Νεοελληνικής Φιλολογίας με τη Νεοελληνική Λογοτεχνία δεν πραγματοποιείται αποκλειστικά με την περιγραφή και τον αντικειμενικό σχολιασμό· δίνεται και η πρέπουσα σημασία στη ματιά «εκ των έσω», όπως κατορθώνεται από τον δοκιμιακό λόγο.

Η επανέκδοση του κλασικού δοκιμίου του Κ.Θ. Δημαρά, *Κωστής Παλαμάς. Η πορεία του προς την Τέχνη*, (εκδ. Νεφέλη, Σειρά: Λογοτεχνία και Φιλολογία, αρ. 2, Αθήνα 1989) πιστοποιεί κατά τον καλύτερο τρόπο αυτή ακριβώς την εναργέστατη επιλογή του διευθυντή της σειράς, ο οποίος χαρακτηριστικά λέει για το βιβλίο αυτό πως «συνδύασε, για πρώτη φορά στη γλώσσα μας, την φιλολογική έρευνα με την κριτική ευαισθησία, και την ψυχογραφική οξύτητα με την φιλοσοφική πειθαρ-χία».

Η ανάγκη να αρθεί ο φαινομενικός «διχασμός» και να οδηγηθούμε πλέον σε μια όλο και πιο συστηματική σύνθεση, παρά το γεγονός ότι έχει επισημανθεί πολλές φορές δεν έχει γίνει ακόμη κοινή συνείδηση. Ακριβώς και γι' αυτό το λόγο η επανέκδοση / υπενθύμιση αυτή (αρχική μορφή 1943· α' έκδ., 1947· αναθεώρηση 1988) εξακολουθεί να έχει την πολλαπλή σημασία της ως σημείο αναφοράς και ως μεθοδολογικό πρότυπο.

Κ.Γ. Καρυωτάκης, *Τα Πεζά*, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδης, Σειρά: Λογοτεχνία και Φιλολογία, αρ. 3, (εκδ. Νεφέλη), Αθήνα 1989.

Γ.Π. Σαββίδης, *Στα χνάρια του Καρυωτάκη. Κείμενα 1966-88*, Σειρά: Λογοτεχνία και Φιλολογία, αρ. 1, (εκδ. Νεφέλη), Αθήνα 1989.

Η συστηματική θητεία του Γ.Π. Σαββίδη στον Κ. Γ. Καρυωτάκη έχει ήδη αποδώσει πλούσιους καρπούς. Πρώτα εκδοτικούς· μιας και η έκδοση των Πεζών του Κ.Γ. Καρυωτάκη είναι η κατάληξη των προγενέστερων εκδοτικών του δραστηριοτήτων (Κ.Γ. Καρυωτάκη *Άπαντα τα Ευρισκόμενα*, τ. Α' 1965, τ. Β' 1966· Κ.Γ. Καρυωτάκης *Ποιήματα και Πεζά*, 1972) αλλά και η έναρξη της νέας εκδοτικής μορφής του συνόλου των σωζομένων *Άπαντων* του, την οποία σχεδιάζει. Δεν θα ήθελα να επιμείνω, εδώ, στις γνωστές σε όλους αρετές των κριτικών εκδόσεων του Γ.Π. Σαββίδη (την ευαισθησία με την οποία παρουσιάζει τα κείμενα, την ιδιαίτερη προσήλωση στις αποσαφηνίσεις, που δεν εξαφανίζουν όμως τον μόχθο του ποιητή, την σοφή εκδοτική / τυπογραφική επιμέλεια), θα ήθελα μόνο να τονίσω πως τα *Πεζά* του Κ.Γ. Καρυωτάκη, έτσι συγκεντρωμένα, διεισδύουν και αποκαλύπτουν όχι μόνο την άλλη πλευρά του ποιητή αλλά κυρίως την ίδια την συνολική του συγκρότηση / κατάσταση.

Η διάρθρωση του τόμου των Πεζών είναι χρονολογική αλλά και ειδολογική: Α' δημιουργικά πεζογραφήματα (1920-1928)· Β' παραλογοτεχνικά δημοσιεύματα (1920-1928)· Γ' πεζές λογοτεχνικές μεταφράσεις (1919-1928)· Δ' εξωλογοτεχνικά, κοινωνικού ενδιαφέροντος πεζά (1927-1928). Υπάρχει και ένα Επίμετρο στο οποίο εντάσσονται εφηβικά πεζά του Καρυωτάκη με λογοτεχνικές αξιώσεις (1912-13), ανταποκρίσεις του από τα Χανιά (1912-13), παραλογοτεχνικά κείμενα του από τη *Γάμπα* (1919).

Ξαναδιαβάζοντας, από το πλάι, τα φιλολογικά μελετήματα του Γ.Π. Σαββίδη, τις ομιλίες και τα κριτικά του άρθρα στον τόμο *Στα χνάρια του Καρυωτάκη. Κείμενα 1966-88* γοητεύτηκα εκ νέου από τον έμμεσο διδασκτισμό τους, έτσι όπως προκύπτει από τη διαρκή ετοιμότητα του μελετητή προς αναθεώρηση· τη συνεχή επανεξέταση που δεν διστάζει να προβεί σε αξιολογήσεις αλλά και νέες αποτιμήσεις· ενώ συγχρόνως εμμέ-

νει σε αρχές που υπηρετούν τη λογοσύνη πέρα από επιστημονικοφανή στερεότυπα.

Τα ερωτήματα που παραμένουν, ευτυχώς, ανοιχτά είναι κυρίως επιστημολογικής τάξεως: ποια είναι και πώς πρέπει να ασκείται η Νεότερη Ελληνική Φιλολογία. Και παραπέρα, με ποια γλώσσα και ποια σκευή μπορεί κανείς να υπηρετήσει τη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία και Κριτική.

Να πούμε απλώς ότι αυτά τα ερωτήματα τίθενται εσαεί για να μας υποχρεώνουν στις εκάστοτε απαντήσεις, δεν αρκεί. Γίνεται ολοένα και πιο συστηματικά φανερό πως το «άνοιγμα» της Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας μπορεί να συντελεστεί μέσω της Συγκριτικής Γραμματολογίας· ότι η Νεότερη Ελληνική Φιλολογία ως Ιστορική Επιστήμη κακοφορμίζει συχνά μέσα σε ψευδονεοτερικές τυπολατρικές εφαρμογές που εξαντλούνται στην επίδειξη της τεχνονομίας· ότι είναι ανάγκη να δίνουμε πάντα στα κείμενα τον οδηγτικό ρόλο που θα διασταυρώνεται με τη θεωρητική σκέψη χωρίς να αφήνουμε την κακοχωνεμένη και τάχα θεωρητική γλώσσα να τσακίζει τα κόκαλα των κειμένων.

Δεν έχουν τέλος αυτές οι έγνοιες! Να περιμένουμε, λοιπόν, και να ευχόμαστε έναν τέτοιο προσανατολισμό και στη συνέχεια αυτής της εξαιρετικής εκδοτικής δραστηριότητας;

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΑΝ ΑΝΤΡΕΑ
Μ. Δ. (Μαργκερίτ Ντυράς)
Εκδ.: Κέδρος, Αθήνα 1990

Σε μετάφραση παλλόμενη καμωμένη με εμφανή τη συναισθηματική φόρτιση της Τατιάνας Γκρίση Μιλιέξ, το βιβλίο του Γιαν Αντρέα (που δεν ξεκίνησε από κάποια λογοτεχνική φιλοδοξία όπως μας λέει η μεταφράστρια στον πρόλογο) μετατρέπεται σε εξάισιο ύμνο προς το πνεύμα της δημιουργίας, στο πρόσωπο της Μαργκερίτ Ντυράς. Ο ημερολογιακός χαρακτήρας του βιβλίου, σχεδόν σαν απομαγνητοφώνηση ενός ελλειπτικού ή ατελούς, συχνά, προφορικού λόγου, μνημειώνει με αξιοθαύμαστο τρόπο το θαυμασμό και την αγάπη του νέου άντρα προς αυτή τη γυναίκα, στην κρίσιμη εκείνη στροφή της ζωής της.

ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ
Το όνειρο της γάτας
Εκδ.: Άγρα, Αθήνα 1990

«ΣΚΕΤΣ: Είμαι σε θέατρο όπου μόλις έχει ανοίξει η αυλαία / —δωμάτιο άδειο, παράθυρο

που βλέπει στη θάλασσα— / δεν βλέπω το πρόσωπο του ανθρώπου που στέκεται στο παράθυρο ακίνητος / ούτε το όνομά του ξέρω ούτε το όνομα του πελάγους / τίποτα δεν έχει ακόμα παίξει / Μπαίνει κάποιος απ' την πόρτα του βάθους / περπατάει πίσωπλατα ή / τα μαλλιά του σκεπάζουν το πρόσωπο / Ετοιμάζεται κάτι να πει / "Μην το πεις!" ουρλιάζω απ' την πλατεία / το λέει κι ο άλλος σωριάζεται σαν κεραυνόπληκτος».

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΦΙΑΝΟΥ
Ιστορίες και άλλες ιστορίες
Εκδ. Χατζηνικολή,
Αθήνα 1989

Σοβαρό ή αστείο; Ένα αίσθημα ανασφάλειας δημιουργείται στον αναγνώστη των διηγημάτων του Γ.Σ. που προέρχεται από τη συγγραφική επιλογή της «έμμονης ιδέας». Ο Γ.Σ. συνδέει τις τέσσερις ξεχωριστές ενότητες διηγημάτων, που περιλαμβάνονται σ' αυτό το βιβλίο, με τον κοινό τόπο και χρόνο της αφηγηματικής του σύλληψης.

ΣΤΕΦΑΝ ΤΣΒΑΪΧ
Αμόκ —Το γράμμα μιας άγνωστης
Μετάφρ.: Αλέξης Καρρέρ
Εκδ. Σύγχρονη Εποχή,
Αθήνα 1990

Δύο κλασικές νουβέλες του πολυδιαβασμένου Στέφαν Τσβάιχ —από τις καλύτερες του είδους— σε μια φροντισμένη έκδοση, στην οποία περιλαμβάνεται και ο πρόλογος του Ρομέν Ρολάν (1926). Ο φωτισμένος ανθρωπισμός του Στέφαν Τσβάιχ βρίσκεται στις μέρες μας νέα ανταπόκριση, όσο κι αν «ορισμένοι» φαίνεται πως δεν μπορούν ακόμη να το αναγνωρίσουν.

ΣΤΑΝΤΑΛ
Το ροζ και το πράσινο
Μετάφραση: Βερονίκη Δαλακούρα
Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1990

Μια νουβέλα του Σταντάλ μεταφρασμένη για πρώτη φορά στα ελληνικά είναι μια αξιοπρόσχετη πρωτοβουλία που ανέλαβε και πραγματοποίησε με καλλιέπεια η ποιήτρια Βερονίκη Δαλακούρα. Η νουβέλα αυτή, περισσότερο ένα σχέδιο μυθιστορήματος, έχει το προσόν της συνοπτικής παρουσίασης όλων των αρετών του Σταντάλ. Αν και παραμένει ένα έργο ατελείωτο καταφέρνει να μεταδώσει όλη τη στανταλική γοητεία μέσα από τη λιτότητα των μέσων και την αισθαντικότητα των χαρακτήρων.

ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ
Ο Τσαγκ
Εκδ. Άγρα, Αθήνα 1990

Από τη σκοπιά μιας γάτας· ή μήπως όπως μια γάτα με «αν-

θρώπινη λαλιά» θα μπορούσε να αφηγηθεί; Έξι αφηγήσεις της Α.Σ., που μεταφέρουν μια εμπειρία διαμορφώνοντας μια νέα αφηγηματική πραγματικότητα. Πολύ ενδιαφέρον εγχείρημα που συχνά κατορθώνεται και ολοκληρώνεται, όπως π.χ. στην «Ίρμα». Στο σύνολο, πάντως, αξιοπρόσεκτη παραμένει η ευαισθητή παρατήρηση και η υλική συγκρότηση των αισθημάτων.

ΜΕΛΕΤΕΣ

Ε. J. HOBSBAWM

**Η εποχή των επαναστάσεων
1789-1848**

Εκδ.: Μορφωτικό Ίδρυμα
Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1990

Στο βιβλίο αυτό επιχειρείται η επισκόπηση του μετασχηματισμού που υπέστη ο κόσμος ανάμεσα στο 1789 και το 1848, στο βαθμό που αυτός οφειλόταν στη «διττή επανάσταση»: δηλαδή τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 και τη σύγχρονη της (βρετανική) βιομηχανική επανάσταση. Στόχος του βιβλίου δεν είναι η λεπτομερής αφήγηση, αλλά η ερμηνεία αυτής της διπλής επαναστατικής έκρηξης, αυτού του μετασχηματισμού του 1789-1848, που σημειώθηκε στη Γαλλία και στην Αγγλία και από εκεί απλώθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η ιστορία της διττής επανάστασης, ωστόσο, δεν είναι αλλά και μόνο η ιστορία του ριζικού της αστικής κοινωνίας. Είναι ακόμα η ιστορία της εμφάνισης των δυνάμεων, που μέσα σε έναν αιώνα από το 1848 επρόκειτο να μετατρέψουν την επέκταση σε συρρίκνωση. Κι αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι ήδη από το 1848 αυτή η εκληκτική μελλοντική αναπροφή είχε ως ένα βαθμό αρχίσει να διαφαίνεται.

ΑΡΙΑ ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ

**Είμενα και μελέτες
εσθιαστικής και Νεοελληνικής
καμπαρίας**
ιδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1990

Ακολουθώντας την παράδοση του συλλέγειν τα ατάκτως «ρημμένα» η Μ.Μ. συνονθυλεύει με εξαιρετική άνεση(!) ερόκλητα κείμενα κάτω από τους τίτλους: 1. Νέοι δρόμοι άγνωσης των κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γλωσσικό θέμα — αρχαιακή κείμενα, 3. Νεοελληνική λογοτεχνία. Και με αντίστοιχη άνεση (!) συζητά εφόδης της ύλης, καταβάλλοντας και τον πλέον επίμονο αναγνώστη με τον όγκο και την αναντιστοιχία του με το περιεχόμενο. Η Μ.Μ. αν και έχει ασχοληθεί με έργο του Λ. Μαβίλη, δε

φαίνεται να έχει αντιληφθεί ούτε τις γλωσσικές του απόψεις, ούτε τις απόψεις του για τη φιλολογία.

PAUL DE MAN

**Η επιστημολογία της μεταφοράς.
Ανθρωπομορφισμός και τρόπος στη
Λυρική Ποίηση.**

Εκδ.: Άγρα, Αθήνα 1990

Μια εξαιρετική απόδοση στα ελληνικά του δύσκολου και πολύτροπου Paul de Man πραγματοποιήσε ο Κώστας Παπαδόπουλος. «Η επιστημολογία της μεταφοράς» είναι το πρώτο μιας σειράς κειμένων που μελετούν τη ρητορικότητα της παραδοσιακής φιλοσοφίας, κύριο θέμα του ώριμου έργου του Paul de Man. Το «Ανθρωπομορφισμός και τρόπος στη λυρική ποίηση» είναι ένα από τα τελευταία κείμενα που έγραψε και αποτελεί υπόδειγμα της ανάγνωσης που επεδίωκε από παλαιότερα.

ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΠΑΥΛΙΝΑ ΠΑΜΠΟΥΔΗ

**Το σκυλοβιβλίο
Το γατοβιβλίο
Το ποντικοβιβλίο**
Εκδ.: Κέδρος, Αθήνα 1989

Τρία θαυμάσια βιβλιαράκια για παιδιά (και -γιατί όχι- και για μεγάλους!), γραμμένα με γούστο και χάρη από την ποιήτρια Παυλίνα Παμπούδη και σχεδιασμένα από την ίδια.

«Πέντε γκρίζοι ποντικοί / πήγαιναν προσεχτικοί / πάτα πάτα περπατούσαν / πήδα πήδα προχωρούσαν».

Με εξαιρετική απλότητα, που είναι και το μεγάλο προσόν των τριών αυτών μικρών βιβλίων, η Π.Π. αξιοποιεί την ιδέα μιας συνοπτικής αφήγησης από τη σκοπιά του άλλου: εδώ του σκύλου, της γάτας, του ποντικιού. Να ελπίζουμε σε συνέχεια;

ΛΙΛΗ ΛΑΜΠΡΕΛΛΗ

**Το ψαράκι που δεν μπορούσε να
ονειρευτεί**
Ζωγραφιές Τατιάνα - Ραΐση -
Βολανάκη
Εκδ.: Σύγχρονη Εποχή,
Αθήνα 1990

Μια τρυφερή ιστορία, με έμμεσο διδακτισμό και γι' αυτό αποτελεσματικό, αφηγείται η Λ.Λ. και αισθητοποιεί η Τ.Β. με τα πολύ έξυπνα κολάζ της. Το βιβλίο αυτό είναι κατάλληλο για όλες τις ηλικίες, φτάνει ο αναγνώστης να είναι ανοιχτός στη συναισθηματική ευαισθητοποίηση.

Το μύδι που νόμιζε πως ήταν στρείδι, αλλά τελικά ήταν μύδι (ή μήπως όχι);

Ζωγραφιές: Τατιάνα Ραΐση -
Βολανάκη

Εκδ.: Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990

Από το ασήμαντο στο σημαντικό φαίνεται πως η απόσταση

δεν είναι μεγάλη — μια απλή κίνηση με αβέβαιο, όμως, αποτέλεσμα καθώς και αβέβαιο το όποιο συμπέρασμα (ή μήπως όχι;).

Το κορίτσι που αγάπησε το δένδρο.

Γιαπωνέζικα παραμύθια

Εκδ.: Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990

Πέντε όμορφα γιαπωνέζικα παραμύθια. «Μομοτάρο: το αγόρι που βγήκε μέσα από ένα ροδάκινο», «Η γάτα και ο καλόγερος», «Οι περιπέτειες του Τοκουμπάι», «Τα ματοτσίνωρα του λύκου», «Το κορίτσι που αγάπησε το δέντρο» — χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης ευαισθησίας και καλαισθησίας των γιαπωνέζων.

BIBΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΔΗΜΟΥ

**Στοχασμοί και κρίσεις με φόντο
την ιστορία.
Ο άνθρωπος και η πορεία του.**
Αθήνα 1990.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΟΥΛΑΣ

**Χωρίς υπερβολή
Θεσσαλονίκη 1990.**

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΟΥΣΑΚΗΣ

Το κάρπισμα των βυθών
Αθήνα 1990

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Αρχαιακά

Ανάτυπο από τον δωδέκατο τόμο
του περιοδικού «Μνήμων» Αθήνα
1989.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

**Τμήμα Φιλοσοφίας,
Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας**

Τ.Α'

Θεσσαλονίκη 1985-1988.

R. DOSWELL - G.L. SIMONS

**Πληροφορική και
εγκληματικότητα**

Εκδ.: Δίαυλος, Αθήνα 1990.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΓΡΙΒΑΣ

Ναρκωτικά και Εξουσία

Εκδοτική Θεσσαλονίκης, 1990.

ΝΙΤΣΑ ΤΖΩΡΤΖΟΓΛΟΥ

Όταν τα νιάτα θέλουν

Εκδ.: Άγκυρα, Αθήνα 1987.

Η ψηφιδωτή εικόνα των περιοδικών ΙΙΙ

Η ως τώρα πρώτη καταγραφή περιοδικών εκδόσεων ποικίλης ύλης από όλη την Ελλάδα και την Κύπρο έχει αποδώσει σαράντα τίτλους (τχ. 427, 12.1.90 και τχ. 433, 29.3.90). Ήδη, από το αταξινόμητο πρώτο υλικό που έφερα στην επιφάνεια, έχει αρχίσει να προκύπτει το ανάγλυφο ενός χάρτη σημείων με πολλαπλές αναφορές: θεματικές και

γεωγραφικές, αλλά και αναφορές σχετικές με τους τρόπους παραγωγής τους, που εκτείνονται από τους απλούστερους αυτοσχεδιασμούς ερασιτεχνών έως την σύνθετη ενασχόληση ειδικών. Η απλοϊκή όσο και πραγματική άποψη που έχουμε για τα περιοδικά είναι ότι ορίζονται αποκλειστικά και μόνο από την περιοδικότητα της κυκλοφορίας τους. Σ' αυτή την δεδομένη πληροφωρία πολύ γρήγορα διαπιστώνουμε ότι είμαστε υποχρεωμένοι να προσθέσουμε συμπληρωματικά γνωρίσματα, καθώς τα περιοδικά στη συνεξέτασή τους παρουσιάζουν εμφαντική, σχεδόν, ανομοιοότητα. Και αυτό, βέβαια, όχι μόνο εξαιτίας των θεματικών τους διαφορών: από ενημερωτικά δελτία, συνδικαλιστικά έντυπα, κομματικά δελτία και συναγωγές άρθρων, αλλά και έντυπα συλλόγων ή τοπικών οργανώσεων έως λογοτεχνικά, φιλολογικά και εν γένει επιστημονικά έντυπα. Ο περιοδικός Τύπος καλύπτει ποικίλες εκδοτικές πρωτοβουλίες που συμπυκνώνουν αντιστοίχως ειδικά ενδιαφέροντα και συχνά τείνουν προς μορφές υποκατάστασης του ελλείποντος θεωρητικού λόγου που θα όφειλαν να έχουν «επισημότεροι» φορείς. Προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να κινούνται τρία από τα παρουσιαζόμενα, εδώ, περιοδικά, τα οποία συμπτωματικά (;) υποβαστώνται από τρεις ευρωστους εκδοτικούς οίκους. Πρόκειται για τα Θεωρία και Κοινωνία (εκδ. Γνώση), Λόγου Χάριν (εκδ. Βιβλιοπωλείου της Εστίας) και Μολυβδο-κοντυλο-πελεκητής (εκδ. Νεφέλη). Χωρίς να λείπουν οι «παρέες» που τα συγκροτούν, ωστόσο παρατηρείται ένας περισσότερο ορθολογικός τρόπος ως προς τη διαμόρφωσή τους, που σχετίζεται με την κοινότητα των ιδεών και των απόψεων. Η συμβολή αυτών των περιοδικών είναι προφανής: καλλιέργεια του θεωρητικού / επιστημονικού λόγου. Στα αρνητικά τους θα ήθελα να εγγράψω ορισμένες παρατηρήσεις:

- α. τη διαμόρφωση περισσότερο ενός τόμου συναγωγής άρθρων με μειωμένο τον παρεμβατικό χαρακτήρα (Θεωρία και Κοινωνία),
- β. τη μονοσήμαντη κατεύθυνση ως προς τις επιλογές (Λόγου Χάριν) και
- γ. την υπερτονισμένη παρουσία του διευθυντή της έκδοσης (Μολυβδο-κοντυλο-πελεκητής).

Από το σύνολο των 30 παρουσιάζομενων περιοδικών θα ήθελα συνοπτικά να μετρήσω: 23 εκδίδονται στην Αθήνα· από αυτά, όμως θα έπρεπε να ξεχωρίσουμε 2 που έχουν τοπικό προσανατολισμό (Φωκίδα, Νίσυρος) και 3 που ανήκουν στην κατηγορία των ενημερωτικών δελτίων των αντίστοιχων πρεσβειών (Γερμανία, Κύπρος, Βρετανία). Η Θεσσαλονίκη εκπροσωπείται με 5 περιοδικά και από 1 το Ναύπλιο και η Κομοτηνή. Θα ήθελα επίσης, να επισημάνω την αύξηση των επιστημονικών / ειδικών περιοδικών, καθώς και των περιοδικών με ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Αντεία Φραντζή

Απόπειρα. Μηνιαία εφημερίδα της Πρωτοβουλίας Δημοτών Ναυπλίου. Χρόνος 3ος, τχ. 26-27 (Δεκ. 1989 - Φλεβ. 1990), Ναύπλιο.

«Μηνιαία εφημερίδα» με τρίμηνη ισχύ; Δεν μπορώ να ξέρω περισσότερα από αυτά που διαβάζω και στην προκειμένη περίπτωση, βέβαια, κάτι απ' τα δυο δεν ισχύει. Πάντως, η εφημερίδα της Πρωτοβουλίας Δημοτών Ναυπλίου και ενδιαφέρουσα είναι και ενδιαφέρον προκαλεί. Ξεχωρίζει από τον συνηθισμένο όρο των επαρχιακών εντύπων και για την καλίσθητη εκτύπωσή της. Κώστας Μιχόπουλος, Μπουμπουλίνας 10, 21 100 Ναύπλιο

Δελτίο Βιβλικών Μελετών Τόμος 8ος, Νέα Σειρά (Ιούλιος - Δεκέμβριος 1989), Αθήνα.

Εξαμηνιαία έκδοση έρευνας Παλαιάς και Καινής Διαθήκης.

Ίδρυμα «Άρτος Ζωής», Λεωφ. Κηφισίας, στάση Παράδεισος, Χαλάνδρι, Αθήνα.

Δελτίο Κέντρου Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών (CTL) Νο 6 (Φεβρουάριος 1990), Αθήνα.

Μνήμη Π.Α. Ζάννα· το Νο 6 του Δελτίου (...), που κυκλοφορεί ελληνικά αλλά και γαλλικά, είναι αφιερωμένο στο θέατρο. Συνεργάζονται οι Κ. Γεωργουσόπουλος, Ελίζα - Άννα Δελβερούδη καθώς και με μεταφράσεις τους οι Δημήτρης Δημητριάδης, Κλαίρη Μισσοτάκη, Κωστής Σκαλιώρας, Ανδρέας Στάικος, Χ. Γ. Λάζος.

Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, Σίνα 31, 10 680 Αθήνα

Δελτίο Τύπου της πρεσβείας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας τχ. 23 (Ιούνιος '90), Αθήνα.

Ενημερωτικό Δελτίο με ειδήσεις από την Γερμανία αλλά και ειδήσεις που άπτονται της ελληνικής πραγματικότητας, όπως αυτές για την «ανίχνευση υπόγειων υδάτων από τον αέρα»!

Πρεσβεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Βασ. Σοφίας 10, 15 124 Μαρούσι, Αθήνα

Δίκαιο και Πολιτική τχ. 17-18 (1990), Θεσσαλονίκη.

Με αφιέρωμα στους αντιρρησίες συνείδησης το περιοδικό Δίκαιο και Πολιτική συγκεντρώνει πολλές και ενδιαφέρουσες συμβολές: Ν. Παρασκευόπουλος, Αδ. Παπαδαμάκης, Φ. Βασιλογιάννης, Κ. Σιμιτσης.

Εκδ. «Παρατηρητής», Αλ. Σταύρου 15, 54 644 Θεσσαλονίκη

Δον Κιχώτης ουτιδανός οχλεύς ουτοπίας τχ. 1 (1990), Αθήνα.

Έκδοση εικαστικής και λογοτεχνικής έκφρασης. Θα μπορούσε να προστεθεί ως υπέρτιτλος: και μη χειρότερα...

Χρήστος Χειμαριώτης, Π. Αργεντινής Δημοκρατίας 16 11 472 Αθήνα

Επιθεώρηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τ. 7ος, τχ. 6 (1989), Θεσσαλονίκη

Η Ε.Ε.Κ. εκδίδεται τρεις φορές το χρόνο και συγκεντρώνει θέματα Κοινοτικού ενδιαφέροντος: κοινωνικά και νομικά.

Εκδ. Παρατηρητής, Αλ. Σταύρου 15, 54 644 Θεσσαλονίκη

Επίκεντρα Τριμηνιαία έκδοση του Κέντρου Πολιτικής Ερεύννης και Επιμόρφωσης, τχ. 62 (Ιούνιος 1990), Αθήνα.

Με αφιέρωμα στις «εκλογές 1990» το Κ.Π.Ε.Ε. δίνει το μέτρο του ενδιαφέροντός του για τις πολιτικές εξελίξεις στον τόπο μας —με συνολική ανάλυση των εκλογικών αποτελεσμάτων: από τη σκοπιά της Νέας Δημοκρατίας, του ΠΑΣΟΚ και του Συνασπισμού. Με την ευκαιρία αυτή τα Επίκεντρα κάνουν και ένα «άνοιγμα» προς διανοούμενους και ερευνητές

που δεν συνδέονται με τις ιδεολογικοπολιτικές επιλογές τους.

Επίκεντρα, Νεοφυτου 12, 10 674 Αθήνα

Έργο Φοιτητική και Σπουδαστική Ένωση Φωκίδας «Ο Αλέξανδρος Δελμούζος» (1955) 1989, τχ. 1 (Μάρτης 1990), Αθήνα.

Με θέματα κοινωνικά, πολιτιστικά και γενικά, ό,τι θα μπορούσε να ενδιαφέρει τους σπουδαστές αλλά και όσους νοιάζονται για την αναβάθμιση της Περιφέρειας· έχουμε το πρώτο δείγμα αυτής της πρωτοβουλίας. Πολύ περιορισμένο, πάντως, για να βγάλει κανείς γενικότερα συμπεράσματα.

Θ. Γκούμας, Αλκιβιάδου 52, 10 440 Αθήνα

Ερμής Μηνιαία έκδοση των ΕΛΤΑ τχ. 8 (Μάιος 1990), Αθήνα

Έντυπο χωρίς ιδιαίτερη έμπνευση θα έλεγα πως είναι τουλάχιστον αυτό το τεύχος του Ερμή με ύλη σχεδόν αποκλειστικά πληροφοριακή. Καιρός για ανανέωση!

Ελληνικά Ταχυδρομεία, Απελλού 1, 10 188 Αθήνα

Ευρωπαϊκή Επικαιρότητα Χρ. 4ος, τχ. 3 (15 Μαρτίου 1990), Αθήνα.

Δεκαπενθήμερη έκδοση, περιορισμένης κυκλοφορίας, των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, με ενημερωτικό κυρίως στόχο.

Ευρωπαϊκή Επικαιρότητα, Τ.Θ. 30 284, 10 033 Αθήνα

Θεωρία και Κοινωνία Τετραμηνιαία Επιθεώρηση των Επιστημών του Ανθρώπου Χρ. 1ος, τχ. 1 (Μάιος 1990), Αθήνα.

Με το πρώτο τεύχος του το περιοδικό Θεωρία και Κοινωνία έδωσε το στίγμα της συστηματικής του έγνοιας για τις «Επιστήμες του ανθρώπου» και με προγραμματική δήλωση ότι «δεν θα δημοσιεύει μελέτες τεχνικού χαρακτήρα αλλά αναλύσεις που θα δείχνουν τη διαπλοκή της ιστορικής και κοινωνικής προβληματικής με τα ευρύτερα θεωρητικά ζητήματα» δέσμευσε, σε μια πολύ θετική κατεύθυνση, τη μελλοντική προοπτική του. Γιατί, πράγματι, χρειαζόμαστε συζήτηση με άξονα τις ιδέες και όχι απλώς επίδειξη

τεχνογνωσίας. Στο πρώτο τεύχος γράφουν οι: Κ. Τσουκαλάς, Π. Κονδύλης, Αιμ. Μεταξόπουλος, Β. Καραποστόλης, Θ. Λίποβατς, V. Paretto.

Εκδόσεις «Γνώση», Ιπποκράτους 31, 10 680 Αθήνα

Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση Τριμηνιαία επιστημονική και πολιτική έκδοση

Τχ. 3 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος '89 - Ιανουάριος '90), Αθήνα.

Αναγκάιο βοήθημα για όσους θέλουν να παρακολουθήσουν τις κοινοβουλευτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Επισημαίνουμε τα άρθρα των Ανδρέα Δρυμιώτη και Ηλία Νικολακόπουλου σχετικά με τις μεθόδους για την πρόβλεψη των εκλογικών αποτελεσμάτων· της Πηνελόπης Φουντεδάκη για τη νομική και πολιτική αξιολόγηση των συστημάτων επιλογής βουλευτών· τη μελέτη του Γιάννη Δρόσου για τις ερωτήσεις και τις προτάσεις ψηφισμάτων των εκπροσώπων των ελληνικών κομμάτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο που καλύπτει την περίοδο 1985-1989. Οι σελίδες της τεκμηρίωσης - ενημέρωσης και της βιβλιοκριτικής συμπληρώνουν αυτή την έκδοση που καλύπτει ένα σημαντικό κενό σ' αυτόν το χώρο.

Αθ. Θεοδωράκης, Σταδίου 4, 10 564 Αθήνα

Κυπριακό Δελτίο Έτος 7ο, τχ. 193 (20 Απριλίου 1990), Αθήνα.

Ενημερωτικό Δελτίο της Κυπριακής Πρεσβείας που εκδίδεται κάθε δεκαπενθήμερο.

Πρεσβεία Κύπρου, Υψηλάντου 13-15, 10 675 Αθήνα

Κυψέλη Χρ. 1ος, τχ. 4 (β' 150ήμερο Απριλίου 1990), Κομοτηνή.

Ίδρωσα για να ανακαλύψω ότι αυτή η καταπληκτική μαθητική Κυψέλη κυκλοφορεί στην Κομοτηνή. Στην Κομοτηνή που όλοι οι «συνέλληνες» ξεχνούν. Εκεί τα παιδιά του σχολείου με έμπνευση, ευρηματικότητα και κέφι έφτιαξαν τη δική τους εφημερίδα. Μαθαίνουμε δε πως όποιος πουλήσει πάνω από 20 τεύχη γίνεται αυτοδικαίως μέλος της συντακτικής επιτροπής. Αυτό μάλιστα είναι ένας αληθινά δη-

ιοκρατικός δρόμος! Σε άλλη σελίδα διαπίστωση ότι ο... πλάνο ανέβηκε στις 40 ημερίδες. Όλο και πιο απαιτητική γίνεται η μαθητιώσα νεολαία. Τόσο το καλύερο!

της διεύθυνση αναφέρεται
Οικισμός Εκτενεπόλ...

ομμουνιστική Επιθεώρηση
Ιηναίτικο πολιτικό θεωρητικό
εριοδικό όργανο της ΚΕ του
ομμουνιστικού Κόμματος
λλάδας Τχ. 5 (Μάιος 1990),
θήνα.

στορικό αυτό το τεύχος της
ΟΜΕΠ: το πρώτο που εγκα-
λειψε τον παλιό υπέρτιτλο
Προλετάριοι όλων των χω-
ων ενωθείτε». Με αφιέρω-
α: Η Ευρώπη σήμερα, κα-
ος και μια συζήτηση ανά-
σα σε σοβιετικούς επιστή-
νες για τη σύγχρονη αντι-
ψη για το σοσιαλισμό. Με
τελώς διαφοροποιημένη ύ-
καινούριο και ανανεωμέ-
ύφος, θα μπορούσε να τύ-
σταδιακά μιας μεγαλύτε-
ς ανταπόκρισης.

ΟΜΕΠ, Μενάνδρου 66, Αθήνα

Λέξη
96 (Ιούλιος-Αύγουστος '90),
θήνα.

Ειδικό τεύχος / αφιέρω-
λογοτεχνία και κινημα-
γράφος, το περιοδικό η
ξη (που βέβαια δε θέλει ει-
κές συστάσεις) επιμένει
ην αναπαραγωγή ενός εν-
που, που στάθηκε μεν ση-
ντικό όταν πρωτοκυκλο-
ρησε αλλά πλέον στηρίζε-
στην αδράνεια! Καμιά
ανέωση δεν έχει επιχειρη-
εδώ και καιρό. Μήπως
είναι ποτέ αργά;

Λέξη, Διονυσίου Αιγινήτου 46,
528 Αθήνα

του χάριν
1 (Ιούνιος '90), Αθήνα.

ο πρώτο τεύχος του «πολ-
υποσχόμενου» περιοδι-
διαβάζουμε άρθρα που
αγματεύονται ζητήματα
σοφίας, ποιητικής και
ρίας της λογοτεχνίας. Α-
λογοι μελετητές όπως ο
νύσης Καψάλης, ο Νίκος
λαμπάνος, ο Κ.Α. Πα-
δόπουλος, ο Βασίλης
λφας, ο Δ. Δημηρούλης,
Αρης Μπερλής, ο Δ. Αγ-
άκος, ο Μιχ. Χρυσανθό-
λος, ο Β. Μπιτσιώρης
ιφουν και «αντιστέκον-
» (;) στη θεωρία. Κείμενα
Paul de Man, της Julia
steva, του Maurice Blan-

shot. Συμπληρώνεται με α-
ξιόλογες βιβλιοκριτικές και
βιβλιοπαρουσιάσεις. Μια ε-
ξαιρετική προσπάθεια στο
χώρο της θεωρίας της λογο-
τεχνίας, παρά τις «αντιστά-
σεις»!

Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»,
Σόλωνος 60, 10 672 Αθήνα

Μολυβδο-κονδυλο-πελεκητής
Τχ. 1 (1989), Αθήνα.

Περιοδική έκδοση Νεότερης
Ελληνικής Φιλολογίας, που
συγκεντρώνει σημαντικές
δυνάμεις των Νεοελληνι-
στών και συγκροτεί τη σο-
βαρότερη προσπάθεια στο
χώρο της Νεοελληνικής Επι-
στήμης. Με διευθυντή Σύν-
ταξης τον Γ.Π. Σαββίδη και
πρόταξη στο σύνολο της ύ-
λης της εισήγησης στο Νεο-
ελληνικό Φιλολογικό Σεμι-
νάριο του Κ. Θ. Δημαρά αλ-
λά και συνεργασίες της Ελέ-
νης Τσαντσάνογλου, του
Massimo Peri, του Μιχάλη
Πιερή και άλλων νεοελληνι-
στών που η παράλειψη των
ονομάτων τους εδώ δεν ση-
μαίνει διόλου μείωση της
συμβολής τους στον τόμο,
γίνεται ευθέως αναγνωρίσι-
μη η ιστορικοφιλολογική
κατεύθυνση του περιοδικού
αυτού.

Εκδ. Νεφέλη, Μαυρομιχάλη 9,
10 679 Αθήνα

Νισυριακά Νέα
Εφημερίδα όλων των Νισυρίων
Περ. Β', τχ. 25 (Ιανουάριος
1990), Νίσυρος, Αθήνα.

Έκδοση του Συλλόγου Νι-
συρίων «Ο Γνωμαγόρας»:
«νήσος επταστάδιος πως
την πείμετρον, υψηλή και
θεατροειδής». Παραδοσια-
κή στο ύφος και την ύλη, μια
εφημερίδα που μας συνδέει
με ακραία σημεία της πατρι-
δας μας και μας ενημερώνει
για τα προβλήματά τους.

Παν. Σακελλαρίδης,
Μαραθωνοδρόμου 23,
15 452 Αθήνα

Οικοτοπία
Περιοδική έκδοση Οικολογίας,
Αυτοδιαχείρισης και Εναλλα-
κτικής προοπτικής Τχ. 9
(Ιούνιος 1990), Θεσσαλονίκη.

Μαχητικό οικολογικό πε-
ριοδικό θέσεων με τις ο-
ποιες, κι αν ακόμη έχει κα-
νείς επιφυλάξεις, μπορεί,
παρ' όλα αυτά, να διάλεγε-
ται. «Casa Bianca» στη Θεσ-
σαλονίκη και άλλα άκρως
ενδιαφέροντα θέματα που
προέρχονται, κυρίως, απ' τη

βορειοελλαδική επικράτεια
(και εμπειρία).

Οικοτοπία, Φιλίππου 51,
54 631 Θεσσαλονίκη

Πανόραμα
Τριμηνιαία περιοδική έκδοση
Τχ. 14 (Μάρτιος 1990), Αθήνα.

Περιοδική έκδοση της Πολι-
τιστικής Εταιρείας «Πανό-
ραμα» με ειδήσεις για τις εκ-
δηλώσεις και τις δραστηριό-
τητες κατά τους μήνες Μάρ-
τιο και Απρίλιο (περνά γρή-
γορα ο καιρός και φαίνεται
πως μας ξέχασαν απ' το Πα-
νόραμα). Ας είναι: πάντα
κάτι καλό θα έχουν!

Μαριάννα Κορομηλά,
Αλ. Σούτσου 4, 10 671 Αθήνα

Πράσινο Πανεπιστήμιο
Έκδοση Οικολογικού και
Εναλλακτικού Προβληματισμού
για το Πανεπιστήμιο και την
Κοινωνία, Τχ. 2 (καλοκαίρι
1990), Θεσσαλονίκη.

Μια οικολογία που δεν είναι
«εναλλακτική» θα προκα-
λούσε, ίσως, αμηχανία. Έ-
στω κι έτσι —καλό είναι να
υπάρχει συζήτηση, αν και
καμιά φορά μιλώντας για το
δάσος, δεν ξεχνάμε μόνο το
δέντρο αλλά και το δάσος!

Πράσινο πανεπιστήμιο,
Καστριτσίου 11, 1ος όροφος
54 623 Θεσσαλονίκη

Προεκτάσεις στην εκπαίδευση
Διμηνιαίο περιοδικό
Τχ. 1 (Απρίλιος - Μάιος 1990),
Αθήνα.

Μια ωραία εκδοτική προ-
σπάθεια, «ερασιτεχνική» ό-
πως η συντακτική επιτροπή
αποσαφηνίζει στο εισαγωγι-
κό κείμενό της: «σύνθετη λέ-
ξη από το “έρως” + “τέ-
χνη”». Φυσική, μαθηματικά
αλλά και φιλολογία —με πο-
λύ ενθουσιασμό αλλά και το
χάρισμα της σαφήνειας— εί-
ναι μερικά από τα ζητήματα
που απασχολούν τους συν-
τάκτες του περιοδικού. Δια-
βάσαμε με προσοχή το ειδι-
κό αφιέρωμα στην επικοινωνία.

Εκδόσεις Σαββάλα Ε.Ε.,
Σόλωνος 87-89, 10 679 Αθήνα

Η σημερινή Βρετανία
(23 Μαΐου 1990), Αθήνα.

Πληροφοριακό έντυπο που
εκδίδει η Βρετανική Πρε-
σβεία στην Αθήνα.

Γραφείο Τύπου
της Βρετανικής Πρεσβείας,
Πλουτάρχου 1, 10 675 Αθήνα

Στέγη
Διμηνιαίο περιοδικό της
Λαϊκής Μορφωτικής Στέγης

Αμπελοκήπων, Περίοδος Β',
τχ. 7 (Απρίλιος - Μάιος '90),
Θεσσαλονίκη.

Μια ενδιαφέρουσα πρωτο-
βουλία με αρκετά ικανοποι-
ητικό αποτέλεσμα είναι η
Στέγη, που συγκεντρώνει δυ-
νάμεις και ανησυχίες πολι-
τών στην έκφραση των προ-
βλημάτων όχι μόνο στενά
της περιοχής τους.

Στέγη,
Πλατεία Ζωοδόχου Πηγής 20,
Αμπελόκηποι, Θεσσαλονίκη

Σοσιαλιστική Θεωρία και
Πράξη Τχ. 3 (Μάιος 1990),
Αθήνα.

Μηνιαία Πολιτική Επιθεώ-
ρηση. Στο τεύχος αυτό το
μεγαλύτερο ποσοστό της ύ-
λης προέρχεται από το Διε-
θνές Συνέδριο «Το παρόν
και το μέλλον της Ευρώπης -
η πρόταση της Ευρωαριστε-
ράς»· συνέδριο / φιάσκο που
πέρασε εντελώς απαρατήρη-
το. Όποιος, πάντως, πι-
στεύει στο «καλό ΠΑΣΟΚ»
ας το διαβάσει!

Σοσιαλιστική Θεωρία και Πράξη,
Χαριλάου Τρικούπη 45, Αθήνα

Συνδικαλιστική Επιθεώρηση
Τχ. 59/60 (Νοέμβριος -
Δεκέμβριος 1989), Αθήνα.

Μηνιαίο περιοδικό για θέμα-
τα συνδικαλισμού και εργα-
σίας.

Συνδικαλιστική Επιθεώρηση,
Πειραιώς 28, 10 437 Αθήνα

Συντέλεια
Τχ. 1 (άνοιξη-καλοκαίρι '90),
Αθήνα.

Λογοτεχνία - Τέχνη - Θεω-
ρία είναι οι κύριοι άξονες
του περιοδικού Συντέλεια
που συγκεντρώνει ενδιαφέ-
ρουσες δυνάμεις των Ελλη-
νικών Γραμμάτων: Νάνος
Βαλαωρίτης, Μαντώ Αρβαν-
τινού, Αντρέας Παγουλά-
τος. Αλλά και ενδιαφέρουσα
ύλη: Ποιήματα του Φερνάν-
το Πεσόα, γράμματα του
Κώστα Ταχτσή, κ.ά.

Εκδ. Εξάντας, Τζαβέλλα 1,
10 681 Αθήνα

Φωτογράφος
Τχ. 3 (Απρίλιος - Μάιος 1990),
Αθήνα.

Με ύλη που ενδιαφέρει τους
φωτογράφους, επαγγελμα-
τίες και ερασιτέχνες, αλλά
και μια ενδιαφέρουσα συνέν-
τευξη με τον Δημήτρη Μυ-
ταρά, το έντυπο αυτό «συζη-
τά» για την τέχνη της φωτο-
γραφίας.

Φωτογράφος Ι. Κόνιαρη 41,
11 471 Αθήνα

ΤΑ ΑΛΛΑΖΟΝΤΑ ΚΥΜΒΑΛΑ ΤΟΥ «ΥΠΑΡΚΤΟΥ ΛΑΪΚΙΣΜΟΥ»

Μεγάλη φόρα πήρε ο Κύριος Φόρης. Μέ άρθρο - λίβελλό του στο προηγούμενο τεύχος του ΑΝΤΙ έπετέθη έναντίον του Όδυσσέα Έλύτη, ο οποίος, λέει, δέν του έκαμε τήν τιμή έδω και δύο δόλοκληρα χρόνια νά ασχοληθεΐ μαζί του:

«Έγραψα τότε στα "Νέα" (17.9.1988) ότι όλα αυτά είναι απαράδεχτα —και βέβαια ούτε που περίμενα αντίδραση του ιδιου· μπορεί να μην προφταίνει και αυτός να τα βλέπει όλα, μπορεί οι "φίλοι" του να του επιλέγουν τα δημοσιεύματα, ίσως και απαξιώνει ν' απαντήσει. Δικαίωμά του, όπως δικαίωμά του να συνεχίζει το βιολί του· διαθέτω, όσο θα ζω, μαντολινάκι».

Κακιώνει, κακιώνει ο Κύριος Φόρης, και ό Έλύτης δέν τό ξέρει...

Προσφάτως εξέδόθη τό βιβλίο του Όδυσσέα Έλύτη, μέ τίτλο «Τά δημόσια και τά ιδιωτικά». Ό Έπιστήμων Κύριος τό χαρακτηρίζει βιβλίδιο, όχι βεβαίως ένεκα του μεγέθους ή του σχήματός του· ο χαρακτηρισμός παραπέμπει άλλοι, έχει ευγενέστερα κίνητρα, όπως θά δοίμε παρακάτω. Δραττόμενος λοιπόν της εύκαιρίας ο Κύριος Φόρης επανέρχεται δριμύτερος, και έμπαθέστατος πάντα, μέ τό ιουρεί του Έπιστήμονος —γιά νά ακριβολογούμε: της Αύθεντίας Του—, νά κατατροπώσει τόν ποιητή, νά προστατέψει τή γλώσσα μας από τόν Όδυσσέα Έλύτη. Ούτε έμεις θά κάνουμε τήν τιμή στό Β. Φόρη (έτσι, χωρίς νί, σάν ουδέτερο, όπως τό θέλουν ο νεοψυχαικός Έπιστήμων και οι λοιποί Φιλέλληνες), νά ασχοληθούμε μέ τήν ουσία (;) δσων εξέμεσε, μήπως νομίζει ότι του δίνουμε σημασία. Άπαξιούμε —δέν «απαξιώνουμε»— νά ασχοληθούμε μαζί Του. Μας ενδιαφέρει μόνο τό ήθος και τό ύφος της υποτιθέμενης κριτικής «περιδιάβασής» Του, διότι εκεί ακριβώς βρίσκεται ή ουσία όπως και στό θέμα της αντιμετώπισης οίωνδήποτε γλωσσικών ζητημάτων. Μικροί κι άσήμαντοι έμεις, μόνον αυτό μπορέσαμε νά καταλάβουμε, μόνον αυτή ή γεύση μας έμεινε. Έπειδή όμως άσφυκτιούμε στό καθεστώς του «ύπαρκτου λαϊκισμού», πού δυναστεύει τή ζωή και τή γλώσσα μας, άς μας έπιτραπεί νά εκφράσουμε τήν άνησυχία μας και νά διατυπώσουμε μερικές σκέψεις γύρω από τό θέμα της γλώσσας μας. Άς μας συγχωρεθεί δέ ή δξύτης του τόνου· οι άναγνώστες έλπίζουμε νά καταλάβουν ότι είναι προϊόν είλικρινούς άνησυχίας. Άπευθυνόμενοι, λοιπόν, προς τούς «ομοϊδεάτες» του Κυρίου Φόρη, όσο πιό σύντομα γίνεται θά μιλήσουμε γιά τή γραμματική - ύβρίδιο πού διδάσκεται στό σχολεία.

Ή γλώσσα μας —πως και κάθε γλώσσα— δέν καλουπώνεται, δέν εύνουχίζεται, δέν τετραγωνίζεται μέ γραμματικές του σωλήνα, μέ κατασκευάσματα μέ βάση τις ιδεο-

ληψίες τσιρακιών, νεοφώτιστων κατεδαφιστών του ύπέροχου, άρμονικού και άνεπανάληπτου οίκοδομήματος, πού φιλοδοξούν νά τό τσιμεντώσουν φέρνοντας τόν λόγο στόν «βαθμό μηδέν», γιά νά «άναμορφώσουν» και νά «καλλωπίσουν» τή γλώσσα μας κατά τήν «ύψηλή» αισθητική τους. Τή γλώσσα μας, δηλαδή τό δξύγόνο, τό αίμα της σκέψης —έκφραση, αισθητική, ψυχή, άρμονία—, τόν οίκο του είναι μας, τήν ποίηση της ιστορίας μας. Μας είναι άδιανόητον, μας είναι άδύνατον νά έξακολουθούμε νά είμαστε θεατές των άλλεπάλληλων —νόμιμων— βιασμών της από καλοπληρωμένους «μάγους», οι όποιοι επί πλέον ζητούν κι άλλην «έπιβεβαίωση», «δόξα», «δικαίωση», ήγουν κι άλλες άσελγείς πράξεις, κι από πάνω και τόν θαυμασμό μας.

Τσιμέντο νά γίνει ή γλώσσα μας; Νά γίνει τραβεστί θρασύτατων άγαπητικών; Ό οίκος του είναι νά γίνει οίκος έμπορίου πλαστικών και χυδαίων ύποπροϊόντων; Άφού άνθρωποι μέ τέτοιο μίσος γιά τούς ποιητές πώς θά αντιμετώπισουν μέ άγάπη και ευθύνη τή γλώσσα μας, πώς θά προσφέρουν ένα τόσο δά κομματάκι από τήν ψυχή τους; Αυτοί άσκοούν τήν έπιστήμη τους παρατηρώντας αυτό τό έξαίσιο οίκοδόμημα, αυτό τό κάλλος πού άποκαλύπτεται από τήν «άρχιτεκτονική» σκέψης αίωνων, σάν άκτινογραφία· λαμπρόν παράδειγμα ο Κύριος Φόρης, πού δαγκώνει τά «κόκκαλα» της άκτινογραφίας του κειμένου του Όδ. Έλύτη λυσσώδως και ...άνιδιοτελώς.

Ή γλώσσα μας συνεχίζει τή δυναμική της εξέλιξη, ζούσε και ζει μία ζωή έλεύθερη, ρωμαλέα, και μέ τόλμη υίοθετεί και άπορρίπτει, έρήμην πάντως των μεγαλόσχημων διδασκάλων τέτοιου τύπου. Και διαμορφώνεται έρήμην τους διότι αυτοί οι όρθοπεδικοί δέν έχουν πνοή. Βεβαίως, ως έξουσία πού είναι αυτοί, κατόρθωσαν νά επιβάλουν αρκετή θολούρα και σύγχυση. Άν έχουν τό στοιχειώδες θάρρος, όσοι συνήργησαν στό έργο της μονοτονικιάς γραμματικής, άς μας πούν τί έπέτυχαν. Άς μήν παριστάνουν τούς άνήξερους. Τα θλιβερά άποτελέσματα της πολιτικής των εκπτώσεων είναι ήδη όρατά και φοβούμαστε ότι, αν επιμείνουν νά διδάσκουν στό σχολεία αυτό τό «πράμα», άργότερα θά πολλαπλασιασθούν κατά γεωμετρική πρόοδο. Μήπως τάχα βελτιώθηκε κατά τι ή Παιδεία, μήπως τά παιδιά εκφράζονται ωραιότερα και σωστότερα; Μήπως τά κείμενά τους είναι πιό όρθογραφημένα τώρα πού τά «απάλλαξαν» από τά «περιτά»;

Οι έπιστήμονες αυτοί κατασκεύασαν ένα ύβρίδιο, παραβιάζοντας βασικότερες άρχές της έπιστημονικής μεθοδολογίας, πού και πρωτοετείς θά σέβονταν. Έργάστηκαν σέ έναν ζωντανό και έλεύθερο οργανισμό, σέ έ-

να πνευματικό υλικό, μέ μεθόδους πού έφαρμόζουμε στην άνόργανη ύλη. Και τις «καινοτομίες» τους βιάστηκαν νά τις έφαρμόσουν στό σύνολο των σχολείων της χώρας. Τόσο σίγουροι ήσαν γιά τό «θαυματοργό» κατασκευάσμα κι άς ήταν έμπνευσμένο από τό «προοδευτικό» δημιούργημα του Τριανταφυλλίδη. (Μήπως δέν αναγκάστηκαν νά τό «εϋπρεπίσουν» αφαιρώντας τά ...ρόδα εκείνα, πού όσο κι αν προσπάθησαν οι όπαδοί του δέν κατάφεραν νά κερδίσουν ούτε καν τήν άνοχή του κόσμου; Τί νά πρωτοθυμηθούμε, Τίς «ιδιόπαθες», τά κολοβά «ύψιλο», «έψιλο», τις «συναιρεμένες» άνοησίες, ή όλα εκείνα τά χτικιάρικα: «ταχτικά», «δειχτικές», «μονολεχτικοί», «προσταχτικές», και άλλα πολλά άνθη ών ούκ έστι άριθμός;). Κι όλα αυτά γιά νά έχουν τήν τιμή νά τούς θεωρούμε «μεταρρυθμιστές», μάγους πού έδωσαν τέλος στην περιπέτεια της γλώσσας, ώσάν αυτή ή ίδια ή περιπέτεια νά μήν έδημιούργησε μία νέα δυναμική στόν λόγο. Τώρα πού πληθαίνουν οι άνησυχίες και οι ύποψιες, αυτοί δίνουν τή μάχη γιά τή χαμένη τιμή της «μεταρρύθμισής» τους, πού είναι πνευματικό τέκνο και ύπρέτης του ύπαρκτου λαϊκισμού (κατά τό «ύπαρκτου σοσιαλισμού»).

Τά ύδροκέφαλα έκτρώματά τους ο λαός άρνείται νά τά υίοθετήσει· είναι τόσο άποκρουστικά, τά μούλικά. Πού ζούν αυτοί οι κύριοι, πού ξανάκουσαν αυτά τά «αρνείται», «εξαρτιέται» και λοιπά τέτοια κατασκευάσματα; Ός και στό σκυλάδικα είναι δημοφιλέστατον τό γνωστόν εκείνο άσμα: «εξαρτάται πού λές, εξαρτάται». Ποιά μωλονού τούς «εγκατάλειψε» (κατά τό «άλειψε»); Τούς έξφυγε ή τούς άρέσει τό τριανταφυλλίδειον ρόδον «μπροστούτερα»; Πόση φαία ουσία κατανάλωσαν ώσπου νά συλλάβουν τό «μ' όλα ταύτα» και νά τό κάνουν «κριαρι», δηλαδή σφιχτή μπουνιά κατ' έθειαν στο μάτι: «μολαταύτα»; Και γιατί «παρ' όλα ταύτα»; Ποιός θά φάει τή φόλα «εφόλης»; Όπως κι εκείνο τό «εντουτοίς» —άτιμε ντουτιά—, θά τό συλλαβίζουμε, και πώς, ή θά πηγαίνει μονοκόμματο σάν λύκος; Γιατί τό «με όλα» - «μ' όλα» νά γίνει «μόλα» και όχι και τό «σε όλα» «σόλα»; «Τελοσπάντων», πού γράφει κι ο Φόρης.

Πόσοι συγκοινωνούντες έγκέφαλοι χρειάστηκε νά συσκεφθούν και μέ έλαφριά τή συνειδηση νά έπεξεργασθούν ένα τόσο «πλήρες» και «έπιστημονικό» έργο, πού άφήνει άκάλυπτον τόν μεγαλύτερο όγκο του γλωσσικού μας πλούτου; Κάθε τόσο λένε στό παιδιά ότι «μερικά σάν έτούτα ή εκείνα δέν ακολουθούν τόν κανόνα, άρνούνται, τά άπμα, νά ύποταχθούν, έ! τί νά κάνουμε...». «Να κάνουμε πώς δέν τά ξέρουμε;», ρωτάνε τά παιδιά, «Έεε, ναι, όχι, νά! είναι μία κάποια λύσις να λέμε "δύναμη" αντί "ισχύς"».

άλλά αν δεν γίνεται νά τό αποφύγουμε, πεί-
τε κάπως έτσι «της ισχύος», άντε, καί «της
ισχύς» νά πείτε μικρό τό κακό, έ, νά κάτι
τέτοιο γίνεται καί μέ τά άλλα «άνώμαλα»...
Καταλάβετε;».

Πώς! άμέ; Καταλάβαμε πώς αυτό λέγεται
έπιστημονική αντιμετώπιση μέ αίσθημα ευ-
θύνης. Τό αποτέλεσμα: πληρότης καί σαφή-
νεια.

Βρίθει άνωμαλιών τό δημιούργημά τους.
Δηλαδή κενών, όπουδήποτε ή άνεπάρκειά
του θά οδηγούσε σέ βαρβαρότητες, καί άό-
ριστων παραπομπών πού έπιτείνουν τή σύγ-
χυση. Ή μεθοδολογία τους δεν άνταποκρί-
νεται ούτε στίς άνάγκες ενός σωστού τσελε-
μεντέ. Πολλά δεν «πρόβλεψαν», διότι εάν
προέβλεπαν καί εάν δεν παρέβλεπαν (ή νά
πούμε «παράβλεψαν», όπως τό θέλουν οί ά-
τορρυθμιστές;) δεν θά παρέδιδαν (μήπως
«παράδιναν»;) τό «δοσμένο» τους κατα-
σκεύασμα έφ' όσον τά δεδομένα δυστρο-
πούν. Παρ' όλα αυτά οί «μεταρρυθμιστές»
δεν υποχωρούν. Άφήνουν νά «διολισθαί-
νουν» όλα εκείνα τά «συναιρεμένες», «πρό-
κυψαν», «υπόβαλε», «διάθεσε», «αναπτυγ-
μένες», «παρέλαυνε», «διατύπωσε», «ανα-
άμβανε» καί λοιπά κοσμήματα, πού μόνον
οί «λογοτέχνισσες», οί «νομάρχισσες» καί
ίλλες «καλλιτέχνισσες» «φορούν». «Ω! αυ-
τό τό πρόβατο είναι αδύνατο να φάει τόσο
λουτόχορτο. Οχ! τι έπαθε το καημένο του-
λάχιστο θα ζήσει;». Τί συνέπεια! Ω!-Οχ! Τί
μαφήνεια! Πρόκειται γιά υποσιτισμένο πρό-
βατο. Αυτά, βλέπετε, παθαίνουν τά πρόβα-
τα χάριν τής έπιστήμης. "Ως καί Καβάφη
μαβάζουνε σέ «μετάφραση». Καί Κάλβο
—άπαραιτήτως. "Όσο γιά τόν Παπαδιαμάν-
τη...

Μά τί πάθανε οί γενικές καί λιγόστεψαν
όσο; Τά νί; "Όλα αυτά έχουν κακό παρελ-
λόν (μήπως καί «παρελθό»; Πιθανό...) καί
αλλά θά κάνουμε νά τά περιορίσουμε.
Στόπ. Τά γένη; Τί θά κάνουμε μέ το Μπετό-
ν (έτσι, σάν «κουρδιστήρι») ή εκείνο το
ζατζιδάκι; Άτίθασο κι άνυπάκουο ... παι-
δάκι. Μ' εκείνο το Σέξ-πυρ(!) τί γίνεται; Καί
έτυμολογία; "Ε, είναι άπλό: Οί λέξεις φύ-
νται έτσι, σάν τά μπρόκολα. Ήνίοτε δέ
προκύπτουν κι εκείνα τά τουρκομπάροκ
καί στραβοχυμένα κοσμήματα του λόγου
πού θέλουν σώνει καί καλά καί άνευ αιτιο-
λογίας (έλλείψει έτυμολογίας) νά τά «φορέ-
σουν» στά παιδιά μας.

Δυό λόγια γιά τά «περιττά» σημάδια.
Φώς, «νούς», «γή», χωρίς περισπωμένη.
ήν πήρανε. Κι όταν θά πρέπει νά εξηγήσω
τήν κόρη μου γιατί ό Κύριος Φόρης μās
οιτάζει άφ' ύψηλου, θά πρέπει νά τής πώ-
ϊ; Πώς οί Φόρηδες κατάπιαν τή δασεία ή
ά χρειαστεί νά τής δώσω νά διαβάσει τό
έρθρο Του —έτοϋτο μέ τό περίσσειμα σε-
νότητος καί ήθους— γιά νά καταλάβει πό-
σο κακό κάνουν στή γλώσσα οί ποιητές;

Ή «καινοτόμα» γλώσσα τους είναι στεί-
α. «Άρκεσε» ή ήρκεσε; Άρκετά! "Όσο γιά
ήν όρθή γραφή πού έξόργισε τό Φόρη, έχου-

με νά πούμε τοϋτο: Οί μέλισσες τοποθετοϋν
τό μέλι, τόν βασιλικό πολτό, τά αυγά τους,
στίς θαυμαστές κερήθρες τους. Ποτέ σέ
βρώμικες, άτσούμπαλες, φτηνάρικες. Καί
τά «λάθη» καί οί «άτέλειες», πού παρουσιά-
ζονται στά περιθώρια ώσπου νά άναπτυχθεί
πλήρως τό οίκοδόμημά τους, είναι δημιουρ-
γία, ακριβώς όπως καί στόν λόγο. Ή υπάρ-
χουν, βεβαίως, πάντα καί οί κηφήνες, μέ τή
γνωστή συνεισφορά τους.

"Όμως, άς ακούσουμε καί μερικές μελω-
δίες από τό μαντολινάκι του Κυρίου Φόρη.

ή Μυλωνού Φιλόλογος (;)

Λάβρος, όργίλος, γιά τήν ακρίβεια αγανα-
χτισμένος, έπιτίθεται καί μās λέει διάφορα
συνταραχτικά γιά τά όσα απaráδεχτα δια-
πράττει ό ποιητής ή, γιά νά ...γενικέψω,
παίζει ένα πράμα —τό μαντολινάκι του δη-
λαδή— άδιαφορώντας αν τόν βλέπουν άκό-
μη καί παιδιά πού δεν ξέρουνε τήν ...υποτα-
χτική. Τί χτικιό, Θεέ μου —βοήθεια!—, χόρ-
τασα τό διαλεχτικό χτικιό, δεν άντέχω άλ-
λο. ("Όλες τίς πλαγιотυπωμένες λέξεις τίς
...άλιεψα από τό κείμενο του άβαν-
γκαρντίστα Ήπι-στήμονα).

Θαυμάστε τον! Δοξάστε τον! Τά βέλη
Του ποτισμένα στό ζουμί (χολή καί ξίδι) τής
άπόλυτης αλήθειας Του έξαπολύονται σύν-
νεφο:

«να γράφει [ό 'Οδ. 'Ελύτης] ανυπόστατα
πράγματα», «ν' αδιαφορεί αν τα γραπτά του
πέσουν στα χέρια παιδιών». [Νομίζει κανείς
πώς πρόκειται γιά τίποτα... σκληρά πορνό].
Άναρωτιέται ό Κύριος τί θά συμβεί «αν ι-
σχύσει μια τέτοια "λογοτεχνική ασυδοσία"»,
σάν του 'Οδ. 'Ελύτη δηλαδή, κι έπειδή, λέει,
«ζω σε κοινωνία και όχι σε ζούγκλα, (...)
πάω να δω ως πού φτάνουν τα ιδιωτικά κι α-
πό πού αρχίζουν τα δημόσια»: 'Ο ποιητής
«κάνει το άσπρο μαύρο», «να, αυτά γίνονται,
όταν φυτρώνουμε εκεί όπου δε μας σπέρ-
νουν...», «το συνειδητοποιεί ο ποιητής;»,
«δε θα τις έχει προσέξει σίγουρα ο ποιητής,
ούτε και θα διάβασε ποτέ του το Στράβωνα».
Συμπέρασμα: νά πιστέψει κανείς τόν «αμε-
λέτητο ποιητή Οδυσσέα Ελύτη»; "Όχι, βε-
βαίως. Φόρης έφα.

Ής Κύριος δέ καί ως Ήπιστήμων, του «ύ-
πομιννήσκει» τήν «καταπληκτική εκείνη μυ-
λωνού με το ωμέγα της». Άβάσταχτα έλα-
φριά κι άφόρητη είναι αυτή ή φιλολογίζουσα
φαιδρά μυλωνού...

Άκάθεκτος, άνελέητος, ό Ήπιστήμων
συνεχίζει, συνεχίζει —ό Φόρης ξεσπαθώνει,
ξεσπαθώνει, έντελώς· έλεος!— κι άφου μās
λέει ότι ό ποιητής «θεωρεί ένα πράμα ορθο-
γραφία και γλώσσα» καί «προσθέτει και την
επιστημονική αναλήθεια (...)», άποφασιστι-
κά του καταφέρει τά τελευταία καί καίρια
χτυπήματα:

«α, εδώ στοπ, και στοπ πολύ απότομο,
(...) ε, δε θα φορτωθούμε τώρα οι φιλόλογοι
(...) επειδή το θέλει ο κύριος Αλεπουδέλης,
όχι, θα ήταν αστείο». "Α, έδω ό Κύριος ξε-

καθαρίζει μιά κι έξω τό θέμα τής «ίδιοκτη-
σίας» Του καί θέτει τίς άπαραίτητες διαχω-
ριστικές γραμμές· νά, πώς όριοθετοϋν οί
σκύλοι τήν περιοχή τους, πώς οί ίπποπότα-
μοι; —κάπως έτσι. "Άλλωστε, ό Κύριος εί-
ναι Ήπιστήμων. Σάν νά λέμε: «Τό λέει ή Ή-
πιστήμη». Έδω όλοι σηκώνουνε ψηλά τά
χέρια. Έξ άλλου, φροντίζει νά μās πληρο-
φορήσει «για τον κ. Αλεπουδέλη - Ελύτη,
που μάλλον δεν είναι διπλωματοϋχος (κι αν
ήταν, θα ήταν της Νομικής, την οποία "ε-
σπούδασεν εις το παν/μιον Αθηνών"», ενώ
ό ίδιος τυγχάνει Μέγας Φιλόλογος —νά τό
μάθουν μιά καί καλή οί τυχόν «άμελέτητοι»
αναγνώστες· νά πού φάνηκε καί σέ κάτι
χρήσιμος ό... «'Αλεπουδέλης». Ήμπεδώστε
το: 'Ο Κύριος Φόρης έχει πτυχία καί διπλώ-
ματα, μά πάνω άπ' όλα έπιστημονικό ήθος,
τυγχάνει δέ καί γνωστός διασήμων «θυρω-
ρών», τών καί μελινωμάτων καλουμένων (έ-
ξημερωμένοι αυριανιστές όνομάζονταν πα-
λαιότερα, αλλά δεν ήταν τόσο άριστοκρατι-
κός ό δρος). Ήδού, λοιπόν, κύριοι, σέ τί χέ-
ρια εύρίσκεται τό μέλλον τής γλώσσας μας,
μπορείτε νά είστε άπολύτως ήσυχoi καί
προπαντός υπερήφανοι.

"Όμως, δεν τέλειωσε ό Ήπιστήμων μέ τόν
«'Αλεπουδέλη». Κραδαίνοντας τήν δημο-
κρατικότερη και τιμιότερη πένα του, στηλι-
τεύει τόν Ήλύτη. Προσέξτε: «Από παρα-
στρατήματα σε παραστρατήματα πέφτει ο
ποιητής. (...) παραπλανήθηκε σέ ["άπό",
μάλλον θέλει νά πει] "θεωρίες" που δεν τις
καταλάβαινε [δεν διάθετε, βλέπετε, καί τό
μυαλό του Φόρη, είναι καί γενικώς άνεπίδε-
κτος μαθήσεως] (...) από έναν "υπεϋθυνο"
καθηγητή της γλωσσολογίας κι από έναν ο-
μότεχνό του ("ομότεχνος" να σου πετύ-
χει...) [είδατε παρέες κακές πού κάνει ό Ή-
λύτης;] και μας είπε ο ποιητής Ελύτης (μας
είπε· δε γίνεται να ξεγραφτεί αυτό, το πήρε η
ιστορία (...) ότι για τον ίδιο, για τον Ελύτη,
[ναί, εκείνος τό είπε, προσέξτε τί τρομερό
είπε] "δεν υπάρχει καθαρεύουσα και δημοτι-
κή, υπάρχει μια ενιαία ελληνική γλώσσα"
και μπλα, μπλα, μπλα [καί οί διαχωριστικές
γραμμές του Κυρίου Φόρη;], κι ας μη μας
χάρισε από τότε, 1982 [πάει, στέρεψε κι
εκείνος], ούτε έναν ομηρικό εξαμετρο (κάτι
"σπαράγματα" στην τωρινή έκδοση (...) δε
λεν απολύτως τίποτε). Κι ενώ υπάρχει επιτέ-
λους ο χρυσός που λέγεται σιγή, αρνείται ο
Ελύτης να συνετιστεί (...), υποτροπιάζει και
ξαναιποτροπιάζει, μένει εκεί στην ιδεοληψία
του (...). [Δέν συνεμορφώθη προς τάς ύπο-
δείξεις, του... "γλωσσίατρου" Κυρίου
Φόρη]. Να έρχεται όμως αποπάνω [έτσι, μιά
λέξη τό θέλει ό Κύριος, όπως καί τόν άπόπα-
τό Του] και να ρίχνει το ανάθεμα σ' εκείνους
που πονούν με το δικό τους τρόπο την πατρι-
δα τους, που μοχθούν για την παιδεία της με
έργο και όχι, επιτέλους, με κούφιες ποιητι-
κές εξάρσεις, ε, κύριε Ελύτη, πάει πολύ. Ως
εδώ».

Τ' άκούς, Ήλύτη; Δέν δικαιούσαι διά νά
όμιλείς. Τί έχεις άλλωστε προσφέρει, «επι-

Η «ΟΥΤΟΠΙΑ» ΤΟΥ ΕΛΑΙΩΝΑ

● Με αφορμή το κείμενο του ANTI για τον Ελαιώνα στο τελευταίο τεύχος (444) ο αναγνώστης μας Φώτης Γαρδούνης στην επιστολή που ακολουθεί «βάζει στη θέση τους» και τον υπουργό ΠΕΧΩΔΕ Στ. Μάνο και το ANTI. Να ποια είναι η προβληματική του:

Κύριε Διευθυντά,
Αποτελεί αδήριτη ανάγκη —και αυτό γίνεται συνείδηση σε διαρκώς ευρύτερα στρώματα πολιτών όχι μόνο της Δυτικής Αττικής αλλά και ολόκληρου του λεκανοπεδίου— η αναβάθμιση της περιοχής του Ελαιώνα.

Στην προσπάθεια αυτή το περιοδικό σας πρωτοστατεί δίνοντας έτσι ένα από παράδειγμα μιας άλλης αντίληψης για την λειτουργία του Τύπου.

Η ανακοίνωση του σχεδίου αναβάθμισης του Ελαιώνα από τον κ. Μάνο, αποτελεί αφ' ενός μεν επιβεβαίωση της προσπάθειας που ξεκινήσατε, αφ' ετέρου δε την αφετηρία διαλόγου για την μορφή που θα πρέπει να πάρει αυτή η αναβάθμιση, αλλά και για την διαδικασία επίτευξής της.

Και εδώ ξεκινούν οι ενστάσεις. Και αφορούν και τον κ. Μάνο, αλλά και το περιοδικό σας.

Για τον κ. Μάνο; Η αντίθεση αφορά και την διαδικασία που επιλέγει και το αποτέλεσμα που επιδιώκει.

Σε σχέση με την διαδικασία: Ζώντας σε μια πόλη με αβάσταχτα περιβαλλοντικά προβλήματα, η «οικολογικοποίηση» της ζωής μας και το ξεπέρασμα των σημερινών αδιεξόδων δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την ανάπτυξη κοινωνικού κινήματος. Δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα μόνο κάποιων τεχνοκρατικών εγκεφάλων του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Είναι άραγε τυχαίο ότι ο κ. Μάνος με το επιτελείο του, υποβάθμισε την ουσία των προτάσεων του διαδημοτικού φορέα που είχαν συστήσει οι —με διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις— έξι δήμοι της περιοχής; Είναι άραγε τυχαίο ότι ο κ. Μάνος επιχειρεί όλη αυτή η προσπάθεια να ελεγχθεί από την κεντρική εξουσία αφαιρώντας την πρωτοβουλία από τους δήμους της περιοχής, στους οποίους πέφτει αντικειμενικά το βάρος της αντιμετώπισης του προβλήματος; Και βέβαια, οι συμβουλευτικοί χαρακτήρα, προτάσεις που καλούνται να δώσουν οι δήμοι, μόνο ως άλλοθι μπορούν να λειτουργήσουν.

Όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Αναμφισβήτητα η προσπάθεια του κ. Μάνου είναι σοβαρή και τεκμηριώνεται με βάση επιστημονικά κριτήρια. Δείχνει όμως να μην αντιμετωπίζει —ή να αγνοεί ηθελημένα— μια σειρά κομβικής σημασίας για την υπόθεση της αναβάθμισης του Ελαιώνα, ζητήματα. Σαν τέτοια αναφέρονται:

● Το ζήτημα της απομάκρυνσης λειτουργιών υψηλής όχλησης, όπως χυτήρια, καμίνια, κλπ.

● Η απαγόρευση εγκατάστασης νέων βιομηχανιών.

● Η κτηματογράφηση της περιοχής και ο επανακαθορισμός των χρήσεων γης με παράλληλη ένταξη στο σχέδιο πόλης της περιοχής που είναι εκτός. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι η εκπόνηση των αναγκαίων μελετών —χωροταξικό σχέδιο, ρυθμιστικό-ρυμοτομικό και πολεοδομικό.

● Η άμεση δέσμευση και η απαλλοτρίωση όλων των εκτάσεων που ανήκουν στο Δημόσιο και η μετατροπή τους σε χώρους πρασίνου.

Η άρνηση αυτών των προτάσεων, που είναι και προτάσεις του διαδημοτικού φορέα, από τον κ. Μάνο, αποδεικνύει ότι η λογική του είναι να μην συγκρουστεί με τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα της περιοχής παραπέμποντας στο γνωμικό: «Και η πίττα ολόκληρη και ο σκύλος χορτάτος», δηλ. και κάποιου είδους αξιοποίηση να επιδείξουμε —δημοτικές εκλογές γαρ— αλλά και με τους βιομήχανους της περιοχής να μην συγκρουστούμε. Όμως όπου υπάρχουν αντίθετα συμφέροντα ή τον σκύλο θα ταΐσεις ή την πίττα θα κρατήσεις.

Στον αντίποδα της λογικής του κ. Μάνου βρίσκονται οι προτάσεις του ANTI όπως εκφράστηκαν στις μέχρι τώρα πρωτοβουλίες σας και όπως συνοψίζονται στο άρθρο του τεύχους σας 444. Όμως η οξύτητα του προβλήματος του Ελαιώνα δεν εξαντλείται με συμβολικές δενδροφυτεύσεις, με νταλικές και τραμπάλες.

Οι πρωτοβουλίες αυτές μπο-

ρούν να είναι σημαντικές αν σκοπεύουν μόνο στην ανάγκη ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, αδυνατούν όμως να αναιρέσουν την πραγματικότητα που επιβάλλει αντιμετώπιση με ορθολογισμό και επιστημονικά κριτήρια.

Σχετικά με την ουσία της προτάσεως για άμεση απομάκρυνση όλων των βιομηχανιών και μετατροπή του χώρου του Ελαιώνα, δηλ. των 9.000 στρεμάτων, σε χώρο πρασίνου, ο χαρακτηρισμός που της αρμόζει είναι «ρομαντική». Παραγνωρίζει όμως τις πραγματικές δυνατότητες επέμβασης σε μια διαμορφωμένη περιοχή και δεν απαντά σε ουσιαστικά ερωτήματα: Πως να προκριθεί τέτοια λύση όταν δεν υπάρχει προηγούμενη εμπειρία; Αν μετεγκατασταθούν οι βιομηχανίες που υπάρχουν, θα πάνε πού; Το κόστος μετεγκατάστασης θα το εσωμίστουν οι ιδιοκτήτες τους ή οι φορολογούμενοι; Από μια ενδεχόμενη (αλλά και αμφίβολη) μετεγκατάσταση, δεν θα προκύψουν προβλήματα απασχόλησης για τους κατοίκους της περιοχής; Το κόστος των εκτεταμένων απαλλοτριώσεων που απαιτούνται δεν είναι απαγορευτικό για τα σημερινά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας; Οι λιγοστοί κάτοικοι της περιοχής τι θα γίνουν;

Πέρα όμως απ' όλα αυτά, η πρότασή σας επαναφέρει στην επικαιρότητα ένα δίλημμα που τουλάχιστον η αριστερά δείχνει να το έχει απαντήσει: Στο ερώτημα «οικολογία ή ανάπτυξη», η απάντηση της αριστεράς είναι μια ανάπτυξη που θα σέβεται το περιβάλλον και τον άνθρωπο. Η δική σας απάντηση είναι απλώς: «οικολογία».

Τελειώνοντας, θα ήθελα να ε-

ΤΑ ΑΛΛΑΖΟΝΤΑ ΚΥΜΒΑΛΑ ΤΟΥ «ΥΠΑΡΚΤΟΥ ΛΑΤΚΙΣΜΟΥ»

τέλους», έσύ ποιητή, εκτός από «κούφιε ποιητικές εξάρσεις», στή χώρα που έτιμησε ένας Κύριος Φόρης; (Δοξάστε τον). Ο Φόρης, κύριε ποιητάκο της όκας, παράγει έργο. Είναι Έπιστήμων. Μέ πολύ ήθος. Έργο παράγει κι αμείβεται με πενταροδεκάρες. Θυσιάζεται για τόν τόπο, κύριε Έλύτη. Σ' τό 'χουνε ξαναπει, αλλά έσύ, ποιητή, «οργιάζεις με τις γραφές» σου και δέν έδωσες τήν πρέπουσα προσοχή: Ο Κύριος Φόρης έχει συμβόλαια αποκλειστικής κατοχής, νομής και χρήσης της έλληνικής γλώσσας, συμβόλαια γνήσια σέ παπύρους που χρονολογούνται από 3.000 έτών τουλάχιστο —έτσι, χωρίς νί, θά τό γράφετε άπαξάπαντες, όπως διδάχνει ο Κύριος Φόρης—, ο τελευταίος πάπυρος μάλιστα φέρει τήν υπογραφή του Περικλή, που άν και άφήνει κάπως άδιευκρίνιστο τό θέμα της αποκλειστι-

κότητας, καθορίζει όμως σαφώς τήν ιδιότητα του Β. Φόρη. Λέει ξεκάθαρα: 'Ορίζω αυτόν ως προαγωγόν της γλώσσας (σέ έλεύθερη και κόσμια «μετάφραση»). Τό γνήσιον της υπογραφής βεβαιώνουν οί έντιμότατοι Κουτσόγωργας, Παπανδρέου, Κοσκωτάς, Άθανασόπουλος και Σία. Καθαρά πράγματα.

Άποτελειώνοντας τόν Έλύτη, έπ' εύκαιρία, κι έπειδή τό καλάμι πού έχει καθαλήσει ο Έπιστήμων φτάνει μέχρι Γαλλία και Άγγλία, άπεφάσισε, έτσι στά γρήγορα, νά λύσει και τά ξένα γλωσσικά προβλήματα προτείνοντάς τους τήν κατάργηση διαφόρων «περιττών» στίς δύο γλώσσες, έξηγώντας μας ότι:

«νιώθω ακέριος Ευρωπαίος και μπορώ να κρίνω άνετα τα συμπατριωτάκια [και πολύ

μάγκας μās προέκυψε ο μεγάλος]. (...) Θα ήθελα να πω ότι τα επιχειρήματα που επικαλούνται αποκαλούνται (από μένα, φυσικά) ευρωανοησίες, έτσι, ευθέως και χωρίς περιστροφές. (...) εκείνο που ξέρω είναι ότι από γλώσσα δεν ξέρει ούτε ο συντάκτης της Guardian ούτε ο άλλος της Figaro».

Τό περίσσευμα του μεγάλου νοός και των γνώσεων Του μπορούμε νά τό κάνουμε και έξαγωγή. Τέτοιο ψώνιο ο Κύριος Φόρης μας. Τέτοιο «φροῦτο»: έξαγωγίμον, πού μπορεί νά καλύψει και τίς πνευματικές ανάγκες της ΕΟΚ. Καί στό σημείο αυτό, ήθλιβερή πριμαντόνα του Ίδρύματος Τριανταφυλλίδη τελείωσε τό νούμερό της. Θερμά χειροκροτήματα, παρακαλώ, και μόνον.

Μανώλης Βασιλάκης

σημάνω ότι η «ανατρεπτικό-
τητα» στις προτάσεις και οι
«ρεαλιστικές ουτοπίες» όταν α-
ποτελούν αυτοσκοπό μπορεί να
γίνουν ρομαντικές, συχνά όμως
απαπέμπουν στην αδράνεια
και την παθητικότητα. Στην ε-
ποχή μας, ενεργοί πολίτες δεν
είναι οι ρομαντικοί πολίτες, αλ-
λ' οι πληροφορημένοι και ρεα-
στές πολίτες.

Με εκτίμηση
Φώτης Γαρδούνης
Πολιτικός Μηχανικός
Αιγάλεω

Σ. Ρεαλισμός λοιπόν και μάλι-
κα «επιστημονικός» εναντίον
του «ρομαντισμού»... Ο φίλος
Φ. Γαρδούνης επί της ουσίας της
κρίτικης του ΥΠΕΧΩΔΕ δεν
αμφωνεί. Θέλει απλώς οι Δήμοι
αναλάβουν τον Ελαιώνα. Αλ-
λ' προς ποια κατεύθυνση; Να
γίνουν Βιομηχανικό Πάρκο ό-
πως λέει και το ΥΠΕΧΩΔΕ αλλά
ολίγον περισσότερο πράσινο
ή ολίγον λιγότερες βιομηχα-
νίες.

«Κατακεραυνώνει» τον κ. Μά-
νο, όχι επειδή έχει μια συγκεκρι-
μένη αντίληψη για το ρόλο και
αρμοδιότητες της περιφερεια-
ς εξουσίας σε σχέση με την
παιδική, αλλά για την διαδικα-

σια που ακολουθεί. Τον «κατα-
κεραυνώνει» επίσης γιατί δεν
κάνει αγώνα κατά των «κακών»
(υψηλής όχλησης) βιομηχανιών
και όχι για την άποψη που διατυ-
πώνει για το Βιομηχανικό Πάρ-
κο. Και «ρεαλιστικά» προτείνει
να στις «καλές» (μη υψηλής ό-
χλησης -με την λιγότερο «υψη-
λή» τι γίνεται άραγε;) βιομηχα-
νίες που θα δώσουν και «δου-
λειά» στην εργατική τάξη της πε-
ριοχής. Αν τα έκανε αυτά ο κ.
Μάνος θα ήταν υπέρ των «λαϊ-
κών συμφερόντων» και, ποιος
ξέρει, μπορεί και ολίγον ...αρι-
στερός. Τώρα δεν είναι γιατί δεν
συγκρούεται με τα «μεγάλα οικο-
νομικά συμφέροντα» τα οποία εί-
ναι... οι νέες βιομηχανίες και οι
υψηλής όχλησης.

Ξεμπερδεύοντας με τον κ. Μά-
νο αλλά όχι με το Βιομηχανικό
Πάρκο ο φίλος Φ. Γαρδούνης
ξεμπερδεύει και με την «μη
ρεαλιστική» και «μη επιστημονι-
κή» κριτική του ΑΝΤΙ στα σχέ-
δια του ΥΠΕΧΩΔΕ. Είναι «ρο-
μαντισμός» λέει, «ρεαλιστική
ουτοπία», έχει μέγα κόστος, «οι-
κολογίζει» ασυστόλως, δεν είναι
«επιστημονική». Άκου τώρα
9.000 στρέμματα να γίνουν πρά-
σινο; Τι διάολο! Υλοτόμοι, εμ-
πρηστές ή δασοφυροσβέστες θα

γίνουν οι λιγότεροι κάτοικοι που
απασχολούνται τώρα στις βιο-
μηχανίες;

Αλλά ας διευκρινίσουμε μερι-
κά σημεία:

● Πρώτα απ' όλα το ΑΝΤΙ δεν
είναι πολεοδομική υπηρεσία ού-
τε εξουσία για δέσμευση και α-
παλλοτρίωση των εκτάσεων του
Δημοσίου και όσων ΚΑΤΑΠΑ-
ΤΗΘΗΚΑΝ και από «καλές» βιο-
μηχανίες. Δεν μπορεί να έχει α-
κριβή γνώση του κτηματολογίου
που άλλωστε δεν έχει καταρτι-
στεί ποτέ. Ας γίνει πρώτα έγκαι-
ρα, έγκυρα και άπογα η κτημα-
τολόγηση της περιοχής. Μετά
θα δούμε το κόστος —το μέγα—
και τα μεγάλα, μικρά και μικρο-
μεσαία συμφέροντα.

Δεύτερον και κυριότερο: Αν
συζητάμε για ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ
ΠΑΡΚΟ τότε έχει δίκιο ο φίλος
Φ. Γαρδούνης. Και ειλικρινά λό-
γω χώρου δεν καταγράφουμε και
άλλες προτάσεις καλύτερης «α-
ξιοποίησής» του και με περισσό-
τερη δουλειά για τους κατοί-
κους. Αν όμως δεν συζητούμε
για Βιομηχανικό Πάρκο αλλά
για δημιουργία ενός πνεύμονα
πρασίνου, τότε πρέπει να δούμε
τι άλλο μπορεί να γίνει ο Ελαιώ-
νας εκτός από καλό και «αριστε-
ρό» ΒΙ.ΠΑ. Το ΑΝΤΙ προτείνει να

γίνει χώρος πρασίνου. Και δεν
εννοούμε 9.000 στρέμματα με ε-
λιές. Εννοούμε την απόδοση
των καταπατημένων περιοχών
στο Δημόσιο, την απομάκρυνση

ΑΝΤΡΖΕΪ
ΚΟΥΣΝΙΕΒΙΤΣ

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ
ΤΩΝ ΔΥΟ
ΣΙΚΕΛΙΩΝ

Ένας μεγάλος Πολωνός
συγγραφέας πού τό έργο του
θά μπορούμε νά
παραλληλισθί μέ τό έργο
του Κάφκα του Μούζιλ ή του
Τζούς. Γιά πρώτη φορά στή
γλώσσα μας σε μετάφραση
της Ρενέ Ψυρούκη. Ένα
μυθιστόρημα πού ξεχειλίζει
άπό ποιητική φαντασία,
θαυμάσια έναρμονισμένο μέ
μιάν οίκονομία, μέ μιάν
πειθαρχία παραδειγματική
άναφορικά μέ τή μορφή. Γιά
μιάν άκόμη φορά, τό
ούσιαστικό δέ δρίσκεται
καθόλου στή
μυθιστορηματική δράση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΝΕΦΕΛΗ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9
ΑΘΗΝΑ 10679
ΤΗΛ. 3607744-3604793

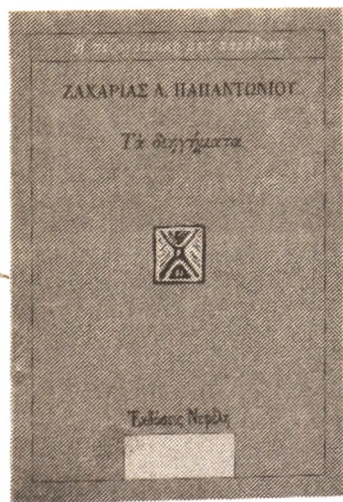
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
Ο 36ος ΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΜΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τά διηγήματα

Πολύπλευρη προσωπικότητα ο Ζαχαρίας
Παπαντωνίου δοκιμάσθηκε σέ όλα τά είδη του
λόγου (παιδικά διηγήματα, κριτική, δοκίμιο,
ποίηση, πεζό) καί σέ όλα ύπῆρξε υπόδειγμα
έκλεκτικότητας, προσωπικοῦ ὕφους, γλωσσι-
κῆς (ιδιαίτερα) ἀρτιότητας καί πολιτισμοῦ.
Εἰδικότερα στά διηγήματά του, ἡ λιτότητα, ἡ
ἐλλειψη κάθε περιττολογίας, τό πολιτισμένο
χιούμορ καί ἡ ἀντικειμενικότητα τῆς ἀφήγη-
σης φέρνουν σήμερα πιό κοντά μας τόν Ζ.Π.
καί ἀξιολογοῦν δικαιότερα τήν προσφορά του.

Στό βιβλίό πού κυκλοφόρησε καί γιά τά 50
χρόνια ἀπό τό θάνατό του, ἀπό τίς ἐκδόσεις
ΝΕΦΕΛΗ περιλαμβάνονται ὅλα τά διηγήματα
τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ συγγραφέα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

όλων των βιομηχανιών, την κτηματολόγηση της περιοχής και την ανατροπή του ισχύοντος καθεστώτος χρήσεων γης. Αυτό που δεν απαντούν με σαφήνεια οι «ρεαλιστές» είναι: Ο Ελαιώνας χρειάζεται ως πνεύμονας πρασί- νου για το Λεκανοπέδιο, ή ως έ- να ακόμα πεδίο πειραματισμού για «αναπτυξιακά έργα» σε μια υδροκεφαλική Αθήνα; Μέσα α- πό μια τέτοια λογική αντιμετώπι- ζεται και το θέμα της απασχόλη- σης των κατοίκων της περιο- χής, αλλά και το κόστος της με- ταγκατάστασης των βιομηχα- νιών. Έτσι μπορεί και ο Ελαιώ- νας να λειτουργήσει όπως ση- μειώναμε και στο προηγούμενο τεύχος ως «έμβολο» ανατροπής στην υποβαθμισμένη Αθήνα. Διαφορετικά δεν έχουμε παρά να επιλέξουμε ανάμεσα στον «κα- θωσπρεπισμό» του Ελαιώνα που προτείνει ο Μάνος και στον «κα- θωσπρεπισμό» —ολίγον ή πε- ρισσότερο καλύτερο, με άλλους φορείς - εντολοδόχους— που προτείνει και ο φίλος αναγνώ- στης μας.

Παρακάμπτοντας τις «τρα- μπάλες και τις νταλίκες» που λοιδορεί (;) ο αναγνώστης μας, το ANTI επιμένει στην ρεαλιστι- κή ουτοπία για τον Ελαιώνα. Ό- σον αφορά για τους ενεργούς πο- λίτες μάλλον ο φίλος Φ. Γαρδού- νης αδικεί και τους «ρεαλιστές» και τους «ρομαντικούς»... Είναι και αυτό ένα στοιχείο του «επι- στημονικού ρεαλισμού»...

Όταν έγινε η εισβολή του τουρκικού στρατού στην Κύπρο δεν υπήρχε τότε παραβίαση του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ; Το ΝΑΤΟ δεν μπορούσε να υπε- ρασπίσει την εδαφική ακεραιό- τητα της Κύπρου;

Ας δούμε ποιοι ήταν οι προ- μηθευτές των χημικών αερίων! στην μπαθαδική κυβέρνηση του Ιράκ. Δεν ήταν μήπως οι γερμα- νικές εταιρείες «Καρλ-Κόλμπ και Πίλοτ Πλαντ». Όταν το ι- ρακινό κράτος χρησιμοποιούσε ενάντια στον κουρδικό άμαχο πληθυσμό τα χημικά όπλα για να απομονώσει τους Κούρδους αντάρτες από τις πόλεις και α- πό τα χωριά, τότε πού ήταν η ευαισθησία της κοινής γνώμης και των Αμερικανών; Γιατί δεν δόθηκε κάποια λύση στο πρό- βλημα των Κούρδων όταν έληξε ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ, τη στιγμή που υπήρχε ένα μαζικό αντιστα- σιακό απελευθερωτικό κίνημα από την πλευρά των Κούρδων, αλλά έμεινε σιωπηρή η κοινή γνώμη σ' αυτό το ζήτημα;

Όλα αυτά τα ερωτήματα στηρίζονται σε γεγονότα και τεκμηριώνουν την υπόθεση για μια καλοστημένη και προσυνην-

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΚΟΛΠΟ

- Με τίτλο «Νέα Κρίση του "Ανατολικού" Ζητήματος», ο

Γιώργος Μπάτζας γράφει για την κρίση στον Κόλπο:

Το πρόβλημα στη Μέση Ανα- τολή είναι πολυσύνθετο λόγω της συνεχούς δημιουργίας νέων εστιών πολέμου και γιατί δεν ο- λοκληρώθηκε ποτέ το μοίρα- σμα της περιοχής από τους ι- μπεριαλιστές. Αν ρίξουμε μια ματιά στο χάρτη και δούμε πώς ιδρύθηκαν αυτά τα κράτη θα διαπιστώσουμε ότι μέχρι το τέ- λος του πρώτου παγκόσμιου α- ποικιοκρατικού μοιράσματος —εκτός από την Περσία— ολό- κληρος σχεδόν ο χώρος κατε- χόταν από την Οθωμανική Αυ- τοκρατορία. Μέχρι το δεύτερο αποικιοκρατικό μοίρασμα, τα κράτη αυτά ανέλαβαν κυρίως οι Άγγλοι και Γάλλοι ιμπεριαλι- στές. Έπειτα όμως άλλαξε η α- ποικιοκρατική μορφή εκμετάλ- λευσης και άρχισαν σταδιακά να ανεξαρτοποιούνται.

Αν εξετάσει κανείς το πρό- βλημα συνολικά, θα δει τις εσω- τερικές και εξωτερικές αντιθέ- σεις και αντιφάσεις που υπάρ- χουν στο Ιράκ και στις υπόλοι- πες χώρες της Μέσης Ανατο- λής.

Με την εξασθένηση της εσω- τερικής και εξωτερικής πολιτι- κής της ΕΣΣΔ η οποία στηριζό- ταν σε πραγματιστική λογική, επηρεάστηκαν κάποιες ισορρο- πίες όχι μόνον εδώ αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα: Από τη συνάντηση στη Μάλτα και με- ρικές δηλώσεις του Μ. Γκορ- μπατσώφ για το «κοινό ευρω- παϊκό σπίτι» κτλ. διαπιστώνου- με ότι σε αυτή τη φάση περιθω- ριοποιούνται και αμβλύνονται οι ανταγωνισμοί της ΕΣΣΔ με τις ΗΠΑ και με τις άλλες ιμπε- ριαλιστικές δυνάμεις.

Παίρνοντας ως αφορμή οι ΗΠΑ την εισβολή του Ιράκ στο ανεξάρτητο κράτος του Κου- βέιτ, κινητοποιήσαν όλες τις χώρες του ΝΑΤΟ στην ΝΑΤΟική σύνοδο που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες. Η προσπάθεια αυτή, που μπορεί να θεωρηθεί αρχή μιας νέας περιόδου της ΡΑΧ ΑΜΕΡΙΚΑΝΑ, θυμίζει την πε- ρίοδο της Κορέας. Μπορούμε να πούμε ότι η ιστορία επανα- λαμβάνεται με διάφορες παραλ- λαγές. Εκείνο που πρέπει να ση- μειωθεί είναι ότι η Ουάσινγκτον γνώριζε πολύ καλά την εισβολή που προετοίμαζε η милитарιστι- κή κυβέρνηση του Σαντάμ Χου- σείν. Και γεννιούνται μια σειρά ερωτήματα: Γιατί δεν προσπά- θησε να εμποδίσει την εισβολή; Μήπως δέχεται ο Σαντάμ την κηδεμονία των ΗΠΑ στην περιο- χή και σχηματίζεται το τρίγωνο Ιράκ - Τουρκία - Ισραήλ ή μή- πως θα ανατραπεί η κυβέρνηση του Ιράκ με διάφορες συνταγές που θα ακολουθήσει η Ουάσιν- γκτον;

νοημένη κατάσταση, ώστε να ο- λοκληρωθούν τα σχέδια των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην περιο- χή. Γιατί, δεν είναι τυχαία η κα- ταγγελία Αμερικανού βουλευτή για τη χρηματοδότηση του Ιράκ από ιταλική τράπεζα που έχει υ- ποκαταστήματα στις ΗΠΑ². Το- νίζουμε ξανά ότι ο Σαντάμ Χου- σείν, σε περίπτωση που δεν δε- χτεί να παίξει το παιχνίδι των Αμερικανών, θα ανατραπεί. Απ' ό,τι φαίνεται τουλάχιστον, ο ρατσιστής Σαντάμ προσπαθεί να ηγεμονεύσει στον ισλαμικό κόσμο και να γίνει μια υπολογι- σιμη δύναμη στην περιοχή.

Η Τουρκία, λόγω της γεω- στρατηγικής της θέσης, προ- σπαθεί σε κάθε τέτοια περίπτω- ση να αποσπάσει στρατιωτική οικονομική ενίσχυση από την Αμερική και να ωφεληθεί πολι- τικά.

Χωρίς καμιά αμφιβολία, με την στρατιωτική υπεροχή που κατέχει η Τουρκία, αν της δινό- ταν το πράσινο φως από την διεθνή κοινή γνώμη, θα μπορού- σε να επέμβει στρατιωτικά στο βόρειο Ιράκ· κύρια περιοχή των πετρελαιοπηγών (Μοσούλη). Ήταν παλιά φιλοδοξία της Τουρκίας η προσάρτηση αυτή στα δικά της εδάφη. Η επέμβα- ση δεν θα της κόστιζε τόσο, ε- πειδή στο συνοριακό τρίγωνο κατοικούν Κούρδοι.

Από την άλλη, ο τουρκικός Τύπος, και ειδικά η εφημερίδα «Χουριέτ», συνεχίζει τον προ- βοκατόρικο ρόλο για να δυσφη- μήσει το εθνικό απελευθερωτικό κίνημα των Κούρδων στο Ιράκ δημοσιεύοντας «Το αμερικανι- κό σχέδιο για ένα Κουρδικό Κράτος στο Ιράκ»³.

Ποια, όμως, πρέπει να είναι η στάση μας απέναντι στην όξυν- ση των ενδοαραβικών σχέσεων; Ποιο είναι το εθνικό μας συμφέ- ρον σ' αυτή την περίπτωση; Το να στείλουμε στρατιωτική βοή-θεια στη περιοχή; Πιστεύω ότι πρέπει να ακολουθήσουμε τις α- ποφάσεις του ΟΗΕ και να συμ- μετέχουμε μόνον σαν ειρηνευτι- κή δύναμη του ΟΗΕ στη περιο- χή.

Κοντολογίς, αν παραδειγμα- τισθούμε από την Ιστορία, δεν πρέπει να ακολουθήσουμε τα ι- χνη της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας σ' αυτή την περί- πτωση, δηλαδή να την μιμηθού- με στην άκρατη υποταγή της στις επιταγές της αμερικανικής πολιτικής, γιατί στα μάτια του ΝΑΤΟ και της Αμερικής θα κα- τέχουμε και πάλι την δεύτερη θέση.

Γιώργος Μπάτζας

1. Βλ. KURDISTAN PRESS, φύλλα 34 και 35.
βλ. Αναδημοσίευση από SPIEGEL στο Ριζοσπάστη 14/8/90
2. Βλ. Ελευθεροτυπία 6/8/90
3. Βλ. Ελευθεροτυπία 14/8/90

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.49.300
72.32.819 — 72.48.240
FAX: 72.26.107
TELEX: 214179 ANTI

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Διαφημίσεις:
ΑΛΕΚΑ ΣΗΜΑΝΤΗΡΑ
- Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
- Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
- Φωτοστοιχειοθεσία —
Αναπαραγωγή φίλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.49.300
- Εκτύπωση:
«ΕΜΕΣ ΠΡΕΣ ΕΠΕ»
ΝΙΚΟΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
ΔΡΑΚΟΝΤΟΣ 88
Τηλ. 51.48.983-51.23.290
- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο
εκφράζει τις απόψεις του
συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέ-
φονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξάμ. 2.200 δρχ.
Ετήσια 4.400
Ετήσια Οργανισμών,
Τραπεζών, κτλ.: 15.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 3.800

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 25
ετήσια: δολ. 50
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αφ. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 25
ετήσια: δολ. 50

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 200
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 300

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
- Για τα βιβλιοπωλεία
B. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου
Α. Πουλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λασσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

TV

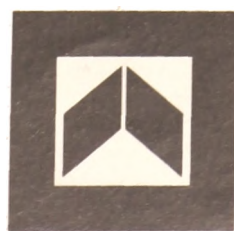
ΣΧΕΔΙΑΣΤΕ ΤΟ ΔΙΚΟ ΣΑΣ ΣΠΙΤΙ...

Η ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΙΝΑΙ ΚΟΝΤΑ ΣΑΣ!

Ανοίξτε λογαριασμό
Στεγαστικού Ταμειυτηρίου.
Συνδυάζετε τα οφέλη του
Απλού Ταμειυτηρίου και

εξασφαλίζετε ένα σίγουρο
δάνειο για κατοικία ή
επαγγελματική στέγη.

**ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ
ΤΡΑΠΕΖΑ**

κτίζει το αύριο σήμερα

ο καθαρός ήχος